АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ
В ЧЕТИРИ ТОМА

Редакционна колегия
ИЛИЯ ТОДОРОВ
ПЕТЪР ПОНДЕВ
ТИХОМИР ТИХОВ

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

2 ТОМ

ФЕЙЛЕТОНИ
ПЪТЕПИСИ
РАЗКАЗИ

Под редакцията на
ИЛИЯ ТОДОРОВ

СОФИЯ • 1980

Втори

ЛЕТОНИ
ПИСИ
ЗИ

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

2

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ
СЪЧИНЕНИЯ
В ЧЕТИРИ
ТОМА

2

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

2

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ 2

© Алеко Константинов, 1980
с/о Jusautor, Sofia

ФЕЙЛЕТОНИ

ПО «ИЗБОРИТЕ» В СВИЩОВ

Свищов, Алеко Константинов,
Окръжният управител има заповед да се придържа строго в границите на закона.

Стоилов

Този беше отговорът, който получих на 9-ий септември т.г. от г. Стоилова на телеграмата ми, с която молих да се спрат явно беззаконните «морални влияния» на свищовските представители на властта. Окръжният управител с председателя на постоянната комисия и околийския началник няколко дни преди изборите бяха тръгнали от село на село из Свищовската околия и упражняваха «моралното влияние» по такъв начин: «Негово царско височество преди няколко дни, като мина край Свищов, поръча да изберете тези (консерваторите), недейте избира другите (Алеко Константинов, д-р Вапков и Никола Константинов), защото те ще изпъдят княза.»

В три четвърти от селата тези агитации на властта селянете посрещнаха с подигравка. Някои от тия подигравки са доста остроумни. Напр. в с. Саръяр, когато околийският началник казал, че «правителството иска тези (консерваторите)», събраните селяни му отговорили иронически:

— Е хубаво, господин началник, ако правителството толкоз ги иска, нека им пише по едно писмо да идат в София, па да се върши работата; защо ще ходим на избори?...

Няколко пъти бяха викани в Окръжното управление селските кметове и писари и върху тях се упражнило «моралното влияние».

В надвечерието на изборите, в събота, окръжният управител с Атанаса Данков, един от «избраните», беше тръгнал от кафене на кафене, от кръчма на кръчма да «влияе». В едно турско кафене ги нагазват троица младежи, най-видни търговци, от които единият, като се обърнал к находящите се в кафенето турци, посочил към управителя

и извикал: «И този е окръжен управител! Не го е срам, да ходи по кръчмите да заплашва мирните избиратели!» Тия трима младежи в същата вечер бяха нападнати от една пияна шайка, предвождана от полицията, и арестовани. През цялата нощ, срещу неделя, в Крайната махала, пред Гочовото кафене, е пирувала за сметка на «избирателите» една шайка от власи и цигани — надеждната опора на свищовските консерватори.

В събота вечерта беше вън от всяко съмнение, че 9/10 от избирателите на Свищовската околия бяха в полза на самостоятелните кандидати; на тяхна страна бяха без изключение цялата интелигенция, всичките търговци, цялата Долня махала, най-голямата в Свищов, и с изключение на три-четири, всичките села на Свищовската околия и освен това всичките турци.

Сутринта, в неделя, почнаха да се стичат избирателите към определеното място и мирно очакваха да се почнат изборите. По едно време откъм Крайната махала се зададе с музика начело една тълпа от пияни чудовища, с кървави от всенощно пиянство очи, предвождана от А. Данкова, Няголовци, Копоевци и подобни тям личности, лишени от граждански и политически права за позорни престъпления. Тази тълпа от неокачествими страшилища (един мой приятел с крайно зачудване ми каза: «Аз до днес не съм предполагал, че в нашия Свищов живеят такива страшни хора. . .») нахлу в двора, с викове, с грозни заплашвания и псувни нахълтаха в избирателната стая, окръжиха бюрото и почнаха да изблъскват през вратата и прозорците (два метра височина) избирателите, след като им разкъсваха неугодните тям бюлетини.

Почнаха се «изборите» и председателят на бюрото повика махлите и общините не по азбучен ред, както предписва законът, а покани само тия общини и тая махала, която предвождаше Данков. Между това в двора и на улицата се сгрупираха хиляди избиратели. Като видя това, пияната шайка изгуби кураж и почна да се пръска. За да се поддържи духът им, председателят на бюрото повиква въоръжена сила и вместо да накара да изхвърлят буйствуващите пияни скандалисти, ний видяхме, че няколко конни и пеши жандарми, предвождани от окръжния управител, околийския началник и двама полицейски пристави, хвърлиха се като бесни в избирателното място и с бой, с тласкание, с псуване, подпомогнати и от шайката,

изблъскаха без никакъв повод най-видните граждани, а след тях пропъдиха всичките избиратели, които се събраха на митинг и осъдиха позорните насилия на властта. Всички протестирующи избиратели, преброени един по един в присъствието на прокурора, излязоха 4853 души. Упълномощени от тази маса народ, неколцина избиратели телеграфирали до негово царско височество и до г. Стоилова и ги молиха да заповядат на полицията да допусне избирателите да гласоподават, но както от Евксиноград, тъй и от София си направиха оглушки и не се получи никакъв отговор. В 12 ч. 45 м. избирателите отидоха да подадат протести на бюрото, но и там не ги пуснаха. Околийският началник своеволно избра между пет хиляди избиратели двама или трима и под конвой ги допусна да подадат протестите. За да упражнят правото си, тези пет хиляди избиратели трябваше да минат през труповете на окръжния управител, окол. началник, приставите и жандармите, а след това пък да имат работа с няколко солдати, на които им били раздадени по 20 патрона със заповед да стрелят на месо. А какво щеше да излезе от това? Щяха да останат няколко нещастни семейства; щяха да счетат изборите за нестанали; щяха на другата неделя да домъкнат една рота войска и пак щяха да «изберат» угодните тям лица. Пусне ли се веднъж властта по пътя на насилието и беззаконията, с нея не е лесно да се бориш. Това го опитахме цели осем години, това продължаваме да го изпитваме и до днес. . .

В първото си писмо бях ви съобщил, госп. редакторе, че направихме две фотографически снимки: от митинга и от момента, когато избирателите бяха възпрепятствувани от полицията да подадат протестите на бюрото. Против нещастните фотографически негативи още в същия ден се устрои цяла потера, но и до днес полицията не може да ги открие и няма да ги открие; те са скрити добре. Тероризирането на населението се почна още на другия ден след изборите: почна властта да заплашва гражданите; околийският началник тръгна по селата да насилва селяните да благодарят за свободните избори.

Ето в общи чърти как се извършиха свищовските избори за народни представители. Ето как «победиха» консерваторите. Когато избирателите заявиха на окръжния управител, че той няма право да се меси в изборите; когато му напомниха окръжната телеграма за свободата на

изборите, той с една презрителна усмивка отговаряше: «Вий имате телеграма, а пък аз имам писмо» — и се тупаше по джеба. . .

Ето какво означавала телеграмата: «Окр. управител има заповед да се придържа строго в границите на закона.» Ако това е строго придържание в границите на закона, какво ли ще бъде пък беззаконието? Ако това е морално влияние, какво ли пък ще бъде неморалното влияние?

Един куриоз: като се видях, по желанието на някои приятели, с г. Стоилова в Свищов, той ме срещна много любезно и ми каза:

«Госп. К., ще ми бъде твърде приятно да се срещнем и в Народното събрание.» Като се върнах в София, виждам г. д-р Сава Иванчов, който също изпита моралното влияние в Радомир, съобщих му за срещата си с г. Стоилова и той ми каза: «А бе Стоилов и на мене каза същото. Като се видя около Радомир заграден с 200 души конници, мои избиратели, той се стресна и като ме видя, стисна ми ръката и ми каза: «О, г. Иванчов, драго ми е, че ви виждам и ще ми бъде приятно да се срещнем в Народното събрание.» Едва се обменихме с тия думи, обади се и трети приятел: «А бе, господа, че Стоилов и на мене каза същите думи.» Че като дигнахме един смях. . .

P. S. Научавам се, че някои младежи в София устройват нов клуб и не могат още да решат как да го назоват: дали «Клуб Бяла Слатина», или «Клуб Морално влияние». При всичко, че отсега нататък с името «Бяла Слатина» ще се свързва възпоминание за една от най-позорните подигравки с избирателното право на българските граждани, но все пак, аз съм на мнение клубът на младежите да се нарече «Клуб Морално влияние». То има и по-общ характер, по-дълбока смисъл и съдържа в себе си безконечно ядовит сарказъм.

Препоръчвам на моите приятели от Свищов, Видин, Лом, Търново, Кюстендил и др. да последват примера на софийските младежи.

Ето епоха, която ми дава неизчерпаем материал за «Бай Ганя».

София, 21 септември 1894 г.

До редакцията на в. «Знаме»

Господин редакторе,

Вчера, като минувах край Австро-маджарското дипломатическо агентство, намерих на тротоара един къс хартия, на която беше написано приложеното тука «Тържество на Велзевула», една игра на перото, която ми се показа доста оригинална и аз реших да я предам на гласност. Моля ви, г. редакторе, ако имате свободно място във вестника, напечатайте я наместо фейлетон.

г. София, 27 септември 1894 г.

С почитание:
Алеко Константинов

ТЪРЖЕСТВОТО НА ВЕЛЗЕВУЛА

(ФАНТАЗИЯ)

Великий Сатана! Още малко! Още малко помогни ми и. . . ха-ха-хааа! Финис либерта!. . .

С «тримата байрактари» свърших!. . Драган беше светец! Влязох под кожата на Драгана, той почна да хули Петка; влязох под кожата на Петка и Петко провали Драгана; влязох под кожата на Стефана, той изрина Драгана да се скита немил-недраг по чужбина и Петка натика в дупката. Сетне насъсках приятелите на тия байрактари против Стефана и нему ритнаха такова текме, щото никога няма да се съвземе. С останалия пепелчук лесно ще се разправя. . . Сатана! Аз нямам, аз не мога да имам приятели, инак аз би изменил на теб, аз не би бил твой верен раб, аз би престанал да бъда Велзевул! Сега иде редът на Радославова! Той ни трябваше след 18 май, без него не можеше да съставим министерство. Той чувствуваше тогава своята необходимост и капризничеше. Замазах му очите, погладих го, похвалих го — той клепна. Ду-у-рак! И той се мисли за държавен мъж! Ами Тончев? Ха-ха-ха-хаа! Сатана! И сега ли не си доволен? Нашите подли раби, човеците, казват, че не може с един куршум да се убият

два заека! Два ли? Я да прочетем колко заека убих аз с един куршум: дадох преднина на цанковистите, но провалих техния шеф и лека-полека всях между тях убеждение, че уж Цанков е негоден инвалид, отживял своето време и... ха-ха-ха!... «Прогрес» и «Черно море» надпреварват се кой по-убедително да докаже, че наистина Цанков е изветрял старец, годен за архивата, а покрай него и един фитил за Каравелова... О, Златний телец! Какви чудеса не правиш!... Накарах русофилите с целувки, с банкети да изповядат, че те не могат да имат по-добър шеф от нашия Костаки... Сатана! Доволен ли си?... И туй го достигнах с една у ж ж е р т в а — да изхвърля Радославова, Тончева и Пешева. Чунким много са ми потрябвали! Нека идат по дяволите! Прибрах Величкова — хоп! — съединистите в джеба ми... И «Прогрес» помага... Ами цанковистите с Данева!... Кой? Данев ли? Нали го впримчихме в Народната... ха-ха-ха!... в Народната партия... Ха-ха-ха, хо-хо-хо!... Сатана! Доволен ли си? И никой, ама никой от тях не се усети!... Данев сега мълчи! Потайва се!... И с Цанкова се подиграх, и Бяла Слатина създадох, а той мълчи-и-и! Потайва се!... Неговите приятели из провинцията се беснуват, а той мълчи-и-и! Потайва се! И него ще вредим!... С Каравелова няма защо да хабя засега сили. «Съгласие» като бясно се е втурнало към Черната джамия, хвърлило се е върху него и сипе ли, сипе храбри удари върху главата му... ха-ха, ха-ххаа! Сатана! Доволен ли си? От 1881 г. досега минуват тъкмо 13 години! 13! Забелязваш ли, Сатана! 13! Нашето число!... Ето ги сега либералите!... Ха-ха-хаа! Счепкаха се за косите, стреляха се, биха се, разориха се... но още малко, великий Сатана! Още мъничко и в една тъмна нощ ще се покачим с тебе на Черния връх и всред гръм и светкавица ще се изсмеем, ще се изкикотим, ще се изюдим над тия глупци!... Ще разперим огнени крила, ще се прегърнем и гърмовно ще покъртим нощната тишина с нашия адски вик: Ф и н и с л и б е р т а!... И екът от Балканите, от Рила, от Родопите ще се отзове и ще се понесе и повтаря по долини и усои... ф и н и с л и б е р т а... б е р т а... е р т а... р т а... т а... т а... т а... ха-ха-ха-ха-хааа!...

Сатана, доволен ли си?

Ш-ш! Мълчание! Още малко! Още мъничко!.....

. . . . . .

Господине редакторе,

Вий вероятно не сте забелязали, че от другата страна на хартията, която намерих на тротоара до о н о в а дипломатическо агентство, беше написана и «Молитвата на Велзевула». Моля, напечатайте и нея вместо подлистник.

София, 5 октомврий 1894 г.

А л е к о К о н с т а н т и н о в

МОЛИТВАТА НА ВЕЛЗЕВУЛА

(Тъмна нощ. На Орландовските гробища, зад гроба на Светослав Миларов, стои със светкавица в очите Велзевул. Сред гробната тишина раздава се неговото зловещо: ха-ха-хааа!... Няколко кукумявки акомпанират сатанинското злорадство. Велзевул очертава със своя жезъл един елипсис над празното място до гроба на Свет. Миларова, вглежда се в огненото сияние на този елипсис и покъртва страшната околност с демонско: ха-ха-ха-хаа! Очите му стрелят светкавици, зъбите му чаткат и пущат искри.)

Всемогущий Сатана! Ето, тука! Тука, великий Сатана, тука да го наместя! Ето и земята се е пукнала, тя е зинала, тя го иска, тя го жажде! Ето тука, виждаш този огнен елипсис! Тука ще разкопая, ще го натъпча вътре, ще го затъпча с гнила земя и... ха-ха-хаа! Ще свикам всички кукумявки и бухали да пеят, ще събера всички самодиви да играят, да играят, да и-гра-ят... ха-ха-хаа! Да затъпчат тази гнила земя, на камък да я обърнат! На камък! Да притиснат, да смажат, да смачкат туй тяло... О-о! Единият спомен за него прави да кипва цялата моя демонска натура, като че ли всички бесове на ада изпълват моите гърди и се силят всички купом да се изригнат през устата ми... Аз ще го видя, аз трябва да го видя под тая земя, до тоя гроб или... или, великий Сатана, ще се покърти моята безпределна вяра в твоето могущество!...

А-ах! Онзи, онзи, от когото трепнаха три милиона раби, тук излезе слаб! Слаб излезе тука!. . . Аз му внушавах, аз му шепнех непрестанно, наяве и насън: затрий го, затрий го! И той беше се поддал; аз бях почнал да си трия ръцете отстрана. . . но той излезе слаб!. . . Ето ги, тези четири гроба той има кураж да изрови, но за петия. . . Петия! Сатана-а-а! Пе-ти-я! Защо не му внуши за него кураж? Там е всичкото! В него е пречката за нашето победно тържество!. . . У-у! Тръпки ме побиват! Космите на главата ми, космите на брадата ми на бодли се превръщат, Сатана!. . . Защо направи така, Учителю мой, Водителю мой, защо направи така! Защо лиши тези милиони червеи от тази сладка храна, н е г о в о т о тяло? Защо, защо, Демоне мой?

Ето вече нашите подли раби почнаха да се събуждат от летаргията, която ний им навяхме! Те почнаха да си спомнят за н е г о. Т о й се изплъзва из моите нокте!. . . Сатана! Внемли и услиш молитву мою! Чуеш ли, Сатана! Т о й се изплъзва от моите нокте!. . . От 1881 година, цели 13 години, 13! Аз, твой покорен раб, непрестанно денем-нощем, престорен то на ангел, то на раб, възприемах и прилагах твоите, Демоне мой, планове!. . . Внушавах вражди между нашите врагове, разделях, разбивах. . . Потоци кърви се проляха! Аз стоях настрана и внушавах, хипнотизирах ги със силата, дарена мен от тебе, всесилний Сатана, и им внушавах. . . Но т о й остана! Той е жив още, тамо, в Черната. . .а-ах. . .Малко! Много малко! Великий Сатана! Вземи Петка Каравелова от Черната джамия, натъпчи го в черната земя! Ето тука, при този гроб, в този огнен кръг!. . . И тогава. . . И тогава ще се покачим с тебе на моста в Будапеща, ще се прегърнем, ще разперим кърваво-огнени крила и сатанинскирадостна гръмотевица ще възвесели нашата братска маджарска земя! И ще грабна саблята на Абдул Керим паша, ще зафуча с нея из въздуха. . . Eljen!. . . Eljen!. . . Eljen. . . Ха-ха-ха-хааа!

(Велзевул изчезва от Орландовските гробища и стремглав лети към бесните вълни на Понтос Евксинос. Хвърля се всред вълните, морето закипява и неговият страшен шум акомпанира адския смях на Велзевула.)

РАЗНИ «ДРЕБОЛИИ»

> «. . . в последните избори за народни представители администрацията не е вземала н и к а к в о участие.
>
> За щастие обаче прогласените от Върховния Господар на страната принципи — свобода и законност — н а в с я к ъ д е строго се запазиха по изборите. . .»
>
> (в. «Мир», бр. 7, стр. 1, кол. 2)

«Българската преса! Каква жалка ирония в тези две думи!. . .» — ще кажем и ний заедно с «Народния представител» от в. «Мир».

Наистина, като чете человек цитираните горе пасажи от в. «Мир» и като съпостави съдържанието им с това, което в действителност се извърши в някои места при изборите за народни представители, ще се съгласи, че «българската преса» е жалка ирония в тия две думи! Нема може друг някой, освен един безсъвестен шарлатанин, да каже, че «в последните избори за народни представители администрацията не е вземала н и к а к в о участие» и че «принципите — свобода и законност — н а в с я к ъ д е с т р о г о с е з а п а з и х а п р и изборите»? Нема оная жесточайша подигравка с избирателното право на българските граждани, която се извърши на 11 и 18 септември в Бяла Слатина, не ви говори, не ви тръби за едно варварско насилие над народната воля? Нема терорът, който е всявал и всява дивизионният командир Мечконев между видинските избиратели, та ги е накарал и от живота си да бактисат, не ви говори за една отчаяна тирания, при която ще бъде сатанинска подигравка да говорят за свободно проявление на народната воля? Нема срамотната свищовска драма, разиграна на

11 септември с кутловския герой начело, не е един безбожен присмех над правото на избирателите?

Защо ни говорите за законност и свобода, навсякъде строго запазени при изборите? Кажете, ради бога, с ръка на сърце, при едни малко-много свободни избори можеха ли да се получат такива комически резултати: д-р Минчевич да се избере за народен представител от Видин, Матей Попович от Силистра, Манол Стефанов от Босилеград, Танас Данков от Свищов, Ганчо Гаврилов от Аккадънлар, Георги Даскалов от Кюстендил (ами Д. Тончев от Бяла Слатина?) и пр., и пр. Не е ли ясно като бял ден, че с «изборите» в тия места се гонеше съсипването на каравелистите, омаломощаването на цанковистите и изкуственото, насилствено съставяне едно консервативно болшинство? И защо това? За да се разсее недоверието, което среднеевропейската преса изявява към днешното правителство, за да се покаже на тая преса, че ръководящият консервативен елемент на днешния кабинет има яки корени в народната маса! Това се гонеше, а какво се достигна?

Ожесточиха се цели окръзи и се разочароваха окончателно от днешното правителство, разсея се като дим обаянието от 18 май и пак настъпи онова тревожно-ожидателно състояние, в което се намираха българските граждани в последните месеци на Стамболовия режим. За да се удостои кабинетът със снизходителната усмивка на някой жидовски орган, трябваше да се тероризират избирателите на няколко български окръзи!. . . И за какъв бяс ни беше снизходителната усмивка на жидовската преса? Цели осем години тази преса ръкопляскаше на тиранина, който беше стъпил на врата на българския народ и не искаше да знае, че три милиона хора пъшкат под ноктете на сатрапа. И днес ръкопляска още на своята паднала марионетка!. . . Да, марионетка! Марионетка, на която жиците да дърпа среднеевропейската дипломатия — това трябва да изобразява българското правителство, за да му се усмихне жидовската преса, която не иска да знае, че тая марионетка подскача по гърба на тримилионен народ. И представете си, какво самоунижение, какво лакейско раболепство!

В един от миналите си броеве консерваторският в. «Мир» се обръща към среднеевропейската преса и я моли да благоволи да похвали днешните управници: «Нека не

бърза тая преса със своите отзиви, нека почака малко и ще се увери, че и ний умеем да ѝ бъдем приятни» — такваз беше смисълта на уводната му статия. . . «Нека почака тая преса и ще се увери, че ний желаем да введеме в страната едно модерно конституционно управление, съгласно с демократическия дух на българския народ. . .» Начевич и демократически дух! Демонически, а не демократически дух ще введе той в управлението на страната. «Като че ли кодификационната комисия или един държавен съвет ще им отнеме гаранцията на правата. . .» — подпуща той мълчешката, между редовете, в бр. 7 на в. «Мир».

Забележвате ли как лека-полека почнаха да изпъплят на повърхността консерваторите и наченаха като охлюви да си подават рогцата. Най-първо мълчешката си показаха едното рогче: заговориха за някакви комисии при всяко министерство или «гдето ще бъдат толкова комисии, нека бъде една кодификационна комисия». Показаха си това рогче и се поумълчаха, поумълчаха се и слухтят дали няма някой да ги цапне по мутричката. Видяха, че никой още сериозно не се обади, хайде и другото рогче: «Като че ли една кодификационна комисия или един държавен съвет ще им отнеме гаранцията на правата. . .» (Хайде-хайде!)

Ето тяхното модерно конституционно управление, в демократическия дух на българския народ! Види се, че след 1881 г. българският народ недостатъчно осезателно е дал на тия хора да разберат, че народът не иска да му натрапват чорбаджийски дембелханета. Види се, ще се окаже нужда за още един урок. . .

В. «Мир» твърди, че изборите за народни представители навсякъде са извършени при строго съблюдение на свободата и законността. А той е толкова прав, колкото би бил прави ний, ако кажехме, че изборите навсякъде се извършиха с насилствена намеса на полицията; но ний това няма да го кажем, защото ще бъде една неистина. Във всякой случай, на Народното събрание ний гледаме като на един оплот срещу посегателствата на правителството и мислим, че то ще се застъпи за потъпканите права на българските избиратели в известни окръзи. А то да остане на правителството — пази боже! Ти му казваш, че окръжни управители, че дивизионни командири тръг-

нали по градове и села да агитират (Да агитират — каква бледна дума! Дивизионният командир не агитира, а командува, приятелят — не се шегува. . .), да заплашват избирателите и да ги насилват-да избират за депутати лица, които населението не познава или мрази, а правителството ти отговаря: «изборите са свободни». Ти му викаш, че полицията бие (Туй не е само фигурално изражение, ами самата печална истина. Бие не, ами като ти стовари на врата няколко юмрука, че ти изскачат искри от очите; па като те хване за яката, че ти изпокъса риза, дрехи. Колко такива случаи видяхме!) и разпръсва мирните избиратели, а правителството, като че на подигравка, ти казва: «Това не е полицейска намеса, това е само така; м о р а л н о в л и я н и е.»

А бе какво м о р а л н о те е патило, изпобиха орталъка, разпръснаха с камшици и шашки хиляди избиратели. «Тъй зер — отговаря правителственият «Мир», — ти си дертлия, затова тъй приказваш. . .»

«Българската преса!» — Каква жалка ирония в тия две думи!

София, 9 октомврий 1894 г.

ОСВИДЕТЕЛСТВУВАНИЕ ЗЪБИТЕ НА ПОСЕЩАЮЩИТЕ ЧЕРНАТА ДЖАМИЯ

Страшно съм разсеян! Откога съм се наканил да си купя четка за зъби и все забравям. Най-сетне излезе ми солена тази разсеяност. Вчера, г. редакторе, беше Петковден. Аз си взех позволителен билет от г. прокурора и се упътих към Черната джамия да посетя господина Петка Каравелов. С мене тръгнаха сума другари. Стигаме до портата на затвора и като снабдени с билети, мислехме, че ще си влезем свободно. Ама не е тъй. Спря ни един жандарм и почна да пита всекиго от нас при кого отиваме в Джамията. Ний му сочим билетите, той не иска ни да ги погледне. Попита първия:

— При кого отиваш?

Онзи, зевзек, отговори му:

— При Саръчизмели Мехмедаа.

— Слободно! — отговори архангелът и нашият другар, след като ни смигна иронически, упъти се към затвора. Ний всички знаехме, че той отива при г. Каравелов.

Жандармът попита втория от нас:

— При кого отиваш?

— При Моралното Влияние — отговори вторият.

Архангелът го погледна малко подозрително, но все пак му каза:

— Слободно!

Третият, четвъртият. . . десетият, все му отговаряха с някои новомодни зевзеклици и той ги пропущаше свободно. Само аз се намерих между всичките един чистосърдечен и като ме попита:

— При кого отиваш? — аз току му изтърсих без гарнитура:

— При господин Петко Каравелов.

— А-а! При Каравелова? Хубаво — продума архангелът със заканителна интонация, — как ти е името?

— Еди-как си.

— Откъде си родом?

— От Дунавска Кутловица.

— Женен ли си?

— Не съм.

— Деца имаш ли?

— Едва ли.

— Химия учил ли си?

— Какво?! — попитах аз крайно зачуден.

Архангелът, без да ми отговори, завря си носа между листовете на едно тефтерче и като сричаше малограмотно туй, което бе там написано, сформира следующите въпроси:

— Знаеш ли състава и употреблението на ди-на-мита?

— Не, не зная.

— На ме-ли-нита?

— Не, не зная.

— На пи-ро-кси-ли-на?

— Не зная.

— На нитроглицерина?

— На нитроглицерина — не зная, не! Колкото за глицерина, няма какво да крия, грях не грях, употребявал съм го, божи работи!

— А-а! Употребявал си го! — измъмри жандаринът и

записа нещо в тефтерчето. Сетне се обърна към един прилично облечен в цивилни дрехи господин, който стоеше настрана с едно красиво сандъче под мишца, и му направи знак с очи да се приближи.

Непознатият господин приближи до нас, сложи сандъчето на земята, отвори го и почна да вади отвътре разни клещи, щипци, пили, куки, четки, памук, пасти и прахове за зъби, дантин, каучук и други принадлежности на дантисткото изкуство. Жандаринът се обърна към мене и ми извика строго:

— Стой! Зъбите!

Аз го изгледах смаян. Наистина цял свят знае, че жандарите са един вид дантисти, но упражнението на тази професия посред бял ден, на улицата, и спрямо един смирен човек показа ми се малко чудно. Ами що ще същинският дантист? — питах се аз. Може би той да присъствува на операциите като експерт. Па най-сетне мен ли намериха за най-годен предмет за експертиза! Бре, дявол да го вземе, какво да правя! Има хас жандаринът да ми разкърти зъбите, а дантистът да ги намести отново, да не се познава. А бе аз имам нужда от два зъба, но тук ли му е мястото най-сетне! Доде си мислех така, жандаринът ми извика още по-строго:

— Скоро зъбите!

Аз помислих, че той иска да му дам доброволно зъбите си, и му отговорих:

— Моите зъби не са изкуствени, господин жандарм, не мога лесно да ги извадя.

— Отвори си устата! — изкомандува той натъртено.

Аз твърде естествено помислих, че той иска да ми помогне да ги извадя по-лесно, и затова не побързах да си отворя устата. Същинският дантист тогава се наведе, взе нож и клещи и като ги доближи до лицето ми, попита ме безкрайно деликатно:

— Шелаете, косподин, да пока́шит фаш зупи?

Аз разбрах, че имам работа с някой доброжелател на българския народ, и се поуспокоих малко, но все се стеснявах да се озъбя, да си покажа скритите недостатъци и затова му отговорих, че не съм въодушевен от извънредно желание да си показвам зъбите.

В същия миг жандаринът ме хвана със своите не дотам изящни пръсти за устните, разтвори ги, дантистът промъкна края на ножа между зъбите ми и аз. . . аз почнах

да чета една молитва и целият ми безплоден живот мина през ума ми. . .

— Не пойте се, ас карантирам са фаш шивот! — издума доброжелателят и почна да разтваря устата ми с клещи и да изучава с усърдие, свойствено на нашите покровители, състоянието на моите зъби. Аз с най-голямо старание въздържах дишането си, защото бях похапнал пастърмица, па ме беше страх да дъхна пред благородния нос на дантиста, привикнал на такива нежни благоухания, каквито разпространяват кварглите и лимбургското сирене. След като свърши и записа наблюденията си, дантистът прибра своите инструменти и се оттегли настрана. Аз почнах да критикувам този род статистика, но жандармът строго пресече моята охота с думите:

— Моля, моля! Я прочетете, това какво е? — И с тия думи подаде ми бр. 9 на в. «Мир» от 11 октомврий, в който на стр. 3, колона 2, във Вътрешния отдел, прочетох горе-долу следующето:

«Властта е длъжна да знае дору и з ъ б и т е на външните посетители (като че ли могат да бъдат в ъ т р е ш н и п о с е т и т е л и) на Черната джамия.»

— Извинете, господин жандарм — казах аз смирено, — до днешен ден не бях чувал за този закон. Моля ви, бъдете добри, недейте обажда, че ми липсват два зъба.

Вий, господин редакторе, знаете ли нещо за този закон?

София, 15 окт. 1894 г.

ОТВОРЕНО ПИСМО ДО ГОСПОДИН ВЕЛЧО ВЕЛЧЕВ

У в а ж а е м и й г. В е л ч е в,

При всичко, че сегиз-тогиз ме позакачвате във в. «Прогрес», но мен все пак ми е приятно да си побеседвам с вас. Доста разсмяхте моите приятели с антрефилето, в което подкачате моята адвокатска практика. Артък и на мойта адвокатска практика ако има човек да завижда —

тогава трябва да се вземат сериозни мерки против завистта. Я попитайте, г. Велчев, кого наричаха «присяжен защитник на безплатните дела». Това антрефиле ми напомня една телеграма до в. «Мир», в която се казваше, че аз съм п р ъ с к а л п а р и между избирателите си. А з и п а р и са две субстанции, осъдени на вечна раздяла.

Вий пишете каквото ви диктува фалшивото положение, аз ще пиша каквото ми диктува съвестта, па сетне ще видим на коя страна ще бъде общественото мнение. Нема́ и след скандальозното касирване избора на г. К. Арсениева ще се намери съвестен человек в България — освен вашата печална група, — който да вярва, че още правда и законност ръководят действията на нещастното болшинство в VIII обикновено народно събрание! Например вий, господин Велчев, който от срам пред мустаките на г. Арсениева, решихте се най-сетне в този случай да подадете глас в полза на справедливостта, кажете откровено, нема́ вий можете поне за една минута да оправдаете недостойното поведение на групата, към която вий продължавате да се числите? Чух, вий сте говорили, че ако Събранието бъде до такава степен несправедливо да касира избора на г. Арсениева, вий сте щели да отритнете скованото чрез раболепие болшинство. Ако е вярно — това не може освен да ви направи чест. Но поведението, което държи в. «Прогрес», говори противното. Вас считат за един от редакторите на този вестник и ний виждаме, че «Прогрес», вместо да се постарае да се отклони от гибелния път — както искрено го съветват бившите ви приятели, — наопаки, старае се с всички сили да оправдае своето направление и като че се стреми да се слее с мрачния орган на мрачните духове. Печална метаморфоза! Где едновремешния «Прогрес»! Где този светъл, този доблестен орган на истинското общество мнение! Вий се примирихте, следователно достигнахте туй, за което сте се борили. А за туй ли се борихте вий! Нема́ сериозно можете да поддържате, че живеете в държава, таквази, за каквато се бореше загиналият «Прогрес»! Едно от двете, господин Велчев: или вий, под вид на идеалите, с които красихте вашия вестник, всъщност сте се борили за това, до което днес сте се докопали, и почнахте да възпявате днешното си положение, или пък плюхте на вашите прежни идеали и под предлог на някакви си «висши съображения» (с които думи се подиграва мало и голямо) днес се прегръщате със своите противници. Кое от тия положения ще си изберете, господин Велчев?

Но може би ще речете заедно с Гоголевския капитан Копейкин, че ако не сега, то по-преди и вий «в некотором роде кровь проливали». Добре бе, гълъб, но това може да го каже и г. Стамболов. И той едно време действително «в некотором роде кровь проливал», но сетне «совсем в другом роде кровь проливал».

Тези мисли ми минаха през ума, като прочетох последния брой от в. «Прогрес» и го прочетох след заседанието на Народното събрание, когато се касира изборът на честния и доблестен момък г. Арсениев!

И на кого вий подадохте ръка, за да премахнете неудобния за сегашното ви положение Коста Арсениев? Не ви ли дохажда на ум, забравихте ли вече за Узунова, за Панова, за Тома Кърджиева? Забравихте ли 1881 година? Забравихте ли горнеоряховските, плевенските, кутловските касапници? Забравихте ли Светослава Миларова и другарите му? Вашите нови ортаци управляваха България, когато се извършваха всички тия събития; а пък в това време честният и вечният безсребърник Коста Арсениев е бил предмет на най-грозни гонения и преследвания, люшкан от София до Лом, от Лом до София, по пек и по мраз, затварян, изтезаван, съсипан материално и физически. Но Арсениев, който едва ли не от 15-годишна възраст води неизменно борба против един и същи враг, не падна духом, не се покри с тогата на «висшите съображения» и не стигна до туй мертебе да каже: «А бе, брате, омръзна ни все в опозиция да бъдем», което изобличава една душевна и нравствена окапалост — а, наопаки, със същото постоянство и с удвоена енергия се залови за възстановлението на потъпканата законност и свобода. Г. Арсениев се яви като светилник в мрачната сфера на «висшите съображения», но злите духове полетяха из бездната и угасиха този светилник. И вий духахте заедно с тия духове!. . . Блазе ви!. . . И се чудите още защо не ви плетат венци! Господин Велчев, като приеха вас и г. Такева за пълноправстни народни представители, честно ли постъпиха вашите другари? А като касираха г. Арсениева, честно ли постъпиха? Помислете си и отговорете, ако обичате. Но да мислите колкото искате, едва ли можете измисли каквито и да било «висши» съображения; тези съобра-

жения не могат да бъдат освен най-«низше» качество и всичко ще се свежда към това, че вий сте «ангажирани». Е добре, господин Велчев, този ангажимент няма ли някакви граници? Нема ако утре ви поискат да възстановите грозната драгунска жандармерия чрез назначаването офицери за околийски началници или техни помощници, за да се държи в страх и трепет и без това наплашеното нещастно население, вий ще се съгласите, защото сте «ангажирани»? Или ако ви заповядат да не смеете да кръкнете думица за осемгодишния режим, вий ще замълчите и ще се оправдавате с «ангажимента»? Или ако ви заплашат с «висши съображения» и ви запретят да си отворите устата в полза на г. г. Петка Каравелова и Драгана Цанкова, вий ще имате очи да се извинявате с това, че сме «ангажирани»? Позорен ангажимент!. . .

Хиляди мисли ме вълнуват в свръзка с касирането на г. Арсениева! Ний можем да очакваме сега от това странно болшинство всичко!. . .

Драгий Арсениев! На теб завиждат всички, които не са «ангажирани» и които не се ръководят от висши «съображения». Нека който ще да се търкаля по гладката плоскост, ти продължавай да се качваш по хълма на правдата и честността; сияен е хоризонтът, който ще ти се открие от върха на тоя хълм. Доблестните ломски избиратели ще подкрепят своя любимец Коста Арсениев.

Арсениев, помня, още в ученическите си години, в някое от съчиненията на Джон Стюарта Миля, прочетох цитирано едно изречение, което ми се вряза дълбоко в паметта. Може всичко от Стюарта Миля да съм забравил, но това изречение ще го помня до последния си час. То е: «По-добре да бъдеш недоволен човек, отколкото доволна свиня»...

София, 12 ноември 1894 г.

С прилично почитание:
Алеко Константинов

P. S. Бях написал вече това писъмце, като получих последния брой от в. «Прогрес». Много тежко впечатление ми оставиха дългите статии, в които се чува отчаян вик на човек, който иска да заглуши гласа на съвестта. Авторът обрушва страшна ярост върху г. Каравелова. Какво качество доблест е тази — да се бориш със свързан

човек! Да признаваш, че г. Каравелов е невиновен, да продължаваш да го държиш в тъмницата и да му нанисаш отгоре удари, когато той не може да се брани — това е много по-осъдително от крадеца, който хваща невинния и вика: «Дръжте крадеца!» Подло и гнусно геройство е да гложди нозете на скования Прометей. . .

ВИЙ ЗНАЕТЕ ЛИ ЩО ЗНАЧИ АМНИСТИЯ? — ПРОВИКНА СЕ УМНИЯТ СТОЕНЧО МИХАЙЛОВСКИЙ

И каква олимпийска поза изображаваше умният Стоенчо Михайловски, като се провикна: «Вий знаете ли що значи амнистия?» Хвърли той като бомба този въпрос, скръсти ръце, като че се загърна в тогата си, навъси вежди и победоносно впери презрителен поглед към лявата половина на народните представители. «Хъ сега да ви видим!» — говореха тържествующите физиономии от дясната половина, уверени в бездънната ерудиция на защитника на охранителните начала. Стоенчо продължава да изглажда разликата между себе си и Юпитера, фигурата му изображава Статуята на презрението. Отвориха се отново гръмоносните уста и блъвнаха втора бомба: «А? Знаете ли що значи амнистия?» Якобинците мълчат. «Презрени якобинци!» — говори замръзналата поза на умния Стоенча.

— Амнистия значи. . .

Умният Стоенчо съзнава всичкото величие на своето положение. Той знае, че е хипнотизирал цялото събрание, превърнал го е в слух. Той знае, че всичко жажде да чуе пророческите му думи, и затова си играе с търпението на събранието. Той процежда думите си слог по слог:

— Амнистия значи о-про-ща-ване!

Якобинците правят дълги физиономии. Еленският Юпитер ги изглежда така, като че иска да изплюе нещо горчиво.

— Амнистия значи опрощаване на

политически престъпници, съдени и осъдени с присъди, влезли в законна сила.

— О-хо! — обажда се една група якобинци.

— Ха-ха-ха! — отзова се друга група. Людете на охранителните начала и техните сателити почват да се потят.

— . . .Да! Непременно съдени и непременно осъдени с присъди, влезли в законна сила! — изгърмява натъртено умният Стоенчо.

— Ха-ха-ха! — едно дружно, непринудено, от сърце «ха-ха-ха» акомпанира гръмотевицата на умния Стоенча.

Охранителните сфери ги души кашлица. Носовете им клюмнали. Поетът-министър, унесен от гръмовержеца на върха на Олимп, не иска да знае за земните дефиниции. Амнистия! Че каква работа има той с някаква си глупава амнистия? Нека си трошат главите там долу, в полите на Витоша. Кой знае какви музи се мяркаха в този момент пред очите на симпатичния поет — той сияеше, занесен в надземни сфери.

— Това опрощаване — гърмеше умният Стоенчо — могат да заслужат само те-е-е-е-зи престъпници, които са ни дали доказателства, че са се покаяли, че се срамят, че се гнусят от своите минали дела.

— О-хо! Ха-ха, ха-ха! — акомпанират людете на разрушителните начала. Людете на охранителните начала бършат потта от челата си. Техните сателити са задавени от кашлица.

— Те-е-е-е-зи престъпници, които, така да речем, сами ударят клеймото на позора върху вси-и-ичкото свое минало!

— Я млъкни бе, маскара, не те ли е срам! — изпуща неволно един, види се, от най-разрушителните елементи.

— Вий за съединистите ли говорите? — обажда се един от по-малко разрушителните сфери.

Поетът-министър слиза от Олимп и почва да се вслушва какво се говори тук долу, на грешната земя. Сиянният му образ почва да бледнее. Божествената му усмивка се превръща в конвулсия.

— Аз разделям тия, за които се иска амнистия, на шест категории — гърми

Юпитер, — от пърррвата катего-о-рия са лицата, които са избягали, без да ги гони някой, а просто защото не им се харесвала България. . .

— Недейте оскърбява съединистите! — иронизира един от средня ръка разрушител.

— От втората категория са разни фалити — бълва огън умният Стоенчо. — От третя категория са крадци. — И тук той нарежда имена.

— Това е гнусно, това е подло да се нападат отсъствующи лица, които нямат възможност да се защищават! — викат якобинците.

Умният Стоенчо се загръща в тогата си и стреля презрение.

— От четвъртата катего-о-рия са хората, които с комплоти, с бунтове, с убийства хвърлиха страната в огън и пламък. . .

— Защо оскърбявате министрите Величкова и Маджарова! — иронизират умерените разрушители.

Поетът-министър почва да избърсва потта от лицето си. Носовете на сателитите клюмнали до вратовръзките им.

— От петата и шестата катего-о-рии са хората, които о-о-още не са се покаяли и не са признали съществующия ред на работите. Хората от първите три категории могат да се завърнат, след като измолят от нас милост и се подвъргнат на някои полицейски мерки. За своите общи престъпления те ще си отговарят. Хората от последните три категории не заслужват нашето милосърдие! Те не са се покаяли, те са опасни, разрушителни елементи, на които кракът щом стъпи в Свищов или Лом, целият обществен строй ще отиде с краката нагоре.

— Ти лъжеш, ти клеветиш, безсрамнико! — негодуват якобинците. — Толкова ли е як твоят строй, щото при войска и полиция петдесет души емигранти да го обърнат с краката нагоре!

— Само една слаба ръка можеше да

изпусне да избягат от ръцете на правосъдието тези разрушителни елементи — ораторствува умният Стоенчо.

Събранието кипва. Цялата му лява половина едва се сдържа да не покрие с храчки симпатичния оратор. Вик, шум до небеса!

Умният Стоенчо не иска да знае за вълненията на якобинците, той кръстосва ръце по наполеоновски (Тфу! Може ли да се прави сравнение на благородната поза на нашия роялист с позата на корсиканския авантюрист!) и продължава:

— Не дай боже! Не дай боже да видят свобода, да дочакат амнистия тия разрушителни елементи! Ний ще бъдем тогава свидетели на такава анархия, на такива бунтове и кръвопролития, пред които ще бледнеят като невинна детска играчка всичките събития на миналия режим...

— Да живее защитникът на Стамболова! — обаждат се разрушителните сфери.

Умният Стоенчо изригва презрение и продължава:

— Итогава князът ще има право да повери властта на човек с железни ръце, с челични пръсти, с които да стисне гушата на българския народ — и Стоенчо стиска пръстите си, като че почва вече да души българския народ — и цялата интелигенция ще ръкопляска на Негово Царско Височество . . . . . .

. . . . . .

Умният Стоенчо свърши!...

Недейте забравя, че умният Стоенчо е назначен член в комисията за изследване пакостите на миналия режим...

София, 10 декември 1894 год.

«ЧЕСТИТА НОВА ГОДИНА!»

Веселих се и аз заедно с другите, изпратих старата, посрещнах Новата година и, най-сетне, кажи-речи, къде съмване, прибрах се в келията си, с няколко лева в жилетката. Под тежестта на благопожеланията и на обилните възлияния, заспах моментално. Едва ли три часа съм спал, когато едно силно почуквание на вратата ме събуди. Отворих си очите. Времето прекрасно, като че пролетна сутрин. На вратата пак: чук, чук, чук!

— Кой там? — попитах с не съвсем мелодичен глас.

Дръжката на вратата скръцна и една фигура в униформа подаде плахо главата си:

— Чéстита Нова година!

— Благодаря. Какво има?

— Нищо — отговаря благопожелателят и без церемонии влиза в стаята, пристъпва до леглото ми и подава една карта, върху която прочетох думите: «Честита Нова година. — От раздавача на простата кореспонденция едикой си.»

— Я ми подайте жилетката оттам — казах аз с достойнство, но свят ми се зави веднага.

Раздавачът хвана жилетката от долния край и всичкото ми богатство се изтърси на земята. Той се наведе и прибра монетите.

— Колко има там?

— Три лева и 25 стотинки.

— Вземи двата лева и другите остави на масата — казах аз важно, но самси зная какво усилие ми струваше този тон.

— Сбогом. Със здраве.

Ами сега? Всичко на всичко остават ми един лев и 25 стотинки. Па като ще се проточат сега: «на препоръчаната кореспонденция», «на телеграмите», разни разсилни, коминари, дечурлига. Да не им дадеш бакшиш, ще помислят, че си скъперник; да им кажеш, че нямаш пари — няма да те повярват: как е възможно такъв важен гос-

подин да няма пари. А пък трябва да се заварди и престижът. . . Noblesse oblige!. . . Боже мой, какво фалшиво възпитание! Какво жалко тщеславие. . .

— Чук, чук, чук!

— Кой е там? — питам аз с гласа на заварен престъпник.

— Аз съм, господине — обажда се някой зад вратата и влиза раздавачът на телеграмите, един прегънат от старини бедняк.

Бедняк! Чунким аз съм претрупан с богатства!

— Честита Нова година!

— Благодаря. Я виж там на масата има ли пари — казвам аз с глупаво престорен глас, като че не зная за печалния остатък от един лев и 25 стотинки.

— Има с а м о един лев и гологани.

Аха! С а м о! Значи, ще бъде недоволен от един лев.

— Е че кой ще става сега. Вземи лева, аз сетне, други път. . . — казах аз, сконфузен от дъртата лъжа. «Кой ще става сега!» Чунким като стана, че злато ще нарина. Фалшиво, глупаво, ама на́, иди изкоренявай следите на изкълченото възпитание.

Старикът излезе. Аз се предадох на философски размишления. Винаги, като остана без пари, аз се предавам на философски размишления и тогава най-много се усилва желанието ми да ощастливя България и ако е възможно, цялото човечество. . .

— Чук, чук, чук!

Ами сега? 25 стотинки! Аз се престорих на заспал и (срам не срам, ще ви се призная, нарочно ще ви се призная, за да накажа сам себе си за своята фалшивост) почнах да хъркам. . . Ребята! Да бяхте чули как аз хърках! Хърр. . . мърр. . . Че като ме загъделичка нещо по гърлото, че като се изкикотих, ама как!. . . Запуших аз устата си с възглавницата, ама късно беше вече. . .

— Чук, чук, чук! — и с чукането заедно скръцна вратата и няколко деца със сурвакници нахълтаха в стаята ми. . . В този същи миг отварят се другите врата и слугата ми носи чай и «Честита Нова година!». . .

Аз к и п н а х! (Я съм кипнал, я кой знай, ама какво ще правиш. . . Noblesse oblige!. . .)

— Какво се врете тука бе!. . . Защо пущаш тия хлапета в стаята ми?

— Аз рекох чай. . .

— Чай! Какъв чай? Кой ти е поръчал чай? Нали знаеш, че спя още!

— Аз чух, че се изсмяхте, и помислих, че. . .

— Мислиш ти! Ти нищо не мислиш! Днес ли намери да ме сърдиш? Ами вий какво търсите тука — извиках аз на стреснатите дечурлига. — Хайде вън! Защо ме будите без време. . .

Без време! Часът беше единадесет. Слава богу! Тази тактика излезе сполучлива. Децата избягаха и слугата изчезна с извинения, че ме е събудил.

Да остана повече в стаята си беше немислимо, защото рискувах да се подвъргна на нови неловкости и да измислям нови фалшивости за. . . съхранение на престижа. . .

Облякох се, взех останалите 25 стотинки и право в кафенето. Не успях да седна, току един от служителите се наведе над ухото ми:

— Какво обичате да земете?

Чак сега я опръскахме! Кой ме караше да влизам в кафенето? Съвсем ми излезе из ума тая пуста Нова година.

— Благодаря, нищо не искам.

— Едно кафе, един чай, един ликьор — нарежда келнерът съблазнително.

— Не, благодаря.

Оттегли се служителят (О-хх! Слава богу!). . . и след една минута ми поднесе една паничка, вътре картичка с: «Честита Нова година. От келнерите на кафене «България». Благодарим! Аз почнах уж разсеяно да напипвам един след друг всичките си джебове, дано, рекох, се е завряло негде някое левче. . . Няма! Хеле, за мое щастие, зададе се една компания приятели, насядаха около моята маса и един от тях, новопроизведен майор, почна да черпи за производството. Нейсе! В гюрултията, с приятелите заедно изкачих се от кафенето, ама като излизах, струваше ми се, че някой върви след мене и иска да ме хване за палтото. Едва що излязохме на улицата, един пощальон ми подава писмо със закъсняла дата; види се, нарочно е забавено, за да ми се поднесе с «Честита Нова година». Казах на пощальона, че приемам поздравления не на улицата, а дома си, и се отървах лесно и както виждате, с благовиден предлог. . .

Отворих писмото. . . Я ми кажете вий, обикновени

смъртни, получавали ли сте някой път такива писма като следующето:

Многоуважаемий г-н А. Константинов,

Това скромно писмо е от уважающия и почитающия Ви Ваш любим бай Ганьо Сомов, върху плещите на когото въздигнахте, тъй талантливо, създадения от Вас герой Бай Ганьо Балкански, славата на когото, а, заедно с неговата и Вашата, се прочу, прослави и прогърмя по всичките градове, паланки, колиби, мандри, воденици и въобще навсякъде. Между това, истинският, живият бай Ганьо Балкански сега-засега се намира в твърде окаяно материално състояние и се свива от сиромашия и немотия, тогава, когато се разправя и весело приказва за неговите нескончаеми дълги пътешествия заедно с препасаното на кръста си розово масло по Америка и из Европа и за още по-нескончаемите смехории, които той произвожда в разказите Ви. Авторите обичат героите си, особено пък, когато са те живи. Следователно, аз ще се надея, уважаемий г-н Константинов, въз основание на тази обич, че Вий няма да изпуснете случая срещу наступающите Рождествени празници да се смислите за живия Ваш бай Ганьо, чист православен християнин, и да го подарите с нещо, изпратено например с един пощенски бон, с което, след като си види масрафа за Колада, да може заедно с другите почитатели на създадения от Вас Бай Ганьо, да пие за славата и величието на автора му. Амин.

Прочее ще се надея на милосердието Ви. Адресът ми е: Ганьо Сомов, Казанлък.

9. XII. 94 г.
Казанлък

Ганьо Сомов

(Подписът «Ганьо Сомов» беше написан с едва разчленяеми йероглифи, а писмото написано чисто, с друга ръка.)

Прочетох това писмо и ми домъчня. Съжалих господина Сомова, но не бях в състояние да му помогна. Кое ли даскалче, кое ли чиновниче се е подиграло с него. Аз на негово място би хванал туй чиновниче или туй даскалче

за ухото и би му казал: «А бе, кюлхане, защо се подиграваш с фукарията.»

Господин редакторе, честита Нова година!

София, 2. I. 1895 г.

СМИРРРНО! РОТА-А П'ЛИ!

Господин редакторе,

На мнение съм да се присъединим и ний към в. «Мир» и заедно да молим почитаемото правителство да вземе още по-сериозни мерки да обезпечи. . . свободата на допълнителните избори. Ако питате, то и без туй са взети доста енергически мерки, но кой знай дали са достатъчни. На някои места е обещано на селянете брашънце, ако не гласуват за опозицията, но това средство е твърде съмнително. Нали знаете колко са се изхитрили нашите селяне: изтъкат си платното, па ти ритнат кросното. Я попитайте хаджи Славчовия син какво пати миналия септември в Павликени: тамам събрал от ниви-ливади, натъпкал купи-хамбари, напълнил бъчви с вино и каци с тлъсто сирене, па опекъл фурна с хлябове, та като разтворил порти в чифлика, от вечер, та до зарана, и викнал:

— Елате, братя селяне! Яжте и пийте до гуша, ала мен да изберете!

Че като руква порой-селяне, с кола, с все добитък, запретват ръце до лакът, отварят уста кат лáми, поядат хляба до троха, до дъно каци със сирене, изпиват вино до капка, а пък техний добитък изскубва сено до сламка. Гено Недялков с Габровски кършат ръце зад порти, кършат и не разбират какво е патмо патило тез пусти техни селяне. . . И какво, мислите, излиза? Селянете, като си направили кефа, па натъпкват и запас в колата си, потеглят с гайди към изборното място, напъхват хаджи Славчовите бюлетини гдето не трябва, бръкват в другия джоб, изваждат бюлетините на бай Гена и Габровски и ги спущат в урните. Сетил се хаджи Славчовият син, ама късно. Излязъл на портите и се провикнал:

— А-а-а-х! Вашта мама да разплача! — и затворил портите.

Гайдата ручи още по-бясно, селянете се кикотят и вдигат на ръце бай Гена и Габровски. . . Пустата му българйя!. . .

Та искам да ви кажа, господин редакторе, че нашите българи тъй лесно не се подкупват. Ако им дадеш нещо, те не ти отказват, йоо! — приберат си го, па пак си карат колата по своя път. Който се надява с подкуп или пък, пази боже, с голи обещания да спечели нашите хора, той много се лъже, той не познава хората. Нашите хора добре ги е разбрал онзи околийски началник, за когото се говореше тия дни. Ето един деятел в духа на времето! Що му трябва много-много! Дръпне му една литра ракия, яхне връх коня, отзаде му десетина конни жандарми, впуснат се в кариер; накървил той ония ми ти очи — страх да те побие!. . . Хвърчи като ураган из чаршията и гдето види събрани, като им скръцне със зъби, като им изреве само: «Брей, мислете си! Ако някой не е разплаквал дете в майка — аз ще разплача!». . . Ето едно енергично средство! Тука, както виждате, няма никакво физическо насилие, а само така, морално. Но не са всички тъй досетливи като този околийски началник. Напр. онзи окръжен управител никак не можал да се досети как е възможно в Бяла Слатина да се избере всякой друг освен Драган Цанков, когато цялата околия е за Цанкова. И той наивно пита големеца:

— Какво да правя? Ако се ползувам само с жандармите, ще стане кръвопролитие!

Разбира се, че големецът ще му отговори:

— Не е моя работа.

— Ще трябва войска — заявява наивният управител.

— Не е моя работа — отговаря олимпийски големецът. — Драган Цанков не трябва да бъде избран.

Чак след тия думи наивният управител се сетил как трябва да действува и свикал всичките жандарми. . . Е че тъй, ами как? Трябва да се познае, че има власт! Каква е тази слабост? От 18 май насам съвсем сме се разга. . . (Чхи!. . . Настинал ли съм, кой знай) разгалили сме се. Трябва най-сетне почитаемото правителство да вземе някои мерки, за да обезпечи. . . свободата на изборите. Тръгнал някой си Стефанаки Савов, един нехранимайка, по белославинските села да агитира за някой си Драган Цанков. . . Е моля ти се, вземи, че търпи! Много хубаво е постъпило почитаемото правителство, като се е разпоредило да пипнат тоя синчага за яката и да го въдворят на местожителство. И взели да ми казват, че трябвало да се отмени законът за интернирванията! Сака ли ви се?. . . И туй ми хареса, гдето в някои околии с време се пречистват разни общински състави, разни писарчета. Но знаете ли, господин редакторе, все пак ме е страх. Вироглав е нашият народ. Ето, вземете за пример пътуването на г. Каравелова: ревизорът Тодоров в целия град Орхание можа да намери само един благовъзпитан човек, комуто да внуши какво изискват интересите на. . . отечеството. Ако да не беше господин Брънчев, кой щеше да разкъса Каравелова. Няма хора! Сиреч има хора, но не са възпитани в страхопочитание и не могат да се проникнат от високите задачи на почитаемото правителство. Е кажете, моля ви се, какво добро можете да очаквате от този народ, когато при всички молби и заплашвания на Тодорова от толкова население в г. Ловеч да изявят послушание само фаетонджиите от хана «Съединена България» и само те да подпишат телеграмата за разкъсването на Каравелова!. . . Освен това страх ме е още от едно нещо: има хас да са се наплодили в последно време повечко такива аслани, какъвто е г. Величков! Има хас! Помните ли в Народното събрание? С пет думи разкъса на парчета всичките свищовски жандарми! Пази боже!. . . Не бойте се, господин редакторе! Не се отчайвайте! Като разкъсат жандармерията, те ще се срещнат лице с лице с българската арррмия!

Смирррно! Рота-а п'ли!. . .

Ех, мале мила! Като врабци ще се пръсне народът. . . Вий, господин редакторе, виждали ли сте как фуква да бяга тълпата след залпа на войската? Не сте ли виждали! А-а, много е интересно, да се пукаш от смях!. . .

Не е туй шега, брате! Арррмия!

Разбира се! Защо харчим за тая пущина трийсет милиона.

. . . . . .

Да живей България!

София, 19 януарий 1895 г.

УГАСЕТЕ СВЕЩИТЕ!

«Ако се види, че Цанковата кандидатура преодолей, някои наши приятели от Слатина или самото бюро може чрез у г а с в а н и е с в е щ и т е или взимание списъците да направи изборът да не се състои. В случай на несполука считам вас за отговорен.»

Как ви се вижда, господин редакторе, това средство с изгасване на свещите, а? Не е лошо в някой случай. Представете си, че до вас седи например (коя ли да турим?), например Soeur Clèmence. Дявол да го вземе! Че то устни — устни ли са? — Корали! Че то зъбки — зъбки ли са? — Маргарит! Ами цветът на тая нежна кожица? Ами трапчинките от двете страни на устата! Ами очите, очите!. . . Хубаво, ама светлината пречи. И представете си, в такъв момент явява се един Стоилов и командува: «Угасете свещите!». . . (Полека... лампата!). . . Ами ако някой запали веднага свещите?

Ами ако някой път с в е щ и т е са направени от член 91 и 93 от Избирателния закон? Остави се!

Или представете си, господин редакторе, че г. Стоилов се намира между своите предани партизани в Белослатинската околия в деня на изборите (ама без артилерия; с артилерия и баба знай!) и се намери в същия ден там омразният за белослатинчене, врачане и раховчане Драган Цанков и в самия разгар на изборите (ама да е тъмно, ако е светло, не се фаща!) някой извика: «Угасете свещите!». . . Как вий мислите — кой от двамата ще усети нужда от перачка?

Досещате ли се, че не всякой път туй и з г а с я в а н и е н а с в е щ и т е е келепир! Па и Избирателният закон не се шегува, ами казва, че който отнеме, строши или открадне някоя избирателна кутия, докле находящите се в нея бюлетини не са проверени, наказва се със затвор от 2—5 години и с глоба от 2000—5000 лева; същото наказание се налага и на ония, които с вик, заплашвания или бой разгонят избирателите и станат причина да не

може да се извърши изборът. А пък ако е чиновник, наказанието е двойно. Дръж се!

Можете ли сега горе-долу да си представите положението на окръжния управител, комуто е дадена цитираната в началото заповед?

«А к о с е в и д и, ч е Ц а н к о в а т а к а н д и д а т у р а п р е о д о л е й. . .» Как ще се види, че Цанковата кандидатура преодолява? Трябва да ревизираш бюлетините в ръцете на избирателите, трябва да разкъсаш неблагонадеждните бюлетини и да им раздадеш благонадеждни или ако не искат — трябва да изгониш избирателите. Но да направиш това, значи да извършиш цял ред престъпления. Ако пък пропуснеш този момент, трябва да чакаш преброяването и тогава, «като се види, че Цанковата кандидатура преодолей, н я к о и н а ш и п р и я т е л и о т С л а т и н а или самото бюро м о ж е, чрез угасване свещите. . .» Н а ш и приятели! Ами че може тези н а ш и приятели да не са приятели и на окръжния управител! Я си представете като каква порода ще бъдат тия п р и я т е л и, които са в състояние да се втурнат като бесни зверове към бюрото, да угасят свещите и с вик, с бой да разграбят, да разтрошат, да разкъсат списъци, урни, бюлетини! И може ли всякой да има работа с такива п р и я т е л и? Защо да не допуснем честност, добросъвестност у един окръжен управител? — Ще допуснем ний, ами заповедта? Тази заповед свършва със скромните думици: «В случай на несполука считам вас за отговорен.»

Какво значат тия думи? Какво значи в с л у ч а й н а н е с п о л у к а? Mon Dieu, mon Dieu! В случай че не извършиш безчет гнусни престъпления, в случай че не прогониш избирателите, в случай че не им разкъсаш бюлетините, в случай че не събереш една банда отчаяни мерзавци и не им дадеш carte blanche да извършат безнаказано най-безчеловечните насилия, в случай че и тези разбойници чрез и з г а с в а н и е с в е щ и т е, чрез в з и м а н и е с п и с ъ ц и т е, чрез трошение на урни, чрез трошение на глави не успеят да погазят, да потъпчат, да размачкат святата народна воля, то. . . с ч и т а м в а с з а о т г о в о р е н! Сиреч аз ще те изхвърля като парцал на улицата, да се скиташ немил-недраг. . . А че ти си заслужил нещо на туй пусто отечество, а че ти, твоята жена, твоите рожби остават без. . . без хляб. . .

Полека. . . лампата!

И таз добра! Аз уж почнах да пиша весел фейлетон, па то какво излезе.

Благодарение на това, че тук прекъснах писанието, взех в ръка в. «Мир» от 26 януарий 1895 г., брой 53-ий, почнах да чета уводната статия и. . . се изсмях с глас. Ето какво прочетох:

«*Когато една партия* (например консервативната) *се намира на едно място в меншество* (я на е д н о място, я из цяла България), *тя е наклонна да си послужи с всичките възможни средства, за да попречи на успеха на болшинството. Случат ли се избори, нейната програма е отнапред определена и няма нужда да се разисква* (какво ще се разисква, когато артилерията е готова зинала). *Тая програма се състои в следующето:* 1) *да се спечелят избирателите чрез разни простени и непростени маневри* (например да се свикат такива от други избирателни околии, както в Търново); 2) *да се препятствува на болшинството да гласоподава чрез заплашвания* (с пехота, кавалерия, па може и с артилерия, с една дума, чрез «морално влияние», както в Бяла Слатина); 3) *ако тия средства не сполучат, да се развали изборът насила* (или с други думи: «Ако се види, че Цанковата кандидатура преодолей, някои наши приятели от Слатина или самото бюро може чрез угасване на свещите или взимание списъците да направи изборът да не се състои); 4) *ако и това не се сполучи, да се направят протести, за да се сполучи в Събранието касирането му.* (Както сега в Разград.)

Ето кое се нарича самопризнание!

г. София, 28 януарий 1895 г. г.

Е д и н о т К л у б а
н а м о р а л н о т о в л и я н и е

P. S. Господин редакторе, вий видяхте какво значи с а м о п р и з н а н и е, сега да ви кажа какво значи х а р а к т е р и с т и к а: аз държа бас, че вий не знаете какъв номер носи указът, с който се назначи днешният президент-министър. Не знаете, нали? Видяхте ли! Указът, с който се назначи днешният президент-министър, носи № 13, зловещото демонско число 13!

Ето това е характеристично!

Г о с п о д и н р е д а к т о р е,

Новата епоха, която преживяваме, поражда нужда за нови законодателни реформи. Действующият или по-добре недействующият у нас Избирателен закон се оказа съвсем несъстоятелен и затова от самото му издаване и до днес не се е приспособявал. Въодушевен от патриотическото желание да поднеса и аз своята лепта на общия жертвеник, като се взрях внимателно в самата действителност, додох до убеждение, че сега засега у нас може да има приложение само такъв избирателен закон, какъвто е приложеният при настоящето. Моля дайте му гласност.

гр. София, 11 февруари 1895 год.

Един от Клуба на моралното влияние.

И З Б И Р А Т Е Л Е Н З А К О Н

I. О б щ и н а р е д б и

Чл. 1. Народните представители както за Обикновеното, тъй и за Великото народно събрание се избират по реда, указан в настоящия закон.

Чл.2. Всяка административна околия съставя една избирателна единица и изборът става около централната кръчма; за улеснение на избирателните околии с население повече от 40 000 души жителите могат да не дохождат на избора. Бюрото ще се грижи да пусне вместо тях бюлетини.

Чл. 3. Когато мястото на някой представител стане вакантно поради насилствена смърт, изчезване или неблагонадеждност, министърът на вътрешните дела назначава допълнителен избор, който трябва да се извърши през такъв месец, когато има най-много виелици, за да не се тревожат далечните избиратели.

Чл. 4. Изборът не се повтаря и трае само един ден; но ако би в този ден да се избере по недоразумение някой порядочен човек, може чрез изгасване на свещите или взимание списъците изборът да се счете за нестанал и да се повтори следующия неделен ден.

Чл. 5. Три дена преди избора, както и в самия ден на избора, почва се морално влияние върху избирателите и арестуването на разсуждающите. Ако избирателите са заети с отбиване на пътна-повинност, полицията се грижи да пусне вместо тях бюлетините в урните.

II. Избиратели

Чл. 6. Избиратели са тия български граждани, които не се плашат от отоманския наказателен закон и се ползуват със силни мускули и разнородно оръжие.

Чл. 7. Военните на действителна служба могат да вземат най-живо участие в избора. Бомбардирването на градовете се допуща само в случая, когато и с угасването на свещите не се достигне целта.

Чл. 8. Не могат да бъдат избиратели:

1. Лишени без съд от свобода.
2. Лицата, които без разрешение от правителството напишат свои бюлетини.
3. Разсъждающите.
4. Телесно слабите и
5. Бедните.

Забележка. Всичките съдилища се задължават да осъждат веднага лицата, които полицията, по споразумение с министъра на вътрешните дела, им укаже няколко дни преди избора.

III. Избираеми

Чл. 9. Избираеми за народни представители са всички български граждани, които се ползуват с доверие на правителството и имат участие в някое държавно или общинско предприятие. Избираемостта на рогатия добитък подлежи на оспорване.

Чл. 10. Не могат да бъдат избрани за представители:

1. Лицата, които според чл. 8 от настоящия закон нямат право да бъдат избиратели, освен осъдените за злодеяние.
2. Лицата, които нямат условие с правителството за разни доставки на държавата или нямат предприятия по държавни работи.
3. Военните лица, които се намират в запас или са разстреляни.

4. Разсъждающите.
5. Бедните.

Чл. 11. Всеки избран за народен представител може да не бъде касиран, ако даде формална клетва, че ще мълчи през всичкото време на сесиите.

IV. Бюро и избирание

Чл. 12. Щом се подпише указът за свикване избирателите, министърът на вътрешните дела почва да разтурва неблагонадеждните общински съвети и да оказва върху избирателите морално влияние чрез окръжните управления.

Чл. 13. Председателят и членовете на бюрото се избират по жребие, тялото — от председателя на окръжния съд.

Чл. 14. Председателят на окр. съд под страх на отчисление не тегли жребие, преди да отбележи някои знакове върху бюлетините.

Чл. 15. Постоянната комисия своевременно разделя приготвените предварително в канцеляриите бюлетини на толкова части, колкото секции има в бюрото. Моментът, когато тези бюлетини трябва да бъдат пуснати в урните, остава на вътрешното убеждение на бюрото.

Чл. 16. Гласуването се почнува в 8 часа заранта, а за пиенето по кръчмите полицията взема мерки от предидущия ден. Всякой от избраните от полицията избиратели може да пие за сметка на безотчетните до безпамятство.

Чл. 17. В определения за произвеждание на изборите ден и час съставеното по известния начин бюро се явява на определеното място и председателят дава на полицията сигнал да почне настъплението.

Чл. 18. На вратата на зданието се изпречват събраните от кръчмите избиратели и с помощта на разнородно оръжие възпрепятствуват да доближи някой до урните.

Чл. 19. Гласуването става по следующия начин: един от членовете на бюрото привиква избирателите един по един. Повиканият избирател, ако е благонадежден, връчва бюлетина си, сгънат о четири, на председателствующия на секцията, който, като го скрепи с подписа си, спуща го в избирателната кутия; ако ли е неблагонадежден, бюлетинът му се скъсва, а самия избирател го изхвърлят на-

вън, през прозореца или по стълбата, с главата надолу. Осмъртяването не е задължително. Ако всички избиратели се окажат неблагонадеждни, почва се последователното действие на пехотата, кавалерията и артилерията.

Чл. 20. Гласоподаването е явно и бюлетините се пущат с снопове. Един избирател може да гласува под разни имена, догдето се умори. Пазачите на вратата имат право да прегледват предварително всяка бюлетина.

Чл. 21. Със съгласието на полицията може да гласува и този, който не е записан в избирателния списък.

Чл. 22. Срещу името на всеки избирател, който не е гласувал, членът на бюрото отбелязва, че е гласувал, и пуща в урната приготвени бюлетини.

Чл. 23. Лицата, които не са записани в избирателните списъци и са пили за сметка на полицията през цялата нощ, нахълтват в тъмни зори в изборното място и заграждат урните.

Чл. 24. Зданието, гдето става изборът, и съседните с него здания се натъпкват с въоръжена сила. Артилерията може да се разположи и по-надалеч.

Чл. 25. Запретено е на благонадеждните да отиват на изборите без оръжие или каквото и да било оръдие (тояги, бастони и пр.).

Чл. 26. Председателят на бюрото бди и внимава: щом се покажат невъоръжени избиратели, дава сигнал на полицията и войската да стреля. Надлежните административни и военни власти са длъжни да го слушат.

Чл. 27. Властта може да арестува всичките избиратели, ако има достаточно помещения в града.

Чл. 28. Избирателните събрания не могат да се занимават освен с избирание на лицата, които са посочени от министъра на вътрешните дела — в противен случай свещите се изгасяват и почват да действуват лицата, указани в чл. 24 от настоящия закон.

Чл. 29. Щом се свърши гласоподаването, председателят на бюрото, без да чете бюлетините, обявява за избрани посочените предварително лица и принуждава въоръжените избиратели да подпишат благодарствена телеграма за дадената свобода на изборите. Телеграмите се подават от името на всичките избиратели в околията.

Б е л е ж к а. Бюлетините, освен действителните, се пазят в окръжната постоянна комисия до проверяването на избора.

Чл. 30. Ако във време на гласуването не успеят да арестуват всички разсъждающи, арестуването може да се продължи и след гласуването. Рязането на уши се предоставя на околийските началници, а за стреляние върху жените изпращат се най-храбрите офицери.

Чл. 31. Правилността на изборите може да оспорва само министърът на вътрешните дела.

Чл. 32. Народните представители получават, докле трае сесията, по 20 лева дневни, а нощни им се дават според заслугите и степента на муканието.

Чл. 33. Начинът за изгасяване на свещите и за упражнение на моралното влияние се определя от министъра на вътрешните дела, който дава на подведомствените си административни органи подробни инструкции по телеграфа. Лентите на подобни телеграми веднага се унищожават.

V. Наказания

Чл. 34. Всеки административен, съдебен или други какъвто и да бил държавен или общински служител, който се откаже да изпълни обязаностите, които му се налагат по настоящия закон, наказва се с лишение от служба и опозорявание чрез печата.

Чл. 35. Председателят и членовете на бюрото, които съзнателно допускат някой избирател да гласува свободно, лишават се от доверието на властта.

Чл. 36. Председателят и членовете на бюрото, както и проверителите, които се откажат да подпишат продиктувания тям дневник за абсолютна свобода на изборите, изваждат се от служба.

Чл. 37. Ония, които са назначени за изброяване на гласовете, ако не скрият или променят неблагонадеждните бюлетини; ако не притурят достатъчно количество благонадеждни и ако не прочитат умишлено само имената на поръчаните кандидати — подвъргат се на екзекуция чрез изгасване на свещите.

Чл. 38. Ония от въоръжените избиратели, които окръжават урните, ако на поканата от бюрото не се хвърлят върху невъоръжените и не ги разгонят с помощта на оръжието си — изгубват правото да искат служби и предприятия от държавата.

Чл. 39. Ония, които влязат в избирателното място с

оръжие, ако са влезли със съгласието на полицията, нареждат се около бюрото; ако са влезли без съгласието на полицията, наказват се със затвор от 1—3 месеца и с глоба от 100—300 лева, а по желанието на министъра на вътрешните дела могат да бъдат предадени на съд и за бунт против държавата.

Чл. 40. Ония, които окръжават бюрото, ако не употребят заплашване, насилие, бой и убиване, за да накарат неблагонадеждните избиратели да се въздържат от гласоподаване, наказват се със залп от войската.

Чл. 41. Предвиденото в горните два членове наказание се налага и върху лицата, които са дали средство или по какъв и да е начин са способствували да се извърши един неблагонадежден избор.

Чл. 42. Ония, които чрез лъжовни известия или други подобни средства не измамят избирателите и не заблудят обществото, опозоряват се чрез правителствените печатни органи.

Чл. 43. Който без знанието на председателя на бюрото се въздържи от разстрелването на избирателите, зачислява се в списъка на предателите.

Чл. 44. Който след изгасяване на свещите се въздържи от разтрошаването на урните и разкъсване на бюлетините — губи правото на служба или предприятие от държавата.

Същото наказание се налага и на ония, които с вик, заплашване, бой и стреляние не успеят да развалят неблагонадеждния избор.

Чл. 45. Който умишлено пише точно и вярно преброителните листове или дневника за избора, или пък не прибави или измени нещо в тях, ако така е заповядано — губи доверието на властта и написването на дневника се възлага другиму.

Чл. 46. Когато виновните в делата, показани в чл. 43 от настоящия закон, са държавни или общински чиновници, наказанието се усилва.

Чл. 47. Непредвидените по настоящия закон престъпни деяния, извършени в избирателното място, не се наказват.

Чл. 48. Делата за престъпления по изборите се възбуждат направо от министъра на вътрешните дела.

Чл. 49. Изложените в настоящия закон престъпления, освен по ал. II на чл. 39, не се съдят в общите съдилища.

VI. Отменение

Чл. 50. Избирателният закон от 8 януарий 1890 год., заедно с измененията и допълненията му, се отменява.

«ПОЛИЦИЯТА ОЩЕ ОТСЕГА ВЗЕМА МЕРКИ...»

Отдавна не бях ви писал, господине редакторе, но сега бързам да споделя впечатленията си, произведени от няколко думи, които прочетох в един български вестник. Ето какво прочетох:

«Мнозина, без разлика на политически убеждения, се надеят, че занапред столичната полиция ще се уреди. Предполага се, че г. Груев още отсега ще вземе нужните мерки, за да се. . .»

Хайде да видим кой ще отгадае какви са тия приятни надежди, които софийските граждани, без разлика на политически убеждения, възлагат на новия управляющ делата на градоначалството. Като е без разлика на политически убеждения, трябва да се предположи, че и вашите гърди, господине редакторе, са препълнени с тия сладки надежди, за постигането на които г. Груев още отсега ще вземе нужните мерки. От една страна, вярвам във вашата съобразителност, но, от друга — не зная защо ми се чини, че три дни и три нощи да правите догадки, пак няма да налучите посоката, към която ще бъдат устремени още отсега бащинските грижи на столичната полиция. Според както са написани горните редове, работата изглежда много сериозна. За да се вдъхнат на гражданите надежди, че артък сега вече полицията ще се уреди (има си хас да се уреди!), трябва да се допусне, че има да станат големи реформи; а пък да се каже, че това го очакват всички, без разлика на политически убеждения, предполага се, че се вземат мерки за някои безспорно благодетелни реформи. Хич недейте си дава труд, господине редакторе, да мислите, защото няма да се усетите и аз не искам повече да ви мъча. Ето каква е работата:

«Предполага се, че г-н Груев още отсега ще вземе нужните мерки, за да се прекратят из столицата честите скандали, да се настанят на работа многото просеци-чужденци, които от няколко време насам са надошли...» Вий ходихте ли на гарата да ги посрещнете, да им кажете «добре дошли»!? Повечето от тия скъпи гости са поданици на негово апостолическо величество Франц Йосиф, император австрийский и крал маджарский. Аз не мога да разбера каква е тази фатална случайност, че с идването на тези гости почнали да се увеличават скандалите. Па и друга случайност — гостите ни идат тъкмо тогава, когато нашият президент-министър е във Виена. Не изглежда ли това малко неделикатно? Ний правиме визита на Виена чрез президент-министър, а Виена ни връща визита чрез просеци! Хубава работа! Благодарим за вниманието! Не вярвам да са ги пратили да третират въпроса за акциза, па кой знай! Но не е там въпросът. Важното е, че полицията се е загрижила още отсега да взема мерки да ги настанява на работа. Не трябва ли и ний да вземем мерки да облекчим трудовете на полицията, като й спомогнем в тая патриотическа грижа, ако не с друго, поне с някои добри съвети? В последно време почитаемото Министерство на общите сгради е назначило доста чужденци по изучването на «мрежата»; дали не ще се намерят и за новите гости някои местица? Нека полицията направи справка. Ако дип няма вакантни длъжности, можем да поизпъдим отсам-оттатък по някое инженерче от българите и да настаним поданиците на негово величество. Какво ще се прави, таквоз време дошло! Някои от тия гости са артисти. Може и вашия слух, господин редакторе, да са услаждавали те със своите чудесни шарманки, а? За тях е сега малко трудно да се намерят подходящи места. Това е по-скоро работа на господина министъра на народното просвещение. Една консерватория ли да се основе, кой знай! Па да назначим тези артисти за професори! Аз вярвам, че те ще се съгласят.

Вам, господин редакторе, направиха ли визита тия гости? Не? — Не може да бъде. Вероятно вий сте отсъствували от дома си или пък сте били дълбоко увлечени в работа. Те не са оставили ни една малко-много прилична къща без посещение. Но видите ли каква е работата? Тези чужденци имат една скромна привичка: да влизат в домовете, без да ги чуе някой и (чудни обичаи!) вместо да си оставят картите или да си запишат имената, те вземат по някой предмет за възпоминание... Оригинали! Види се, като туристи, правят си колекции от тия предмети... Страшни оригинали!

Българският вестник, като нарича тези гости просеци-чужденци, вий да не помислите, че са я слепи, я хроми. Боже съхрани! Здрави са като бикове, вратовете им червени като английски бифтеци. Стомасите им работят като огнени мелници, а пък за пиение — остави се! Напълни им софийското езеро с бира, за три дена ще го пресушат! Макар и просяк — три лева надали му стигат на ден за ядене и пиене, ама хайде да речем, три лева. Вестникът казва, че са надошли много просеци-чужденци. Е колко много? От триста души повече не са я! Триста души по три лева — деветстотин лева на ден, за година горе-долу триста хиляди лева. Голяма работа! В София има 50 000 жители, всички като работят по три-четири дена в годината, ще изкарат храната и питието на новопристигналите поданици на негово апостолическо величество Франц Йосиф, император австрийский и крал маджарский...

София, 20 март 1895 г.

«МАЛКО СРАВНЕНИЕ»

(В. «СВОБОДА», БР. 1623)

Драгий Бисмарк,

Онзи ден ти телеграфирах да те поздравя с 80-годишнината, но с една кратка телеграма мога ли аз да изразя чувствата, които вълнуват душата ми, като гледам тази жестока разлика между германския народ и българския в отдаване почести на своите велики патриоти. Ти и само ти си в състояние да проникнеш в душата ми и да видиш тая бездна от страдания, които разкъсват гърдите ми. Аз сещам едно сродство между нашите души. Не току-тъй съм бил винаги твой почитател и адмиратор и съм следил с

внимание и възторг живота и делата ти. Не току-тъй цяла Европа ме наричаше български Бисмарк. Разликата е тази, че твоя милост беше железен канцлер, а аз железен регент и президент-министър. Кое е по-високо положение, оставям на теб да се произнесеш, моята скромност ми налага мълчание; но имай пред вид, че ти си вече 80-годишен, е пък аз имам само половината от твоите години. Ти си един от редките исторически деятели, които са имали щастието да доживеят да видят осъществено и закрепено делото, на което са били посветили живота си. Колко са такива деятели? — Аз и ти! Други има ли? Наполеон малко прилича на нас, но той хептен я оцапа на края. Теб те славят за туй, защото си бил с желязна ръка, но като бъде работата за желязна ръка, кажи си правичката, бай Бисмарк, можеш ли в туй отношение да се сравниш с мене? Хайде да прочетем колко души си обесил ти, колко аз. Колко души си разорил ти, колко—аз. Колко души си изтезавал ти, колко — аз. Колко жени си изнасиловал ти, колко — аз. Колко пари си награбил ти, колко — аз. . . Ти с мене ли ще се сравняваш бе? А бе че аз съм в състояние баща си с кремък да одера, ти какво ме мислиш? Но българският народ — народ ли е! Теб те слави сега цяла Германия — блазе ти; а пък аз съм се затворил в къщи, не мога да си покажа носа на улицата. И защо, питам те? Че аз, санким, по-малко ли съм заслужил от тебе? Германската царствующа фамилия дължи на тебе само част от императорския си титул, а не своята корона. А какво става у нас? То е отвратително. Челякът, който имаше в ръцете си съдбините на българския народ в един най-критически момент, който имаше възможност да даде българската корона на този или на онзи княз и който можеше да не я даде на настоящия ни господар, този челяк вместо награда и почести, по-големи от тия, които сега ти прави Германия, е изложен на преследования, като най-опасен злодей и последен престъпник! Каква разлика между третирането на германския и българския патриот! Ето вече XIX век изтича, кога ще успеят тия хора да ми отдадат заслужените почести — не разбирам! Сега друг е въпросът, ако провидението е предназначило тебе, драгий Бисмарк, да бъдеш единствен великан на настоящия век, а пък аз да въплощавам величието на XX век — това е друг въпрос и аз — между нас да остане — нямам всъщност нищо против това. . .

Федералният съвет на германската държава, като те е поздравил в най-горещи изражения, счел е за гордост да ти изкаже, че продължава и ще продължава да следва означения от тебе път. У нас правителството, ако и да признава, че създаденият от мене режим е спасителният и че ще следва моя път, вместо да ме възхвалява, вместо да ме боготвори — рядко пропуща ден да ми не нанесе някоя тежка обида, като че ли аз съм направил най-голямото зло за своето отечество. . . Аз и зло! Де-де!. . . Впрочем, нека се утешаваме, бай Бисмарк, таквази е участта на всички праведници!. . .

Боже милосердний! Три дена, само три дена ми дай властта в ръцете, ако не направя дарррмадан цяла България, да не съм Стамболов.

Приими, драгий Бисмарк, сърдечните поздравления на твоя почитател и адмиратор

Стамболов

Бай Стефане,

Получих ти писмото. Най-учтиво благодаря за приятелските благопожелания. Поздрави Свирча. Панайот как е? Държи ли му още кръстът? Мен ме хептен не бива.

Твой Бисмарк

ПО ПОВОД НА ЕДНА КНИЖКА

«Светли, светли образи ни дайте! Задушаваме се в мрачната сфера, която вий ни рисувате, в която се движат само нравствени изроди. Души ни атмосферата, в която се кръжи Вазовият Кардашев; възмущават ни, погнусяват ни Влайковите Каменовци; сърцето ни топят картините от Мирчовия «Тъмен свят»; ужасяват ни злобните сатири на Михайловски; срам ни обзема от похожденията на Константиновия Бай Ганьо; а като венец на всичко това трябваше пък и Величков да ни сочи страшната бездна на Дантовия «Ад». Ужас!. . . Няма ли, боже мой, няма ли да ни представите нещо светло, нещо нежно, мило, добро, при-

влекателно, нещо успокоително? Нема ядът на деморализацията е обхванал всичките слоеве на нашето общество, та не може да се намери един незаразен, един чист образ? Нема нашият народ. . .»

— Стой! Долу ръцете! Не досягай народа! Свали си шапката и се поклони на този измъчен страдалец, на този дълготърпелив мъченик, на тоя, който ти дава храна и живот, поклони се на българския народ! Този народ, когато е имал светла точка отпреде си, когато му се е посочвала свята цел, той се е устремявал към тази цел с въодушевление, достойно за благородна и напредничава нация. Когато неговите учители му казаха, че в просвещението ще изчерпе сила, за да стръсне от гърба си духовното и политическо иго, този народ разви такава експанзивна енергия за разпространение на просвещението, щото в един поразително кратък период нашите градове и села се украсиха с училища, читалища, женски дружества и такова чисто, благородно, единодушно увлечение облада целия народ, щото подобен светъл период би направил чест в историята на която щете държава. Втори път, когато неговите водители му казаха, че един развратен монарх е нахълтал хайдушки в отечеството ни, за да попречи на святото дело на братското съединение — целият български народ, като един человек, се впусна като ураган и изчисти страната ни от подлото нашествие.

Народ, който в такъв кратък период брои такива две светли епохи, не е народ за осъждание. Долу шапките!

Но преди тези два светли момента, но между тях, но след тях, кой, кой? — Създателю всевишний! Кой го е упътил към някоя свята цел?. . . Кой в безкористно, в свято патриотическо увлечение, кой с чиста пламенна душа на апостол му е казал:

— Милий народе! (Уви, колко е осквернено това свято възклицание!) В я р в а й в това, н а д я в а й с е на това, л ю б и това и ти ще благуваш!

Гороломов казва на народа:

— Видите ли ме? Хубаво ме гледайте! Аз съм силата! Слушайте мен, мед и масло ще потече из България. Удрете другите, трепете всички, които не са с мен. Аз съм вашият избавител!

Но народът стои хладнокръвен и гледа подозрително на подобна сила; неговият разум не може да съвмести терора с блаженството!

Каменов се провиква:

— Всичкото е в моралната сила, а моралната сила е в твърдостта и постоянството на убежденията, на принципите; а кой обладава във висша степен това качество? Аз. Тръгнете след мене и вий ще блаженствувате.

Но народът стои хладнокръвен и подозрително гледа на този герой, който като флюгер се обръща според вятъра и е готов да презре интересите на целия народ, за да запази своите мизерни интереси.

— Пари ли искате в заем, стока ли на почек, вино ли до гърло — елате при нас, ний сме ваши благодетели — викат народу гладниградските герои.

Народът от неволя се притичва, но винаги подозрително и с омерзение гледа на тия благодетели, които го вплитат като муха в паяжина.

— Кой?! Европа ли? Че не я ли зная аз таз Европа! Пет пари не давам аз за твойта Европа! Кесийката, кесийкатааа — ето где е всичката премъдрост! Аз да ви науча как се става човек — вика с донкихотско самообълщение бай Ганьо Балкански.

Но народът, слава богу — почна да разбира фалшивите возгласи на байганьовците и ги обсипва с присмех и леко презрение.

— Вкусете от плода на порока — шепне сладострастно Сатан, — вкусете, този плод е сладък, ах колко е сладък. Вкусете. . . . . .

. . . . . .

Триста дявола! Нема нешата интелигенция се състои само от гороломовци, от каменовци, от байганьовци?

— Е, господине, и да не се състои само от такива, не можеш да не признаеш, че тези герои засега дават своя колорит на епохата, че в кипежа на страстите те са изпъкнали като нечиста пяна над обществения слой и престъпление ще е в таквази епоха да се възпяват звездите и луната, когато преди всичко трябва да се изгребе и изхвърли изпъкналата на повърхността гнусна пяна. . .

Ето какви мисли възбуди в нас прекрасната книжка на г. Максимова (Мирчо) «Тъмен свят. Очерки и разкази из народния живот. Част II». Твърде малко има разкази в нашата бедничка литература, които тъй дълбоко да трогват сърцето на българина, като тия мили разкази, в които се е изляла душата на писателя. Само една чиста душа, отзивчива до болезненост на народните болки и тегла,

може да напише подобни разкази. Един егоист е недосягаем за благородните чувства, които са вълнували автора на тези разкази, при творчеството им. Положително немислимо е да се даде вярно понятие за достойнствата на тази книжка с цитати. Ний я препоръчваме най-горещо на българската читающа публика.

София, 4 юний 1895 год.

OCUPATIUNEA BULGARIEI DE LA ARMATA NO-ASTRA

Да ме ритне турчин с кован ботуш — нейсе-не, ами то циганин със сдран цървул!...

Господин редакторе,

Един приятел, пристигнал от Румъния, успял да се снабди с някои секретни документи по окупацията на България от румънските войски. Мисля, че ще изпълним един патриотически дълг към българския народ, ако дадем гласност на тия във висша степен важни и сериозни документи. Нашата участ, както ще се убедите от нижеследующето, е вече решена: Finis Bulgariae!... Нека всякой българин бяга, гдето му видят очите.

Ето документите в български превод:

МОБИЛИЗАЦИЯТА НА ОКУПАЦИОННИЯ КОРПУС

Конфиденциална телеграма до Главното интендантско управление. Разпоредихме се да се запрети изнасянието на пуйки и пуйчи пера из границите на Велика Румъния, защото перата са нужни за екипирването на един корпус храбри куркани, предназначен да окупира и въведе европейски ред в дивата България. Съберете по реквизиционен начин петстотин кола сено и слама и вържете на всякой войник на десния крак по едно снопче сено и на левия — снопче

слама, за да могат да разпознават кой е десният и кой е левият им крак, защото — за срам на римското ни произхождение — нашите храбри куркани, а също и доробанците и до ден днешен не могат да усвояват тази премъдрост. Аз не мога да разбера защо нашите храбри войници изглеждат винаги като разпасани; погрижете се бе, джанъм, да им купите по-солидни пояси, за да не им падат гащите. Срамота! Колкото за мамалига — недейте се грижи, защото в България има много папушой, особено ако почнем окупирването от Видин и надолу към Рахово. Днес дадох заповед на всичките военни капелмейстери да съчиняват нови маршове за предстоящите ни победи. «Ле ля ку скуртейка верди» ще се изхвърли вече из репертоара, защото почва да остарява и не е достатъчно войнствена песен. Тодорйка е назначен за капелмейстер на първия окупационен полк.

ДИСПОЗИЦИЯТА

Окупационните действия не ще могат да се наченат порано от замръзването на Дунава. Наистина, ний имаме силна флота, но Дунавът е тесен, па българите са диви, па и круповските топове не се шегуват, та... по-добре флотата ни да се прибере към Кюстенджа. Видинската крепост ще я оставим настрана. Дявол ги знае тези диваци: току виж, че изпъкнал пак някой Узунов и иди търси после где е бил град Калафат. Видин сам ще се предаде от страх, па и освен това в целия окръг едва ли има един чист българин, всички са румъни. Благоразумието и тактиката ни диктува и с Русчук да не се шегуваме многомного: как се е случила тази проклета Левент-табия тамам срещу нашето Гюргево... Затова се установихме на следующата диспозиция: двайсет батальона куркани, украсени с внушающи ужас пуйчи пера, ще преминат Дунава по леда, срещу Рахово. Разбира се, че ще се вземат всевъзможни мерки, да не би да се издавят нашите власи на края... Една част от тая армия ще остане в Рахово, да краде царевица и кокошки; другата част ще се отправи към Плевен, да заеме редута Гривица. Туй, второто движение ще се държи в най-строга тайна, да не би да дойде до ушите на Осман паша. Припомнете си, че когато попитали Осман паша: «Истина ли е, че румъните превзе-

ли Плевен?» — той отговорил: «Когато вратата е отворена, всяка свиня може да си пъхне зурлата. . .» Третята част от окупационния корпус ще се отправи по ломското шосе за София. Всичките ханчета по това шосе се съдържат от власи-цинцари и нашата несъкрушима армия ще марширува с развети знамена, като по бреговете на славната Дъмбовица. За да се избегне всяко сражение пред София (Al dracului bulgari! Кой знае какво може да се случи. . .), ще се пратят в авангард стотина девици с къси фусти. Дивите българи ще се заплеснат в девиците, а в това време нашата храбра армия ще се вмъкне през Курубаглар в София — и туйто! Всичкото това движение е толкова съобразно с военната наука, щото Генералният щаб не е нито мислил за друга евентуална диспозиция: например, какво трябва да се прави, ако диваците, вместо да се заплеснат във fetele noastre cele frumoase, вземат, че ги разместят из подобающите заведения, и сами се укрепят в грандиозните естествени позиции, които окръжават омразната им столица. . . (Lasa, frate, nu spune!). Но надяваме се, че това няма да се случи: кои ли чужденци не са омайвани от нашите хубавици, та и тези диваци да не се прехласнат. . .

От София остава само да протегнем ръка на нашите братя румъни в Македония. Султанът не се сеща даже отгде ще дойде ударът.

Вторият окупационен корпус ще настъпи през Добруджа. От Араб-табия хоп — в Силистра; от Силистра хоп — в Шумен; от Кюстенджа хоп — във Варна и свършено! Русите не можаха да превземат с бой тия места, но те с нас ли ще се сравняват?

Останалата част от България, разбира се, ще се предаде сама. Нам ще благоприятствува най-главно страхът, който сме вселили в сърцата на българите. Като им поменеш само к у р к а н или д о р о б а н ц, космите им настръхват. Наплашили се! Се spui, frate, armata noastra!. . . То една паника, един страх юдейски ще обземе тия диваци, че всичко ще хвърлят, па ще бягат. Отсега чуваме, готвили се да се изселват от страх в Маджарско.

Напред, прочее! Вий, храбри генерали Стоянеско, Стойческо, Драганеско, Богданеско, Пенческо, вий, прями потомци на славните римски пълководци, поведете непобедимата армада към слава и величие; на върховете на вашите сабли виси бъдущата велика Втора римска импе-

рия. Напред! Света Мамалига да ви е на помощ! Съ траяска цара румуняска!

Господин редакторе, че тя каква ще стане тая работа? Не е ли време да офейкаме? Окупацията наближава. Ако одобрявате моето намерение, аз бих ви препоръчал да преместим редакцията в Сабатка или в Будапеща. А?

София, 24 юний 1895 г.

ДРЕБНИ РАБОТИ

Драгий читателю, да не би някак си да помислиш, че нашите обществени и политически работи не вървят напред! Пази боже! Почитаемото правителство, в неусипните си грижи за народното благоденствие, не само че се е постарало да удовлетвори насъщните нужди на страната, но е отишло по-нататък: ползува се от избитъка на материалното ни благосъстояние, за да развие у нас вкусове и потребности от по-висши порядък. То се знай! А какви могат да бъдат по-възвишени потребности от естетическите; а где могат естетическите ни вкусове да се развиват подобре, отколкото в сферата на изящните изкуства; а какви по-изящни изкуства от художествата; а пък има ли по-тънко, по-благородно художество от живописа и скулптурата? И — можете ли да си представите? — почитаемото Министерство на народното просвещение, в симпатичното си стремление да стигне — а ако се окаже случай и да задмине даже — Европа, оставя настрана всичките изкуства и се е заловило за най-благородното: в България се отваря Художествена академия. . . Ехе-хей, Българийо! Чакай мари, какво си се разтичала?. . . Ама имаш право: поезията ти отишла, че се не видяла, цял свят шашардиса; науката — във Висшето училище колкото щеш наука. Сега какво ни оставаше друго освен Художествена академия, а след това,като направим и един Хореографически институт, да ни снабдява с достатъчно количество бале-

рини — ще си накривим шапките, па нека ни излезе Европа насреща.

Ама да не мислите, че идеята за основаването на Художествена академия е само така — идея? Съвсем не. Работата е вече опечена. Е, че какво искате повече, когато най-главното е нагласено: «Професорите на академията ще получават по 7200 лева годишно.» Туй е главната цел; а средствата за достигването на тази свещена цел са изложени в следующото скромно предложение: «Академията ще изкарва художници.» Че защо да ги не изкарва, най-сетне? Самоковските и тревненските художници са подготвили почвата, останалото ще допълни геният на нашите професори. Остава сега да се определи каква ще бъде заплатата на директора на академията. Впрочем, с този въпрос няма да се бърза; нека, като наближи да напуща министерския пост сегашният министър на народното просвещение, тогаз ще се определи заплатата. . . Има хас да сте забравили, че живописството е една от многобройните специалности на г. Величкова!. . . Не си ли припомняте неговата възхитителна картина «Мойта хазяйка във Флоренция» (или нещо подобно). Помните ли какъв божествен огън гори в камината на «Мойта хазяйка»? Този огън е тъй живо схванат, че прилича на пелте от дюли. Мурафет — не е друго!. . .

Но да оставим настрана бъдущия въпрос за бъдущия директор, а да кажем две думи за мерките, които се вземат за подготовление на художници-професори. И то не че нямаме готови професори — малко ли са художници в България, — ами да има и запас, за всеки случай. Може след година-две да стане нужда за някой клон на академията я в Драгалевци, я в Дивотино, я в Празноглавци. Всъщност останало е вакантно място само за един професор, който трябва да замине за Европа да се поусъвършенствува. (Ако е останало нещо за усъвършенствуване. . .) Дава се, значи, една стипендия, а пък охотници — милиард, сиреч троица. Назначава се конкурс. Затварят троицата конкуренти в една от стаите на Висшето училище, като им задават три теми: за три дена да нарисуват картина от гипсов модел, композиция на даден мотив от Вазова и трети някакъв етюд. Тия три теми не би могли конкурентите да изпълнят, ако би работили едновременно и с ръце, и с крака, но нейсе. Сгушени тримата в трите кьошета на стаята, пухтят над платната си. Повидимому, всякой се е надявал на своите сили и способности, но на двамата от конкурентите все повечко се е свивало сърцето пред неизвестността, когато третият щастливец, устремен на крилата на леката фантазия, с ясни очи и с божествена усмивка, с небрежен размах е трупал краските върху многотърпящото платно. Che cosa?. . .

А ето каква била работата: третият щастливец бил предопределен от с ъ д б а т а за стипендиант; а пък конкурсът бил само за «уж божем». . .

Но как да стане тая работа? — Твърде просто: свършва се конкурсът, разотиват си конкурентите, заключва се стаята. А когато дядо господ заспал, връща се щастливецът с държащия ключовете жури-художник и. . . и на другия ден работата на щастливеца получила съвсем друг изглед. Ама ще речете отгде се знае това. Проста случайност: когато дядо господ спял, като че за пакост разсилните на училището не спали и. . . и повече нищо. В града само тия слухове циркулират.

Както виждате, читателю, съвсем художествено начало се туря в основата на българската Художествена академия.

И ще се наплодят художници из нашата благословена татковина, и ще почнат да пренасят върху платното картините на съвременния живот. А сюжети! Господи боже мой, колко мили сюжети ни дава сегашният живот. . . Искаш да нарисуваш например просяк. Богат материал: изправи се при входа на Софийския градски съвет и избирай колкото ти е угодно; от сутрин до вечер непрекъсната верига най-разнородни просяци, с упоително живописни дрипели, се качат със смътни надежди и слизат със сълзи и въздишки по стълбите на обанкрутения Градски съвет. Хвани кисцата с трептяща от художествен огън ръка, опри проницателен поглед в ония изпити от глад и неволя мъртвобледи лица, с хлътнали очи, със сплъчкани коси, вгледай се в поетическия безпорядък на разноцветните дрипи, от които е сглобена тяхната малко трудна за живопис одежда, почни да комбинираш краските и размахай четката върху платното. . . Ти можеш да препълниш целия дворец с такива божествени картини. Или искаш да рисуваш идилически пейзажи: иди в Ючбунар — материал неизчерпаем. Зимните пейзажи там не отстъпват на летните: лете гледаш зелени плесенясали езера, населени с вечно пеющи жабешки легиони, виждаш сиромашията в

пълната голота; а зиме езерата се покриват със зюмруден кристал и голотата се покрива с парцали. Или те блазнят картините на нашето величие: вземи нашите дворци, столичния ли искаш, край тих бял Дунав ли искаш — иди в Русе, край море ли искаш — във Варна, между скалисти хълмове ли искаш — иди в Пловдив, иди около Калофер, из Чамкория, из Кюстендилско. . . няма край. Рисувай, дявол да го вземе! Рисувай князе, рисувай божеци, рисувай бирници, рисувай адвокати — наляво и надясно богати възхитителни сюжети.

София, 23 септември 1895 г.

СЕЯТЕЛИ НА РАБСКИ ЧУВСТВА

В брой 155-ий на в. «Мир» от 30 септември четем следующето антрефиле: «С удоволствие се научаваме, че г-н директор-режисьорът на Народния театър «Сълза и смях» е говорил с г-на военния министър по въпроса за запрещението на военните да посещават Беседата и този въпрос е почти уравнен. Военните ще могат пак с удоволствие да присъствуват с а м о на представленията на трупата «Сълза и смях». Г-н военният министър, като е имал пред вид духовната полза, която оказва драматическият театър на цялото ни общество, и като съзнавал, че запрещението на военните да посещават представленията на трупата може зле да се отрази на материалните и социалните интереси на едва възникающия наш народен театър, обеща, че ще направи едно изключение с а м о за Народния театър «Сълза и смях», който няма още свое специално помещение. Ние с особено удоволствие ставаме отзив на този радостен слух. Г-н военният министър и в този случай показа своя патриотизъм, като се обеща да направи всичко зависяще от него, за да насърчи това възраждающе се у нас дело. Дълбоко сме убедени, че любителите на Народния ни театър, който е н е п р и ч а с т е н в този инцидент, членовете на трупата и самите военни ще благодарят на г-на военния министър за това негово решение, към които благодарности и ние горещо се присъединяваме.»

Прочиташ това антрефиле и просто не знаеш — да се чудиш ли на неизмеримата му глупост, или да се възмущаваш от рабските чувства, с които е то преситено! Как? — Предлагат на столичното общество и на господа военните с радост и ликувания да благодарят на г. военния министър — защо? Защото бил съблагоизволил да разреши на военните да посещават с а м о представленията на трупата «Сълза и смях», като имал пред вид духовната полза, която оказвал драматическият театър. Бил разрешил! Ами че ний ще попитаме: кой е дал право на военния министър да се разпорежда с частния живот на военните и да им предписва или запрещава посещението на тези или онези обществени и частни заведения? Офицерите не са бебета на министъра, та да следи той за всяка стъпка в техния живот. Ами че утре може да му скимне да запрети на военните да си купуват захар и ориз от магазина на Георги Паница или да им запрети да посещават градината «Дълбок зимник», защото името на съдържателя е К. Панов. . . И бившият военен министър г. Савов се опита да отдели офицерите от влиянието на обществото и беше им запретил да посещават кафенетата и ресторанте, но твърде скоро съзна бездънната глупост и престъпната дързост на своето разпореждание и побърза да го отмени. Разрешил бил на военните да посещават с а м о «Сълза и смях», значи, ще им запрещава да посещават Операта? Е, тогава где ще заповяда да удовлетворяват военните своите потребности за музика, где ще развиват слуха си, где ще облагородяват чувствата си? В шантаните ли? Или при кючеците?

«Г-н военният министър и в този случай показа своя патриотизъм.» Где е тук патриотизмът бе, рабска душа? Туй ли, че военният министър със своето капризно разпореждание иска да отврати военните от естествените им наклонности и вкусове и да ги накара зор-зорина́ да посещават «Сълза и смях» и да не смеят да слушат Операта. Чунким много пъти имаме случай да се насладим с добра музика и пение, ами да пропуснем и този случай с оперната трупа, па да си слушаме «Зелен листец». . . И туй било патриотизъм! Благодарим. Или може да е затова патриотическо, защото посещението на офицерите ще прибави няколко лева в джебовете на актьорите. Е, затова ли ний трябва да ликуваме и да благодарим на г-на военния министър? Мерзко раболепие!. . . Но не е вино-

ват военният министър, виновати са рабските натури, които ближат праха на нозете му.

Народният театър няма да се повдигне чрез любоугодничество пред силните, а чрез труда и дарбите на актьорите. Никакви предписания не могат да вдъхнат любов към драматическия театър. Ако-българите късат от залъка си, за да жертвуват 50 000 лева за столичния театър, актьорите са законно и морално задължени с труд и любов към призванието си да оправдаят тая жертва, а не да се изтягат цели шест месеца под предлог, че изучават драмата на Франсоа Копе «За короната», и чак след три месеца да се сетят, че трябвало костюми за тази драма. Толкоз засега. . .

Ето ви и друг образец:

В брой 3 на в. «Прогрес» от 30 септември срещаме в подлистника «Едно мирно тържество» следующия пасаж:

«Начева се четението на рескрипта от Негово Царско Височество, който изразява високата си благодарност поету за неговите трудове. В най-ласкателни и горещи слова Той му честити празника и същевременно го награждава със звезда и кръст II степен за гражданска заслуга. . . Какъв голям и скъп подарък за един поет. . . Сънувал ли е Вазов за такава щедра и висока милост, за такъв отличителен знак! Не, не е сънувал и не е можел да сънува. . . Радвай се, поете, радвай се и ти, благородна майко негова, че си родила на България такова чедо. . .»

Какво е туй? Ради бога, кажете ми, какво е туй? Аз пак ще попитам: бездънна глупост ли е туй, или мерзко раболепие на една нещастна рабска душа? Груба подигравка ли е туй с ордените, или е кръвно оскърбление на поета Вазова? «Сънувал ли е Вазов за такава щедра и висока милост! Не, не е сънувал и не е можел да сънува. . . Радвай се, поете, радвай се и ти, благородна майко негова. . .»Като четеш тия редове, ще помислиш, че се е събрал всемирен конгрес от поети и писатели и е провъзгласил г. Вазова за величайши поет на всичките векове. Па даже и това величайше щастие не би оправдало рабския дух на такъв телешки възторг, защото един велик поет не само че може да сънува, но и ясно да съзнава своето значение. «Какъв голям и скъп подарък за един поет. . .» За кое приказваш ти, жалък драскач? За звездата II степен ли? Туй ли е скъпият подарък з а е д и н п о е т? Нели е срам, нели е грях, господа, да пишат подобни гадости в

един вестник, който носи хубавото име «Прогрес»? Вазов сам си е звезда, звезда литературна и никакви звезди, с истински или фалшиви брилянти, не могат да отличат неговите заслуги, като се вземе във внимание, че някакъв си Георги Живков, като има всичките първостепенни ордени, носи и ордена I степен з а х р а б р о с т. . .

Жал ни е, че сме принудени да кажем горчива дума за един добродушен човек, но това е наш дълг. Ако подобно излияние бе казано в частен разговор, кой щеше да му задиря, но това се пише в един вестник, който се пръска по градове и села и дава духовна храна на неукрепналите в самосъзнание грамотни хорица, едва що избавени от рабското иго.

Печално явление!

г. София, 1 октомврий 1895 г.

М И Ш-М А Ш

(ЕКОНОМИЧЕСКА СТУДИЯ)

Като вземеш тъй да се повзреш, па се позамислиш, излиза, че хайле практичен народ сме ний, българите. Истина! Вземете, да речем, например — газените тенекета и проследете каква рол играят те в обществения и частния живот на нашата татковина. Да се слисаш просто. Не бил, кай, практичен българинът. Кой, българинът ли?. . . Но да оставим настрана въодушевените възклицания, те нищо не доказват, а ето фактите:

Каква нищожна рол играе у нас газът, с който Батум ни снабдява, в сравнение с тенекетата, в които ни изпращат този газ. Газа за какво го употребяваме? За осветление; за някои мотори; за подпалвание сегиз-тогиз някоя осигурена къща или сеното на комшията, или архивите на някое учреждение и най-сетне, за обливание и подпалвание някои упорити немирници, които по никой начин не искат да се признаят, че са, например, предатели. И туйто! А пък тенекетата!! Не зная отгде да почна. . . Един ден покойният Александър Батенберг, придружен от два-

мина адютанти — той не обичаше толкова глупавите салтанати, — отишел на разходка към Коньовица. Изкачват се нависочко, към позициите. Слънцето било на захождане. Обръща се князът с лице към София и какво да види? Накрай столицата изникнал един фантастически вълшебен дворец, с ослепителен блясък, като че пурпурните лучи на заходящето слънце са се отражавали в някой колосален брилянт. Гледа Батенберг, гледат адютантите — никой не може да разбере какво е туй чудо. Па сядат на конете си и, марш-марш, право към дивния дворец. Па то какво било — лучите на слънцето се отразили в една сиромашка къщица, обкована с нови газени тенекета, върху които личели назад-напред буквите на «Batoum». Дръпнали му един смях и отминали. Цивилизирането на София погълна този вълшебен палат, който красеше улицата наред със славните в блажените времена надписи «Стърчи-крак» и «Кабинет на безгрижните». Дворецът изчезна, но газените тенекета не само че не изчезнаха, но постепенно тяхното приложение и употребление в частния и обществен живот си пробиха такъв път, щото България рискува да се превърне цяла в газено тенеке. Тръгнете сега из София и наблюдавайте внимателно. Колко стрехи ще срещнете вий покрити с газени тенекета, особено ако благоволите да се поразходите към Ючбунар. Колко стени са украсени със славния надпис «Батум». И до болезненост славолюбивият гений би се счел доволен, ако името му лъщеше върху толкова сгради. Върху къщи, върху курници, върху кочини — навред Батум, Батум, Батум. . . По прозорците вместо трошливите стъкла българинът заковал лист от газено тенеке. От вода се връщат моми, момци и в ръце им вместо пръстена стомна — газено тенеке, прикрепено с дървена дръжка. Селянка разнася сутрина мляко по къщите в тенеке и ако се вгледаш в него, ще прочетеш някои остатки от буквите на «Батум». Тенекеджията лампи евтини продава; вгледай се внимателно в лампата, все ще намериш в някое кьоше поне една буквица, поне една частица от този пусти «Batoum». Бакалинът продава дървено масло в също газено тенеке. Кафеджията топли вода в газено тенеке. Готвачката си мие съдовете в газено тенеке. Богатите дечица си имат игралца, а бедните — газени тенекета. Като ги задумкат, кръсти се, па бягай. Но не само бедните деца; аз имах и един съсед а р и с т о к р а т, та неговите дечица, като загърмят някой път с тенекетата, докарваха ме да проумея като как може човек да полудее. Впрочем този аристократ имаше една особеност: той никак не можеше, горкият, да направи разлика между звуковете на тъпана и цигулката.

Па не само малките деца. По някой път доста брадати дечица си докарват наслаждение с газените тенекета. Например: чаршията пуста, няма купувачи за цяр, седят занаятчиите, прозяват се; току виж, от някоя завряна уличка изпъкне някое гладно пазарско псе; върви то, бедното, и души за някои изхвърлени остатъци. Ето, помамва го някой калфа, хвърля му трошици. Кучето, отпърво недоверчиво, лека-полека почва да се ласти около коварния благодетел, който вече смига на съседния калфа. Тоя взема някое продупчено вече, изедено от ръжда тенеке, връзва го с една връв, а другия край на връвта превързва лукаво о задния крак на помаменото псе. Туй свършено, стоварва се една тояга върху гърба на кучето. Вдига се вик, олелия, дюдюкане; псето търси спасение в бягството, вързаното тенеке се стреми да го надпревари, удря се с гръм по камъните, подскача, с нов оглушителен трясък се блъска около стените, преплита се в краката на доведеното до ужас псе и в туй време, хванати за кореми, еснафлиите се прехласват от смях, от удоволствие.

С казаното съвсем не се изчерпват приложенията на газеното тенеке в частния живот, но нека минем постепенно към ролята на тенекето в нашия обществен живот. Става сватба и ако се случи чашата на червената ракия да бъде със строшено дъно, нека му мисли невестата! Като я хванат за ръчицата, па ѝ отварят портата, че като заблъскат онова ми ти газено тенеке, вдън земя да потънеш! Или пипнат някой мъж, че му се дояло друга манджа. Ех, мале мила, пусти газени тенекета, гърмят, трещят, да ги вземе дяволът, току да се разтвори земята, па да те гълта.

Но всичко това е нищо, ако се сравни с ролята на газените тенекета по нашите избори. Ето где се е проявила гениалната изобретателност на българина. Пази боже! Вземеш, че се помамиш и мислиш, че си добил доверието на населението в някоя околия. Дадеш си кандидатурата, българинът мълчи; черпиш ги — българинът пие, тупа те по гърба, смига отзаде ти и мълчи; раздадеш бюлетини — българинът взема и мълчи, па си туря своя бюлетинка в урната. Прекратят избора, преброят бюлетините и чак

тогава виждаш, че си останал на пясъка. Че остави това, само туй да е — нищо, ами като ти задумкат десетина газени тенекета, че като почнат да ги търкалят по калдъръмите — да хвръкнеш — няма крила, да се провалиш вдън земя — няма пропаст, да бягаш — гръм от тенекета цепи орталъка. Ами току да ти не дава господ. И съм си мислил някой път: българина го ядат разни ябанджийски псета, защото той не се ползува спрямо тях със своето гениално изобретение, с вездесъщето газено тенеке. Вържи го на ябанджията, па да издюдюка цяла България с един глас, та като прескочи границата, тенекето тъй да се тресне о пограничния камък, щото цял Балкан да загърми.

София, 22 октомврий 1895 г.

Щастливец

P. S. Добре кайш, за чудене е, че газените тенекета не са употребени досега в Народното събрание за възпрепятствуване на опозицията. Не е голяма работа: десет бабаити и десет газени тенекета са в състояние не да заглушат, ами и да оглушат противниците.

ЕХ, ЧЕ ГУЛЯЙ МУ ДРЪПНАХМЕ!

Кметът ни свика на извънредно заседание, което той откри горе-долу със следующата реч:

— Господа съветници! Най-сетне провидението изля своята благодат и върху нас: нашият градец през идущата седмица се удостоява с величайшата чест да бъде посетен от залога на нашето щастие и величие. . . (Господин Динамитов, не кашляйте толкова силно, че ме смущавате). . . от техни царски височества и от чадото на България, княз Търновский. . . (Ах, боже мой, не кашляйте, моля ви се.) Нам, господа съветници, предстои да се поставим на висотата на положението си и да оправдаем доверието на нашите съграждани, като се постараем да надминем съседните нам градове с една великолепна среща. Аз имам

една хубава идея за подобна среща и като я подлагам на вашето просветено внимание, вярвам, че ще я приемете с акламация. Преди всичко, господа съветници, трябва нашият град да поднесе на престолонаследника една скъпоценна кукла. . . (Кой там? Антре!)

Прекъснатият оратор устреми гневен поглед към вратата, от която се появи плахо и нерешително главният учител на основните ни училища. Кметът удари сърдито звънеца и извика на разсилния:

— Нали казах да не пущаш никого бе, дивак!

— Аз, господин кмет, по нужда. . . аз. . .

— Какво аз-аз, вън! А вий какво искате? — обърна се той към главния учител.

— Аз ще бъда принуден да затворя училищата. Всичките стрехи протичат, стъкла няма по прозорците, чинове няма достатъчно, също и черни дъски, а пък учебни пособия. . .

— Стига, стига — извика гневно и нетърпеливо кметът, — нямам време да се занимавам с вашите глупости, ний сме заети сега с малко по-важни работи. Оставете ни.

— Аз изпълних своя дълг. Сбогом.

— Много ти здраве — каза иронически кметът и като се обърна към нас, продължи прекъснатата си реч: — . . . И тъй, преди всичко ще трябва да се купи една скъпоценна кукла. А най-главното е да се нареди една богата закуска. Ще изберем една комисия да иде в Букурещ и да накупи закуски и телешко месо, па да докара оттам един готвач, другото е лесно. Аз предлагам за комисията троица: Филипчо, Танаско и Гаврилчо. Съгласни ли сте, господа?

— Съгласни сме — извикахме всички едногласно. Само онуй диване, Динамитов, взе си шапката и тоягата, плю и си излезе. Диване!

В същия ден тръгна комисията. Ти ги знаеш какви са стоки. Отишли, брате мой, в Букурещ — дигнали целия град на главата си; туй цигулари, туй шантани — дармадан! Уж по петдесет лева дневни, па те по триста изхарчиха, да ги вземе дяволът! Блазе им!. . . Нейсе, след пет дена дотътриха един готвач и едни кола закуски: хайвери ли не щеш, пастети ли не щеш, салами, бордо, сиренета, ананаси, шампанско — сума боклуци. Купували, синковците, нали не е от джеба им. Подир това взехме, че издигнахме една арка, ама каква арка! Калè, майка му стара! Наготвихме се и чакаме. Ний си чистим

фраковете, женорята си шият рокли, бързаме. Еле дочакахме. За посрещанието, какво ще ти разправям: ти знаеш как стават тия работи: войска, ура, топове, фракове, жандарми, дамите напред и прочее. . Късо да режем — двайсет хиляди лева туй за туй! Поднесохме тържествено куклата. Останаха доволни, харесаха я и от благодарност подариха двесте лева за сиромасите.

Свърши се тази патардия и ний чакаме да слязат от парахода да закусят. По едно време, гледаме, параходът почна да се отделя от скелята. Хубава работа, ами закуската? Иде управителят и ни съобщава, че т е не искат да закусват, защото щели да ходят на лов надолу край Дунава, та там щели да хапнат. И таз добра, ами сега?. . . Че като си вземаме пътя ний, градският съвет сиреч, па управителят, па началникът, па повикаме и няколко приятели, че като отидохме у Филипчови — у него бяха закуските, — че като им теглихме един зъб, па ядене, па тъпкане, па плюскане. Остави се! Три дена не можах да дойда на себе си! Па освен това ядохме, какво ядохме, па то, брате, изяда ли се толкова нещо, ами нà на тебе, нà и на мене, па си разделихме закуските и вината, натоварихме слугите си и хайде всякой у дома. И сега да идеш у дома, ще намериш от тези закуски. Туй се казва гуляй!. . .

София, 25 октомврий 1895 г.

СТРАСТ

(БЕЗДЕЛИЦА С ПРЕТЕНЦИИ НА ХУДОЖЕСТВЕНОСТ)

Че аз съм щастливец, това го знае цяла България; но туй, което никой не знае, то е, че днес нямах четиридесет и пет стотинки да си купя тютюн. Това обстоятелство никак не ми попречи обаче да съхраня своето царствено величие. Аз все пак гледах на света и хората тъй, като че милион Ротшилдовци и Вандербилтовци мога да ги натъпча в джеба на жилетката си; а пък нашите богаташи не представляваха пред моите очи нещо повече от пепелта на снощната ми последна цигара. Това е всичко хубаво,

ама тютюн все пак няма, да го вземе дяволът! Глупава страст!

Вървя из улицата и погледът ми разсеяно се мята от фигура на фигура и всяка фигура още повече укрепява съзнанието ми, че аз съм щастливец. Ето, например, онзи предприемач: кой може да се отнесе към него с уважение? На кой господ не се е кланял той само и само да не бракуват неговите батакчийски доставки? И защо му са пустите пари, дето ги печели, когато живее като говедо? Ето онзи висши чиновник: какви подлости не е извършил той, за да достигне до чина, който всеки знае, че недостойно занимава. Ето и един министър насреща ми: за него ако не друго, знае се поне, че е бил герой на една мерзка драма, а освен това знае се, че той е заплашвал някои гарги с военно положение. А за мене светът не само че не знае подобни гадости, но и всъщност ги няма у мен, па и не ги е имало и, уверен съм, няма и да ги има. Ето кое съзнание ме кара да се взирам с почтение само в кръга на бедността, като мисля, че доволството и богатството са заклеймени ако не с позор, то поне с малко подлост. И аз гледам на богатството почти с презрение. Това не е завист, съвсем не. И как можеш да завиждаш на това, което ти докарва отвращение, понеже знаеш, че не е плод на честен труд или щастлив случай, а рента на унижението и лакейството. Ето онзи приятел: на вид има всички качества, за да бъде почтена и уважавана личност; но като зная какви са били подбудителните мотиви на неговата деятелност в онова акционерно дружество, аз не мога вече да го уважавам. Ето и княза насреща ми: аз и него ако го поздравя, поздравявам го с такова изражение, като кога искам да кажа на някого: «Қачà аларъм бен сенì!» Ама ще речете защо? — Твърде естествено. Аз мога да попитам н я к о г о:

— Я ми кажи, голубчик, ти къде беше и какво прави, например, на 5 август 1894 г. между 11 и 12 часа преди пладне, а?

А виж, на мен такъв въпрос никой не може да зададе и няма защо. . .

Ето по коя причина, като не може нищо да смути моето душевно спокойствие, аз съзнавам преимуществото си пред другите и се смятам за цар, майка му мечка. Добре, ама тютюн няма, да го вземе дяволът! Па ми се пуши, страшно ми се пуши. Глупава страст! И аз почвам да фи-

лософствувам: в този същия момент, когато аз седя с перо в ръка в моята полутемна келийка, колко ли дечица простират ръце към майките си и искат корица хлебец, колко ли коварно излъгани моми са изхвърлени на произвола на съдбата и със съкрушение правят избор между гладната смърт и позора; колко ли се давят, колко ли пороят заливa, колко ли зверове разкъсват, колко ли пожари поглъщат; и като сравнявам с тези нещастници моето положение, аз отново давам подкрепа на убеждението си, че съм щ а с т л и в е ц, и се успокоявам. Успокоя се и натопя перото в мастилницата с намерение да почна да пиша. Но лъхва ветрец през отворения прозорец и навява от пепелницата до носа ми миризмата на угасената и смачкана снощи цигара. . . Не мога, не мога да пиша! Чудна привичка! Грабвам шапката и хайде на улицата. Учрежденията изригват вече тълпи чиновници. Пладне. Обменявам се с поздравления. Сегиз-тогиз чувам отзаде ми да шушнат: «Ето, този е щастливецът!» «Тъй ли? Защо не ми каза по-рано да го видя.» Аз се смея под мустак и в блажено упоение въртя безгрижно бастона си. Хубаво, ама сега-засега щастливецът няма пари за една цигара тютюн. Добре, че в гостинницата е даден овреме един аванс, та поне яденето е обезпечено. Обядвам, обсипан с услуги и любезности. Прекрасно, ами тютюн? И още след обяд! До мен седят двама приятели, но те, като за проклетия, не пушат. Блазе им! Те излязоха, а аз останах и си поръчах кафе. Ами сега? Как ще сръбна аз първата глътка кафе, като няма да си напълня устата с тютюнов дим? Еле щастие: връща се със сияйно лице бързешката един от двамата току-що излезли приятели и захлестено ми прошепва:

— Скоро, скоро, ако искаш да видиш нещо интересно; излез веднага на улицата.

Грабвам си шапката, зарязах кафето и навън. Сърцето ми подсказа какво ще бъде туй «интересно нещо». Наистина! До кьошето на «Славянската беседа» беше изправена тя. . . Ботеро! . . . Хубаво бе, приятелю, ама да имаше сега и една папироска. Но това си го мисля, не го казвам.

— А бе аз мисля, че имам да ти давам пет лева. Нà ти сега два, а другите довечера. — Това ми го каза един друг приятел, който идеше отсреща и трябваше да ме хване за ръката, защото аз бях се втренчил. . . Усещате се в кого?

Взех аз тези два лева и да ме видеше някой в този момент, ще ме счете за обладател на два милиона. Купих си тютюн, отидох в келията си, разрязах една нова книга, запуших. . . Създателю, благодаря ти! Има ли по-щастлив човек от мене?. . . Добре, че не съм народен учител в софийските основни училища: на тях и на сол пари не дават!. . .

София, 25 октомврий 1895 г.

ЩО ЗНАЧИ: «НАРОДЪТ ЛИКУВА»

«Радостната вест като мълния пролетя по всичките, дори и най-затънтените краища на България. Цялата столица беше на крак. Всичко честно и интелигентно бързаше да стане начело на неизчислимата маса ликуващ народ. Целият град е окичен със знамена. А вечерта! О, вечерта беше вълшебна. Градската градина представляваше една фантастическа феерия, обляна, буквално обляна със светлините на хиляди фенери, и всред този блясък шествуваше с музика начело цветът на столичната интелигенция със запалени факли. На лицата на всички се четеше безкрайна радост и жажда да коленичат в подножието на Трона и в блажено упоение да лицезрат Святинята, залога на нашето щастие и благоденствие. . . Френетически ура, изходящи от хиляди въодушевени гърла, цепеха въздуха. . .»

Ето как пише обикновено рабското перо, а пък ето всъщност голата истина:

Столицата представлява една окончателно обанкрутена община. Няма човек, няма буквално ни един човек, който да твърди противното. Отчаяната бедност на София (на която всякой жител е обременен с по 500 лева неизплатим общински дълг) е стигнала дотам, щото в последно време общината не е в състояние да купува по няколко тенекета газ за осветление на улиците. Общината не е в състояние да изплати за отчуждените места на бедняците, които с години наред, от сутрин до вечер, обсаждат напусто коридорите на съвета. Общината не е в със-

тояние да си построи необходимите основни училища. Не е в състояние да плаща на учителите си, които са се слисали и положително рискуват да заспиват гладни. Не е в състояние да плаща на всичките си служащи. И освен че не е в състояние да предприеме нищо за улучшение на града, но без ежегодната помощ на правителството не би била в състояние ни един ден да функционира. Сега столицата нощно време е мрачна, само тук-там, съвсем нарядко, мига по някой полусляп фенер.

А пък снощи имаше илюминация! На гол корем пищов. . . Вчера по обед загърмяха внезапно топове. Между събраната да слуша музиката група, при неделната смяна на дворцовия караул, се пръсна с шепнение слухът, че сме се сдобили с ново князче, което вече нарекли Кирил княз Преславски, херцог Саксонски.

— Да му мислят Хардалци — каза с лека въздишка един господин, който беше се припекъл на слънце и мижеше от зарите, облегнат при кьошето на градинската ограда. Съседите му се изсмяха.

— Татко бе, защо са го нарекли Кирил, защо не Симеон? — питаше едно момченце.

— За това, гълъбче, защото, ако го наречеха Симеон, щяхме да го смесваме със Симеона Преславски, варненския дядо владика.

По-нататък, в друга група се зачу весел разговор. Един провинциал, по всяка вероятност народен представител, казваше на своите събеседници:

— Артък сега преславците трябва да се отсрамят за тази чест, ако не друго, поне Преславския балкан да му харижат.

Един декориран, с интелигентна физиономия, заминува край една съседна група и с приятелско подмигване казва с невисок глас съвсем непонятните за мене думи:

— Бекасите се наплодили.

Аз, като не съм ловчия, не обърнах внимание на този разговор.

Ето с какъв род ликующи возгласи се посрещаше радостната вест. Стъмни се. По прозорците на правителствените учреждения се запалиха свещи. Около Градската градина накачиха мъгливи фенери с мизерни свещици и ги запалиха. Ето, туй е то столичната илюминация.

Каква подигравка с думата! Туй е то хасъл — бай Ганьо прави илюминация. Около Градския съвет тръбите на военната музика запращяха едно молдованско хоро. В дисонанс с тръбите раздаде се един печален рев — това беше френетическото ура. Няколко градски метачи и привлечените от музиката гамени разпределиха помежду си жалките остатъци от факли — последното може би движимо имущество на столичната община — и водими от музиката, предшествувана от дечурлига, тръгнаха към Александровската площад. . .

Никаква разлика! Никаква, брате мой, разлика от мрачната епоха. Същите факли, същите гамени, същите разгърдени, със заканителен поглед, неизвестно откъде изпъкнали тъмни личности и, за допълнение на сходството, същият Барон Георги с неизменна важност предвожда ликующия н а р о д. Същото топур-лопур на конните жандарми и поразително същото леденеюще хладнокръвие на публиката, следяща с печална усмивка от тротоарите мизерното шествие на факлоносците. Но да не бъдем несправедливи, има и разлика: пред овациентите едно време вървяха Илия Сакаров и Дико Йовев, а Петко Горбанов подсмърчаше отстрана завистливо, скрит в сянката, на тротоарите. Колелото се позавъртя и сега — Петко Горбанов сияе пред н а р о д а, а Сакаров и Йовев се гушат из кьошетата. А столичното население с еднакво отвращение гледа гнусните комедии и на едните, и на другите.

И чуваш думи измежду публиката:

— Не ги е грях от бога — казва една стара жена, — из улиците очите ще си извадим от мрачина, нямат за газ пари, а тук взели свещи да ми палят.

— На общинските учители за хляб пари не дават, а за техните рабски факелцуги намират средства.

— Докторе, в Париж тъй ли празнуват 14 юлий?

— Господа, господа! Свещите гасят! Ха-ха-ха!

— Тук не е Бяла Слатина — обажда се една група весели студенти, — там гасят свещите, за да могат да ги палят тука.

Ликува народът, както виждате. . .

А в това време върху верандата на Градския съвет военната музика будеше нощта с един стар, стар, много стар турски марш. . . И звуковете на този марш ме пренасяха в епохата, когато Фазлъ паша под звуковете на музиката

пиеше, окръжен с раболепните чорбаджии, мастиката си и се наслаждаваше от висящите трупове на избесените нещастници. . .

Махнете се от мене, проклети спомени! Сега ли ми дойдохте на ума, когато радостната вест лети по всичките, дори и най-затънтените краища на България; когато цялата столица е на крак и всичко честно и интелигентно бърза да стане начело на неизчислимата маса ликуващ народ. Когато целият град е окичен със знамена и нощта е тъй вълшебна; когато Градската градина представлява една фантастическа феерия, обляна, буквално обляна със светлината на хиляди фенери и всред този блясък шества музика начело цветът на столичната интелигенция със запалени факли. Когато на челата на всички се чете безкрайна радост и жажда да коленичат в подножието на трона и в блажено упоение да лицезрат Святинята, залога за нашето щастие и благоденствие. Когато френетически ура, изходящи от хиляди въодушевени гърла, цепят въздуха. . .

София, 6 ноември 1895 г.

ДЕПУТАТ С ПОБЪРКАНИ МЕСТОИМЕНИЯ

. . .! С побъркани местоимения!?

— Да, да, приятелю, с побъркани местоимения! Има и такъв екземпляр за украшение на Народното събрание. Страшен комик! Едва успее да си отвори устата, а представители и публика изгасват от смях. Ти си меланхоличен и ти се чудя, че пренебрегваш развлеченията, които може да ти достави събранието. Па ако търсиш развлечения съгласно с душевното си настроение — има и такива. Вземи например Маркиди Милитараки. Той е трагик. И какъв трагик! Звездите на Роси и Салвини, знаменитите трагици, са вече на захождание; ето човека, който с достойнство би могъл да ги замести. Как съдбата си играе с хората! Как някой път случайни обстоятелства мо-

гат да отклонят човека от истинското му призвание и да разбият блестящата му кариера. Аз съм уверен, че ако Маркиди би стъпил веднъж на театралната естрада, той нямаше да слезе вече от нея и ний щяхме да се гордеем с един гений актьор. И днес, вместо да го гледаме да губи силите си на трибуната, щяхме да четем в европейските вестници блестящи отзиви за неговите игри на лондонските, парижките и петербургските сцени. Ти не можеш да си въобразиш какъв е той актьор! И да не мислиш, че той покъртва нашите души с някои действително трагически декламации. Не бе, братко! Той е в състояние да те разплаче с най-обикновени фрази. Какво може да бъде по-банално от думите: «кисело зеле със свинско месо». Е, уверявам те, че той, като си облещи очите, като си вдигне ръцете към небето и извика «кисело», мравки ще запълплят по гърба ти; като удари с ръцете си по масата и изреве като разярен лев думата «зеле», ще бликнат сълзи от очите ти; а като дойде до думата «свинско», ти тъй горко ще се разплачеш, щото, преди да чуеш последната дума «месо», разсилните ще те изритат из стълбите надолу. Да направиш такъв човек министър, значи да заровиш приживе един гений. Ами припомняш ли си, когато той обвиняваше четворица братя разбойници! Обикновени харамии, брате мой, ама като загърмя оня ми ти гръмотевичен глас, пристори ми се, че виждам върху скамейката на подсъдимите Каткова, Победоносцева, княза Мещерски и Каулбарса. Еле, като си стисна юмруците, като се намръщи, че като изтърси едно: «Р-р. . .р. . .рруски подошви!» — аз замръзнах на мястото си; туй «р-р-р» като че с трион режеше сърцето ми. Остави се, страшен артист. Треска ги разтрисаше, като му чуеха името всички онези, които подаваха махзари до великия везир да окупира България. А виж, днес не ги е страх, куражлии, да ги вземе дяволът! Стискат му ръката, приемат с благодарност и смирение благоволителните му усмивки. . .

Хубава работа! Уж за комика ми беше приказката, па аз накъде я задълбах. Ето сега, изгубих си веселото настроение с този пусти трагик; кой дявол ми го докара на калема. Впрочем, депутатът с побърканите местоимения е до такава степен комичен, щото е доста да си спомниш за него, за да се развеселиш. Той е комичен даже и тогава, когато е във висша степен разярен. Онзи ден например, когато младият социалист каза от трибуната: «В Бяла

Слатина изгасиха свещите; ний тук ще ги запалим, за да блеснат мръсните дела на правителството» — Побърканото Местоимение до такава степен се разлюти, щото четворица съседи трябваше да го хванат за ръцете и едва-едва го задържаха на мястото му.

— Не мога, не мога — викаше той, — дайте ми веднъж да го ударя, пуснете ме, моля ви се, само веднъж да го стоваря по главата; какво е туй събрание, к о я т о може да търпи един челяк, к о е т о говори такива думи. Пуснете ме един юмрук да му изтърся; как смее той да говори тъй за господа министрите, к о я т о той не е достоен да погледне, а камо ли да плещи думи, к о е т о са докачителни. Никой няма право да критикува почитаемото правителство, к о я т о е гордост за България. Долу-у-у!

Ний умряхме от смях, изпокапахме, изгаснахме. . .

А бе аз не се шегувам,сериозно ти казвам, че страшни комедии стават в туй събрание; ти лошо правиш, че не го посещаваш. Да е да се плаща нещо за вход, разбирам да не идваш; ами то без пари бе, брате, бадева. Седиш си на топло и се кикотиш. Еле пък като хванат да се пикират с кръстосан огън, да ти е драго да слушаш. Десният фланг пусне една бомба:

— Вий сте сопаджии!

Левият фланг мълчи-мълчи, че като изтърси едно:

— А пък вий сте предатели!

Десният фланг:

— Шарлатани!

Левият:

— Махзари до великия везир, а?

Десният:

— Убийци!

Левият:

— Раболепни лакеи, симпатични!. . .

Да умреш от смях. Страшно увеселително заведение. Мен много ми хареса. Идвай бе, приятелю; уверявам те, ще останеш доволен. Има и госпожи. . .

София, 17 ноември 1895 г.

И СЕГА БИЯТ, БРАТЕ МОЙ

Седях в стаята си, захласнат в разрешението на един чрезвичайно жизнен за мен въпрос: през разпраното отверстие в джеба на жилетката ми промъкнал се, кой знае кога, един малък кръгъл предмет и се залостил чак в края на дрехата; към претърсването на тези забравени кьошета на тоалета си аз прибягвам при същите обстоятелства, при които евреите разгръщат старите си тефтери; трябваше да се уверя дали скритият в прореза предмет е някое копче от панталони или е някаква монета. Разочарование или радост. Предметът се движи с помощта на пръстите ми под материята, достига отверстието, пръстът ми усеща вече металическа студенина, различава вече нарезите по периферията — 50 стотинки! — хващам ги с два пръста и. . . Чук-чук-чук!

— Влез!

И влиза плахо в стаята ми една бледна, бедна фигура, с извънредно изтъркано облекло, с отдавна неменявана горня риза — кой знай имаше ли той долня риза, — с черно парцалче вместо вратовръзка, със запусната коса и с очи като че едва изсушени от отчаян плач. В първата секунда аз го взех за някой изпаднал без работа нещастник, дошел да поиска милостиня.

— Bonjour, monsieur — каза ми той с разтреперан глас, в който звучеше безкрайно трагическа нотка. И като му отговорих също с «bonjour», в очите му блесна нещо като радост.

— Вий разбирате френски, господине, да? Боже мой, колко ми е драго, че ще разберете туй, което искам да ви разкажа с ваше позволение. Ах, колко ми е студено. Ще ми позволите ли да седна, господине?

В крайно недоумение посочих му стол и почнах внимателно да го гледам.

— Позволете ми да запуша. Моля извинение. — И като извади едно смачкано пакетче със сдребнен тютюн, той

почна с трепетни пръсти да свива цигара. Запуши и ми разказа следующата ужасна история:

— Аз съм редактор на един пловдивски вестник за евреите. Аз съм евреин, господине. Отговорен редактор на вестника е друг, не съм аз. Богатите евреи не ме обичат, преследват ме и може би затуй и властите не ме гледат с добро око. От няколко дни насам аз дойдох в София. Прокурорът в Пловдив е повдигнал преследование главно срещу нашия вестник, но аз, както ви казах, не съм отговорник, господине. И не зная защо, разпоредили се мен да преследват. Един ден, около 11 1/2 часа преди пладне, до хотел «Македония» ме спира един полицейски стражар, съпровождан от едно лице, за нещастие, евреин, и ми казва да се явя в участъка в името на закона, по заповед на пристава. Явих се в участъка около два часа следобед и когато попитах защо съм викан, приставът се отнесе тъй грубо с мен, щото не можах да се сдържа и му забележих, че той няма право да се обръща по този начин. Но не успях да договоря думите си и няколко жестоки удари се посипаха по главата ми. Аз съм слаб, господине, както ме виждате, бедността е отнела силите ми, но ако имах в ръцете си револвер, без съмнение щях да се браня до последня крайност. Но аз съм без оръжие, и за оръжие трябват средства, господине, нали? Аз бях слисан от ударите и се втурнах стремително към вратата на една стая, в която мислех, че има чиновници. Уви! Стаята беше празна и за да не падна в примката, дръпнах се веднага назад, но четири железни ръце с такава яростна сила ме тласнаха навътре, щото аз полетях и се свалих по очите си. Тутакси върху мен се стовариха няколко колене и костите ми захрустяха под тежестта им. Насилих се да надам отчаян вик, вик за спасение, но в този момент около шията ми увиха една дълга кърпа и като я стегнаха до задуха, натъпкаха свободните й краища в устата ми и в полусъзнание сетих страшни удари по тялото си. Туй е много жестоко, господине, нали? Аз съм написал едно заявление до префекта, дали ще ми помогне? Подадох жалба и до княза и казват ми, че в хотела, гдето бях се спрял, дохождал господин Петраки...

— Аврадалиев?

— Да, той трябва да е, един пълен господин, с черни дебели мустаци, и разпитвал нещо за мене, но нищо истинско не можал да узнае. Той трябва да е пратен от двореца. Нали той в двореца служи, господине?

— Да, но това не е негова работа. Вий трябваше да се обърнете към прокурора, той е образован и хуманен човек и уверен съм, че ще ви защити, ако всичко туй, което ми разказвате, е истина. За какво е даден под съд вашият вестник?

— Първо, защото осъдихме поведението на пазарджишката полиция по претърсването еврейските домове вследствие лъжливия слух за някакво изгубено християнско дете и, второ, за статии против руския цар и руското правителство. . .

— Против руския цар и руското правителство!

(Напред говореха в полза на русите — биеха ги, сега говорят против русите — пак ги бият.)

— Да, господине, не забравяйте, че аз съм евреин. Могат ли да ме преследват, като няма тук руски представител?

— Германският агент като заместник може да поиска вашето преследване, а ако вий бъркате на политиката на правителството, то може да ви прати и зад граница, ако вий не сте български поданик.

— Аз съм турски поданик — произнесе с дълбока въздишка бедният нещастник и след няколко минути напусна стаята ми с извинение и благодарност, че съм се отнесъл със съчувствие към нещастието му.

Какъв беше този човек — дали такъв, за какъвто ми се препоръча, или не, — аз не зная, но ако е истина туй, което той ми разказа, чудя се какво да мисля за България. Господи боже мой, неужели няма да се даде край на тия проклети варварски жестокости.

Господин Стоилов, във вашите участъци бият, известно ли ви е това?

Господин Гешев, говорят, че и днес бият в участъците, вярно ли е това?

Господин Вазов, кажете на вашите приятели да запретят биението из участъците. Стига, боже мой.

Господин Михайловски, помогнете и вий, сега сте на власт.

Господа депутати, кажете на министрите да изхвърлят всичката варварска сволоч, която бие из участъците.

Спомнете си за участта на Стамболова и неговите другари!

г. София, 18 ноември 1895 г.

МАКЕДОНСКИЯТ МИТИНГ

Студентите обявиха митинг по македонските работи. Правителството чрез официозния си орган се постара да ги кандардиса да не правят митинг. «То не че е лошо нещо бе, момчета, ами таквозинака. . . хич сега ли му намерихте време, тамам сме си добре.» Но студентите — млади сърца, жива кръв — слушат ли ти те мирни приказки. Не послушаха. И стана митинг. Хем митинг не, ами митинчага! Аз ще кажа, че имаше четири хиляди души, па вий и да притурите още една-две хиляди, няма да сторите голяма грешка. Дядовата Славейкова площад — пълна. Сбрали се тихо, мирно и чакат да се открие митингът. Както и трябваше да стане — студентите са инициаторите, — един студент откри митинга и като заяви, че задачата на събранието не е партизанска, а общенародна, предложи на желающите свободно да си изкажат мнението относително поведението, което трябва да държи българският народ и правителството му (ама не правителството «Му», а правителството на народа) по македонския въпрос, при сложившите се напоследък обстоятелства. И ето изправи се на трибуната един млад човек със скромна, но енергична и умна физиономия. Този човек с достойнство и с право стъпи на тази трибуна; той сега стъпи, за да подкрепи с думи идеята, която по-рано я беше подкрепил с меч в ръка, пред зиящите уста на смъртта, като презре облагите, свързани с военния мундир в мирно време. Но какво съм взел да го описвам, достатъчно е да кажа, че това бе г. Бозуков, известният герой на македонското въстание. Стъпи той на трибуната и с една трогателна скромност заяви, че понеже не бил оратор, то ще си прочете от него самия написаната реч. А всъщност той не само че не чете нищо от книга, ами се оказа един пламенен оратор, способен

да наелектризира с логичността на доводите и с искреността на убежденията си цялата маса народ, който с шумни одобрения и бурни ръкопляскания пресичаше неудържимо неговите пълни с безкрайна тъга думи, с които рисуваше положението на нашия брат македонец. Той свърши речта си с извънредно сдържано за темперамента му заключение: «Да се помоли правителството чрез Народното събрание да се възползува от сложившите се на Изток обстоятелства, да вземе мерки за подобрение участта на македонците. А какви мерки — това е работа на правителството.»

След него възлезе на трибуната народният представител г. Такев, млад, образован човек, едва-що стъпил на общественото и политическото поприще, несвързан тясно ни с една от политическите партии, действующ самостоятелно с такт и завидни ораторски способности. Приписват му наполеоновски сънища, но лош е този солдатин, който не мечтае да бъде генерал. . . Както и да е, стъпването на г. Такева на трибуната в никой случай не можеше да придаде партизански колорит на митинга и да измени неговия характер. А че такова намерение не е имал и самият оратор, това ясно се вижда от речта, която той държа. Той, като описа положението на Македония, заяви, че ний никога няма да улучшим положението на нашите братя отвъд Рила с прокламираната от правителството пасивна политика на султанското благоволение и че българското правителство трябва или да поведе една активна политика чрез посредството на великите сили, или ако по някакви негови висши съображения не иска да направи това, тогава нека сложи мандата си и воденето на държавните ни работи да се възложи на други лица.

Има ли в тия думи нещо такова, което да излиза вън от рамките на целта, за която бе свикан митингът? Има ли тук нещо престъпно или осъдително? Няма. А при всичко това ето какво стана на Славейковата площад. Още като се качеше на трибуната г. Такев, срещнат с ръкопляскание от студентите и всичката почти публика, към него се втури една фигура, която не може да внуши освен отвращение, за да го свали от трибуната; но възмутената публика от ръка на ръка го изхвърли от своята среда и ораторът почна своята реч. За да се отличи, види се, пред своето началство, с произвеждането на смущение сред мирната публика се нае подначалникът на кан-

целарията на Народното събрание Керифейски. (В. «Мир» нарича негова милост «някой си Керифейски». Не е ли туй във висша степен безсъвестно? Или ви е срам да признаете, че смутители на мирния митинг бяха хората, които правителството храни и покровителствува? Мигар не знаете г. Керифейски, ако не по друго, то поне по неговото дръзко и нахално опитване да извади насила народния представител г. Габровски от залата на Народното събрание?) Но и вторият смутител биде изхвърлен като парцал веднага. Тези предизвиквания на правителствени хора възмутиха публиката, но порядъкът не се наруши и ораторът продължаваше своята реч. Но ето явява се трети смутител, Байчев. (За него в. «Мир» умълчава, не казва «някой си». Господа консерваторите познават своя Байчев отдавна, още от 1881 година.) Той почва да кряска, за да предизвика скандал. Обръщат вниманието на един полицейски стражар върху скандалиста, но стражарят си прави оглушки и се обръща на друга страна. В този момент до стобора на Славейковата къща Байчев гръмва с револвер. Стражарят се обръща и хваща за рамото един бедняк македонец с думите:

— Защо гърмиш, дай револвера.

Но публиката, разбира се, не позволи да се разиграй докрай тази комедия и указа за същинския виновник Байчева, който, престорен веднага на пострадавши, прегънат надве, с една ръка стискаше корема си, а с другата не съвсем изкусно тъпчеше револвера към вътрешната страна на ръкава и шепнеше на стражаря:

— Дръж ме под мишницата.

След това в момента, когато се четеше резолюцията, откъм кафене «Езеро» се появиха около двадесет конни жандарми, които завиха към зданието на пощата. Майке, каква ли ще бъде тази работа! Па то си имало причината. За да може кавалерийската атака да се засили и да внуши ужас, трябвало мегдан. И наистина, като хала се спуснаха въоръжените конни жандарми срещу мирната публика; но ефектът им излезе хасъл китайски — никой не се уплаши от тяхната тупурдия и те се спряха и заградиха само улицата към двореца. Резолюцията се прочете, митингът се закри и хората тръгнаха мирно да си разотиват. Е добре — защо бяха тогава тези предизвикателства от страна на полицията? Защо допусна под нейно прикритие няколко пияни негодници да псуват наляво и надясно и с

това предизвикаха публиката да им натупа гърбовете? Защо градоначалникът предизвика със своите груби разпореждания иронические аплодисменти на публиката и триста епитети върху челото си? Защо се посипаха толкова удари от камшици върху гърбовете на хората, които си разотиваха, и ако бяха се позапрели, то само от любопитство към комедията, която се разиграваше около телефонната станция?

Един куриоз ми обяснява донякъде работата. Някой си полицейски във време на скандала пошепнал на един чиновник, като предполагал, че е от н а ш и т е, следующето: «А бе какво да правиш, нашите много кекаво пипат, закъсняха много, т у й трябваше да стане, преди да успеят да прочетат резолюцията, ама нà. . .» Разбрахме ли се сега? Ами защо ли аджеба около целия дворец имаше цеп, па и кавалерия тръгна из улиците?. . .

София, 21 ноември 1895 г.

КАНДИСАХМЕ!

Е да, кандисахме вече. Ами защо мълчахте до днес бе, братя? Какво ви струваше по-рано да ни откриете тази велика истина, та да се избягнат толкова ужаси, които изтърпя народът. И защо бяхте тъй жестоки към нас, та не ни осветлихте навреме, ами ни оставихте в невежество да се обявим едва ли не против величайшето начинание, което, според вашето прекрасно обяснение, ще принесе такъв щастлив превърт в социалния ни строй. Сега, да, сега се убедихме вече безвъзвратно, че неизчислими злини е претърпяла нашата татковина само за това, защото не сме имали. . . р и с у в а л н о у ч и л и щ е! Бедните арменци! Как не се намери един милосърден човек да им телеграфира да отворят тутакси едно рисувално училище, ами ги оставиха да принесат толкова хиляди жертви на грубите нрави! Невежество! Отвори в Мала Азия едно рисувално училище и работата свършена! Кюрдите ще хвърлят поврага сабли и маждраци, ще рукнат в

училището, ще грабнат кисците и палитрите и ще се прехласнат във фантастическата сфера на изящните форми и веднага една младенческа нежност ще замени кръвожадната свирепост, гений и благородство ще осени лицата им. И туйто! Нямаше тогава да се наруши спокойствието на султана, нямаше да се тревожат европейските ескадри, бедният Кючук Саид паша не щеше да бяга в английското посолство. Ама нà, съдба и главно, невежество! Цял свят се е раздвижил, телеграми фучат по всички краища и зловещо възвестяват за нови и нови жертви на свирепостта; а пък всичко туй в един миг може да изчезне, стига да се намери някой доброжелател да подсети султана да прати в Армения няколко художници. Па само туй да е ползата от рисувално училище — хич да я няма. Ами грамадната полза, която може да принесе за повдигането и развитието на индустрията и търговията? Ех, че ахмак излезе таз Аржентинска република! Бе хей, диванета, отворете едно рисувално училище и си накривете шапките. Ама пусто невежество! И Беринг взе, че фалира. Простак! Да беше взел един живописец в контората си, нямаше да му се случи тази беда, нали така? Но, види се, не са знаяли, горките. Нямало кой да ги подсети. Че ето и ний например отгде щяхме да знаем, ако не бяха ни казали, че единственото средство да стигнем Франция се заключавало в отваряието на едно рисувално училище в София. Сега, да, сега знаем вече, че ако в София имаше рисувална школа, в Търново нямаше да се бият по изборите селяни с граждани. Нямаше да запишем на страниците на новата ни история кървавите събития в Русе, Плевен, Кутловица, Садина, Бяла Слатина, Лом. Промишлеността и търговията щяха да си цъъфтят и нямаше да имаме нужда от Лендер банк. Храмовете ни пълни с икони, домовете ни — с изящни картини и с ликовете на нашите доблестни прадеди — какво по-хубаво от това? Па като напълним и фабриките с художници, да видиш ти индустрия. Засега най-необходимо е приложението на живописа към табашката индустрия. Габровските и ловчанските табаци нека побързат да поверят своите корита в ръцете на живописци. Но най ми хареса, като каза сипкавият оратор, че ний, българите, трябва да се тупаме по гърдите с гордост, че занапред секретарите на мировите съдии ще бъдат художници. И тъй е аслъ! Догдето страните в процеса и адвокатите говорят, секретарят ще им рисува портретите и ще им ги раздава след прочитането на резолюциите срещу определена такса. Ето един източник за приходния бюджет. Това малко ли е полза? Сетне, добре си каза човекът, че законът за рисувалното училище имал един кусурец: забравено било да се предвиди и пение. Тамам! Предвиди ли се веднъж и пение — здравие му кажи тогаз. Хем академия, хем консерватория — с един масраф. Че като ще грабне тогаз четките в ръце оня ми ти български народ, па като ще викне да запее. . . Ииих-хаа!

ХЕРОСТРАТ II

Една мека, една хубава топлина има в залата на Народното събрание, па заседанията се случили тамам следобед— нахранил си се, разпуснал си се, обтегнеш се на стола си, подпреш глава и зяпаш разсеяно по ложите; а долу бръмчат нещо, четат списъка на депутатите, четат протоколи, дрънчи сегиз-тогиз звънецът и пак бръмчене, бръмчене безкрай; а меката топлина все повече и повече те обнема, разнежва те, натежават клепките, клима главата, ти дремеш. . . носът почва да свири едва уловими pianissimo, като кавал в гората, като вятър в камината, като пàрата в гаснеющия самовар. . . Топличко, хубавичко!

Унесъл си се в щастливия мир на сънищата. Но някоя гръмотевична орация, някой рязък звук се косне до слуховия нерв и те снеме в действителността; а понеже слухът се събужда по-рано от зрението, то ти можеш да чуеш звукове, преди да си дадеш сметка какво се върши в действителния мир. И ето, чувам отпърво неясно бръмчене, сетне схващам членоразделни звукове, сетне по-ясно и ето съвсем ясно различавам думи:

— . . .за библиотеки, отколкото за не знам какви си перачници и за някакви си конюшни!. . .

Особено силно рязна ухото ми думата конюшни; но тъй като ораторът не усили повече гласа си, аз, без

да успея да отворя очи, пак се прехласнах в своята дрямка. Тази случайна дума конюшни се асоциира с други представления, възприети, види се, под впечатлението на същата дума в действителния мир и ето че пред сънното ми въображение възникна цяла картина:

Аз стоя на кьошето до Министерството на народното просвещение и гледам с ужас към главния вход на Славянската беседа. Върху каменните стъпала бяха наложени напреки дъски и по тях вкарваха в големия салон цял ескадрон коне, под победоносно тържествующата команда на един въздебеличък офицер.

— Неужели?! — извиках аз със стиснато сърце, вцепенен пред тази варварска картина.

— Да, свършено е вече. Изпълни се грозното заканване! — изохка зад мене една русокоса жена, облечена в траурни дрехи.

Аз изтръпнах.

— Ти ли си, майко Славия? — извиках аз и припаднах на гърдите ѝ.

— Аз съм, чедо мое. Успокой се. Изпълнява се пред нашите очи едно грозно отдавнашно заканване: «А з щ е р а з р у ш а т о в а с л а в я н с к о г н е з д о и щ е г о п р е в ъ р н а в к о н ю ш н я.» Отдавна се е дирил случай да се унищожи това свято, това благороднейше учреждение, което е трън в очите на. . . не само на тевтоните. И намериха най-сетне предлог — печален, смешен предлог, както знаеш, дете мое, но. . . тъй се вършат делата в сферите, които ръководи принципът «не разсъждавай». Не се лъжи да мислиш, че причината на жестокото отмъщение се крие в това, че о н о г о в а не го допуснаха да присъствува на семейното забавление, което бе устроено само за членовете на Беседата; или в това, че д р у г и я не го поставиха на по-почетно място на трапезата от еди-кого си. Не, съвсем не; причината, чедо мое, е много п о - д ъ л б о к а и много по-отдавнашна, отколкото могат да мислят и самите враждующи. Но. . . още малко и върху нашия небосклон ще блесне слънцето на правдата и ще се провали мерзката подземна сила с всичките ѝ адски козни. . . Виж го!

Аз погледнах пак към Славянската беседа. . . Боже, що е това? Това не е Беседата!

— Това е Ефеският храм — обади се с таинствен глас майка Славия.

— А онзи страшен, звероподобен човек?

— Това е Херострат, който туря огън под величествения храм, за да остави името си в историята.

Едно демоническо ха-ха-ха разцепи въздуха и напълни вселената. Аз трепнах и. . . събудих се. Отворих очи и като се видях в ложите на Народното събрание, останах смаян и ме досмеша. . . Чуден сън!

София, 5 декември 1895 г.

И ТОЙ АКО НЕ Е СИМПАТИЧЕН, АРТЪК...

За господин Сесѐ ми е думата. И кое, мислите, е причината на туй неотразимо влечение към неговата личност? — Искреността му. Да. Искреността и, главното, твърдостта на убежденията му. Каквото мисли — това и говори, а каквото говори — това и върши. Па важното е и качеството на убежденията. И арнаутинът има убеждения, ама защо ми са? Господин Сесѐ е напредничав, хубаво да го запомните. Основата на неговите принципи е положена върху законите на еволюцията, които той свежда към две начала: н е м у е в р е м е т о и с е г а м у е в р е м е т о. Той е фанатик на тия начала и е готов да ги поддържа с главата си. (Впрочем, ако обстоятелствата поставят пред е в о л ю ц и я т а едно «р», господин Сесѐ оставя главата си мирна и почва да поддържа убежденията с краката си.) И колко е отзивчива неговата душа на еволюцията. Не по ден, не по час, а по секунди той еволюира. Обърне се на една страна, огледа се наоколо и шепне таинствено над ухото ти: т а м е з л о т о; моментално ще се наведе над друго ухо и в сладостно любовно упоение, с полузакрити от блаженство очи, въздиша: «т а м е с п а с е н и е т о.» Да го разцалуваш до погибел! Особено да го видиш, да го чуеш в свещената ограда (която носеше едно време надпис «С ъ е д и н е н и е т о п р а в и с и л а т а», а сега се готви нов надпис: «М л ъ к н е т е б е, м о м ч е т а!»), да го чуеш в тази о г р а д а, като почне да лее своите чувства към «Оногова, който е залогът на нашето ща-

стие и благоденствие, Оногова, когото целият български народ счита за свой спасител, Оногова, когото ний трябва да боготворим, Оногова, когото. . .» Иди го гони! Рукнали ония ми ти сърдечни излияния — какъв ти Ниагарски водопад! Потоп, да го вземе дяволът! Като дигнал ония благочестиви очи към небесата, като се заудрял по гърдите — триста дервиши за пара. . . И не ще никакво съмнение, главният и изключителният мотив на неговите действия е благото на народа. Инак не може и да бъде аслъ. Благото на народа и на. . . арестантите. То, ако питаш, няма ни един българин, който да не се грижи за благото на милия, но важното е кой как разбира туй благо. Ето где е въпросът.

А кой ще се осмели да каже, че г-н Сесѐ не е вникнал в сърцето на народа, особено след като чухме неговата трогателна реч на 13 декември. (И тук ли се изпречва туй проклето число. . .) Кой ще се осмели да оспорва неговото разбирание на истинските народни нужди и желания? Никой. Сега не е ли ясно за всинца ни като бял ден в какво именно се заключава щастието и величието на нашия народ? Разбира се, че е ясно, след като господин Сесѐ тържествено го прогласи: «Щастието и величието на България се заключава в построяването на грандиозни перачници, конюшни и дворци!» Кратко и ясно, като с ибришим отрязано. Дворци и друго нищо!

— То е срамно, господа, да жалите парите за дворци. . .

Право си казва човекът. Хич по-срамно от туй нещо може ли да бъде, да се жалят парите за дворци! Па остави дворците, ами да се жалят парите за перачници? Моля ви се, за перачници! Когато за някакви си училищни библиотеки се отпущат цели 40 хиляди лева, какво бива най-сетне да се отпусне нищожната сума 50 000 лева за една перачница, в която ще си пере дрехите Онзи, който. . . и тъй нататък. . .

— Нека цяла България покрием с дворци, господа!. . .

Е, като е рекъл да я покрием с дворци, да я покрием най-сетне, какво санким — лошо ли е? И аз, ако питате, не зная защо, ама пò ми харесва в дворец да живея, отколкото в полусрутена колиба. Не вярвам и селяните да се откажат. Нали господин Сесѐ има добрината да вземе

върху себе си грижата за постройка на дворци — ний ще кажем сполай ти и ще чакаме.

— България по този път ще достигне идеала на Белами. . .

И ще го достигне, хич няма да се мае. Па и защо да го не достигне, когато всички мерки са взети: художествената академия е, кажи-речи, готова. Ще плъзнат из България доморасли гении архитекти, начело с бай Ганя, в ролята на божествения Санцио, и работата наред. А туй, дето го рекли «брашняният чувал» — здраве му кажи. . .

И след това идете да дрънкате, че господин Сесѐ не бил симпатичен; че и той ако не е симпатичен, артък. . .

София, 18 декем. 1895 г.

ДОБРЕ СМЕ СИ С ТУРЦИТЕ — ГЛЕДАЙТЕ СИ КЕФА!

Да не помислите някак си, че султанското благоволение е изчерпано. Тамам! Хич може ли то да се изчерпи, додето българинът се въодушевлява от тия хрисими чувства, които тъй трогателно ги рисува умният вестник «Мир». За гърците—разбирам; за тях може да се изчерпи бащинското благоволение на негово величество, защото те се осмеляват да разсъждават и даже явно да симпатизират на движението на своите братия в Крит и отиват дотам—моля ви се! — да казват, че «тоя път Елада нямала да стои със сгърнати ръце, напротив, целият гръцки народ щял да скочи като един човек, за да помогне на братята си. . .» Последните думи с многоточието барабар са напечатани в «Мир». Това многоточие се отнася и към някои наши луди-млади, през ума на които минува възмутителната идея да помагат на своите угнетени братия. Угнетени? Кой е угнетен, българите? Има си хас! — «Преди всичко българите от княжеството са благодарни от васалството, в което Берлин ги тури срещу н. в.

султана.» Че не е ли тъй, санким? Благодарни не, ами да е кабил да се сюнетищат, па и по една чалма отгоре. Туй — капитулации, туй — Санстефанска България, бошлаф. Само шарлатаните могат да се въодушевяват от подобни престъпни мисли. Българите са благодарни от васалството и «не мислят за неговото променение». Че хич за мислене работа ли е бе, брате? По-добро от васално положение — здраве. Добре сме си ний с турците — гледайте си кефа. «От друга страна, същите чувства се проявяват и в нашите братия във вилаетите, *както и в техните представители вън от империята.*» Колко милаим казано! И тъй казано, щото неволно ще се възгордееш. Народ, въодушевен от чувствата, с които ни венчае «Мир», не може да не спечели уважението на целия образован свят. Ний сме благоразумен и хрисим народ, у нас «сепаратическите чувства не са се никога проявявали в такава сила, в каквато те са съществували и съществуват у гърците...» Ваше величество! Гърците са бунтовници, а ний видиш ли колко сме кротки? «В нашите братия във вилаетите, както и в техните представители вън от империята... не се забелязва никакво интензивно чувство на отцепване от империята, напротив, те не престават да засвидетелствоват своите чувства на вярност и преданост към султана«.....

Но не! Тука вече и сарказмите ще бъдат кощунство. Подчеркнатите думи, взети из уводната статия на в. «Мир» от 16 декември, са до такава степен възмутителни и тъй оскърбяват най-светите чувства на българския народ, щото могат да излязат само от перото на хора, нравствено окапали в сферата на лакейското раболепие, хора, които са в състояние с престъпно кикотение да поемнат от турчин и от шваба трийсет сребърника в замяна на всички идеали на българина... Туй за сведение на тия единици, които още могат да се мамят, че лакеите са в състояние да направят каквото и да било в полза на българщината.

София, 19-ий декември 1895 г.

АМИ МЕН ЗАЩО ЗАКАЧАШ БЕ, ТОДОРЕ?

Що ти трябваше, наистина, да ме закачаш? В писмото ти до г. Каравелова, печатано в бр. 194 на в. «Мир», срещам следующия пасаж: «Колкото пък до въпроса им защо след свършването на отпуска ми, когато и войната се беше вече привършила, не съм нарамил пушката от Виена и да дойда да парадирам из България, а съм предпочел да отида да се уча в Париж, ще отговоря тогаз, когато ми кажат какво са направили (еди-кои си и) Алеко Константинов и пр. за пропъждането на неприятеля, когато той беше стигнал пред вратите на къщите им в столицата.»

Добре. Нали питаш — да ти кажа: аз извърших добросъвестно всички работи, които ми се възложиха, и с това изпълних своя граждански дълг — нищо повече. Служих в опълчението под командата на поручик Петрунов и винаги акуратно се явявах на военни упражнения. Изпълнявах охранителна служба по постовете; вардил съм например нощно време арестантите в Черната джамия, при началството на «разводящия» г. Михаил Сарафов, бивши министър. Имам чудесни възпоминания от тия моменти на чисто патриотическо увлечение. Аз бях тогава член на окръжния съд, но това никак не ми пречеше да конвоирам арестанти в Апелацията и да стоя на стража по всичките правила на изкуството. По заповед от Военното министерство бях командирован като помощник на заведующия военно-аптечната част и мога да ти се похваля, Тодоре, че с фармакопеята в ръка аз сам съм приготвил и експедирал почти три четвърти от лекарствата, които се разпращаха из импровизираните болници и на бойното поле. Но само на тебе мога да се похваля, а не и на софийските граждани, защото те всички работиха, всички помагаха на общото дело според силите си; а някои помагаха даже вън от силите си: да беше видял например покойния дядо Антон Цанкова, осемдесетгодишен старец, как акуратно по няколко пъти на

ден кръстосваше пътя между болницата при артилерийските казарми и аптеката при старото юнкерско училище, претоварен с лекарства и превързочни средства, ти би потънал от срам, Тодоре. Да беше видял например уважаемото семейство на г. Бурмова: майката от сутрина до вечер навива бинтове и нищи корпия, като подканя други двадесет дами на неуморима работа; а дъщерите от тъмни зори до тъмни нощи промиват и превързват раните и облекчават страданията на бедните солдати. А в това същото време ти какво си правил, Тодоре? В това същото време ти си хвърчал с трена към Париж, да се учиш! Набутал си му времето за наука. Когато всичко младо, всичко честно е напущало училищните скамейки и с ентусиазъм летеше към България, само ти, ти един си бягал от България към Париж. . . да се учиш! Ха-ха-ха. . . Комедия! И ти имаш още кураж да се подиграваш със студентите, които се устремиха на помощ на отечеството си, като казваш, че си предпочел т о г а в а да идеш да се учиш, «отколкото да нарамиш пушка и да дойдеш да парадираш из България». Не за паради, а за бойното поле додоха тези млади синове; но не дойде ред до тях. И слава богу! Те изпълниха своя дълг към отечеството си.

Ти цитираш две телеграми и мислиш, че с тях се оправдаваш пред обществото. Напротив, именно тия телеграми те вкарват с двата крака в капана. Твоят отпуск се е свършил на 10 ноември 1885 г., когато войната не «беше се вече привършила», както ти казваш, а беше в най-големия си разгар: нашите войски бяха около Цариброд и, разбира се, не можеше да се предвиди кога и какъв ще бъде краят на войната. И ти, вместо да се върнеш в България след свършването на отпуска си и да помогнеш с нещичко — офейкал си като страхопъзльо в Париж, защото си се научил, че русенското опълчение заминува за Лом. . . ой-вей-вей! бум-бум! . . . И. . . «предпочетох да се уча в Париж». Жидовска сметка! Бетер от жидовската: защото между защитниците на Видин имаше доста евреи и на тях нали казваха тогава, че била държана реч: «О вий, славни потомци на Макавеите!». . .

Падна Пирот. Обявиха примирие, но всичко беше още в тревожно състояние и войските стояха на позициите си. Почнаха студове-мразове. Ти беше на топло в Париж, а бедните солдати мръзнеха на пиротските позиции. Трябваше да им се занесат топли дрехи. И ето аз, твоят покорен слуга, отивам при г. А. Каблешкова, който заведваше склада, и сам си предложих услугите да конвоирам един обоз с шинели; нарамвам пушката и като потеглих при настъпването на една студена нощ от София, цели четири дена «парадирах» подир колата, додето стигнахме в Пирот.

Нека свърша своя предизвикан отговор с една картина: като сдадох шинелите в Пирот, взех си пътя и отидох към позициите на центъра, в този същия момент, когато в лагера стана тревогата, като запукаха в случайно запалената барака натрупаните там патрони. Тогаз видях как двама кореспонденти — единият от тях беше г. Пиотровски — бягаха като пърлени котки към лагера на резервата. Тогава също видях как бягаха на противоположния хълм няколко сръбски солдати, които бяха слезли в долчината за вода. В лагера намерих сума приятели офицери, които ме гощаваха и разведоха ме навсякъде, за да ми дадат какво-годе понятие за лагерния живот. Увлечен от новата за мен обстановка, аз почнах да се възхищавам.

— Блазе ви — казах на офицерите, — живеете си тука като на дача.

— Е добре, като ти харесва толкова, остани при нас — отговориха те любезно.

И аз останах да нощувам в една землянка, покрита с шума. Легнахме, завихме се с шинели. Спим. Че през нощта като почна, брате мой, една виелица; туй шума, туй храсти — всичко размята като перушина и ний останахме под откритото небе, всред бушуващата виелица, която живи ни зарови със сняг и, кажи-речи, само носовете ни стърчаха навън. Че като вдигнаха офицерите един смях:

— Ее, прилича ли на дача? — питаха ме те весело, като издухваха снега от лицата си и надуваха, един след друг, една бутилка с коняк. . .

Ама пак ще кажа, че весели времена бяха тогава.

А пък ти, Тодоре, взел си да бягаш за Париж. И питаш още какво сме правили ний тука. Ето, виждаш какво сме правили. Не сме стояли със сгърнати ръце. Не сме бягали като тебе! . . .

Що ти трябваше, наистина, да ме закачаш. Добре си бяхме приятели. А сега изглежда като че се скарваме.

И кой е виноват? Ти. Питаш ме публично — публично ти отговарям. Ний не сме улични хора, да се шегуваме с такива въпроси.

Гр. София, 8 януарий 1895-г.

Твой приятел:
Алеко-Константинов

ТОРЖЕСТВУЮЩАЯ БОЛГАРИЯ

ПИСЬМО ИВАНА АЛЕКСАНДРОВИЧА ХЛЕСТАКОВА К ЕГО ВОЗЛЮБЛЕННОЙ)

Дорогая Машенька,

Спешу уведомить тебя о незабвенном моем пребывании среди болгар. Я до такой степени ошеломлен приемом этих милых людей, что не знаю с чего начать. Торжества сменяются торжествами, угощения следуют за угощениями, а шампанское, дорогая Машенька, рекою льется. Ах, если бы ты знала, милочка моя, как я сожалею, что ты не со мною. Я должен признаться, что Болгария не такая уж дикая страна, как мы с тобою предполагали. Газеты наболтали, что будто бы палочники по улицам расхаживают — ничего подобного я не встретил. Меня поместили у какого-то сановника; человек он в сущности ужасно глупый, но любезный до неимоверности. В распоряжении моем целый роскошно обставленный этаж. Хозяин, вероятно, богатый человек и при том весьма недурно объясняется по-русски. Учился он где-то в Росии и, потому ли или же в мою честь, угощает меня исключительно русскими кушаньями. Я чувствую себя вполне как дома. Можешь себе представить — меня блинами угощали, да еще какими! И икра, и сметана, и семга, и анчоусы — прелесть.

А князь какой у них, Машенька! Я удивляюсь, как это болгары не могли до сих пор оценить его достоинства. Да это премилый человек; это я тебе говорю находка для славянства, другого такого и найти нельзя, ей богу.

Как долго мы заблуждались насчет этого принца. Впрочем тут «братушки» виноваты, они нас ввели в заблуждении. Узурпатор! Какой он узурпатор? Если бы ты знала, как он нас любезно встретил во дворце своем, как чаем угощал. Душа человек! Болгары даже недостойны его, ну что же, великодушие Государя Императора неиссякаемо, он простил им и в знак своего благоволения утвердил властвовать над ними этого прелестнейшего князя. И народ, понятно, ликует. . . Обряд миропомазания прошел великолепно. Досадно только, что нянька маленького принца явилась в церковь как ворона в черном платье; это вероятно иезуиты проклятые устроили. Я заметил городскому голове: «Отчего — говорю — не сошили этой бабе белое платье.» Он ужасно сконфузился.

Я могу теперь похвастаться, что изучил всю Болгарию. Между замечательными личностями, кроме принца, обращает на себе внимание некий господин Горбанов. Воплощенная добродетель! А вино какое у него, Машенька — что твое Воронцовское! Удивительно, что такой умный человек не был до сих пор ни разу министром. Впрочем, болгары, как видно, завистливый и злой народ, они как будто хотят съесть один другого. По всей вероятности и Стамболов был хороший человек, но его из зависти оклеветали и погиб бедный. . . Конечно, он был немножко энергичный, это правда, но поди-ка ты управляй этими бунтовщиками; не по головке же их гладить, понятно!

Рядом с Горбановым надо упомянуть о господине Централове. Его и Поповым зовут, так что не знаю в сущности, как его настоящая фамилия. Он состоит директором Клуба народной партии. В этом клубе в нашем распоряжении дали три комнаты. Нас много собралось корреспондентов: тут и Манилов, и Ноздрев, и Собакевич, и Репетилов. (Странно что Коробочки нет!) И, главное, все такого мнения, что Европа осталась с носом. . . Мы здесь строчим свои корреспонденции в неизменном присутствии господина Централова, который ни на секунду нас не оставляет и не допускает к нам никого. Это, вероятно, чтобы нам не мешали. Человек от весьма любезный; одно только мне не нравится, что чересчур уж нахально заглядывает в наши письма. Обычай, что ли у них такой — черт его знает. Он называет себя писателем

и поднес даже свои сочинения. Я не знаю что делать с этими «сочинениями». Возьму да и выброшу их.

Упомяну еще о Раче Петрове, военном министре. Говорили, будто этот господин недолюбливал русских и это потому говорили, что он когда-то расстрелял десяток офицеров в Рущуке. Какое заблуждение! Помилуйте, да это отчаяннейший руссофил. Он говорит по-русски, учился в России, живет роскошно — что же они еще от него хотят, не понимаю. Они и о господине Начевиче тоже что-то нехорошее печатали в своих газетах, однако же оказывается, что он добрейшая душа, веселый такой, откровенный, расцеловать бы его, ей богу. Он впрочем, не угостил нас, скотина этакой; вероятно немножко скупой. А немцев ненавидит — страсть!

Городской голова Моллов — это настоящий москвич: борода окладистая, рожа мужицкая, богат как Крез и угощает не хуже генерал-губернатора. Не можеш себе представить, Машенька, какой он добрый человек. Речь зашла как-то о Цанкове (помнишь, старика, болгарского патриота?), я и говорю Моллову: «Устройте — говорю — какой нибудь Государственный совет или что нибудь в этом роде и поместите туда этого старика, что бы он не умирал с голоду». — «Хорошо — говорит,—можно, только, признаться, он немножко виноват; но... ничего.» Представь себе, какая доброта, а! Он даже к эмигрантам снисходительно относится.

Упомяну еще об одном и кончу: это молодой патриот Трайкович, пользующийся теперь громкой славой: его портрет в натуральной величине вывешен на главных улицах.

Кстати, я был и в их Парламенте, который почему-то здесь называют Народным собранием. Попал как раз при рассмотрении нового закона о печати. Дело вот в чем: депутат Папанча, человек строгой нравственности, чтобы поднять периодическую печать, внес предложение в силу которого ответственным редактором может быть только лицо, имеющее аттестат. Прекраснейший закон, неправда ли, Машенька? И представь себе, нашлись недовольные и вот они в Собрании болтали, галдели, кричали и в конце концов их разбил в пух и прах талантливый оратор Абрашев, после пламенной речи которого и дебаты прекратились. Это болгарский Поль де Кассаняк. Дай бог Болгарии побольше таких замечательных людей. Впрочем, на что

этим болгарам парламент: окружили бы своего милого князя и зажили бы себе припеваючи, неправда ли?

Я здесь как сыр в масле. Вечно бы тут жил, лишь бы и ты со мною была, пупочка моя дорогая. Какая это счастливая страна, Болгария! Здесь как будто вечная масляница. Повсюду флаги развеваются, зелень роскошная, музыки гремят, по ночам иллюминации, ракеты, фейерверки, народ ликует, нас везде угощают, вино чудесное, шампанское. . . одним словом, рай! Видно, умный народ. А вот сербы — дураки: представь себе, они теперь вздумали ограничивать власть своего короля. О-гра-ничивать, понимаеш?. . . Вот идиоты!. . .

Целую тебя, дорогая милочка. До свиданья!

Твой В а н ь к а

Адресс мой: в Клуб народной партии, для Ивана Александровича Хлестакова, корреспондента почти всех газет.

P. S. А самое-то главное я забыл: поздравь, ангел мой, — я награжден славным орденом.

P. P. S. Представь себе, Машенька, оказалось, что принц Фердинанд чистокровный славянин, чуть ли не болгарского происхождения.

С подлинным верно: Б а ш и б о з у к

«СМЕРТЬ ОППОЗИЦИИ»

(ВТОРОЕ ПИСЬМО ИВАНА АЛЕКСАНДРОВИЧА ХЛЕСТАКОВА К ЕГО ВОЗЛЮБЛЕННОЙ)

М а ш у р о ч к а м о я д о р о г а я,

Одно из двух: или я дурак, или все болгары чудаки. Вот поди-ка, пойми этих людей! Сам черт не разберет, что здесь творится. Давно ли это было — двух недель кажется не прошло с первого моего письма к тебе, и вот, теперь уже все вверх дном пошло. О ликовании всенародном и речи быть не может. Музыки умолкли, фейерверки сгорели и только печально развевающиеся около опустев-

шего городского сада забытые флаги напоминают о былых торжествах.

Но этого мало. «Братушки» взяли да и вышвырнули с Министерства иностранных дел господина Начевича, столь популярного народного любимца и только из милости дали ему управлять Министерством земледелия и торговли. Народный оратор, известный руссофил г. Марков остался на бобах. Весь народ жаждал с нетерпеньем видеть его министром юстиции и, представь себе, — вместо этого замечательного государственного человека, ведшего за собой всю столицу при торжественных овациях и который громовым голосом произнес сердечные слова: «Русский цар на земля-та най-великий, над всички-те първий, русски-те су наши братья, наша плоть и наша кровь», — этот самый друг России теперь оставлен в забвении и на пост министра юстиции назначен г. Тодоров, человек с воинственными наклонностями, известный своею храбростью (рыжий с баками — помнишь, Машенька, в болгарской депутации был?).

На днях в правительственном органе «Мир» появилась очень сильная и умная статья, под заглавием: «Смерть оппозиции»; эту статью, вероятно, написал господин Централов, бесспорно самый талантливый журналист на Балканском полуострове. Такой статьи не мог написать даже наш князь Мещерский. В ней с поразительной ясностью автор доказывал, что ныне благополучно управляющая народная партия своими дипломатическими успехами достигла идеалы всех партии страны и этим, конечно, отняла оружие из рук оппозиции. Читал я эту статью раз, читал два раза и не мог достаточно насладиться неотразимостью логических ее аргументов. Читал я, и все яснее, яснее белого дня, становилась передо мною неминуемая гибель несчастной оппозиции. Смерть — да и только!. . .

И, представь себе — через два дня произошли выборы в депутаты. . . . . .

. . . . . .

Впрочем, расскажу тебе все по порядку. Клуб народной партии выставил кандидатуру г. Анастазьева. (Ты о нем слыхала что-нибудь, Машенька? Нет? И я тоже ничего не слыхал, но по всей вероятности он должно быть ученый юрист, потому-что был когда-то главным нотариусом болгарской столицы). Кто мог допустить, что и оппозиция, разбитая вдребезги, осмелится выставить своего кандидата. Однако же в прошлую субботу по всем улицам Софии были расклеени тысячи «воззваний к избирателям», которыми рекомандовался в депутаты Драган Цанков, считавшийся политически умершим лицом. Кроме воззваний были расставлены повсюду разноцветные ленты с именем и портретом старика. Читал я эти «воззвания» (это противное слово немножко бунтом пахнет, неправда ли, милочка?) и посмеивался, знай, потихоньку. Куда ему, Цанкову — думаю себе — с Анастазьевым тягаться! И это после окончательной гибели разбитой оппозиции!. . .

И вот, наступает воскресенье, день выборов. Правительственные агитаторы. . . (Знаешь что такое «агитатор», Машенька? — Это нечто среднее между бунтовщиком и проповедником. У нас в России это не полагается). . . Так вот эти люди понавозили целыми поездами деревенских мужиков и раздали им, конечно, казенные бюллетени с именем Анастазьева. . . Тут дело не обошлось без курьеза. Агитаторы приказали мужикам кричать на всякие их речи «верно!» И вот перед толпой является некий Дроньгасов, ярый консерватор, и начинает свою речь следующими словами: «Меня, господа, обвиняют в том, что я воровал лошадей. . .» А мужики как закричат: «Верно!» А в публике хохот — бери шапку да и вон. Как бы то ни было, выборы прошли спокойно, без скандала. И что же ты думаешь? — В конце выбора, при проверке оказалось, что выбран. . . Драган Цанков!

Благодарю — не ожидал! Вот неблагодарный народ!. . . И это бы еще ничего, а вот вечером как грянула музыка, да собрались все жители Софии и всей массой отправились поздравить своего избранника и давай кричать: «да живет дед Цанков», «да здравствуют либералы», «долой консерваторов» (это о правительственных) и «ура» кричали и чего там еще не было. . . Удивительный народ! Затем отправились с музыкой к Каравелову и вот опять «да живет Каравелов, либералы, ура» и прочая. Тут о финансах что-то говорили, затем пошли к Радославову, затем еще к каким-то либералам, пока полиция их не разогнала.

Сам черт не разберет, что здесь творится и, действительно, или я дурак, или все болгары чудаки. . . Сербы, вероятно, умнее. Вот я к ним поеду.

Кстати, скажу тебе два слова о родословной Его Царского Высочества принца Фердинанда. Тебе показалось

странным его славяноболгарское происхождение. Ничего странного тут нет. Читай: не подлежит сомнению, что Ольга, жена Игоря, настоящая болгарка; от Ольги родился Святослав Игорьевич, от Святослава Игорьевича родился Владимир, от Владимира — Ярослав Мудрый; дочь Ярослава Мудрого — Анна Ярославлевна, вышла замуж за Генриха I Французского; потомок Генриха I — Людовик IX Святой; а кому не известно, что принцесса Климентина, мать принца Фердинанда, происходить от Людовика Святого? Вот тебе и доказательство, что князь Фердинанд болгарского происхождения. Но это только с одной стороны. Со стороны же отца по каким-то генеалогическим исследованиям оказалось, что саксонские герцоги славянского происхождения. Яснее этого ничего быть не может и надеюсь, что ты теперь вполне убеждена.

Не соскучилась ли ты по мне, Машурочка моя? Целую тебя тысячу раз. До скорого свиданья с твоим В а н ь к о й.

P. S. Цыпочка моя, до сведенья моего дошло, что какой-то полуграмотный дурень, подделываясь к почерку моему, повадился к тебе писать, называя тебе «дорогой Машенькой» и подписываясь «Ванькой». Одно из этих писем попало на страницы н е з а в и с и м о й газеты «Прогресс». Надеюсь, что по варварскому языку этих писем ты догадалась, что они не мною написаны, вероятно какой нибудь российский армянин их пишет. Остерегайся подделок, голубенок мой.

С подлинным верно: Б а ш и б о з у к

МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ БОЛГАРИИ

(ТРЕТЬЕ ПИСЬМО ИВАНА АЛЕКСАНДРОВИЧА ХЛЕСТАКОВА К ЕГО ВОЗЛЮБЛЕННОЙ)

С е р д е ч к о м о е д о р о г о е,

Если память мне не изменяет, я еще в первом письме намекнул, что могу похвастаться полным знанием положения дел в Болгарии. В этом же письме я сообщу тебе кое какие сведения для ознакомления с этой интересной страной. В фельетоне «Петербургского листка», перепечатанном и в «Новороссийском телеграфе» я нашел поразительно верные заметки об умственной и художественной жизни Болгарии, но в нем все таки есть некоторые неточности, исправление которых считаю своим долгом. Например, говоря о литераторах, фельетонист почему-то воздержался упомянуть о самом популярном из них, печальная судьба которого заслуживает внимания русского общества. Это господин Семков, автор известного трактата по популярной астрономии «Воздушна природа», написаном невыразимо-увлекательным языком. По своим ученым трудам (о других его сочинениях я пока очень мало знаю), он напоминает Камиля Фламариона; по судьбе же его можно поставить наряду с Гюи де Мопассаном, или вот с нашим Гаршиным — все трое закончили умопомешательством. Впрочем, такова была судьба многих великих умов. Благодаря богу, нам с тобою, Маничка, не угрожает подобный конец, — ну ее к чорту эту гениальность!. . .

Вторая ошибка заключается в имени венценосного поэта господина Вазова, который в фельетоне назван Возовым. Нехорошо ведь коверкать имена, это обидно, Машенька. Как же так не знать Вазова, автора известного романа «Жив е той, жив е, там на Балкана!» Ведь этот роман, говорят, переведен уже на всех языках. Я тоже собираюсь на днях прочесть.

Первый и единственный художник, сказано в фельетоне, это господин Величков. Вот тут я тоже сомневаюсь: кажется, в Самокове и в Тревне подвизаются несколько его соперников. Не видевши их творений, не могу судить насколько наш Верещагин может с ними сравниваться. Они, кажется, больше подходят к божественному Рафаелю Санцио. Величков вместе с тем и поэт, и беллетрист, и драматург, и министр народного просвещения. Его комедия «Вичензо и Анжелина» напоминает «Ромео и Джульетту» Шекспира, только как-то посмешнее выходит. . .

Говоря об университете, почтенный фельетонист совершенно справедливо замечает, что лучший професор и сердечный любимец всех студентов — это г. Шишманов. Тут, кажется, никакой ошибки нет.

Основатель болгарского театра никто иной, как г. Рудольф Канелли. В фельетоне сказано Конелли — это ошиб-

ка. До него не было никакого театра, а пришел он и сейчас театр появился. Он основал товарищество артистов под названием «Смех до слез».

Самая же крупная ошибка заключается в следующем: в фельетоне сказано, что лучшая из болгарских газет это «Мир», выходящая ежедневно в 50 тысяч экземпляров. Это неправда: во первых, потому что «Мир» выходит не в 50, а в 100 тысяч экземпляров ежедневно; во вторых, потому, что не «Мир», а «Реформа» всем народом болгарским считается самою сериозною газетой, как по литературному достоинству, так и по ее несокрушимому влиянию на ход мировых политических событий.

Этим я оканчиваю свои критические заметки по поводу вышеупомянутого фельетона.

С своей же стороны я сообщу тебе некоторые весьма интересные сведения по разным вопросам. По народному эпосу болгар, например, я могу дать тебе очень точные понятия: в их старых народных песнях больше всех выдвигаются Крали Марко, Бай Ганьо и Ремлинген-герой. Некоторые шутники умудряются смешивать последнего народного героя с господином Ремлингеном, русским, бывшим министром Болгарии, точно также как они находят какую-то связь между византийским названием своей пятифранковой монеты — к а н т а к у з е н и именем нашего князя Кантакузина.

Что сказать тебе о быте болгар? Они живут точно как и мы: домà (кеща) такие же, одежды не отличаются от наших, кушания почти те же самые, только водка у них не в употреблении; вместо водки, они пьют известный напиток, называемый п а с т а р м а или р а к и я, напоминающий русскую сивуху. Не нравится мне способ разговора у болгар: начнут говорить да как замахают руками, как закричат, подумаешь что ссорятся. При том у них чинопочитанья никакого нет. Вот, например, несколько дней тому назад какой-то Калинкин наговорил мне такую массу дерзостей, что сам Трайкович удивился. Да ну их. . .

После этих сведений, душенька, ты с спокойной совестью можешь сказать, что вполне ознакомилась с Болгарией.

Целую твою лилейную шейку. До свиданья.

Твой В а н я

P. S. Вообрази себе, Машенька, оказывается, что в Македонии никаких болгар нет, там только сербы живут.

P. P. S. Это, кажется, последнее письмо. Теперь я полечу к тебе и припаду к твоим ножкам. Н о ж к а по болгарски — к р а к а т а. Грубо, неправда ли?

С подлинным верно: Б а ш и б о з у к

СПИСЪК НА БЪЛГАРСКИТЕ ГЕНИИ

В. «М и р» в бр. 296 беше си задал похвалната научна задача да състави един с п и с ъ к н а и д и о т и т е в България. Резултатите на научните му издирвания са блестящи: оказва се, че пръв идиот в нашата татковина е Алеко Константинов, втори след него е Петко Славейков. Понеже мълчанието било знак на съгласие и никой не възрази нищо против списъка на в. «М и р», то очевидно е, че този списък от днес и занапред си остава свята истина. В. «Знаме» от своя страна се нагърбва с една по-отрадна задача: да състави с п и с ъ к н а б ъ л г а р с к и т е г е н и и, като ще се постарае да докаже нагледно в що състои тяхната гениалност.

Ний сме убедени, че ако зададем въпрос: кой е първият гений в България — целият народ, без колебание, ще извика: Иван Вазов!

И тъй си е, аслъ.

Забележете, че народът съди по печатаните му произведения, когато всъщност — удивителна скромност! — именно в непечатаните му творения най-ярко блести геният на доблестния народен поет.

Впрочем, нека делата сами говорят. Ето едно дело, в което геният е блеснал с всичката си ослепителност:

№ 123 — по описа на углав. дела.

№ 1. 1029 — по архива.

Д Е Л О

на Б е р к о в с к и й о к р ъ ж е н с ъ д

За тъжбата на Еленко Антанасов от с. Костенци, против Михал Първанов от гр. Берковица, на когото едно

от кучетата изяло на гореказаний в пчелина 19 малки ярета и ягнета.

Начнато. . . ден 1880 г.
Свършено април 7 ден 1880 г.
На 7 полулистове.

Препис.

Заседание на Берковский окр. съд.

На 2 април 1880 година Берковский окр. съд, в следующий състав: председател Ив. Вазов, правит. членове Ю. Шишков и Ив. Стоянов, изборни членове Гоца Първанов, Герасим Истатиев, Ценко Петров, Иленко Атанасов от с. Костенци, са представи пред съда и заяви, че на 1 април 1880 год. едно куче на Михал Първанов из гр. Берковица на пчелина му изяло 19 ярета и ягнета малки.

Съд определи изборний член Герасим Истатиев да прегледа загубата на Еленка Антанасов, за което да даде рапор, а делото са назначава за разглеждане на 7 април 1880 год.

(П. П.) Председател Вазов, правителствени членове: Ю. Шишков и Ив. Стоянов, изборни членове: (п. п.) Гоцо Първанов и секретар Т. Арсениев.

Препис

Свидетелсво.

Даваме настоящето свидетелсво от сащото с. Костенци дало подписана и така показоваме че на Михал кучето правило тоя пакос и та го видял Гмитар Иованов и друго коги ги давило и така одил Неделко Марков ягнищата че удавени комшиата цветко тошкин казува че и нему изело 1: яре и това куче го изело така казват тие човеци троицá друго момче казува че понапрет изело едно изимелче името исаиса тончов на еленко антасов удавени 7: яр 8: ягнища и 4: живи ама неще да ги баде свите правят 19: брави.

1880 г. Ме. априлиа 3: ден
кмет Мато нешков с. в. петар праванов.

Заседание на Берковский окр. съд

На 7 априлия 1880 година Берковский окр. съд в следующий състав председател Ив. Вазов, правителствени членове Ю. Шишков и Ив. Стоянов, изборни членове Гоцо Първанов и Рангел Кузманов, разглежда тъжбата на Еленко Атанасов от с. Костенци против Михал Първанов из гр. Берковица, на когото кучето му изяло 19 ярета и ягнета.

В това заседание при присъствието на тъжителя, тъжимий Михал Първанов каза: аз не знаем дали моето куче е изяло ягнетата и яретата на Еленко Атанасов, но понеже Еленко казва, че моето куче му е изяло яретата и ягнетата, то и аз му давам доверие на думите, но на това аз не съм виноват, понеже кучето стои на пчелина ми, а пчелинджията ми Георги Слатинченин не е ми заявил, че кучето ми е правило такива пакости и следователно като е знаял, че кучето правило такива пакости и не е го убил или вързал, то е негова вина и затова кучето сега аз склонявам да ся убие, но възнаграждението за изядените ягнета и ярета да плати пчелинджията ми.

Командирований член Герасим Истатиев каза: според изпитът, който направих от околните овчари и от пчелинджията на Михал Първанов, узнах, че действително кучето на Михал Първанов, което стои на пчелина му е изяло на Еленко Атанасов 7 ярета и 8 ягнета и 4 останали още живи, но ще умрат и те, понеже кучето ги е давило, и самичкий пчелинджия каза, че това куче и по-предишний ден изяло една овца.

Тъжителят каза: аз имам даже и свидетелство от селото ми, че действително кучето на Михал Първанов ми е загубило 19 ягнета и ярета. Като се прочете свидетелството излиза, че действително кучето от пчелина на Михал Първанов действително е изяло на Еленко Атанасов от с. Костенци 8 ярета, 7 ягнета и 4 живи но ще умрат, понеже били ухапани, а освен това, че и по-преди това куче изяло 1 яре и едно измелче (на 9 месеци овца).

(П. П.) Председател Вазов, правителствени членове Ю. Шишков и И. Стоянов, изборни членове (неподписали) и секретар Т. Арсениев.

Р е з о л ю ц и я
Н а Б е р к о в с к и й о к р ъ ж е н с ъ д

На 7 април 1880 година.

Присъствували: председател И. В а з о в, действителни членове Ю. Шишков и Ив. Стоянов, изборни членове Г. Първанов, Г. Естатиев и Р. Кузманов.

Съдът постанови:

К у ч е т о н а М и х а л П ъ р в а н о в д а с е у б и е с ъ г л а с н о с д у х а н а 1 7 0 ч л е н о т О т о м а н с к и й н а к а з а т е л е н з а к о н[1] и овчарят Георги Чилинджията от с. Слатина да плати възнаграждение на Еленко Атанасов 180 гроша.

(П. П.) Председател И. В а з о в, действителни членове Ю. Шишков и И. Стоянов, временни членове (неподписали).

П р е с ъ д а № 123
Н а Б е р к о в с к и й о к р ъ ж е н с ъ д.

В името на негова светлост български княз
А л е к с а н д ъ р I

Берковский окръжен съд, в откритото си съд. заседание на 7 април 1880 год., в следующий състав: председател Ив. В а з о в, правит. членове Ю. Шишков и И. Стоянов; изборни членове Гоца Първанов и Рангел Кузманов, разглежда тъжбата на Еленко Атанасов от с. Костенци, против Михал Първанов из гр. Берковица, на когото кучето му изяло 19 ярета и ягнета.

При решението на това дело Съдът като взе в съображение:

1. Че Михал Първанов признава, че е негово кучето, но го дал на пчелинджията Георги Слатенченина да го пази;

2. Че Георги Слатенченина е бил длъжен да пази кучето, като е вече оставено на неговий надзор;

3. Че командирований член Герасим Истатиев обясни,

[1] Чл. 170. Когато законно се докаже, че някой предумишлено е убил человек, осъжда се по закона на смърт.

че според изпита, който направил на мястото, уверява действително, че това куче е изяло и ухапало на Еленко Антанасов 19 ярета и ягнета;

4. Че пчелинджията Георги Слатенченин, като знаял, че и по-преди това куче изяло на Исаия Тончев едно изимелче (овца на 9 месеци) е бил длъжен или да го върже, или да извести на Михала Първанов, та той да си го пази:

На основание 811 ст. от Временните съд. правила.

П р е с ъ д и

Кучето на Михал Първанов да ся убие съгласно с духът на 170 — от Отомански наказателен законник и овчарят Георги пчелинджията от с. Слатина да плати възнаграждение на Еленко Атанасов 180 гроша.

Тая пресъда е неокончателна и се прочете в окончателна форма на 12 априлия 1880 година, от който ден се почва двенеделний срок за обтъжването пред Софийский съд съгласно 885 и 863 т. от Врем. съд. правила.

(П. П.) Председател В а з о в, действителни членове Ю. Шишков и И. Стоянов, временни членове (неподписали).

Б е л е ж к и о т и з д а т е л я:

Жално е, че това гениално творение умълчава някои подробности, например: как е била връчена призовката на кучето, защо не са разпитани в качество на свидетели потърпевшите ярета, които са останали живи — може би щеше да се установи, че кучето не е действувало предумишлено, сиреч с предварително изработен план, а под влияние на раздражение и в такъв случай нямаше да се накаже съгласно с духа на чл. 170, а щеше да бъде осъдено на петнайсетгодишен затвор в окови, с лишение от граждански и политически права, от право да заема държавни и обществени служби и да носи знакове на отличия. Най-сетне, може да се е намирало в състояние на невменяемост. Впрочем, и кучето е виновато: защо не е подало апелационна жалба против присъдата на г. Ивана Вазова? Но пък не се вижда и да е четена на кучето присъдата в окончателна форма. Има доста поводи да се иска чрез Касационния съд, възобновяването на това углавно дело. Родините и ближните на кучето трябва

да вземат мерки, може би ще успеят да реабилитират тъй жестоко потъпканата му от г. Вазова чест.

Изпълнението на смъртната присъда е било, види се, много трогателно. Сам г. Вазов го описва в стихотворението си «Пребитото псе», от което извличаме следующите стихове:

И аз мечтател бледен,
присътствовах тогаз[1]
на тоя вик победен[2],
на тоя стон последен.
И паднах в мисли аз. . .
. . . . . .

Мълчат! И само псето,
дух[3] тъмен и злочест,
квичеше в кръв облето
и своя към небето
изпращаше протест[4].

То викаше: о, спрете,
о, чакайте сега!
Над мене се смилете[5],
да мра ме оставете
със моята тъга.

Меса ми са раздрани;
за мене черна смърт
тук скоро ще настане;
но мойте нови рани
ужасно ме горът.

Ох, страшно е да гина
в струите, що гърмът!

[1] При екзекуцията на кучето.
[2] Победният вик на правосъдието.
[3] Да не се смесва с духа на чл. 170.
[4] По-добре би сторило кучето да изпрати протеста си в Апелативния съд.
[5] Поне в този момент не се ли е усетил г. Вазов, че е трябвало да постанови кодатайство за помилване.

Трепера, тъна, стина,
ох, дайте да почина
на сухо на брегът.[1]

Какво ви съм сторило?
За път ви виждам пръв![2]
В що вас съм увредило,
та леете в беснило
невинната ми кръв?
. . . . . .

Иван Аспазиевич Дормидолский
издател

ЕДИН БЕЛГИЙСКИ МИНИСТЪР

Многоуважаемий господин редакторе,

Ако счетете, че не ще бъде злоупотребление с гостоприемството на уважаемий ви в. «Знаме» поместването на приложений тук превод, имайте добрината да го напечатате като подлистник. Дългите нощи на дълбоката есен в нашата глуха провинция ни карат, макар и по неволя, да търсим разтуха в запрашените томове на нашата бедна библиотека. Стремлението на почитаемото правителство да направи от нашето отечество една втора Белгия е възбудило у мене до такава степен силно желание да се запозная с тази страна, щото, от някое време насам, аз с жажда поглъщам всичко, което ме запознава с Белгия. И смея да ви уверя, господин редакторе, че трудът ми не пропада даром. Аз открих едно във висша степен оригинално предписание, писано в края на миналото столетие от известния белгийски министър Труве Бенуа до супрефекта на град Perdopre. Думата ми е за знаменития картоиграч Бенуа, който в младините си, как-

[1] Чудна работа! Те вместо да обесят, взели да давят кучето в реката. Това не е законно.
[2] От това се вижда, че подсъдимото куче не е присъствувало в съдебното заседание, инак то щеше да види г. Вазова на председателското място.

то е известно от белгийската история, беше си съставил значително състояние, чрез картоиграение, с недотам чистата помощ на известната куртизанка Стазон Пияде, същата онази Пияде, която според историята е била причина за умственото разстройство на Жорж Мано (Georges Manеaux), но не картоиграча Жорж Мано, а другия Мано, законоведеца. За Труве Бенуа историята говори само това, че той, страстно увлечен от азартни игри в карти, е отслабнал умствено до такава степен, щото не е бил в състояние да изкаже някоя мисъл или да напише нещо, освен с езика и термините на картоиграчите. Бурните политически събития издигнаха този белгиец до министерски пост. Във време на една криза за белгийския кабинет президент-министърът се обръща един ден към Бенуа с въпрос:

— Я ми кажи, Бенуа, ако те направя министър, можеш ли да спечелиш предстоящите избори, наемаш ли се да обезсилиш опозицията?

— Аз ли? Аз ще ги натъпча всичките с о л о, с д в а т а к р а к а, няма да им дам ни една в з я т к а да вземат — отговаря Бенуа със светнали очи, като че въпросът се е касаел не до избори, а до една партия преферанс.

— Браво, Бенуа — извиква възторжено президентът и го потупва по гърба. — Такива хора ни трябват сега. Но кажи ми, Бенуа, на какви средства разчиташ ти, като говориш с такава увереност? Кажи ми, по какъв начин смяташ да съсипеш опозицията?

— Всичко зависи от умението да си приготвиш с н о п ч е т а и да ги ш и б н е ш в к о л о д а т а.

— Какво? Какво?! — пита президентът, готов да прихне от смях, като слуша своеобразната терминология на разпаления Бенуа.

— Как к а к в о? Приготви с н о п ч е т а с бюлетини, па ш и б а й в урната. Ще накарам Пияде. . Ах, пардон, ще накараме разна наемна сволоч да извърши тая работа.

— Ах, Бенуа, какви некрасиви думи изговаряш — казва шокираният президент, с престорено недоволство. — Може ли един бъдущ министър да говори така?

— Н и-и-щ о, н и щ о, н и щ о — успокоява го Бенуа и продължава да развива своя план на избирателната

борба: — Като наблъскам урните с г о л е м и я ш л а г е р. . .

— Какво?!

— С наши бюлетини, искам да кажа. Сетне, като ги т а с у в а ш, ш и б н и и от м а л к и я, па, колкото за очи, дай и на х а м с и и т е по нещо. . .

— Боже мой, Бенуа, на какъв език говориш ти?

— Как на какъв език? Думата ми е, че трябва от кумова срама да се оставят и няколко опозиционни бюлетини в к о л о д а т а. Не може инак, ще дигат гюрултия п а р т н ь о р и т е.

— Кои?

— Опозицията. Сетне ще си имаме в д р у г а т а с т а я готови с н о п ч е т а в запас, та като дойде време да г у с т и р а м е бюлетините, ако бъдат малко, можем да отидем на п а р о л, а в краен случай ще ш и б н е м и едно м а з о. . .

— Говори човешки, драгий Бенуа, аз престаам да те разбирам.

— Искам да кажа, че бюлетини можеш да наблъскаш колкото обичаш, особено ако бъде а д ь о т а б л о, защото при ш м е н - д е - ф е р. . .

— Ще оставиш ли най-сетне този жаргон. . .

— Пардон. Но аз мисля, че вий ме разбирате, господин президенте: думата ми е, че там, гдето ще има само една урна, не може да правиш шмекерии, освен ако духнеш свещта. . .

— Но недей забравя, Бенуа, че всичките партии са се опълчили против нас.

— Н и-и-щ о, н и щ о, н и щ о! Б е з у п л а ш ѐ н и е! Щом излязат трите т у з а, ще им ш и б н а по един к о з и р.

— Разбрах те, Бенуа; това добре, ами ако излезе четвъртият, т у з К а р о!

— Ще го ц а к н а, а ако не стигнат к о з и р и, ще р а з в а л я и г р а т а.

— Доста, драгий Бенуа, аз се убедих вече, че ти си усвоил основателно изкуството на конституционното управление. Поздравлявам те с министерски пост! . . .

A propos, Бенуа, ти в кой университет получи учената си титла? — попита случайно президентът.

— Аз ли? Аз, да. . . аз свърших курса на науките в колегията на Kopristice, а всъщност моята специалност дължа на столичната академия.

Ето по какъв начин Труве Бенуа е станал министър. Аз счетох за нужно да ви цитирам горния пасаж из историята на Белгия, за да полаская патриотическото чувство на вашите читатели, които ще видят твърде ясно, че в много отношения нашата България е надминала своята съперница Белгия: както щете, господин редакторе, но ще се съгласите с мене, че подобен министър, като Труве Бенуа, у нас е невъзможен.

И тъй, да живее България!

Бяла Слатина, 2 ноември 1896 г.

С почитание Беньо Найденов

P. S. Употребените тука термини представляват жаргона на Брюкселската академия.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ИЗБИРАТЕЛНОТО ПРАВО

(КОМЕНТАРИИ НА ЧЛ. 128, 131, 133, 134, И 135 ОТ НАКАЗАТЕЛНИЯ ЗАКОН)

Член 128. Който със сила или заплашване възпрепятствува на някой избирател да упражни свободно своето избирателно право, при каквито и да е избори, назначени по разпореждание на властта, или пък с викове и други противозаконни средства разтури бюрото, или разгони някои от членовете му, наказва се с тъмничен затвор до една година, ако същевременно не е извършил престъпление, за което в закона е предвидено по-тежко наказание.

Съдържанието на цитирания член, макар и да е твър-

де ясно от само себе си, но за да се отстрани всяка възможност за изопачено тълкуване, не е излишно да разясним с няколко думи същинското му значение: под думата сила се разумява не статическа, потенциална сила, а сила разживена и проявена в известно действие; също тъй под думата заплашване трябва да разбираме застрашаване, заканване, изразено в действие, в думи или в символически знакове. Така щото, ако изборните места бъдат опасани с войска или с жандармерия, с насочени напред щикове — това не значи, че спрямо избирателите се упражнява сила или заплашване, ако войската или жандармерията си стои тихо и мирно. На българския избирател не остава, освен да се заюсне и да прескочи над главите на войската или пък храбро да се наниже на щиковете и като премине на другата страна, да отиде свободно да упражни своето избирателно право. Ограждението на изборните места с щикове има за цел да даде възможност на българина да прояви своята храброст; а пък на цял свят е известно какво чудо храброст е в състояние да развие балканският юнак, за да запази народния суверенитет. Последните десет години от политическия ни живот са най-ослепително доказателство.

Член 131. Който, при каквито и да е избори, назначени по разпореждание на властта, подкупи някого от избирателите с пари, дарове или други имотни облаги, било да упражни или не своето избирателно право, или пък да го не упражни по определен начин, наказва се с тъмничен затвор до една година или с глоба до петстотин лева.

Със същото наказание се наказва и подкупеният избирател.

И този член е също тъй ясен, както и предидущият. Запретява се да се влияе на избирателите с подкуп, било с пари, с дарове или други имотни облаги, а инак агитацията е съвсем свободна, стига само да се ограничава с едно морално влияние. Нищо противозаконно няма например в следующия начин на агитиране:

Господин Старший: Недобори нели имате?

Селяните-избиратели: Дал господ, господин Старший.

— Пътя нали не сте го направили?

— Е па не могохме.

— Знаете ли какво ще рече екзекуция?

— Слушали сме, да пази бог. . .

— Как вий мислите, ако си стисна така ръката, мога ли да разкъртя някому зъбите!

— Можеш, оти да не можеш, като го писува законо.

— След това, кажете: симпатизирате ли ми?

— Кое кайш?

— Обичате ли ме?

— Тебе ли? . . . Иска ли питане. . . Обичаме те. . .

— Е, като ме обичате, сещате ли се кого трябва да изберете?

— Ете, както кажеш твоя милост.

— Санким, ако не се сещате, аз мога да ви дам да разберете. . .

Този начин на агитиране, понеже не е съпрежен с подкуп или с обещание на материални облаги, то носи названието агитация чрез морално влияние. Това е едно средство, с което можем да се гордеем, защото е изникнало на наша национална почва. Белгия, струва ми се, е останала малко назад в това отношение. Наистина, и там влияят, но не до такава степен морално.

Член 133. Който, при каквито и да е избори, назначени по разпореждание на властта, унищожи, скрие, добави (умножи), промени или направи избирателните бюлетини, или пък по друг измамлив начин преиначи същността на изборния глас, или осуети или преиначи резултата на станалия избор, наказва се с тъмничен затвор до две години.

Бъде ли това извършено от оногова, комуто е възложено да ръководи изборите, то наказанието е строг тъмничен затвор до пет години.

Този член, както виждате, не се нуждае от коментарии, неговата целесъобразност се хвърля в очи. Очевидно е, че законодателят е искал да се избегне нуждата от унищожаване, скриване, добавяне, промяна или направка на бюлетините. Това отнема много време, изисква

особена опитност и е съпрежено с неприятности. А за да се избегне всичката тази сложна процедура, не остава, освен да се напълнят урните предварително с бюлетини и тогава няма да има нужда да се унищожават, скриват, добавят, променяват бюлетините и не ще бъде възможно да се осуети или преиначи резултатът на станалия избор, каквито бюлетини и да попаднат в урните. Разбира се, че за да се избягнат погрешките, трябва за всеки случай да се вложат в урните повече бюлетини от числото на избирателите.

Чл. 134. Който, при каквито и да е избори влиза с оръжие или държи оръдие за нанисание побой, наказва се с тъмничен затвор до шест месеца.

Редакцията на този член е малко неясна и може да даде повод за неправилно тълкувание, затова нека се постараем да разясним същинския й смисъл: преди всичко, в този член бие в очи думата влиза. Който влиза с оръжие, се наказва, значи — argumentum a contrario, — който излиза из вътрешните стаи, зад бюрото, не подлежи на наказание, макар и да е въоръжен, даже с топове. И това е твърде естествено: законодателят се стреми да запази неприкосновеността на свещените урни. Както в древните римски храмове весталките са пазили неугасимия свещен огън, по същия начин днес пазят у нас урните. За пазители се избират обикновено хора с ангелски души, невинни и непорочни. На тия съвременни весталки законът запретява само «да държат оръдия за нанисание побой», сиреч да ги държат постоянно в ръцете си, и затова те, горките, са принудени да носят оръдията си из джебовете и под дрехите си. Това е жестоко за невинните весталки, но. . . dura lex, sed lex!

Както видяхме, законът наказва оногова, който влиза с оръжие в избирателното събрание, следователно оня, който не влиза вътре, а стои пред вратата на изборното място — може да си избере една добра позиция и да разстреля цялото человечество. Впрочем това е толкова ясно, щото не се нуждае от никакви разяснения.

Член 135. Който гласува или пък се яви да гласува под чуждо име при избори, назначени по разпореждание

на властта, наказва се с тъмничен затвор от един до шест месеци.

Наказанието, предвидено в този член, не се налага на избирателите от католическо вероизповедание, когато те гласуват по няколко пъти, под разни имена, понеже законът наказва само ония, които гласуват под чуждо име, а на католиците, както е известно, при миропомазанието им дават по няколко свои имена. Тъй например, един Август-Каролина-Непомук-Себастиян може да гласува като Август, сетне като Каролина и тъй нататък, и той не подлежи на наказание, понеже не гласува под чужди, а под свои имена.

«Със същото наказание се наказва и онзи, който гласува няколко пъти в една и съща избирателна околия...»

Коментариите към първата алинея на чл. 135 се отнасят и към настоящата.

«Или пък, от като е гласувал в една околия, явява се и гласува в друга околия.»

От редакцията на тази последня алинея се вижда, че на наказание подлежи оня, който се яви и гласува в разни околии, а, следователно, който гласува в няколко околии, без да се яви — не подлежи на наказание. От друга страна, трябва да забележим, че това наказание може да постигне само птиците небесни, понеже само те са в състояние да се явят в един и същи ден в няколко околии, а за един човек ще бъде доста уморително да гласува преди пладне например в Босиловград, и да се яви след пладне да гласува в Аккадънлар. Найсетне и самите фаетонджии едва ли ще се съгласят да си морят толкова конете. Тъй щото от тази страна общественият ред е гарантиран.

Като принасям своята скромна лепта на общия жертвеник, пред вид на предстоящите избори, моля почитаемата редакция на в. «Знаме» да ми направи чест, като напечата в подлистник горните коментарии.

10-ий ноември 1896 г.

С почитание Въса Пъцова,
родом от Белгия

ДО МОЯТА СЪОТЕЧЕСТВЕНИЦА Г-ЖИЦА ВЪСА ПЪЦОВА

Уважаема госпожице,

Четох вашите коментарии върху «Престъпленията по избирателното право» и извинете ме, но ще забележа, че този научен труд не е само плод на вашите дълбокомислени разсъждения: страниците на белгийската история не са останали чужди на вашето внимание. Какво? Не е ли истина? Има си хас да кажете, че не е истина. Ами с какво да си обясня, госпожице, онова сходство, онова поразително сходство между вашите пророчески коментарии и мемоарите на Труве Бенуа (Les Memoires de Trouvé Naqeaux Benois), прочутия белгийски министър. Още в първия том на тези мемоари, на стр. 17, срещам едно писмо от Бенуа по адрес: «A ma chére Stazon Pyadais». В това писмо Труве Нако Бенуа съобщава на знаменитата белгийска Ментенон резултата на извършените под негово ръководство избори. Е, право да ви кажа, госпожице, като чете човек това писмо и вземе, че го сравни с вашите драгоценни коментарии, не може да не признае, че тука има плагиат; а тъй като Труве Бенуа е живял и писал своите коментарии в края на миналото столетие, а вие, госпожице, за щастие сте наша съвременница — то не може да има никакво съмнение, че виновник в плагията е не Труве Бенуа, а вие, вие, уважаема госпожице. Впрочем четете и сравнявайте. Ето писмото:

«Ти ми обеща, chère Stazonette, че ще престанеш да ме наричаш «моя надутичък и глупавичък Труве», ако изляза победител в изборите, помниш ли? Е добре, мила Стазонет, аз тържествувам днес победа. По всичките линии все девятки, sapristi! Все шлагери! Но да не мислиш, че аз лично държах банката, боже съхрани! Подставих на мое място разна сволоч. И не е прилично, и не е... как да ти кажа... не е безопасно, знайш ли, да се явиш сам около зелената маса. Партньори много, да ги вземе дявол, ще те

задушат, saperlipopette! Да са живи приятелите Drant Gazon и Querri Feys — те раздаваха картите, но всъщност играта я приготви Maurpheaux. Ето един достоен мъж. Той е всъщност човек с лакейска душа, но, драга Стазонет, има ли щастие вън от лакейството!... И въобрази си, Стазонет, при всичката помощ на моите лакеи, при всичко, че Maurpheaux беше приготвил колодата, аз се опитах на две места да давам картите и — чудна работа! — на едното място получих бак! И трябва да знайш, че аз за всеки случай бях шибнал малкия в колодата предварително, но противникът ми имаше богата серия: густирам картите — излезе-ми осморка, па той, да го вземе мътната, като измъкна една девятка — съсипа ме! Но това нищо не значи, Стазонет, нищо не значи! Без уплашение! Аз печеля сто и петдесет тура, а всички други играчи, купом взети, печелят само петнайсет, а това е пълнейша победа, миньон. Нека партньорите кряскат, че аз съм понтирал с готови сноп-чета, нека викат, че съм мошеник и шарлатанин, нека си дерат гърлата — сега засега аз съм богат, драга Стазонет, а това е най-драгоценното за нас, за мен и за теб — а оголените партньори нека гибнат, малко искам за тях да зная. Кой им е крив, като не знаят да играят. Аз винаги ще яздя тия ахмаци: те се боят да рискуват при най-добра серия. Е, че аз прост ли съм, да не се ползувам от тяхното овчедушие. Аз ли съм виноват, че са си разделили капитала на малки купчинки, когато, задружени около един по-решителен и опитен партньор, те би могли с една миза да ми разбият банката в прах и пепел. Глупави белгийци!

Стазонет, след всичко това ще продължаваш ли още да ме наричаш «моя надутичък и глупавичък Труве», а?

Твой Труве

Е, добре, уважаема госпожице, мигар и след цитирането на това писмо ще имате смелостта да твърдите, че аз не съм открил източника, от който вий сте черпали вашите инак драгоценни коментарии? Но не са само мемоарите на Беноа, от които вий сте извличали градиво за научното си творение. Друг един учен ви е предупредил в това отношение. Вий избягвате да го цитирате, но аз

ще ви го припомня: вий сте се ползували от капиталното съчинение по държавното право от Stams Boulaus, което се е печатало в Брюксел в течение на 8 години. Този учен аз го сматрям за ваш учител, госпожице, защото вий нищо ново и нищо повече от него не сте казали във вашите коментарии. Благодарното потомство, както знаете, съхрани ръцете на тоя велик учен, съхрани тия ръце, които са начъртали незабравимите страници по държавното право; но аз се надявам, госпожице, че при всичкото ви достойнство, вашата скромност ще ви въздържи от желанието да претендирате също такава чест. Впрочем вие сте още млада, госпожице, вий едва сега встъпвате самостоятелно на ученото поприще и — кой знай — може би ще си заслужите още по-славен паметник. Дерзайте напред!

Бяла Слатина, 17 ноември 1896 г.

ПРИЯТЕЛСКИ ПИСМА

I

Драгий Бедрос,

Като че гледам сега пред себе си твоите овлажени, меланхолични очи, впити с устрем срещу моите, като че чувам твоя сдавен от напън на неизразимо блаженство глас, който пита: «Чете ли го, а? То е просто... просто... прелест.» Наистина, Бедрос, и аз съм на мнение, че всяка дума в превода на тронната реч на белгийския крал съдържа такава трогателна откровеност и правда, каквато никой път не се е изричала от висотата на трона. Не можеш да не дойдеш до умиление от онова прямодушие, което диша от тия безценни редове. Я чети, моля ти се:

Господа народни представители,

Крайно ми е неприятно, че се намирам между полицейски натрапеници, и искрено се възмущавам и ме е срам да ви гледам.

Кои събития предизвикаха необходимостта за един апел

към народа? Преминуването на сина ми в лютеранство ли? О, коварни лицемери! Мигар вие не знаете, че «Белгия сигурно ще бъде запазена за нашия католически дом. Принцът не ще ли остане в своето сърце, вечно, при всякакви времена и обстоятелства, верен син на онази църква, в която неговите бащи са се молили и от която той е получил първото си благословение? Това е една преходяща фаза и когато тронът ни се консолидира и пусне необходимите корени в народа, тогава кой ще може в Белгия да възпрепятствува на принца да се повърне пак в праотческата си вяра?» Станалите за този апел избори доказаха, че белгийското правителство не е направило никакви успехи в своето политическо възпитание, а само грубостите на предшествующия режим се замениха с изтънчени подлости и коварства. Насилията, при които се извършиха с повсеместен терор върху избирателите, даде им значение на една гнусна подигравка с народната воля, като се потъпкаха свободните учреждения, с които би трябвало да се наслаждава страната ни.

Националното събрание, което замествате, беше повикано да работи в най-благоприятни времена и само едно правителство от дребнаво-амбициозни безхарактерности и от изгладнели в чужбина тахтаби можà да омаскари това събрание, като изпусна из ръце чудесния момент на единодушното увлечение на белгийския народ и вместо да сгрупира естествено, чрез законност и свобода, добрите сили на страната, усвои демоническата идея да възкресява изкуствено окапалата и презряна йезуитска партия, а такова рекрутирване не можеше да стане освен насилствено и не можеше да сгрупира освен онуй, което е безхарактерно или пък жадно за нажива на обществена сметка.

Вам предлежи сега и не ви остава друго, господа полицейски избраници, освен да посветите своите грижи да извлечете всичката възможна полза за себе си чрез създаване на благоприятни за това условия. Една третя от вас са предприемачи, другите — общински и окръжни натрапеници, останалите, с малки изключения, са настанени около безусловните фондове. Идеалът, който гонихте десет години, е постигнат.

С нищо по-добре не би могло да се докаже, че сте заслужили благоволението на европейските сили, както с уверението, че ще крепите властта и ще спасявате страната със средствата на миналия режим, и като докажете,

че на Запад белгийците са най-годният за експлоатация народ.

Вий сте в състояние с радост и гордост да виждате едно доказателство на благоволението, с което се ползува отечеството ни даже и в сърдечния прием, който намерих в Испания. Вий нямахте патриотическата доблест да изкажете поне за лице недоволство, когато върху главата, която трябва да я краси белгийската корона, се наложи мавританската чалма. Вий сте забравили целокупна Белгия, а някои от вас бяха готови да възкресят владичеството на Източна Фландрия! И вий сте белгийци, избраници на белгийския народ!. . .

Едно трогателно свидетелство за особените чувства на любов и благоволение към нас беше поканата, която Ми се направи от Техни Императорски Величества Французкий Император и Императрица, да участвувам в празненствата на Тяхното Свещено Коронование. Тази висока чест укрепява още повече ония скъпи и ненарушими връзки, които съединяват Франция и Белгия. Но Моето правителство с коварната си двулична политика успя да охлади вече тия добри отношения.

Господа представители,

Като се убедих в печалната истина, че вий сте натрапеници на едно непопулярно вече правителство, аз не мога да гледам на вас като изразители на народната воля и като ви разпущам, без да считам, че сте се конституирали в законно Национално събрание, заповядвам ви да съобщите на вашите съграждани, че скоро, под ръководството на едно неутрално правителство, народът ще бъде повикан да изкаже истински своята воля. . . . . .

. . . . . .

Драгий Бедрос,

Аз почвам да се убедявам, че един Държавен Глава може действително да спечели обичта на своя народ. Ти как мислиш? Чакам отговор.

София, 7 декември 1896 г.

Твой Николай

P. S. Бедрос, я ми кажи, какво мнение би си съставил ти за управлението на една страна, в която е възможна следующата дребна случка. Снощи, около шест часа ве-

черта, на двадесет крачки от двореца, срещу Военното министерство, един отчаян рев покърти нощната тъмнина. Четворица жандарми влачеха един нещастник към IV полицейски участък. Той вика̀ше: «Лà̀сса, лà̀сса, дòмнуле. . . че врей де мине? О-о, а-а. . . Ласса. . . Лина! Ли-на-а-а!» Коя беше тази Лина, към която взиваваше напразно за помощ нещастникът — жена ли негова, майка ли, кой знай!

— Где го влачите бре? — попита един фаетонджия.

— На майната ти го влачим. Теб какво ти става? — изръмжа с глас на дивите кюрди един старший жандарм. . .

Нощната тъмнина покри останалото. . .

ПРИЯТЕЛСКИ ПИСМА

II

Драгий Бедрос,

Помниш ли Екима Степанича? Той кога се нарежеше като казак и се люшкаше от дувар на дувар, имаше обичай да си гужда сини очила. «Защо си турил очила, Еким Степанич?» «За да не ме познаят, че съм пиян» — изфъфлеше той, без да съзнава, че не очила, ами и намордник да си тури при неговите отчаяни зигзаги, ще го познаят и слепите, че се е насвяткал. Та и твоя милост сега мислиш, че съм те нарекъл Бедрос само и само, за да открия твоето произхождение. Ако обичаш, аз съм съгласен да те наричам Pierre, но с това, уверявам те, ти няма да станеш белгиец. Па и много ти е притрябвало да ставаш белгиец. Не виждаш ли на каква маскара ги направиха тези нещастни белгийци, та ги накараха, бедните, сутрин-вечер да се молят на бога да им дава търпение да пренасят лаянията — както се изразява един президент-министър, — лаянията на шарлатаните.

Твоето писъмце не ми се видя извънредно гениално, при всичко, че е родено в щаба на литературните сили. Ти, както виждам, предпочиташ писма à la миш-маш. Добре, тогава нека да си пишем à la миш-маш.

Чете ли декларацията на българския президент-министър, с която той отне знамената на всичките партии? Досещай се от цитатите и съди за политическия образ на декларатора: «Защото, да поведеш народа, трябва да го застрастиш. За черни очи няма да тръгне нито един селянин, а кога му кажеш моето знаме е помирение с Русия — ще тръгне.» С тая декларация, както виждаш, се изтръгва знамето из ръцете на Драгана Цанкова. «Не съм бил министър в кабинета на Стамболова, за да пазя свободата на българските граждани. . . Защото въпросът не беше за правдини и свобода на българския народ, не беше за агитации и възвания с шарени бои, а въпросът беше: ще ли може да се запази съществуването на България или не. За да се запази България, аз влязох в компромис със Стамболова.» Бедрос, разгърни който щеш брой на в. «Свобода» от десет години насам и виж не е ли пяла тя същата песен. Значи, на знамето, върху което е написано «помирение с Русия», е начъртано също и «запазване съществуването на България от хищничеството на Русия». По-нататък следва: «. . .Сутрин и вечер, като си правя молитвата, моля се на бога да ми дава търпение и достатъчно нравствена висота.» Всякой се моли да му дадат онова, което му липсва. С тази християнска декларация министърът отнема знамето на Висариона Висарионовича. «В този дух ще вървим и занапред. . . и ще гледаме на целта, а тази цел не е друго освен благото на България и осъществението на народното желание.» И социалистите, както знаеш, не искат нещо повече. И тъй, знамето на министър-президента в едно и също време поглъща в себе си политическите програми и на Драгана Цанкова, и на Стефана Стамболова, и на Висариона Висарионовича, и на социалистите. А знамето на «сопаджиите» се грабна още на 17 ноември. Този акт се извърши много тържествено. . . Остави се, Бедрос, щях да си изпатя: като рукна тълпата да бяга, аз се видях в един миг останал самичък в една тясна уличка; тръгнах напред — напреки изфуча конната жандармерия с голи шашки, тръгнах назад — като изпъкнаха, брате мой, работниците от пернишката мина с едни дълги сопи, че като обсипаха улиците с град от ка-

мъни — къде да се дяна? Еле един човечец ми отвори портата си, та се закрих. И не ме е яд друго, ами между шайката видях и един дърт, брадат чифутин, да те е гнус да го гледаш, ама с голи ръце какво да правиш!. . . Карауууул! Грабнаха знамето на Радославова. . . Жандар!

Бедрос, гледай брей, чисти си космите, защото може да си изпатиш един ден. В Славянската беседа прокурорът иска главите на трима души, защото не им бил чист косъмът. Нова теория на доказателства, както виждаш. Ти искаш да знаеш, Бедрос, какво става с процеса по убийството на Стамболова, а пък аз, право да ти кажа, намирам, че не е твърде тактично да настройваш общественото мнение и чрез това косвено да влияеш на съда с преждевременни мнения. Но човек с моя темперамент е в състояние да схваща комизма и в най-трагическите моменти. Ти знаеш ли, драгий Бедрос, прокурорът след цяла година предварително следствие, след цяла седмица съдебно дирение, след разпита на стотина свидетели, до какво заключение дойде? А? Прокурорът дойде до заключение, че «Наум Тюфекчиев не е ангел.» Аз не зная дали защитата ще бъде в състояние да възрази нещо противо това заключение, но уверявам те, Бедрос, че откритието на прокурора произведе силно впечатление. Цялата публика устреми очи в плещите на Тюфекчиева и действително върху тия плещи не се развяваха ангелски крила, нито пък цял той изглеждаше да е безплътен дух, жител на небесата. Честна дума!. . .

Засега стига.

София, 17 декември 1896 г.

Твой Николай

P. S. А бе джанъм, Бедрос, какво сте се задръгнали с този пусти Висарион Висарионович, оставете го по дяволите, срамота. . .

ЧЕСТИТА НОВА ГОДИНА!

Я ще бъде честита, я кой знай. . . От рождение и до гроба ний все туй чуваме: «Честита Нова година», па то от «честитост» отишло, че се не видяло. . . Мигар на 1 януарий 1887 година Олимпий Панов и Узунов не са получили стотини благопожелания с туй пусто: «Честита Нова година», а не се изтекоха ни два месеца и тези незабравими борци загинаха от братски куршуми, всред най-варварски изтезания, и, обратно, самите палачи, върху главите на които са се изсипали тайно проклятията на стотини хиляди българи — те си проживяха честито цяла верига години, окръжени от почестите и ласкателствата на безхарактерната рабска паплач. . . Иди му разбери!

Мигар Стамболов на 1 януарий 1894 година не е получил хиляди честитявания и насърчения да следва храбро борбата със северната мечка, а пък северната мечка, стъпила върху една пета част от земното кълбо, хич не мига даже и не щеше да знае, че някаква си бълха пълзяла под опашката ѝ. Мечката едва-едва си помръдна опашката и бълхата отиде, та се не видя.

Мигар същият Стамболов на 1 януари 1895 година не е получил множество поблажки с «Честита Нова година», а пък то баш посред годината такива добрини се посипаха върху главата му, от каквито нека бог да пази цялото човечество.

Мигар почитаемото правителство начело на народната партия, към която се числи всичко «честно, благородно и интелигентно», няма да получи утре, на 1 януарий 1897 година, хиляди честитявания и подкрепи за борба с калната опозиция, към която се числи всичко «безчестно, подло и невежествено». Да, ще получи. И току виж, че дивият български народ не оценил някое истинско благодеяние, каквото например търговския договор с Австрия — моля ви се, с Австрия! С тази майка-благодетелница на нашата татковина, що денем-нощем сълзи рони и богу се моли да ни сподоби със Санстефанска България и е всеки час готова да ни поднесе Маке-

дония на тавичка, както поднесе златната сабя на нашия благодетел Абдул Керим паша, — току виж, казвам, че нашият народ не оценил великото икономическо значение на двойната победа, и току ще чуем един ден, че почитаемото правителство осъмнало с някое малко главоболие в краката. . . Тъй върви светът, какво ще му направиш!

Па и не може бе, джанъм, на всички да се угоди. Когато за «Свобода» всичко беше светло, за «Прогрес» всичко беше мрачно; завъртя се, разбираш ли, колелото и гледай ги сега: за «Свобода» всичко е мрачно, за «Прогрес» всичко е светло. Колело!. . .

Но не мислете, че това става само от изменението на обстоятелствата. Обстоятелствата никак не повлияха на някои твърди характери. Вземете за пример господина Йордан Йонова: изпотрепал се е, горкият, да се бори за благоденствието на милото ни отечество; гдето седне, гдето стане, все една и съща мисъл го мъчи — как да облагодетелствува своята татковина, как да въцари мир и правда на земята. Ама на̀, разбира ли ти българинът от честност и безкористие! Може ли той да оцени своите достойни синове. Впрочем този благороден труженик е все пак достатъчно оценен, защото и днешното болшинство се гордее с него, както се е гордяло и болшинството на миналия режим. Ето такива са личностите, на които ако пожелаеш «Честита Нова година», можеш да бъдеш уверен, че думите ти няма да отидат на вятър. . .

Но ако се взрем още по-внимателно, ще дойдем до заключение, че в цяла България най-честити са. . . княжеските коне! Всякой ще се съгласи, че най-хубавата част на българската столица съставляват тъй наречените нови квартали; в сърцето на тия квартали се е простряла една разкошна градина, окръжена от едната страна с двореца на господина Стоилова, президент-министъра на Българското княжество, от другата страна с двореца на господина Начовича, любимеца на българския народ. Всред тази огромна градина се издига гордо. . . не българският университет, не-е!. . . издига се гордо. . . дворецът на княжеските коне — Манежът. На югозапад от тази колосална ограда, под задницата на новия президентски дворец, се е сгушило, обезформено от тази нова постройка, подареното място, върху което ще се строи първият български университет. И първият български университет,

заедно с паметника на Васил Левски и с паметника на загиналите за освобождението ни доктори, ще окръжават като лакейска свита двореца на княжеските коне. . . ха-ха, ха-ха!. . . Колко си честито, мило мое отечество, колко си честито!. . . И при всичко това, аз, неблагодарният твой син, мисля и ще продължавам да мисля, че българските студенти, че храмът на българската наука заслужават предпочтение пред храма на княжеските коне, макар те да са от най-благородната маджарска порода. . .

Криво ли мисля аз, кажете ми откровено!. . .

Драги мои читатели, честита ви Нова година!

София, 31 декември 1896 г.

P. S. Господин редакторе, този подлистник излезе доста веселичък и е не само демократически, ами, ако искате да знаете, и малко социалдемократча пада, но не се безпокойте, защото нашите социалисти ни познават много добре и са убедени, че ний с г. Каравелова сме от буржоазията, от класата на тежките капиталисти. . . Кое кайш?!. . .

Честита Нова година!

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ

I

Нашият помощник на регистратора е страшен комик! Изпокапваме от смях, когато почне да бомбардира несправедливата съдба.

— Е, дявол да го вземе — вика той, в позата на Гамбета, — каква е тази управия, не можах да я разбера. И как ще я разбереш бе, брате; ами че, моля ви се, вземете например кокона Поликсени: преди трийсет години с фаетон се разхождаше и днес, моля ви се, пак с фаетон се разхожда; а пък аз трийсет години се трепя и не фаетон — кой ти търси фаетон! — ами една лира, разбираш ли, една турска лира петимен съм да се намира за всеки случай в

преднята преградка на кесията ми, и ето нà — до ден днешен, брате мой, все петимен си оставам. Не че не са минали през ръката ми пари — минали са; ама думата ми е, че тамам когато ти потрябват, бръкнеш — няма!. . . Иде ти по някой път да кипнеш. Е, туй справедливо ли е сега, кажете? И с какво, моля ви се, е заслужила кокона Поликсени, а? Да си пълниш и празниш стомаха — туй заслуга ли е, кажете ми? Аз поне, кое чиновник, кое агитацийки, кое туй-онуй, все, знайш, горе-долу ползица за народа. Ами тя?. . . И нà, вземи, че бръкни когато щеш в кесията ѝ — злато с шепа, моля ти се. Късмет ли да го наречеш, какво да го наречеш — не знайш! Па вземи и децата ѝ: по-голямото, не го ли знаете, едно голобрадо таквоз, нищо и никакво хлапе, взеха, че му натрапиха една булка, разбираш ли, и — кой знай — то ли излезе късметлия, тя ли му донесе щастие, гледаш ги, живеят бейски.

Па да речеш, че аз съм от ония ветрогони, които бълнуват за някаква си правда и разни там, разбираш ли, дивотии — хайде де, а пък аз не съм от тях. Да речеш, че се стеснявам, че се гуша из кьошетата, не, не ми са дотам меки очите, и при всичко това, моля ти се, виж ме на кой хал съм! И аз уж се увирам около големците: Нова година било, имен ден било, все, знайш, кое визити, кое сливовица, кое картички, това-онова, па все гледаш, че другите ме надпреварват; а аз все зад метлата. Чудна работа! Гледаш — дрехите ми дрехи, ръкавици чисти, шапка, то се знай, чепици, разбираш ли, връзка кое и прочее — всичко на мястото си и нà, все не мога да си пробия път!. . . Ето, например доктор Сперандо, какво да кажеш, да го вземе мътната, върви му като на бясно таквозинака. . . И отгде-накъде, моля ти се? Нито е някой ум кой знай какъв, нито е някой, да кайш, левент, с мустачури, разбираш ли, с брада някакъв ей такваз — една оскубана сврака с цилиндър и туйто! Па виж как той влиза при господина министъра и как аз влизам: слугата ще се спусне, разбираш ли, ще го съблече, ще му изтърси едно «заповядайте», с една дума: почитание! А мен не ще и да ме знае, гледа ме като добиче и остави, че не ми поемва палтото, ами се и подсмива отгоре. Иде ми, знайш, да го цапардосам, па какво ще да става. . . Като вляза при господина министъра, и аз уж се старая да се докарам: «Вий имахте честта, господин министре, да ме назначите за помощник-регистратора — и тъй нататък, — а той ме гледа през мустак и се усмихва, като че ли дете със сурвакница стои отпреде му. Добър челяк инак, ама не знае да си цени хората. А от мене по-предан човек надали може да се намери. Вярвай бога, никой път не съм бил опозиция. Нà, питай когото щеш. И на господина Стамболова съм подавал палтото и сега пак го подавам на нашия министър. Аз имам добро сърце аслъ, хич не съм горделив. Колкото за строг — строг съм: писарите и разсилните ги мачкам като фелдфебел. И при всичко това, разбираш ли, все не могат да ме оценят, както трябва. Па да не мислиш, че аз кой знай какви чудеса гоня, да не мислиш, че искам да ставам я началник, я подначалник. Съвсем не. Зорът ми е да изтикам регистратора. Бре анонимни записки ли не щеш, бре доноси ли не щеш, бре заплашвания ли не щеш — нищо не помогна. Еле по едно време, като чух, че тръгнал да си вади очите в Македония, отлекна ми. Той потегли вечерта, аз през нощта като седнах, че като го нацапах в едно писмо до господина министъра, направих го на сол: подправих си, разбираш ли, почерка, шибнах писмото в един плик и хайде в кутията. . . И то не помогна. И прошение подадох, и ревах като говедо, и разни там «стара майка, болна жена, дребни дечица» — всичко на вятър...

Дрънкат ми някои диванета, че можеш, кай, да напреднеш, ама трябва, да бъдеш, кай, подлец. Бошлаф! Подлец ли!? Архиподлец ти ставам аз тебе, брайно, ама де оня късмет! Не ми върви, чорт да го вземе. Види се работата, и подлец да бъдеш, не е лесен занаят, все трябва да имаш някоя дарбица: кураж ли да го наречеш, характер ли да го наречеш, или просто трябва да имаш зализана физиономийка. И аз не съм, да кайш, някой грозен челяк, само че този пусти нос отде се е взел — той ми яде главата, както разбирам аз: не че е кой знай какъв нос; малко ли има хора с бамбашка носове, ама де-де — на другите минава, а моят нос като че им вади очите. Па и на регистратора носът чунким е стока; да не е брадата му — пет пари не давам за него. . . И виж ти сега справедливост: на неговата маса има електрически звънец, на мойта маса няма. Защо, моля ти се! Туй човещина ли е? Защо ме мъчат тъй, какво бива санким и на мойта маса един звънец да курдисат, голяма работа ли е? Някой път, знайш, до полуда ми дохажда: като видя регистратора, че хем си пуши папиросата, хем натиска звънеца, сякаш че по сърцето ме натиска, иде ми, знайш,

да взема едни ножици да изфъкам всичките жици. . . всичките до една! Страшно ме е яд! . . . Па като се ядосам веднъж, че като се залостя в някой тунел, па дай една бира, дай още една, дай още една; че като се насвяткам, че като почна да ги режа за бяс: туй регистратор, туй архивар, туй подначалник — вдън земя! Добре, че не им обаждат. . .

Ама и на господин министъра госпожата си няма хас, джанъм; уж ми обеща, че ще рече да ми турят един звънец, па туй за туй. И аз диване, току й мъкна в петък кошницата от пазар; а пред изборите взех, че пъхнах и три енопа бюлетини в кошницата. Аз ги писах със собствената си ръка. Триста бюлетини! Туй не е шега. . . И пак нищо, и пак нямам звънец. Управия до коляно! Аслъ калпав народ сме ний, интелигенцията. Ашколсун на кокона Поликсени. . .

София, 15 ян. 1897 г.

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ

II

— Наливай, наливай! Още. . . още. . .

— Ще прелее.

— Нищо, нека прелей, наливай! Искам да дигна пълна чаша, да я пресуша до дъно, нека се разлее виното по всичките жили на моето тяло, нека се стопли това тяло, което се сгърчваше и вкоченяваше, ето вече третя година, под хладния меч на Парламентарната анкетна комисия. Наливай! . . . Стига. . . Благодаря. Вземи и ти чашата си. Е хайде, наздраве. Ура, да живее амнистията! . . . Ох, сладко винце! Сега усещам всичката му прелест, сега, когато смъкнаха от плещите ми адския товар. . . И така, нашите приятели теглиха черта на миналото. Браво! Значи, всичко от миналото е предадено вече на забвение. Браво! Значи, отсега нататък и да се разкрие вече грозната драма на Орландовските гробища. . . (я виж в съседната стая няма ли някой да подслушва). . . значи, и да се разгатне енигмата на зеленото сукно с металическото копче, и пламъкът на петрола в нощната тъмнина, и

ужасният смрад, и цвъртението. . . и закритият фаетон в Драгоманското дефиле, и всичко, и всичко. . . У-у! Косите ми настръхват. . . Но, баста! Всичко е заличено вече с амнистията. Да живее, трижди да живее амнистията. . . Значи, сега и да се разкрие оргията в IV участък през 1888 година — пак нищо, всичко е предадено на забвение и нашите четири девици ще преклонят глава пред повелението на закона и. . . ще затаят своята жажда за възмездие, ха-ха-ха! . . . О, нашият приятел не е прост, знае той много добре, че животът е колело, че могат да настанат времена за истинско разчистване на сметките. . . Молодец!

Значи, отсега нататък потайностите на Четвъртия участък, на Петия участък могат да служат само на бавачките да плашат плачливите деца. Браво! Но. . . дявол да го вземе, все още не може без това н о. Още едно нещо трябва да стане: трябва да се съберат и унищожат всичките документи на Парламентарната анкетна комисия. . . Впрочем и туй не е достатъчно. . . Печатаните документи съставляват само една малка част от действително съществующите документи (за унищожените от нашите приятели не говоря) и от тия документи има преписи и бележки у няколко лица. . . Аах!. . . За три дена само да се възстанови онази славна епоха, аз би им изтръгнал из дробовете тези демонски бележки, но. . . кой знай!

Най-сетне, сега за сега ний сме спокойни, ний сме спасени. Още веднаж: да живее амнистията! Нека му мислят ония, които ги тътриха по участъците, които гниха из подземелията без съд, без присъда, които спяха на голи дъски, пред очите на които дене-ноще стърчеше щикът на войника и сабята на жандарма, които бяха тласкани да се скитат из разни краища на България, които бяха измъчени, изтезавани, разорени, опропастени. Нека му мислят ония, на които половината от живота мина в непрекъснати преследвания и унижения. . .

Е добре, драги борци — бих извикал аз на ветрогонците, — за какво беше вашата борба? Какво спечелихте вие? — Вятър! Законност и свобода, ха-ха-ха. . . Глупци! Я ми кажи ти, ей човече, ти, който немил-недраг се скиташ цели десет години и бленуваш недостижимото, ти, когото ний тъпчехме из участъците, когото за удоволствие осъдихме на смърт и пак за удоволствие оправдахме, и отново пак осъдихме, защото тъй изискваше нашият ин-

терес, защото намирахме, че ти можеш да послужиш като средство чрез тебе да сплашим, да всеем ужас и трепет, кажи ми ти, недоял-недоспал нещастнико, ти какво спечели със своята упорита борба, а? Я проследи в какъв ужас изминаха твоите цветущи години. Какво разбра ти от живота? Остана честен, ще кажеш, и плаваш из облаците в съзнание на своята честност! . . . Глупец, счупена пара не струва твоята гладна честност. Спечеленият с упорен честен труд хляб, ще кажеш ти, е по-сладък от амврозий. Какво заблуждение! Не, нещастнико, хлябът си е хляб, а богатата трапеза е наслаждение, твоята стаичка е мрачна килия, а разкошният дом е наслаждение, твоите идеи са вятър, а моето злато е наслаждение. Разбра ли? Е добре, още веднаж те питам, какво спечели ти в своята упорита борба? Ти мечтаеше за свобода и правда, а аз тънех в блажено упоение от неограничена с никакви закони и с никаква морал власт; ти почна да роптаеш против тая власт — аз те натиках в участъка и когато по милост ти хвърлях една кора хляб, аз на блестяща трапеза, окръжен с жени и песни, вкушавах неведомо за теб наслаждение; когато ми омръзна да чувам твоите въздишки в тъмницата, аз дадох знак да те осъдят на смърт — и те осъдиха на смърт; но и това вече беше ми дотегнало и аз дадох знак да отменят твоята смъртна присъда и моите послушни раби я отмениха. Ти жаждеше моето падание, ти го очакваше като второ пришествие и живееше с вяра, че моментът на моето падание е момент за тържеството на твоите мечти. Е, добре, аз паднах — где е твоето тържество, нещастнико?... Аз паднах, но пак съм изправен на краката си. Аз живях, ти страда. Аз пак живея, ти пак страдаеш. . . Впрочем кой те знай. Кой спечели? Ти запази идеите си, аз запазих златото си. Кой спечели, кажи ми, о, честний труженико. . . Ха-ха, ха-ха! . . . Да имам един гръмовен глас, та да изрека това и да се изсмея, да се изкикотя над всички тия глупци. . .

— Налей още една чаша. Наливай, наливай! Още. . . още. . .

— Ще прелее.

— Нищо, нека прелей, наливай! Искам да дигна пълна чаша, да я пресуша до дъно, нека се разлее виното по всичките жили на моето тяло, нека се стопли това тяло, което се сгърчваше и вкоченяваше ето вече третя година под хладния меч на Парламентарната анкетна комисия. Наливай! . . . Стига, благодаря. Вземи и ти чашата си. Е, хайде, наздраве. Ура, да живее амнистията! ... Тази амнистия призна, че всичките наши дела са върши за спасението, за славата и за величието на България... Ха-ха, ха-ха. . .

София, 18 януарий 1897 г.

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ

III

Ето, тамам сега му е времето, ама нà, кураж липсва! Сега да има някой да освободи Македония, догдето е нашата партия на власт, че аз да те науча тебе какво се вика келепир. Ех, да ти пипна аз тебе солунската митница и не ми трябва много: само две години, две годинки само да ме оставят управител или оценител на митницата, па ела хортувай ти сетне с мене. . . Задръстено е с евреи в Солун: петдесет ли, шейсет ли хиляди са, кой ги знае, ама все търговци хора: има и да доиш, и да остане — не са като нашата, софийската голотия. . . Солунската митница! Калифорния, да я вземе мътната! И иди, че не бъди патриот, иди после това, че не съчувствувай на македонците...

(Я тури две-три дървета в печката. Стига.)

Нямаше си хас, джанъм, този Биконсфилд, дето ни разпокъса. Дип добра си беше Санстефанска България, защо му трябваше да я цепи. Иди сега, че мигай на празни ясли, иди, че чакай да се усети някой да освободи Македония. . . Па и Русия си няма хас бе, джанъм: ръг с българите, ръг с гърците, ръг със сърбите, е че туй политика ли е, моля ти се, а? Ако ще държи с нас, с нас да държи, да каже две и две — четири. Какво ѝ струва най-сетне да прати пак два-три корпуса: хем някоя пара ще капне, хем Македония свободна. Като се е заловила за една работа, нека я довърши докрай. Нека ни дотъкми Санстефанската, па да видиш ти благодарност тогава. За Цариград сетне ще му мислим, полек-полек. . .

(Тури още две-три дървета в печката. Хъ така.)

Виж каква е работата: да беше сега изчерпано султанското благоволение, разбирам — щяхме, знайш, да дигнем някоя гюрултийка из Македония, революцийка кое, туйонуй и може би ще излезе нещо за пред кума. Ама не му е времето, моментът не е благоприятен — там е работата! Усещаш ли се? И тъй го върти, и инак го върти, не чини. Ама ще речеш — защо? Защо ли? — Защото виждаш ясно, че не е изчерпано султанското благоволение. . . Електрически муш ли искаш — електрически муш ти дава, имтияз ли искаш — имтияз ти дава, меджидие ли искаш — меджидие ти дава, е повече какво искаме! Белята ли си искаме? И брилянти ни подари човекът, и цигарета, и пръстени, и фесчета, и какви дяволи не щеш! Е, артък, и туй ако не е благоволение. . .

(Стига, недей туря вече дърва. Разгорещих се.)

Чувай какво ще ти кажа аз тебе: покорна глава сабя я не сече, разбра ли ме? Ний трябва докрай да покажем на султана, че сме кротка вяра, че не сме като ония бунтовници, разбираш ли, като гърчулята. Какво ще рече това, моля ти се, да отидат вътре в Народното си събрание да викат: «Да живее съединението с Крит.» Хич не им ли стига толкова умът да помислят, че султанът може да се разкахъри, може да му домъчнее на човека, ами! Представи си, моля ти се, тамам се е разположил човекът в харема си — човек е най-сетне — и току виж, че му пристигат хабери: в Крит бунт, гръцката флота тръгнала, кралят начело на съединението, принц Георги начело на флотата; в Скопие размирици, в Цариград вълнения, Млада Туркия, реформи. . . Качà алърсън!

(Недей туря вече дърва бе, брате. Изпотих се.)

Каквото щеш кажи, ама ний сме по-почтени хора, правото си право! Виж, нашият княз не ти направя като гръцкия: хич приема ли ти той тебе да влезе в Народното събрание и да извика: «Да живее Македония!». . . Па и струва ли ти той кабул да доведе войската къде Пирин планина, като принц Георгя. Тамам си го намерил! И сега време за вълнение ли е бе, джанъм? Чунким малко главоболие има Негово императорско величество султанът, та и ние да го тревожим. Малко ли добрини сме видели от него най-сетне! Па и колко още има да видим. . . Знайш ли какво ще ти кажа аз тебе? Баш сега му е времето да си мълчим, да си кротуваме. Па султанът не е

простак: той вижда кои са кротки, кои са палави, и хелбетя ще се отсрами с нещичко. Да гледаме само да не го ядосваме. . .

(Хайде нейсе, тури още две-три дървета в печката.)

Ама хубава е, пустата му Македония! Имат право македонците, дето милеят толкова за нея. Еле тази солунска митница — на сърцето ми е израснала, ваджията! Ех, че келепир, майка му мечка!. . . Да ще султанът да ни даде Македония, че да ти се изтърся аз тебе в Солун, ама догдето е нашата партия на власт, че да ти се курдисам аз тебе на митницата. . . Тука ли си, сама ли си!. . . Че да ги пипна аз ония ми ти търговци, две годинки да им обирам каймака — стига ми! Па сетне оттегли се на Охридското езеро, дигни си една вила, па си накриви калпака. . . Ето, туй се казва патриотизъм. Всичко друго е вятър!. . . Туй комитети, туй дружества, организация, пропаганда — всичко е бошлаф! Добре прави почитаемото правителство, че ги презира тези нехранимайковци. Разбира се!. . .

Еех, да ще султанът да освободи Македония!. . . . . .

. . . . . .

София, февруарий 1897 год.

Сбогом, Найчо!

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ

IV

— С този си инат ти още мно-ого патки ще пасеш. . .

— За какъв инат приказваш бе, чичо?

— Как за какъв инат бе, синко. Ами че не се ли сещаш, не се ли виждаш на кой хал си стигнал. На теб ли остана света да оправяш бре, чедо. Защо не се свестиш и ти един ден, па да издухаш този вятър от главата си, па да тръгнеш и ти наред с хората. Я погледай твоите връстници: всички на работа са наредени, и парици си спастриха, и къщици си издигнаха, а пък ти!. . . Я се виж на какво си заприличал: с трън да потътриш, няма какво да заде-

неш. За малък ли се мислиш, не виждаш ли, че си обрасъл с брадище. Времето не чака, синко: кога пари ще печелиш, та и ти кол да забиеш, и ти къща да завъртиш. Политика къща не храни. . .

— Че и цигулар къща не храни, чичо, ама без цигулари не може. . .

— Ти все с твоите зевзеклици — затуй си толкова прокопсал. . . Аз гледам да го направя човек. . .

— Направи ме, чичо, направи ме човек по-скоро. . .

— Слушай, ти не се шегувай, не се подигравай с мене, аз ти говоря сериозно. Чувай брей, момче, свести се, догде е време, защото ще се каеш сетне, ама ще бъде късно вече. Ти за какво се мислиш, за много умен ли се мислиш, санким, та си взел хората да оправяш. Чунким си оправил себе си, та. . .

— Е добре, научи ме какво да правя.

— Как какво да правиш! Прави каквото правят хората: свий си опашката, па си налягай парцалите. . . Какво се кикотиш, не е ли тъй?

— . . .Ха-ха-ха. . . Ами ако нямам опашка бе, чичо. . . хо-хо-хо. . .

— Смей се ти, смей се, ще дойде време да плачеш.

— Я дойде, я кой знай. . .

— Ти чувай какво ти казвам аз, запомни го хубаво, па сетне пак ще приказваме. С гюрултия гърло се не пълни. Защо и ти да не влезеш в болшинството като другите?

— Е че как да вляза бе, чичо, като не ме приемат. . .

— Подигравай се ти още. . . Не те приемат зер, не те приемат, защото си прощръклял, защото си башибозук. . . (Смей се ти колкото обичаш.) Я покротувай една-две годинки, та виж няма ли да те приемат. Защо се обаждаш, защо не си мълчиш; теб какво ти влиза в работата, че този бил подлец, па оня бил крадец, па Бяла Слатина туй, па 17 ноември онуй, па султанско благоволение нам-що-си, па търговски договор нам-какво-си. . . Твоя работа ли е това? Криво-право, мълчи си. Преструвай се, че нищо не виждаш, и кога да е, хората ще те оценят, ще видят, че си кротко момче, че си челяк за работа, ами как! Па спечелиш ли веднаж доверието — накриви си калпака: няма да усетиш даже как ще ти тръгне работата наред. Па да видиш тогава чест, да видиш почести. . . Сега, да се изискваше за това някакъв труд, или някакъв кой знай какъв ум — хайде де; а пък то нищо бре, чедо, нищичко не се изисква:

стига ти само да си посвиеш опашчицата и да гледаш на всичко през пръсти. Ама ще речеш: безобразия се вършат; нека се вършат, теб какво ти е? Мъ-ъ-лчи си, па си гледай кефа. Защото и да дрънкаш — все едно, няма да оправиш света. Не е ли тъй?. . . Е защо тогава да дразниш и да се смразяваш със силните хора? Аз се чудя как ти досега не си разбрал тази философия! Ти видял ли си досега някого да прокопса с опозиция, а? И как не ти омръзна бре, синко, тази пуста борба, тази пуста критика. Като си помисля що труд, що чудо си изхабил. . . и за какво! За вятър. . .

PANEM ET CIRCENSES*

(ХЛЯБ И ЗРЕЛИЩА)

Уви, престанаха фишеците! А пък ние, жителите на българската столица, как бяхме се свикнали с тях през оная седмица на тържества. И каква нужда има да лишават столицата от нейната празнична премяна. Оставете триколорните дирещи, оставете арките, оставете и флаговете — нека се развяват, нека на тия флагове зелената боя, емблема на надеждата, ни вселява успокоение и ни приспива върху скута на султанското благоволение. Пускайте фишеци, нека техният устрем мами нашите погледи към небесата, нека техният пукот буди съзнанието за нашето величие и зрелост. . .

Стига вече рабско подражание на Белгия. . . Па и не остана вече какво да подражаваме: всичко белгийско е присадено на българска почва. Време е сега да вземем друг, по-велик образец. А какво може да бъде по-величествено и по-привлекателно от Римската империя, особено през първите векове на християнството. И ако се взрем внимателно в пътя, по който сме я подкарали, с радост ще забележим,

* Горчиви думи, казани от Ювенала на разкапаните римляни, които не са искали на Форума нищо освен хляб и безплатни зрелища.

че май-май не сме далеч от Римската империя. Криво да стоим — право да хортуваме: какво ни дели сега-засега от римляните? Ама ще речете, патриции нямаме. Кое кайш? Патриции ли? Я прочетете някои «Известия от двореца» — ще ви се завие свят от титли, три пъти ще ви се пресече в гърлото, догдето прочетете едно име. Я накарайте някого от Дивотинска околия да ви изговори: «Заведующий еди-коя си част в полка на Нейно-Царско Височество-Принцеса-Клементина-Сакс-Кобург-Готска, Августейшата-Майка-на-Негово-Царско-Височество-Господаря, от генералний щаб подполковник Бонапартов. Например, санким де. На гладно сърце можеш ли го изговори! И кажете после това, че не сме прогресивна нация. Малко ли промени станаха в обществения ни живот: вчерашний Лало Пуюв днес се именува Любомир Дендонов, вчерашната Нъка Фъкюва днес се подписва — ако е грамотна — Надежда Факлинска. . . Думата ми е, че патриции не липсват у нас.

За да изравним разликата между нас и римляните, не остава освен да увеличим числото на празниците и на тържествата. А за това не се изисква кой знай какъв труд. Засега мисля, че е достатъчно от 360 дена в годината да определим 180 дена за тържества. Тъкмо половината. Ний сега имаме 52 неделни дни и 36 царски и нецарски празници; като прибавим най-малко още 30 дена за срещи и изпращания, набират се, кажи-речи, 120 празника в годината. Остава следователно да измислим само още 60 тържества и ето ти тебе Римската империя. Не вярвам, че една комисия от благонадеждни хора ще срещне затруднение, ако ѝ възложат да измисли по пет нови празници на месец. Ний като васално княжество можем да усвоим наготово някои официални празници на Отоманската империя, например: тезоименния ден на негово императорско величество султан Абдул Хамид, възшествието на нине благополучно царствующия падишах върху престола на халифите, сетне можем да празнуваме байрама; също така нищо не ни пречи да празнуваме рожденните дни на всичките царе на земното кълбо, за да покажем, че ний сме прогресирующа нация. Нека ни хвалят в «Revue d'Orient». . .

Загубата не е кой знай какво чудо. Да вземем за пример столицата: в София има 60 000 жители; ако всякой едно на друго изработва на ден по 3 лева, за 60 дена прибавени празници, всякой ще се лиши само от 180 лева в годината, или всичко София ще изгуби само 11 000 000 лева. А цялото градско население в нашето мило отечество ще се лиши от 180 000 000 лева в годината. Голяма работа! Разхвърляй ги между селското население и свършено!. . . Мигар за хатъра на някакъв си презрян метал ще вземем сега да се отказваме от тържествата. Яма йок! За друго за какво има да му мислим: флаговете си ги имаме готови, нека се развяват цяла година; дирецте ще ги оставим да стърчат. Само за фишеци ще трябват пари. Но за това нека му мислят австрийците; има да ги скубем сега с по 14% мито, ще им одерем кожите с търговския договор. Колкото пари смъкнем от гърба на немците, всичките за фишеци ще ги харчим. През ден, през ден илюминации и огнестрои, през ден, през друг паради ще правим; Зоологическата градина може лесно да се превърне в арена за всеобщи тържества, в нея ще се помести цялото столично население. Народното събрание в едно от нощните си заседания може да изкалъпи надве-натри едно допълнение към наказателния закон: който оскърби някой член от народната партия, осъжда се на разтерзание от дивите зверове. Това наказание да се извършва публично в Зоологическата градина: осъдения ще го хвърлят в клетката на лъвовете, пред очите на тържествующето столично население и в това време ще свирят музики и ще пукат фишеци.

Търговският договор с Австрия отваря братски границите на България за австро-маджарските търговци и фабриканти; те ще могат сега без никакви предварителни разрешения и формалности да напълнят цялото ни отечество; тъй щото нашите търговци могат отсега нататък да си почиват и да участвуват само в тържествата. Братята маджари ще си имат грижата да въртят вместо тях търговия и да развиват индустрия. Най-сетне стига им толкова на нашите търговци и занаятчии, нека си поотпочинат. . .

Като се наредят тържествата, на комисиите остава да се погрижат за храната на тържествующия народ и тогава вече никой дявол не ще може да намери разлика между България и Римската империя. . .

И за храната е лесно: Рим е раздавал хляб на 300 000 гладници, какво струва на българския народ в името на прогреса и народното величие да поддържа 50 000 гладници в София. Останалите 10 000 души, надяваме се, ще

имат поне за хляб пари. Ето ти тебе и разрешение на всички социални и икономически въпроси: един княз и две комисии! Едната ще раздава хляб, другата ще устройва тържества. Нека му мислят австрийците. . . Кой им е крив! Да са мислили, когато са подписвали търговския договор, ха-ха, ха-ха. . .

Ний сме си добре, ний сме доволни: имаме си конституция, с турците сме приятели — какво ни трябва повече! Упоени от щастие, ние като римските тълпи ще викаме по градските мегдани само:

«Panem et circenses!»...

София, 26 февруарий 1897 г.

СКРОМНА ЛЕПТА НА ОБЩИЯ ЖЕРТВЕНИК

Господин редакторе,

Известно ви е, вярвам, че почитаемото ни правителство е назначило една комисия от сведущи — инак не може и да бъде — лица, която ще се занимае с въпроса като как трябва да бъде представена нашата татковина на предстоящето Всемирно изложение в Париж. Съгласете се, че това е една прекрасна идея. Добре, но задачата е трудна и едва ли ще бъде по силите само на една комисия; затова аз мисля, господин редакторе, че е пряка длъжност на всякой патриот (впрочем у нас кой ли не е патриот!) да се притече на помощ на комисията, за да може нашето отечество да се представи в Париж истински, във всичкото си величие.

Не ще съмнение, че французите, както и другите цивилизовани народи, ще любопитствуват да им изложим пред очите нещо таквози, което у тях го няма, нещо самобитно наше, нещо чисто българско. А у нас оригинални работи — колкото обичаш. Ето да вземем, например, да им представим изборите в Бяла Слатина. Какво ще кажете? По-българско от това — здраве! Но ще трябва още отсега

да ни отстъпят в изложението едно по-широко място за цирк, за да може да се представи цялата картина: как се явяват чомагашите от Враца три деня преди изборите, как навождат ужас и трепет на избирателите; как се явяват селяните; как се разфучава околийският началник; как войската коленичи около изборното място и пълни пушките; как изгърмяват чомагашите, как се спущат заедно с полицията върху слисаните селяни; началото на паниката, как се крият избирателите в миши дупки и най-сетне, като апотеоз (разбира се, при достатъчно количество бенгалски огън), тържественото обявяване на избраника. Такава картина ще смае всичките европейци. Може би само кюрдите ще се подсмиват под мустак и ще си шептят: «Голям маслаат! Ами ний да им представим как колим арменците!» Но мнението на едни свирепи диваци няма за нас никакво значение. Ако на комисията сега-засега не е удобно, по известни съображения, да помести в програмата българските избори, тогава можем да се препоръчаме с изборите в Кутловица. И тук, и там героите са все от една пасмина, все патриоти. (Умолява се почитаемата комисия, като чете тези скромни бележки, да вярва, че авторът им е далеч от всякакво партизанство.)

Като тип на народен избраник достатъчно е, аз мисля, да изложим само биографията на най-пресния крайдунавски депутат.

Към отдела «Вътрешното управление на Княжество България» трябва да се изложат в разкошни джамлъци всички видове торбички с пясък, волски жили, газови лампички, солена риба, камшици, сопи и останалите патриотически средства, които спомагат за спокойното управление на страната, и да се приготвят брошурки на френски език, в които да се разяснява ролята на всеки от тези предмети. Може даже да се построи някое подземно отделение на полицейски участък, в което отделение да прилагат нагледно в действие всичките поменати артикули. Това може да се нарече «секретно отделение» и в него ще се пущат зрители с известна плата. Хайле пара ще капне.

За образец на «българско правосъдие» вярвам и вий ще се съгласите, че най-типично е да се възпроизведе пред посетителите на Всемирното изложение процесът по убийството на Белчева, с всичките му подробности. Един албом с портретите на свидетелите не ще бъде без значение за психиатрията.

Като пример от законодателна деятелност може да се възпроизведе заседанието в Народното събрание, когато се вотираше търговският договор с Австро-Унгария. Тук са необходими две сцени: една в коридорите, гдето се чуват гласове: «Ний митническа война ще обявим на тази. . . Австрия», «Да, бе, братенце, разбирам те, имаш право, твоите думи като мехлем ни падат, ама нà, тъй дошло сега, какво да правим — ще вземе да си даде отставката, ами подире! — Остави се. . .!!» Другата сцена ще представлява самата зала на заседанието и тук от същите лица се чуват гласове: «Този договор е един патриотически акт, едно истинско благодеяние за народната индустрия, да го приемем с акламация. Урра.» (Може да се прибави и Папанчевият закон за печата. Ако обичате санким.)

За да дадем истинско понятие на Европа за домашния бит на българите, едва ли ще трябва много разноски и труд: ще се построи в изложението една селска къща, изградена с плет, измазана с таквозинака. . .; в стаята една рогозка, натежала от прах, три счупени паници, две нащърбени гърнета, един гювеч със засъхнали околовръз остатъци, на стената три наниза чушки и три сплити чесън; през стаята окачена люлка с вечно плачущ младенец и една вечно димяща камина с вечно дремеща до нея котка. От стаята по три стъпала се слиза в зимника, а в зимника: едно каче с кисело зеле, една делва с туршия, едно гърне със сирене и туйто. Тури в стаята двама «paysans du Danube», с гледжосани от времето кожуси и некъпани откогато са се приобщили чрез светото кръщение към православната църква; накарай ги да запушат своите благовонни чубучки, па затвори вратата да не би някак си да се намали драгоценният патриотически аромат, който изпущат изчислените мобили и провизии, и сетне нека засвирят «Шуми Марица», и нашите делегати да почнат да канят посетителите на Всемирното изложение да влязат и се запознаят с прелестите на «une maison bulgare, s'il vous plait». . . Впрочем, ще трябва да се построи наблизо и една спасителна станция със значителен запас от амонячен спирт за баялдисалите от аромата на «maison bulgare». Па не е зле да има в запас и прах против насекоми. . . Случва се, че дотрябва понякога. . . Що се отнася до архитектурата, подобна една «maison bulgare» е още, тъй да се каже, цвете, защото ний можем да се похвалим пред европейците, че днес за днес населението в Раховската околия

живее в такива подземни троглодитски жилища, каквито науката не е могла да открие и в най-тъмните предисторически времена.

Не зная как ще реши комисията да представи на Всемирното изложение учебното дело в България, но аз мисля, че ще бъдем типично представени, ако можем да дадем по някой начин понятие на европейците за трикласното училище и пансион в Искрец. Има хас да не сте го виждали! Ако не сте го виждали, хич недейте чака да ви го опише някой. Перо не го хваща. Трябва членовете на комисията непременно да идат в Искрец и да се запознаят с оригинала, подобен на който едва ли има по цялото земно кълбо. Добре ще да е и сам господин министърът на народното просвещение да го посети. Па още по-хубаво ще бъде, ако и техни царски височества се наканят да идат. То се знай, нека се запознават с отечеството. Па не е и мъчна работа: от София до Своге — с железницата, от Своге наляво иманяма един час до Искрецкия манастир. Училището и пансионът са в този манастир. (Па внимавайте брей, когато се качите из стълбата нагоре, да не би свинята, която лежи под стълбата, да си почеше гърба в средния дирек, че отивате на гюрултия с целия пансион заедно. . . Пазете се.)

Сега да видим българската литература как да я представим. Ама и то не е някоя мъчна работа; ще вземем статистиката на Народната библиотека: кой автор най-много се чете? — Гребенаров най-много се чете. Наблъскай един сандък с Гребенаровите творения и хайде в Париж. Добре ще бъде и самия автор да го представим на Всемирното изложение. Ако ще бъде, да бъде. Но трябва хубаво да се внимава, да не би някак си да се забрави някое от съчиненията му. За европейските литератори ще бъде особено интересно да се запознаят с едно от по-предишните произведения на господина Гребенарова, което носи, ако паметта не ни изменява, следующето трогателно заглавие: «Относително економическа и жалостна Македония. За убитите консули. И съвети как се прави баклава и рахат-локум.» Журналистиката можем да я представим в два типа. Вестници, издавани от горещи патриоти-идеалисти като: «Bulgarische Handelszeitung» и «La Bulgarie», и вестници с религиозно-нравствено съдържание: към този тип принадлежат всичките други български вестници.

Колкото за изящните изкуства, сега вече не ни е страх, няма да се засрамим; беше!. . . Рисувалното училище как-

ви ли художници е наплодило! При всичко това, не ще бъде лошо да се снемат за мостра копии от някои художествени образи, пръснати сам-там из нашето отечество. Ето, например, аз препоръчвам на почитаемата комисия да забиколи къде манастиря «Свети Крал», над с. Горна баня, в Люлин планина, и да разгледа образите на църквата. Особено внимание обръща изображението «Избиение на 40 хиляди отроци». Някои безбожници са на мнение, че майките на избитите отроци в тази картина са облечени в най-модни дамски костюми, даже и формите им биле закръглени с турнюри; а пък самите изклани младенци приличали на пасти с крем. Но кой обръща внимание на безбожниците; те даже казват, че картината насред потона, която изобразява св. дух, приличала на металически ибрик. . . Бошлаф! (Нека не се забравя, че ний само скромно препоръчваме, а комисията, разбира се, е свободна да направи своя избор. Твърде е възможно да даде предпочтение на картината, която изобразява един достоен мъж с конска глава. Тази картина украсява, ако не се лъжем, църквата на Кремиковския манастир. Легендата говори, че този мъж, по причина на извънредната си красота, бил преследван от агарянците и господ, за да го спаси, сподобил го с конска глава. Кой знай истина ли е, не е ли?) Добре кайш, щяхме да изпуснем скулптурата. Сакън да не се пропусне творението на господина Шатца «Бюстът на Иван Вазов по случай на 25-годишния му юбилей». Гениалното в този бюст е това, че той в България може да минава за бюст на г. Вазова, в Германия — за бюст на Каприви, в Италия — за бюст на крал Умберто, а в антропологическите музеи на Мантегаца и Ломброзо — за бюст на прочутия разбойник Риналдо Риналдини. Просто не ти се вярва, че скулптурата е стигнала до такова развитие! . . .

Виж, с музиката ще срещнем малко затруднение. Но няма какво да се прави, ще въртим, ще сучим и най на края изборът ни трябва да падне върху музикантите, които услаждат слуха и веселят сърцето на коренните софиянци. Опасно е само да не се повдигне спор в европейската преса относително народността на тези музиканти; ще почнат да ни укоряват, че ний се гордеем с циганите. А пък да пратим някой просяк с гъдулка, не чини, концертните зали във Всемирното изложение ще бъдат големи и гъдулката надали ще може да произведе фурор. Трудно положение, да го вземе мътната, но няма какво — все трябва да се намери един изход.

Но безспорно е, че най-голямо затруднение ще срещне комисията в отдела «Българско кулинарно изкуство». Българска кухня — ето един въпрос! That is the question! — би казал Шекспир. Нека, колкото за опит, да направим тука един списък на българските «манджи», ама хасъл българските, а не изкованите и крадените. Почвам: попара, лютеница, зелник, тиквеник. . . Създателю всеблагий, помогни ми! Не, не, сериозно, има ли още нещо! Готвачи и готвачки, филолози и събирачи на народни умотворения, спасете честта на България! . . .

Българийо, майко моя, в какъв ли гиздав мундир ще те представят на Парижкото всемирно изложение и дали там ще може да те познае твоето чедо, о, моя простичка, и бедничка, и хитричка, и умничка, и набожна, и безбожна, и измъчена, и наплашена, но и храбра Българийо. . .

. . . . . .

София, 5 април 1897 г.

НЕЩО ШУМОЛЕШЕ, АМА КАКВО БЕШЕ!! . .

(ФАНТАЗИЯ)

Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas.
Napoléon.

«Военните барутни складове нападнати нощес от двадесет души въоръжени до зъбите с безгласни пушки. . . Още един миг и двадесет милиона би хвръкнали на въздух. . . Столицата рискуваше да се превърне в грамада от развалини». . . . . .

. . . . . .

Мойше Мордохай е истински син на нацията, която се гордее с имената и делата на Спиноза, Хайне, Маркса, Менделсона и цял сонм знаменитости. Мойше Мордохай днес съставлява част от армията на българското княжество: той е войник в гарнизона на столицата. Наред с добродетелите, които отличават неговата нация, той, като

верен тип на нацията, никога не е могъл да се похвали с повече кураж, отколкото се приписва обикновено на неговите братя по вяра. Още от детинство един необясним, един безпричинен страх се е загнездил в сърцето на Мойше и денем-нощем всякой внезапен звук е правил да се свива туй клето сърце: завие ли буря в комина, завие ли пес срещу месечина, закиска ли кукумявка върху запустяла стряха или камбана гръмне зад гърба му — Мойше трепне като застреляна птичка и плахо, плахо впери очи към посоката на страшните звукове, а сърцето му трепти, трепти, ще се пръсне. . . А внезапен пожар да избухне, а нощем пушка да гръмне, а в тъмнината някой да извика изотзад «дръжте го!» — о, недейте, ради бога, клетото сърце на Мойше би изстинало моментално. . . А това е жестоко, защото и без туй сърцето на Мойше е толкова пъти трепвало от страх, щото ако на всяко трепване благодарното отечество би го възнаграждавало с по един лев. то името на Мойше Мордохай би се споменувало наред с името на Ротшилда. . .

Днес Мойше Мордохай е войник, защитник на отечеството от външните и вътрешни врагове. . . Бедният Мойше, за него ли беше тая страхотия! Хич, Мойше пушка да върти, с пушка да гърми — ай, ай, ай!. . . Що чудо сълзи проля Мойше, когато се разделяше със своята драгоценна съпруга, Хайка, за да постъпи в казармата. Реве Мойше, реве Хайка, реве тато, реве майка и обсипват с целувки детенцето си, Юда, немито и нечесано през цялата седмица на скърби и печали. . . Кой ще си науми за тоалета в такива тъжни минути: и Мойше не беше мит, и Хайка не беше счесана, и татото, и мамата. Аз не казвам, че големи трохи хляб или че дълги пера от лук, или че едри черупки от яйца бяха загнездени в техните сплъчкани къдрави брада и коси, аз не казвам, че целите им лица лъщяха от шарлаган, но все пак. . . Три дена се вече прощават, три дена стои недигната богатата трапеза: и сушени сливи с овче месо, пържено със зейтин, и печени пожълтели яйца, мазани с шарлаган, и тиквено семе, и лук, и чесън и какво не щеш!. . . Но где апетит в такива горестни минути на раздяла. И каква раздяла!. . . Жестоки хора, защо сега да не оставят на мира бедния Мойше, защо не го оставят да си седи спокойно пред скромния си сарафски джамлък и да услужва на нуждающите се с размяна, с проценти и със сладки приказки. Хич, Мойше за

пушка човек ли е! Той е мирен човек, той е добра душа, той не може, той не иска да стреля, да убива. Единият спомен само за гърмежа на пушка го привежда в трепет, а бездушните хора насила го втикват в една среда, в която само гърмежи се чуват. . .

Реве Мойше, реве Хайка, реве тато, реве майка — облени със сълзи, прощават се:

— Сбогом, Мойше. . . офф, сладък Мойше. . . чакай още веднаж. . . по устата, по устицата. . .

— Сбогом, Хайка, тато, мама, Юда — сбогом!. . .

В кръчмата на тухларската фабрика, под западния склон на Курубаглар, един останал без работа бедняк допива последната си парица. Той е вече окончателно пиян, той е потопил вече цялата си тъга в отровната спиртова ракия, но стомахът гори и устата жаждат още, още. . . Подава той последнята си монета, поемва с разтреперени пръсти последнята чашка и гътва между напуканите си устни смрадливата отровна влага. Той иска още, но напразно треперливата му десница шари из продънените джебове — няма вече пари, пропита е последнята стотинка. Той не е нужен вече на кръчмаря — и кому ли може да бъде нужен в такова окаяно състояние! И храбрият кръчмар го хваща за яката и без извънредни церемонии, го изтласква зад прага на кръчмата. Накъде сега? Пияният не мисли и не може да мисли, па и да би могъл, какво ще намисли този бездомен бедняга. С неверни преплетени крачки поринва той към града. Неугасналото съвсем съзнание го упътва наляво, нозете му го влачат надясно, надолу, към плитката река; той поринва из стръмнината ѝ, без сила да се задържи, зацапва из реката. Студените струи будят донякъде неговото съзнание, той стъпва на отсрещния бряг, набутва утъпканата към барутните складове пътечка и тръгва по нея със смътна мисъл, че върви към града. Алкоолът от минута на минута все повече замъглява съзнанието и замрежва очите му; той се отплесва от пътеката, спъва се в набраздената неравна почва, поринва по очи и се разплюсва като труп на земята, на стотина крачки от ближната барака на барутните складове, до самия бряг на реката. Пияният няма нито сила, нито воля да стане; очите му се заклопват, съзнанието му изчезва окончателно. Той спи вече дълбоко. . . Слънцето

захожда, скрива се, настъпва мрак и покрива мизерията на спящия върху влажната земя нещастник. . .

Нощ. Откъм артилерийския склад се зачуват мерните крачки на приближающите се в тъмнината войници за смяна на караула. Войниците се спират последователно пред всеки барутен склад; произхожда шепнешком формалната смяна и на всеки нов часовой се внушава тържествено високата длъжност и голямата отговорност на този сериозен пост. Последният склад, до брега на реката, се поверява на. . . Мойше Мордохай. Сменяющият се часовой шепне в тъмнината на Мойше, че му поверява този склад, който е пълен с барут (ой, ой, ой. . .), с динамит (ай, ай, ай. . .), с бомби (вай!. . .). Всяка дума се стоварва като бухалка по свитото сърце на Мойше. Часовоят продължава: «Та тизека че си отваряш очите да не дойдат някои харсъзе да оберат или, не дай боже, да запалат бомбата, зѐре ойдѐ на гюрунтия цела София. Разбра ли?» Сърцето на Мойше като че пада в ботушите му, мравки запълзяват по гърба му, косата му настръхва, зъбите му заиграват ръченица. . . Сменените войници се постройват, дигват пушки на рамо и изчезват весело в нощния мрак. . .

Ами сега!. . . Мойше едва се удържа прав, нозете му треперят и се подсичат, очите му плахо облещени в тъмнината, дишането му се пресича в гърлото, устните и езикът съхнат, той сеща, той чува шума на кръвта в главата си, а сърцето му. . . ще изхвръкне, ще се пръсне, клетото! Страх, ужасен, неимоверен, до полуда страх обгръща цялото същество на Мойше. Бедният Мойше, устата му шепнат вече предсмъртни молитви, той мислено се прощава с милата си съпруга Хайка и целува къдравата червена коса на мъничкия Юда. . .

«Ай, ай, ай, шумоли нещо!». . . С обтегната мигом пушка, със спряно дишане, Мойше се вслушва. . . но чува само своя собствен шум — шума от напора на кръвта в артериите. Той се взира, блещи си очите, но мракът скрива всичко около него. Тази таинственост на нощта, тази ужасна тишина с прелитающите от време на време непонятни, мистериозни звукове карат Мойше да подскача от страх, да обтяга пушката си и да мушка въздуха напред-назад, наляво-надясно. . . Ако моментално би блеснала около Мойше светлина, неговият вид и неговите маниери биха залюлели от смях най-отчаяния ипохондрик. . .

«Ай, ай, ай, шумоли!». . . Шумоли едва-едва под брега полупресъхналата речица, а всичко наоколо е тихо, тихо като в гроб. . .

«Шумоли, ой, вай, шумоли!». . . Мойше обтяга пушката си по направление към шума. И наистина на стотина крачки от Мойше се зачува шум: заспалият пияница се пробужда със загорели от алкоола уста, става и се спущa към реката да утоли адската си жажда. . .

Косите на Мойше настръхват. . . Той иска да извика, гласът му схванат. . . Ами сега!. . . Хайдути, барут, бомби, динамит — всичко се завъртява в главата на вцепенения и настръхнал от ужас Мойше. Той следи по шума непонятните страшни стъпки и се готви да стреля. Стъпките стихват до самата река. Мойше съзира, че там нещо почва да се белее и веднага един рязък звук пресича тъмнината. . . Ай, ай. . . Мойше дига пушката, раз, два, три и. . . един гърмеж потресе нощта. Веднага от всичките складове загърмяват пушки. . . Стреснатият пияница изчезва. Ужасна тревога! Мойше ни жив, ни мъртъв. . . Но ето, явява се цяла рота и Мойше дохажда на себе си, развързва му се езикът и стреснатата му фантазия рисува геройския подвиг, който от уста на уста облетя и стресна и зачуди цялата столица:

«Военните барутни складове нападнати нощес от двадесет души, въоръжени до зъбите. . . Сражение с б е з г л а с н и пушки. . . Още един миг и двадесет милиона би хвръкнали на въздух. Не стига това: цялата столица рискуваше да се превърне в грамада от развалини. . .»

София, 19 март 1897 г.

ПЪТЕПИСИ

ДО ЖЕЛЮША С ГОВЕЖДИ ВАГОНИ

ПЪТНИ БЕЛЕЖКИ

— Да не ви знае човек, ще помисли, според вашите очерки, че сте кой знай какъв циник.

— Merci, madame. Дай боже да сте искрено възмутени от цинизма. Но ради бога, защо не дойдохте онзи ден на сбора в Желюша, па сетне да си поприказваме.

— Аз съм възхитен, нашите българи — цели англичани! — провикна се въодушевен г. министърът на обществените сгради, като се спираше над насипа в Желюша един трен с вагони за говеда и за дъски, натъпкан, буквално натъпкан с хора. Тренът спря. Ако се наемате, опитайте се да нарисувате с нежни думици картината, която се представи пред хиляди очи след спирането на трена. Смущавате ли се, madame? Е, добре, затворете си очите, запушете си ушите. Петстотин души мъже, жени и деца се стремят да слязат от вагоните, други хилядо и петстотин се силят да се покачат. Във всякой вагон, приспособен да вози осем говеда, са натъпкани по тридесет души хора, от които едни са си купили билети за II клас, други за III, а някои без никакви билети. Ето една а н г л и й с к а чърта. Когато ще се качат или ще слизат говеда от тия вагони, подлага им се наклонен мост от дъски; а когато се качиха и слизаха хора, нямаше никакъв мост. От вратицата на вагона до платформата има около метър и половина височина. Представете си сега деца и жени, стегнати в корсети, в тесни сукмани, налегнати от тия, които се стремят да скокнат, притиснати от тия, които се силят да се качат, представете си ги с един крак на прага на вагона и с другия устремен да стигне почвата на един метър и половина. . . Това е цинично, madame, нали? И аз го виждам, че не е красиво, но вам ако е все едно, за мен не е все едно, мен ме боли и аз го пиша не да дразня вашето нежно ухо, а с надежда, че занапред ще се постараят да не се повтарят подобни сцени.

Полицията, гдето не трябва, е тъй строга, щото е отворила сума работа на докторите да издават медицински свидетелства. А пък когато хиляди хора атакуваха треновете за Желюша, нямаше кой да заварди един ред. Лица,

притискани три-четири часа около касата, е големи мъки снабдени с билети, не можеха да попаднат във вагоните, а се натъпкаха хора, на които помагаха мускулите, ако и да нямаха билети. Кондукторите в трена събираха пари от неснабдените с билети. Това беше цяла комедия. Кой дал, кой недал, кондукторът събира парсата и тъпче монетите из джобовете си. Ами контрол? Боже съхрани! Поне по едно билетче с печат да бяха давали срещу събираните пари. Нищо подобно. И туй е английска чърта.

В Желюша, кой каквото ще да казва, беше весело. Разбира се, че разгалените от обстоятелствата parvenus се мръщиха и там, че нямало удобства... При онуй ветровито-дъждовито време, при онуй грамадно стечение на хора, по-добро не можеше да се очаква на бедните желюшки ханчета. Гладен-жеден никой не остана. Народът беше оживен, весел. Сърби, българи — всичко се бе смесило в една пиюща, пеюща, играюща, въодушевена маса. Туй добро. Ами като потегля бай ви Ганьо за Пирот... Аман бе, бай Ганьо, ще се свестиш ли ти някой път?... Ний посрещнахме в София Белградското певческо дружество с почести и сърбите ни отговориха с любезно гостоприемство, като наредиха два увеселителни трена, които за ничтожна плата откараха желающите от Желюша в Пирот. Повече от хиляда нашенци се възползували от случая... Туй добро, ама бай Ганьо може ли да не си изкаже патриотизма! Намерил се един наш юнак, който из пиротските улици запял: «Ой, Сливнице» и пр. Но слава богу, че се намерил пък един свестен офицерин и му зашлевил две хубави плесници. Ето две плесници на място употребени...

Друг един юнак, като се насвяткал с хубаво пиротско вино, тръгнал... Къде? Да се запознава с града? Много му е потрябвал! Тръгнал да дири сърби да ги бие.

— Где са да ги видим, нека ми излязат насреща!

Засукал мустаки, закършил ръце, засвяткал очи, разпасал пояс, върви из улиците и чака да го настъпи някой... Е, моля ви се, до каква степен трябва да е човек див, за да се родят у него подобни инстинкти при такива обстоятелства. И този дивак тръгнал да се весели!... И станал бой. Сбили се на едно място мъжки, едва успял да ги разтърве полицейският служител.

— Е па ща чемо радити, ви сте код нас госте.

И нищо не направили на нашия патриот. Добре ни е препоръчало туй диване... Българите — цели англичани!

Потегля последният трен от Пирот и докарва нашите англичани в Желюша. Спрели се те и чакат да дойде трен от Цариброд да ги вземе. Стъмнило се. Чакат час, чакат два, чакат три часа — няма трен, няма дявол! Че като се подпретват стотини хора, мъже, жени, деца, па шляп-шлюп в тъмнината, в дъжда, из калта, с псувни, с проклятия — загубил кой шапка, кой кошница, дотътрили се най-сетне в Цариброд. Натоварват се криво-ляво в говеждите вагони и потеглят за столицата. През вагон, през два, намерила се по една свещица, но не успява тренът да стигне и Драгоманския проход, свещиците догорели, свещите изгаснали. (И тук ли се изпречва туй проклето изгасване на свещите...) Тренът взема едно разстояние от 60 километра за пет часа. Пет часа, господа! И туй е по английски. Представете си сега говежди вагони без седалища, разбира се, натъпкани с жени и мъже, които се клатушкат пет часа из мрака... Madame, аз ще пощадя този път вашата срамежливост. Стига!

Съвършено на място симпатичният бай Шишеджиев нарича шеговито тези тренове вместо трен де плезир — трен де резил...

София, 12 април 1895 г.

P. S. Господин редакторе, кой е тарашувал онзи ден из долния етаж на «Знаме»?

ПОКАНА

Умоляват се софийските любители на българската природа да заповядат в неделя, на 27 август, на Черния връх на Витоша, където точно в 12 часа през деня ще се открие заседание за съставянието на един клуб на българските туристи. Поканата се отнася до всички любители, навършили 20-годишна възраст.

От няколко любители пешеходци

— Глупости! — ще кажат някои наши велемудри държавници и политикани, привикнали да се движат само в сферата на висшата политика и да вършат само велики дела.

— Луди хора! — ще кажат разкисналите и преждевременно сбабените вечни посетители на кафенетата и академиите.

— Блазе им! — ще рекат с въздишка тия, на които природен недостатък, болест или нещастен случай е подкосил нозете или е разклатено общото състояние на здравето им.

— Браво! — ще извикат всички жизнерадостни сили на българската столица, всички тия, които са умели да се ползуват най-добре от свободното си време и са търсили душевен покой и чисто наслаждение в дивата прелест и поражающето величие на нашата чудна природа.

Не помня Вазов ли или друг-някой е написал: «Господа, изучете България, за да я обикнете.» Е, вярвайте бога, няма по-света истина от изразената в тия думи. Изучете България! Но богатствата и хубостите на България не се изучват по географическите карти, нито с разходки на фаетон по гладките шосета, нито от прозорците на железничните вагони. Тия пътища са опитомени, те са вече изучени и по тях се движи вече от запад към изток цивилизацията с всичките й прелести и мерзости. Не тук, не, а в девствените лесове, в едва пристъпните скали, в дооблачните върхове, около вечните снегове, при горните езера, до островърхите тронове на дивите кози, при жилищата на сърните и елените, около кристалните потоци със сребристи престърва, в царството на орлите и многократните екове — там, там е хубавата, дивната, омайната майка България. Там замират страстите и тревогите, там се успокоява душата и едно нямо съзерцание пълни с блаженство сърцето ти. От върховете на Мусала, на Попова шапка, на Еленин връх, на Черни връх иска ти се да имаш един гръмотевичен глас, па да викнеш: «Братия, напуснете навреме вашата жажда за злато, вашата жажда за власт, вашето суетно стремление за първенство, вашето ядовито перо, напуснете меките постилки, излезте из димните кафенета, из прашните улици, напуснете за няколко дни града и дойдете тука, на тази височина от 2500 метра, изпитайте поне за кратко време едно истинско чисто наслаждение и вий ще се преобразите, вий ще станете подобри, по-здрави, по-уравновесени, по-жизнерадостни.»

С радост посрещаме инициативата на няколко любители на българската природа за основаването на един туристически клуб. Ползата от такъв клуб е очевидна:

членовете му, сгрупирани в дружество, ще възбуждат и поддържат взаимно любов към обиколки на живописните местности из България; ще се запознават със страната; ще се правят описания на разходките и местностите; между членовете, без съмнение, ще има лица научно подготвени, за да могат да изследват флората, фауната, минералните богатства, етнографията, геологията, географията; ще се държат сказки за български или иностранни интересни пътувания, за да се възбужда съревнование и надпреварване между членовете; клубът може да дава сведения и да бъде полезен на тия, които желаят да посетят някои места, за да добият право и те да станат членове. Клубът, като се усили, може да има свой орган, в който ще се описват пътуванията и изследванията на членовете му и ще се пропагандира отваряването на клонове или отделни такива клубове и из другите градове на България. Клубът ще може да препоръчва на правителството някои мерки за улеснение на пътуванията и предупреждение на заблудяванията из непроходими и непристъпни места. Ще се устройват конкурси и общи разходки и прочее.

Малко оригинална наистина, но е прекрасна идеята на инициаторите да свикат заседанието на Черни връх на Витоша. Който не може да се покачи поне на Черния връх, той не заслужва да бъде член на клуба. Този клуб ще има за образец алпийските клубове. За такива опитни пешеходи като г. г. Ив. Вазов, Ив. Грозев, д-р Моллов, д-р Мирков, д-р Данев, Ем. Иванов, д-р Ив. Шишманов, д-р Кръстев, д-р Ив. Георгов, д-р Георгиев, д-р Червенивановъ, Вл. Селджобалиев и за всичките почти членове на ловчийското дружество ще бъде една играчка да се изкачат на Витоша и на тия почтени господа преди всичко прилича да се явят като основателни членове на този клуб, който ще принесе голяма полза и удоволствие не само за членовете му, но и на цялото общество.

Един практически съвет за тия, които не са още посещавали Черния връх и желаят да се явят в неделя, при откривание на заседанието. Който за пръв път се качи на Витоша, трябва непременно да има водач. Водачи винаги се намират по празнични дни във всичките села в полите на Витоша. Плаща им се от 2—3 лева. Може да се възлиза с кон от селата Владая и Княжево. Тези два пътя са най-леките, но е дълго разстоянието до Черния връх, За кон се плаща от 4—8 лева. За пешеходите най-късият

път е през с. Драгалевци, а най-удобният — през с. Железница, само че това село е доста далеч от София. Последният път води без забиколки прямо на Черния връх и тук не е нужен никакъв водач. Във всякой случай, с кон или пеши, трябва още от събота вечер да се отиде в селото, от което ще се възлиза. Най-приятно е възлизането ако се почне поне два часа преди изгрявание на слънцето, за да може изгревът да ви свари на известна височина, гдето е сравнително по-прохладно и следователно по-леко за ход. Няма съмнение, че е още по-приятно да видиш от самия връх как изгрява слънцето, но това удоволствие могат да си доставят само опитните туристи. Провизия трябва да се вземе от града. Облеклото трябва да бъде леко, но е необходим запас от дебела дреха, а още по-добре шал (плед), който може да служи и за постилка, и за завивка, според нуждата. Опитни водачи: за през Владая търсете Димитър Маринов, през Княжево — Коста Комитата, през Драгалевци — Ангелко Билерина, през Бистрица — Ангелко и прочее.

Тия господа, които се намерят в неделя, по 12 часа, на Черния връх, при откриване на заседанието, ще бъдат основателни членове.

Колко е желателно да не се отнесат небрежно и високомерно българските туристи към тази покана. А пък столичните вестници се умоляват да бъдат тъй добри и напечатат поканата.

София, 22 август 1895 г.

Господин редакторе,

Бъдете тъй добри да поместите горнето като подлистник на в. «Знаме».

НЕВЕРОЯТНО НАИСТИНА, НО ФАКТ: 300 ДУШИ НА ЧЕРНИЯ ВРЪХ

При онази мамоновска епидемия за съставяние на всевъзможни акционерни дружества, която беше се разбушувала из нашата столица и грозеше да обхване всичките

слоеве на обществото, при онази гешефтарска страст за купуване и спекулиране с разни акции, която беше заразила и млади, и стари и бе обърнала жадните погледи на всички към банките и банкирските контори — трябваше да се намери някой да се провикне: «Еей, българино, стой бе, къде си се лутнал, не о хлебе единном жив будет человек. . .»—и като ги отбие поне временно от пътя за Златния телец, да охлади колко-годе страстта, която бе погълнала мислите и желанията на множеството. Българският народ проживява сега един интересен психологически момент, предизвикан от безсъвестното и крайно обидното за националната ни чест поведение, което държа средноевропейската преса по повод станалите у нас напоследък събития. Кръвните обиди, нанесени на народа ни, удариха истински патриотическата му струна и го накараха да се стресне и да почне да се сплотява, вън от партийните интереси, на обща национална почва, като за отпор, за противовес на външното влияние, на външната експлоатация. Ето с какво се обяснява внезапно изникналата епидемия за сдружаване.

Но нека се не лъжем, че националното чувство у нас е кой знай колко укрепнало. Гъркът обича своята Гърция, защото всяка педя място в неговото отечество му напомня за славни исторически събития, на които свидетели са и до днес съществуващи паметници на висока култура. Швейцарецът обожава своята Швейцария, защото всякой кът от неговото живописно отечество привлича посетители и му принася средства за съществуване. Ний — защо да си правим илюзия — не можем да се похвалим като гърците със славна история, нямаме и паметници, които да дават храна на националната ни гордост: защото, да заграбиш една изящно изваяна колона от някой гръцки храм, да я дотътриш до Търново, да я забучиш с главата надолу и при това накриво, да заровиш хубавите орнаменти, да издращиш надписите и вместо тях с букви, подобни на йероглифи, да напишеш: «цар всем българом и гръком», едва ли с такъв подвиг ще докажеш високата си културност. Но ако нямаме славна история като гръцката, ний имаме чудна природа като швейцарската. Славното минало никак не топли сега бедния гръцки народ, а пък живописната природа топли, храни и облича швейцарците.

Ний не умеем да ценим и не сме привързани страстно

към нашата хубава природа. Защо? — Защото не я знаем, защото живописната природа не се изучава нито в кафенетата, нито в кръчмите. В кръчмите и кафенетата, сред удушливия дим, под влиянието на наркотическите и спиртливи питиета и озлобените газети, ще постоянствуваш да въздишаш бабешки, да скверниш хубава България със стереотипните фрази: «А бе българска работа», «българи-диваци, не ги ли знаеш», «българ̀ия-дивот̀ия». . . А пък то нито България, нито българите изобщо са диви, а сме диви и простаци ний, които знаем само да хулим, за да се покажем, че уж много сме видели и много знаем. . .

Ето горе-долу какви размишления наведоха пишущия тия редове на мисъл да напише оригиналната покана за Черни връх, която се появи миналата седмица в подлистник на в. «Знаме». Идеята за подобна покана изникна в един тесен кръг от любители на българската природа. Ефектът, който произведе поканата, надмина стократно всякакви очаквания. Сега, след като бях честит да видя цял панаир на самия връхчец на Витоша, мога смело да допълня цитираната чужда фраза «Господа, изучете България, за да я обикнете» и да прибавя:

— Господа, изучете всестранно българския народ и вий ще го обикнете; в него се крие потенциална сила, намерете здрав импулс и я превърнете в жива сила.

Тази мисъл е изказана от мене много по-рано, когато рисувах някои отрицателни черти на българите, плод на изкълчен патриотизъм — но тогава съм изказал почти инстинктивно, а сега съм честит, че тази мисъл се потвърдява. В поканата имаше и следующата фраза:

«Няма съмнение, че е още по-приятно да видиш от самия връх как изгрява слънцето. . ., но това удоволствие могат да си доставят само опитните туристи.»

Знаете ли какъв беше резултатът? — Около четиристотин души през Драгалевци, през Беглер чифлик, през Бистрица, през Княжево плъзнаха през нощта срещу неделя по гърдите на Витоша и при изгряването на слънцето триста души бяха при Черния връх!. . . Е, право да си кажа, туй благородно надпреварване ме порази! Картината, която представляваше Витоша в събота през нощта, беше до такава степен величествена, щото се отказвам даже опит да направя за описването ѝ. Онзи възторжен фанатически устрем към небесата, чрез хиляди

препятствия, онова стремително катерение по храсталаци, по камънаци, на десетки наелектризирани групи, развятото нарочно приготвено знаме, звуковете на една военна тръба, всред пламналите тук-там огньове, онази фантастическа картина, осветена феерически от пълната луна. . . Господин Вазов, вий бяхте очевидец — опишете тази поражающа със своето величие картина.

За съжаление, за голямо съжаление, времето на разсъмване се развали: вятърът и студът разгониха твърде рано сбраните на Черния връх туристи, но при всичко това всякой очевидец, догде е жив, ще помни панаира на Черния връх.

Началото е неимоверно бляскаво. Сега остава да се учредим. Нека всички основателни членове (всички, които бяха в неделя на върха) и всички граждани, които желаят да се запишат за действителни членове, да заповядат на 2 септември в 6 часа вечерта в салона при фабриката на бр. Прошекови и там:

1. ще се прочете списъкът на записàвшите се и ще се допълни с незаписàвшите се основателни членове;

2. ще се открие подписка на действителни членове;

3. ще се избере временен комитет за изработване проект за устав и за облеклото на българските туристи и

4. ще се предложи, според сезона, една нова разходка на желающите. (Умоляват се столичните вестници да напечатат безплатно тази покана.)

Не се ли интересувате да знаете като какви са тия 300 души, които на 27 август бяха на Черни връх? Ето: 110 чиновници, 25 студенти, 15 учители, 20 ученици, 10 словослагатели, 10 търговци, 6 адвокати, 6 кундурджии, 4 печатари, 3 офицери, 3 запасни офицери, 4 типографи, 4 книговезци, 4 професори, 3 аптекари, 3 лекари, 2 кафеджии, 2 кръчмари, 2 прошенописци, 2 механици, 2 дърводелци, по един: литератор, стенограф, гостинничар, войник, книжар, предприемач, скулптор, пенсионер, архитект, отговорен редактор, златар, терзия, художник, бояджия, словолитник, 2 бивши министри, 3 селяни, 4 жени и множество без означени занятия. Освен това има поне 50 души, които не успяха да се запишат. От 250 души записани около 150 са от Северна България, 50 от Южна и 30 от Македония. Останалите са от Добруджа, Бесарабия, Турция, Сърбия и няколко иностранци. Лю-

бопитен факт: при всичко, че някои погрешно се записаха като софиянци, пак от София имаше само около 28 души, когато от Свищов например имаше 25 души.

София, 19 август 1895 г.

КАКВО? ШВЕЙЦАРИЯ ЛИ?!...

Българино, пожелай ми живот и здравие, за да имам възможност да вдигна завесата, която разделя градския живот от омайните прелести на нашата дивна природа, и ти ще се влюбиш в тази природа,както никой юноша никоя не е любил. Ти си работил шест дни и си обезпечил насущния хляб за седмицата. На седмия ден не се отбивай в кафенето, нито в кръчмата. Не ти ли омръзна еднообразието: дима на цигарите,туй глупаво тракание на заровете и билярдните шарове, вулгарните зевзеклици, прозявките и туй вечно чувство на някаква неудовлетвореност, и тази вледенена инертност, и тази плесенясала апатия — не ти ли омръзнаха? Послушай ме: посвети един от летните си празнични дни на природата и ако тръгнеш с мене, уверявам те, ни един хубав празничен ден няма да оставаш вече в града.

Ний сме, да речем, сто души. Обличаме се в пътнически дрехи, снабдяваме се според средствата си с храна и от железопътната станция тренът ни понася към Цариброд. Ти не си шовинист, в гърдите ти не гори воинствен огън, но все пак ти си рожба на своето време и не можеш да се освободиш от понятията и чувствата на съвременниците си и като българин, минавайки през Сливница, не можеш да не полюбопитствуваш где са ония места на тридневните сражения, с които българинът се повдигна в очите на света, като доказа, че умее да цени своите права и умее да пази своето огнище, че умее да мре не само за свое, но и за общо благо. Между сто души пътници все ще се намерят неколцина, които с разказите си ще оживят във въображението ти картините на сраженията върху дремещите сега голи хълмове. Тия разкази за геройски подвизи ще предизвикат у тебе особени вълнения, ще възбудят нови чувства, които ти не изпитваш в кафенето

нито при таблите, нито при скамбиля. . . Ето и Драгоманския проход. Като змия се извива тренът между хълмовете — скалисти надясно, покрити с лес наляво. Да, да, с лес покрити. Тия оголени допреди десет години хълмове са вече завардени и да ти е драго да погледнеш сега вълнистите върхове на гъстите млади дървета. Цариброд. Полицейските власти са уведомени, че пристигат стотина български туристи, и те са се разпоредили вече да ги настанят за нощуване. Тяхната любезност и услужливост те трогва. Ти благодариш тям, благодариш и на съдбата, която изрина ония полицейски служители, които според разказите на цариброднане като пладнешки разбойници са карали насила да им носят ялови овци и да им водят ялови. . . Зора се сипва. От всички страни се стичат към определения пункт бодрите туристи. Дава се сигнал за тръгване, водачите напред и след тях от разни съсловия и възрасти, стегнати за поход, снабдени с лека провизия, разсипват се по шосето и закрачват пътниците. Едно продължително «ура» гръмва от лявата страна на пътя. Тук са карантинните бараки, в тях са нощували половината от другарите ви. Присъединяват се и те и с песни, с весел говор, със смях разбуждат цялата долина. Никой не знае положително колко километра път има да се върви. Едни казват 10, други 15, трети 25, но утрината е тъй примамчива, тъй леко се диша на открито поле, щото преставаш да се интересуваш за времето и разстоянието, а само ти се иска да вървиш напред и напред към предназначената цел, а тази цел е Погановският манастир. Ето Желюша. Тук напущаме шосето и се отбиваме в пътя наляво. Почва се възлизанието. «Полека, момчета, ще се заморите.» Но младостта слуша ли? Плъзнали като кози по оная зеленина, весели, бодри, да не им се нарадваш. Па и старостта сдава ли се така лесно? Старо с младо се надпреварва и не сещат как е изкачен хълмът. «Стоооой!» Малка почивка. Погледнете изгрева на слънцето. Вижте как се осветляват постепенно върховете. А долу, в долината, виждате ли каква млечна пелена се разстила? Цариброд е потънал в мъглата. Погледнете сега на югозапад. Виждате ли онези просечени сиви гигантски скали, блеснали на слънцето? Те тъй успоредно се спущат в бездната, гдето протича реката Ерма. Под тези колосални отвесни скали, край реката, е Погановският манастир, потънал отвред в зеленината на дъбо-

вия лес, който покрива стотини разнообразни по форма и височина хълмове. Сега вече никоя сила не може ви сдържа, никое разстояние не може ви уплаши, вий забравяте всички условия и задължения на градския си живот и се устремявате към този рай, който постепенно ви се открива и открива нови и нови прелестни и разнообразни картини. Вий настигате селото Планиница, кацнало на върховете на два конически хълма, но то не отвлича вашето внимание. Скалите, по-скоро до тези чудни гигантски скали! Минувате селото Бански дол и нито го поглеждате даже. Скалите, скоро! Боже, каква е тази пропаст! Каква е там онази бездна, от която се издигат облаци към небето? Спускайте се надолу, спускайте се по стръмнината, потънете в гъстата мъгла, на дъното на бездната е селото Погановци. Не се спирайте, напред! Още малко, още един хълм. . . Погледнете сега!. . . В този момент ще въздъхне ли някой за Тирол и Швейцария, че да го цапна по устата!. . . Господааа! лгедайте бе, гледайте хубости, гледайте чудеса. . . Защо е тъй беден човеческият език, защо е тъй слабо моето перо! Е, как да опиша сега ония колосални порти, образувани от разноцветните скали, в които е прикован моят поглед? Как да опиша фантастическите фигури, които гледам през тия порти? Как мога да дам понятие за тая райска долина, окръжена с всевъзможни лесисти хълмове? Мога ли да схвана неизчислимите оттенъци в игрите на светлината и цветовете? Всички сили и способности немеят пред туй подавляюще величие и всичко се съсредоточва в зрението, в нямото благоговейно съзерцание. . . Да ми е да хвана целия свят за яката, да го дотътря дотука и да им извикам: «Гледайте бе, дураци, какво се врете из вашите вмирисани градове и села!». . .

Слизаме в Погановския манастир. Бедният манастир! Да останеше на неговите полусрутени сградици, и десет души в година не би се полакомили да го посетят, макар че от магерницата му стърчи комин, строен от великия защитник на Перник, Кракра. Какъв поразителен контраст между вехтичките полуизгнили къщици и величествените отвесни скали, които се издигат зад тях, и девствените гори, които ги окръжават. Вий си подкрепяте с храна и почивка силите и бързате да напуснете сиромашката печална ограда, за да потънете в омайното царство на вечно тържествующата разкошна природа. Вий

вървите край брега, срещу течението на шумящата Ерма, и се приближавате към основанията на паралелно издигнатите към небесата скали; те притискат реката и реката, сърдита, разпенена, шумно скача от камък на камък и бърза да се освободи и освободена, разстила своите пенливи води, от които се чуват облекчителни въздишки. Вий се прощавате със слънчевите лучи и проникватe в сенчестия и хладния гигантски пролом. Не се опитвайте да видите върховете на скалите, между които тече реката — ще ви падне шапката и ще видите само прелестно синкаво българско небе и леки, пушни облачета; напразно гледате — можете да ги видите само отстрана. Спуснете си погледа надолу и нека очите ви се устремят в пролома, срещу течението на раздразнено шумтящата вода; вижте как се катерят растенията и се стремят да зърнат слънцето. Проломът се извива и продължава, но жадното око не може да проникне какви чудеса се крият в туй тайнствено ущелие: брегът край скалите се свършва и дълбока вода лиже подножията на скалите от двете страни. Ето един смелчак, освобождава се от облеклото си и плахо нагазва в струите на Ерма. Той гази в едно направление, в друго, в трето — търси брод. Той стъпва на една скалица, издигната сред реката, издига се с помощта на тоягата и почва да дебне към завоя на пролома и се взира. . . Щастливецо, обади ни какво има там?. . . Ерма заглушва нашия глас, а щастливецът, вкаменен, като че сраснат със скалата, върху която е стъпил, забравя нас, забравя целия свят и гледа. . . Ето го, връща се. Ний го обсипваме с въпроси, а той, като че пробуден от дълбок сън, гледа ни като замаян и във въздишката му се смесва само думата: «Остави се!». . . Колко дребни, боже, колко дребнички животинки изглеждаме ний сега, между тия колоси. Но умни животинки! Ний ще се ухитрим да преодолеем препятствията и най на края все пак ний ще бъдем победители. Ний ще се снабдим с хиляди приспособления и когато и да е ще се покатерим по гърдите на тия горди гиганти, а засега, като не можем направо — ще заобиколим и ще погледнем от върха на скалите в пропастта. Вий, които не разполагате с още един свободен ден — сбогом, бързайте да не пропуснете трена, — а ний оставаме.

И ето възлизаме. Манастирът като че почва да потъва в пропастта, а пред очите ни хоризонтът става все по-

широк, по-широк и по-разнообразен. Нахлуваме в гората, пълзим нагоре, разгръщаме клоновете, пращят от устрема сухите съчки, сипят се камъчета под нозете ни; ний крачим. Где умора пред тия все нови и нови картини. Пред нас скала, наляво пропаст, надясно гъста сплетена гора. «Напред, момчета!» И по една ивица от няколко сантиметра, опрени с ляво рамо о скалата, един след друг, ловим се ту за камъни, ту за корени, ту за тревата и ето ни над препятствието. Где са гордите гиганти? — Под краката ни. Где е земният рай? — Пред очите ни. . .

Ний сме на една височина, двойно по-голяма от тая на скалистите стени. Стига вече, нали стига? О, не! С българина не се шегувай, не го дразни — иди сега, че спирай буйния стремеж на младия български турист. Златната средина се спира, младостта полита към върха на гората, смелостта се устремява в пропастта. Иди ги спирай, ако можеш! Тия, които се покачиха на върха, могат да се похвалят, че са слезли през места, по които не е стъпвал човешки крак; но пък един от тия, които се спуснаха в бездната, е направил до такава степен отчаян подвиг, който ще направи чест на най-смелия алпийски турист. Спускат се четворица, между които един офицер; от скала на скала, чрез сума препятствия, те слизат стотина метра надолу и. . . стоп! Пред тях зинала пропастта; за връщание назад и дума не станала; пред тях се спуска първо една отвесна скала, около осем метра височина; на два метра от върха едно издадено камъче позволява да се стъпи добре с единия само крак; под туй камъче шест метра скала надолу и под нея малка група камъни, а зад тия камъни — двеста метра пропаст. Нашият турист, за да открие път за другарите си, спуща се по скалата, кацва на издаденото камъче и се впива като прилеп в скалата с разперени ръце. Другарите изтръпнали от ужас. Няколко секунди колебание, едно «прощавайте» и. . . туп върху камънаците. Другарите чуват шума от падането и веднага думите: «Слава богу, жив и здрав съм, господа, вървете наляво. . .» (Ще злословите ли и такъв българин, вий, кафенески герои?). . .

Хубостите на тази екскурзия не се изчерпват само о околностите на Погановския манастир. Като стигнете в живописното село Власи, пред вас се изпречват не по-малко величествени скали, прорязани в дъното от същата буйна Ерма и образуват чудесния пролом Ждрело. Пр з

Ждрелото вий виждате една мила долина, пресечена от реката, и насреща хълмове, покрити с лозя. Какво разкошно селце, какви величествени околности: от една страна гигантският пролом на пъстрите скали, по средата зелена долинка, разцепена с лъкатушната река, до реката извира топла вода, наоколо пълно с овощия, насреща лозя и селцето кацнало на единия склон на скалите; а зад всичко това околностите на Погановския манастир. Да не можеш да се нагледаш, а още повече — не можеш да се начудиш где се е въртяла нашата комисия за избиране място за санаториуми, та не е дошла в този райски кът, който твърде лесно може да стане достъпен и да привлече хиляди посетители. Аз не се съмнявам, че когато и да е ще загърми, и далеч ще загърми славата на село Власи.

Има бъдуще нашата хубава България!

София, 12 септември 1895 г.

P. S. Ще доживеем ли до свободни екскурзии по Пирин и Шар планина, господа туристи?

СОФИЯ — МЕЗДРА — ВРАЦА

ПЪТНИ БЕЛЕЖКИ

Господин редакторе, вий искате да ви опиша накратко впечатленията си от разходката ми през Мездра до Враца, по новата железопътна линия. Изпълнявам исканието ви на драго сърце.

До Своге местността ми беше известна от по-напред и сега аз не изпитах дотам никакво силно чувство, ако не считаме за силно чувствуване сухия студ в съвсем незатоплените вагони, не на шега студ, който ни накара да играем ръченици, за да постоплим вкочененните си нозе. И ний пътувахме в 1-ий клас, уж за по-голяма свобода и удобство. Благодарим на такова удобство, което не ти дава да седнеш, без да се сгушиш и да зъзнеш като циганина под мократа мрежа. И защо стават тия работи — иди им разбери! Види се, че е нужно да се доказва на всяка стъпка, че българинът е роден само за изет. С мене в купето бяха двоица народни представители: единият се вълнуваше,

възмущаваше се, заканваше се да телеграфира от първата станция и да се оплаче на министъра, но туй за туй. . .

Да ви кажа правото: аз останах възхитен от природните хубости на Искърския проход. Всъщност, сега-засега, пътят не представлява кой знае какви чудеса, но аз предвкушавах онази прелест, която ще представлява проходът през пролетните и летни месеци, когато се развие зеленината и всякой от двайсет и двата тунели ще закрива и открива пред нас, като в калейдоскоп, все нови и нови картини, една от друга по-пъстри, по-разнообразни, по-възхитителни. Черепишкият манастир беше ми оживял на сърцето от разказите и възхищенията на нашите инженери по линията. С какво жадно нетърпение очаквах аз да го видя. Колко завоя — от завои и разнообразия свят да ти се завие! — колко завоя поглъщаха вниманието ми, колко тунеля помрачаваха очите ми. . . Ето го!. . . Где е? . . . Аз го зърнах само за един миг и. . . бух в един тунел. Светна отново, блеснаха насреща едни величествени диви скали и. . . бух в друг тунел. Да ви вземе дяволът, проклети тунели, лишихте ме от най-възхитителната картина. Сега ми се чини, като че насън съм видял Черепишкия манастир. А наистина чудесна местност! Просто грях е да се прехвръква край този манастир без спирание. Поне за увеселителните тренове трябва да се нареди там една станцийка за желающите да посетят манастиря и околностите му. Занапред, не ще съмнение, че в целия проход този пункт ще привлича най-много вниманието на туристите. За да се избегне лутанието на жадните очи ту към едната, ту към другата страна на вагоните и за да може пътникът да се наслади от всичките хубости на дефилето, ще трябва поне увеселителните тренове да са съставени от по-открити за обзир вагони. Полек-полек и то ще стане. Аз съм убеден, че това ще стане. Тази вяра неволно ми се вдъхва от самия факт, че аз сега с железница поря гърдите на това диво, първобитно, девствено дефиле, по което на много места човешки крак не е могъл да стъпи; аз летя с ж е л е з н и ц а под и през скали, между полудиво население, което не е знаело до вчера какво нещо е к о л е л о!. . . Това е един великански скок, това е една тържествена победа над природните препятствия, това е един истински акт на прогреса, пред който почтително и с радостни сълзи си снемам шапката. Проломяването на Стара планина, отварянието на линията

София — Роман трябваше да се почувствува като победно тържество, трябваше да се устрои като народен празник, а не като излишен салтанат на случайни големци. Дай боже да имаме по-често такива празници, защото те са, които носят напредъка и щастието на народа, а не ония празници с фишеци и пандери. . . и с жандарми из божиите храмове. . .

Мездра. Ето колосалните постройки на спиртната фабрика на Балабанов и Каракашев. Като помислиш що труд, що пара се е потрошило за издигането на тази грамадна, по най-усъвършенствуван европейски образец фабрика; колко надежди, колко приятни мечти са биле възлагани на железничния кръстопът; колко хорица са очаквали да намерят с доставки или с труда си препитание около тази фабрика — и като погледнеш, че всичко това е разбито в прах и пепел, а сега не може и да се поправи, както казват, благодарение на прокопсания търговски договор с Австрия. . . Тежко впечатление! Не е твой имот, но е български най-сетне, и свива ти се сърцето като пред покойник, като гледаш тези изгаснали, изстинали машини и глухо стърчащия грандиозен комин, и заглъхналите фабрични порти. . .

Тази нещастна фабрика се отвори само в деня на отварянието на линията София — Роман, за да даде възможност на нашите големци да разпенят пред очите на сръбския крал стотини бутилки маджарско «шампанско».

Иди, че развивай българска индустрия!. . .

Ето и Враца — Диарбекира на българските офицери, град, в който нашето войнство, не знам защо, не намира твърде радушно гостоприемство.

—Е коя е причината — питам аз в недоумение, като виждам извънредната любезност на нашите посрещачи.

— А бе, брате, все тия пусти избори са причината. Не сте ли чули. . . голи шашки. . . револвери. . . товаонова. Разбира се, те твърде малцина се увличат дотам, ама нали знаеш, че според Ивана охладяваш и от светаго Ивана. . . Па сме рекли: нека те на една страна, ний на друга страна, па. . . Какво да сториш!. . . Та тая е, ако искаш да знайш, причината. Друга причина, слава богу, няма. Инак, познаваме се, срещаме се из улиците — «Добър ден», «Дал ти бог добро.» И туйто!. . .

Тъй ти говорят гражданите.

Военните са на съвсем друго мнение:

— Остави ги тези врачане! Ний употребяваме всички усилия да живеем с тях задружно, каним ги и на вечеринки, и на балове — те странят като диви. Ний криви ли сме?

Кой е крив, кой е прав — това не е моя работа; аз излагам само моите пътни впечатления. Едно е вярно: железницата в скоро време ще измени физиономията на обществения живот във Враца, а това ще спомогне да се поизправни несъответствието във вкусовете. . .

Враца, като град, е останал доста назад: извънредно тесни, криви и кални улици, мизерни къщици и развалини на всяка крачка. Но училищните здания правят чест на града. Класното училище със своята грамада царува над целия град. Общинските училища са концентрирани в едно огромно здание, което едва-що е свършено и вече гражданите съзнават, че са направили с това една голяма грешка: трябвало вместо едно голямо да построят три по-малки училища в разни махли на града.

Паметникът на Ботева, издигнат всред един длъгнест мегдан, макар обиколен от дребни и вехти къщи, не прави очакваното впечатление. Преди всичко ви разочарова самата фигура на Ботева, излят цял от бронза, с гола сабя в ръка, стъпил върху мраморен пиедестал, по който личат със златни букви имената на дружината му и други заслужили памет. Тук физиономията на Ботева нито напомня даже известния нам Ботев портрет. Казват, сериозно или на шега — не зная, че когато немецът, комуто било поръчано да излее от бронза фигурата на Ботева, поискал портрета му — тогавашният председател на Постоянната комисия бил му казал: «Не ти трябва портрет, гледай мене — не питай за Ботева, аз досущ на него приличам, като че съм му отрязал главата. . .» И днес върху пиедестала стои гордо, казват, не фигурата на славния Христо Ботев, а на бивший председател на Постоянната комисия във Враца. И таз добра!. . .

Най-отрадно впечатление във Враца ми направи фабриката на Орозова, или по-вярно, самата личност на Орозова. Орозов?! Was ist das? — ще попита гордият столичанин. . . Я си снеми калпака, приятелю, поклони се на г. Орозова и пожелай да се народят в България повече такива труженици. Орозов е един беден самоук, който от правение на врачански бастони и табакери е достигнал

да построи една фабрика, в която днес той, с десетина работника, изработва най-елегантни кабриолети и фаетони. Всички машини и приспособления във фабриката са дело на неговите ръце. Днес цяло Врачанско е наводнено с кола и кабриолети от неговата фабрика. Едно пречи на напредъка му: капиталът му малък.

— Защо не привлечете чужди капитали към тази индустрия? — попитах аз.

Умното, съсредоточено лице на Орозова изобрази една едва уловима печална усмивка.

— Не е изгодно — отговори той. — Ще вземеш пари с 10%, ще спечелиш едва 12%. Възнаграждава ли се трудът и изкуството с 2% печалба, когато лихваринът, който и да бил той, без нищо, на мой гръб, ще си прибере своите 10 %!

Не пропуснах да посетя и прочутия склад от вина на братия Кръскиеви, които са получили награди за вината си от всичките по-важни европейски изложения в последните години. Тук ни поднесоха едно деветгодишно златно вино — здраве му кажи! Какъв ти херес, какъв ти портвейн — нектар, да го вземе дяволът!. . . От три метра те омайва ароматът му. Наляно в бутилки, бистро като кристал и струва бутилката само два лева.

— Чудна работа, джанъм, как такова извънредно вино не е могло да си пробие път, да си състави особно реноме в София!

— Е че как ще си пробие път, господине, как ще си състави име, когато не искат да ни знаят там, отгдето трябва да очакваме пример и насърчение. Ето например ония дни дойдоха в Мездра да отварят линията и какво мислите? Стотини бутилки шампански и други европейски вина дотътриха. Пък то да ми са вина като хората — хайде-де, ами то крушена чорба. Да им кихна аз на шампанското — те хабер нямат от хубаво вино. Да им поднесеш моето вино с европейски етикет, и двайсет лева ще ти платят за една бутилка, ама на́, нали е българско — просто е!

Враца има красива околност. Особено впечатление прави от южна страна проломът в Балкана, притиснат от двете страни с величествени синкави скали, наслоението на които от лявата страна ги превръща в един вид гигантски готически развалини. Този пролом на два километра навътре се стеснява и образува от две отвесни

скали една грандиозна порта, зад която се открива един широк лесист пейзаж. Тази порта се казва «Вратцáта». Оттам е и названието на града.

Аз останах крайно благодарен на гостоприемните приятели от Враца за тяхната извънредна любезност, която ме окръжаваше даже и на обратния път до Мездра.

Линията София — Роман ни откри нови природни хубости. Ребята, мирише вече на пролет, стягайте си опинците за всеки случай. . .

София, 7 март 1897 г.

P. S. Господин редакторе, слушайте какво поетическо сравнение направи Найчо. Трябва да ви кажа предварително, че релсите по новата линия не са добре смеждени и колелетата на вагоните ги трият сам-там по-силно и с това издават един остър скрип, който страшно се усилва от резонанса в мрачните тунели. Та Найчо казва:

— Чувай, я слушай това демонско скърцание, това адско виение, като че са гигантски чудовища, които са дремали с хиляди векове в недрата на тези гранити, и сега, разбудени от чудовището на цивилизацията, скърцат и вият срещу него.

В БЪЛГАРСКА ШВЕЙЦАРИЯ

ПЪТНИ БЕЛЕЖКИ

Благослови, отче Серапионе!. . . Но не ти, легендарно страшилище на Рилската обител, а ти, духовний пастирю на Черепишкия манастир, с издутите потури, раздрани от пети до колене и разпрани от коленете до пояса; ти, с разгърдената до пъпа риза, с побелялата от паспал салтамарка, с коси враждебни на гребена и водата, коси, в които восъкът от вощениците се е избърсвал петдесет години и ги е превърнал в една неописуема маса; ти, отче, с калимявка подобна на хармоника и с физиономия на нищо не подобна — благослови! Благослови моя опит да дам поне бледно понятие за величествените природни хубости, които пленяват окото на пътника, изпаднал волею или неволею на Черепишкия манастир. . .

Волею или *неволею*!? — Да, да, снизходителний читателю, съвършено вярно: вий, въпреки вашето желание, може един ден да се видите пленник на Черепишкия манастир и да седите там и ден, и два, и пет, и десет дена, да, да! Представете си, че вий сте чиновник в българското княжество, граждански или военен, все едно, и вас в *интереса на службата* ви мятат като непотребен предмет от един край на друг и това го вършат в такава внезапност, щото вий по неволя сте оставили семейството си, да речем, в София, а сами заминувате, например, за Видин, за Шумен или за Силистра. Наближава денят на светлото Христово възкресение и възползувани от празниците, вий избирате най-късото разстояние, отивате в Рахово, летите стремглав с колата и през Враца стигате в Мездра, за да не изпуснете трена. С вас заедно на станцията чакат нетърпеливо стотини хора: деца бързат при родителите си, родители при децата си, мъже, разделени от жените си, жени от мъжете си; всички мислено предвкушават сладостта от срещи, прегръдки, целувки, от картините на семейни радости и празнични веселби. И веднага едно зловещо известие като мрачен дух облетява и попарва, и омърлушава всички трепетно ожидающи: *трен няма, на 26-й километър брегът се изронил и засипал линията*. Ами сега! Сега, ако щеш, троши си главата, а ако си с анархически темперамент, иди строши главите на ония, които са виновници на тия безобразия. . . Но вий ще кажете: добре, джанъм, щом падналият бряг не е заровил под себе си цял трен с пътници, това още не е кой знай какво нещастие — от Роман тренът ще закара пътниците до мястото на катастрофата, ще минат обвала пешком, а оттам ще ги поемне софийският трен. Да, тъй би било, ако у нашия железнопътен управник имаше малко мозък в главата, ако имаше малко по-човешки чувства и състрадание към хорските нещастия; да, тъй би било, ако преждевременните тържества и пиенето на шампанско не се считаше за венец на прогреса; да, тъй би било, ако един хлапак не представляваше все и вся в железнопътното дело на България, този хлапак, на когото ако всяка капка кръв се превърне в шепа злато, пак няма да изкупи всичките пакости, които е нанесъл на България — и с

плана за софийската канализация, и с постройката на скандальозната пернишка линия, която погълна толкова милиона, и с приеманието на Виталисовата линия с изгнилите мостове, и най-сетне с престъпното преждевременно почване на експлоатацията на линията София—Роман, въпреки мотивираното мнение на всичките сериозни инженери в София...

Някаква си англичанка била казала, че искърската линия била строена от поети. Кой знай! Не желае ли тази англичанка да седне в един трен с тези поети и с нашите железнопътни управници и след един тридневен дъжд да се поразходи назад-напред между станцията Елисейна и 26-й километър?-Аз бих ѝ препоръчал за всеки случай да си приготви завещанието...

Господа управници, защо компрометирахте тази чудесна линия? Беше ли чак дотам необходимо да се похвалите на сръбския крал, че сте проломили Стара планина? Най-сетне добре, похвалихте се на краля, ядохте, пихте, тържествувахте — стигаше ви толкова; но защо поехте линията, защо почнахте експлоатацията, когато всичките инженери ви казаха едногласно, че тази линия още не е готова, че е опасна, че могат да се случат големи нещастия? И ето ná, нещастните случки почнаха вече. Обвали станаха вече няколко пъти, няколко пъти се спираше движението, хиляди хора изгубиха вяра в линията и губиха цели дни да чакат по станциите разчистването на пътя. А това е само началото, чакайте — още какво има да се случва, ако не се свестите и не вземете сериозни мерки! Направете за първо време поне въпиюще необходимото: оставете един локомотив с няколко вагона да може в случай на нужда да циркулира между Мездра и Елисейна, па да не се пресича сношението със София, и нека се постави един телеграфен апарат при Черепишката секция, гдето от ден на ден все повече пътници ще се трупат, нека се избавят тия пътници поне от мрачната неизвестност всред скалите и да знаят кой път да гонят...

Ох, поотлекна ми малко!... А аз бях длъжен, бях задължен да изкажа публично поне частица от оная грозна действителност, която беше накипяла в устата на хиляди пътници и която сам чух да се изрича от устата на стотина неволни арестанти... Не можех да отлагам своя протест на български гражданин и сам пострадавши и да чакам

до момента, когато живи ще бъдем погребени заедно с трена — а и нашия трен само един косъм го делеше от такава катастрофа. Ний, всички пътници, арестувани за Великден в Черепишкия манастир, за да отговяваме с козьо сирене, видяхме как се ронеше цял бряг пред очите ни, на 26-й километър, и се отървахме само с един камък, който разтроши стълбите на последния вагон...

А хубав е наистина; боже, колко е хубав този пусти Черепишки манастир! Извивките на шумящия Искър, притиснат от едната си страна със зелени и разцъфтели лесисти хълмове, препълнени със славеи; от другата страна притиснат от надвиснали разноцветни и разноформени гигантски скали, изпъстрени с пещери, в които се гнездят манастирските стада; по каменаците и сипеите на тези прошарени със зеленина скали весело се катерят и се мятат и припкат акробатите-ярета и дразнят апетита на плавно летящите над скалите орли; към творчеството на природата виждаме вече и делото на човешката ръка: в самото сърце на тези грандиозни скали зее новата незасъхнала рана — тунелът, с красива подковообразна извивка, а сърдитият Искър е обезсилен с разкошния железен на каменни стълпове мост, — и взето всичко, със сгушения и на дъното кацнал манастир заедно, представлява такава омайна картина, за каквато не ви дава понятие ни една от по-лесните и достъпни разходки около българската столица. И скалите на Милкова ливада са красиви, по върховете им има фигури, силуетите на които в светла лунна нощ би представлявали твърде интересно зрелище, но все пак тия скали много губят при сравнението им със скалите на Черепишкия манастир.

Колкото за самия манастир, едва ли е нужно да ви казвам, че е едно мръсно гнездо, в което един порядочен човек не може да намери място даже да седне.

Нас, неколцина случайни туристи, ни поместиха в най-хубавата и най-наредената стая. Но, боже, каква наредба! При най-голям гняв не бих пожелал и на най-позорния престъпник да сложи главата си върху такава възглавница, с каквато бе украсено моето легло. И това в привилегированата, наредена с железни кревати стая! Можете да си представите след туй какъв изглед имат другите стаи...

Един скромен съвет за бъдещите господа туристи: не разчитайте на храната и наредбата манастирска, вземай-

те си провизия и всички прибори за трапеза, вземайте си и леки постилки и не се разполагайте на веселба без нужда в манастирската душна ограда, а на откритото лоно на величествената и чиста майка природа.

София, 18 април.

ПРЕЗ МАРТА НА ЧЕПИНО

ПЪТНИ БЕЛЕЖКИ

— Я ми кажи ти, отиваш ли да те заведа аз тебе на Чепино?

— На Чепино? О, да, с голямо удоволствие. Ама аз имам и другар.

— Добре, и него ще вземем. В събота по пладне на гарата, прието?

— Прието.

Наистина, не му беше май времето за полски и горски разходки през марта, но аз толкова хвалби бях чувал за туй Чепино, щото на драго сърце приех любезното предложение на моя приятел. В събота по пладне качихме се от софийската гара и часа около четири слязохме на станцията Белово, отгдето на коне потеглихме през върха Алабак за Чепино. Едва изминахме селото, и ситен дъждец ни заръси върху оголените беловски хълмове. Селяните, които смъкваха от върховете чамови трупове и бързаха да се приберат в Белово, изглеждаха ни полуучудено, полуиронически, като че искаха да ни кажат: «А бе вий шегувате ли се, или сериозно сте намислили в такваз нощ да минувате Алабак?» Но нашето странствуване никак не приличаше на шега, когато ни една точка от горните ни дрехи не остана суха и особено пък когато дъждът, тласкан от вятъра, забръска по лицата ни. Ама търпи баба за хубост. . . Търпим и ний, жежки-жежки туристи, зер малодушие ще покажем, ако оставим на един мартенски дъждец да угаси пламенното ни ламтене към природните красоти на България. Но правичката да си кажем, като се добрахме до горската барака на върха, хайле се

позарадвахме. Тук и сушина, и топлина: накалената до червено желязна печка пращеше от разпламналите смолисти главни. Сушим се и закусваме, и надуваме Винка Лозича, и ни е весело-весело, и леко. . .

Един-едничък си имаме женски месец — марта, да ни е живичка, ама пази боже. Коварно и изменчиво създание! Нали уж тъмна нощ беше, нали уж вятър и дъжд ни бръскаха в очите — а пък излизаме из бараката и какво да видим? — Като грейнала оная ми ти месечина и покрила островърхите лесисти хълмове с една бледна фосфорическа мека светлина, и гледаш смътни грамади от върхове, високи и по-ниски, близки и по-далечни, светли и по-тъмни, и всичко това колкото се снишава — тъмнее, тъмнее и пропада в мрака на огромните долища. Дълбок ли е долът, широк ли е, далеч ли е хълмът, висок ли е, бор ли расте там, бук ли, през там ли ще минем ний, през тук ли, онуй там долу езеро ли е, снягли е или е гъста млечна мъгла — знаем ли ний! Ще кажеш — ще сбъркаш. Не грей слънце, да го видим ясно. Всичко покрито с тайнствеността и фантастическата лунна нощ. Може да не е денем тъй хубаво, тъй величествено — кой знай, но илюзията го прави сега феерическо и ний сме доволни, весели, възхитени, екзалтирани. . . (И конякът помогна малко де, недей си криви душата. . .)

— Я чакайте да опитаме има ли ехо.

И гръмна първата пушка. Гърма с гръм посрещна първият хълм и през дола с рев го предаде на втория, с ръмжение го поема третият, въздишка изтръгна от четвъртия и тази дълбока въздишка се сля с диханието на нощта. Но не оставихме ний на мира дремливите хълмове. Едва ехтенето от първия гръм изчезна в пространството, гръмна втора пушка, гръмна трета пушка и тръгна от хълм през дол на хълм ту гръм, ту рев — разбудихме нощта.

— Е-хее! — обади се някой от височините.

— Е-хее! — отговорихме ний на замръкналия заблуден пътник.

— Е-хе-хе-хее! — отзова се той отчаяно и ни предизвика да му отговорим със същия възглас. И едно нескончаемо «е-хее» се почна между нас и ни накара да направим сума предположения: дърварин ли е някой замръкнал, контрабандист ли с тютюн от турската граница.

— Това е птица, господине, не е човек — обади се равнодушно нашият водач Хюсеин.

— Птица ли? Как птица!

— Е така, птица, като пиле — поясни помакът, за да разсее моето крайно изумление, — она така си вика като човек, ама не е човек.

Вярвайте бога, да бях умрял до този момент, нямаше да зная, че съществуват таквиз птици на този свят. Едва ли ще ти бъде твърде леко на душата да изпаднеш нощно време сам в някой непознат лес и да ти се пообадят такива птички из тъмнината.

Но ний бяхме тъй възхитени от нощната картина и тъй въодушевени, щото печалният рев на нощната птица не можа да повлияе на весёлото ни настроёние. Като разбудихме веднаж нощта с пушечните гръмове, ний не преставахме да я тревожим с гласовете си. То беше едно пеене, един вик до небеса. Даже и философът, Андрюшата, и той се разпя, макар и да не му се разбираше дотам дали пее арнаутска юнашка песен или немски сантиментален романс, дали възпява някоя черноока елбасанка или къртри сърцето на някоя русокоса нюренберка.

Между туй ний слизахме все надолу и надолу, потъвахме в тъмнината на дола, ама и конякът в дългата бутилка все спадаше по-надолу и по-надолу и се приближаваше към дъното. Два часа ли, три часа ли слизахме — кой ти гледа час при таквози блажено настроение; еле най-сетне кракът ни стъпи на равно поле, на равно поле Чепинско. От лява страна на склона се съзираше бледният силует на едно минаре.

— Ете го Корово — обади се Хюсеин, — оно е по-големо от Лъджене.

Беше вече зад полунощ, нямаше защо да се отбиваме от пътя и ний подкарахме конете към Лъджене. Край селото, часа в един през нощта, ни посрещна г. Ш., стопанинът на къщата, в която ни очакваха като гости, за хатъра на приятеля, който ни бе поканил на тази разходка. Кметът на селото, бай Георги, остроумен веселяк, като характеризирва по-видните си съселяне, за нашия стопанин се произнесе тъй: «Ако искаш салтанати, иди у г. Ш.» И наистина в неговата двуетажна къща ако не салтанати, то намерихме такива удобства, каквито дай бог да намираме в много градове из провинцията. Угостиха ни с разнообразна и вкусна вечеря. Един меню от супа, заек с винен сос,

Година II. София, 5-й Февруарий 1897 год. Брой 79

ЗНАМЕ

ОРГАНЪ НА ДЕМОКРАТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ.

Георги Ив. Калинковъ

„БЪЛГАРИЯ"

ПОДЛИСТНИКЪ

Разни хора, разни идеали.

Страница от в. «Знаме», в който са поместени повечето от фейлетоните на Алеко Константинов.

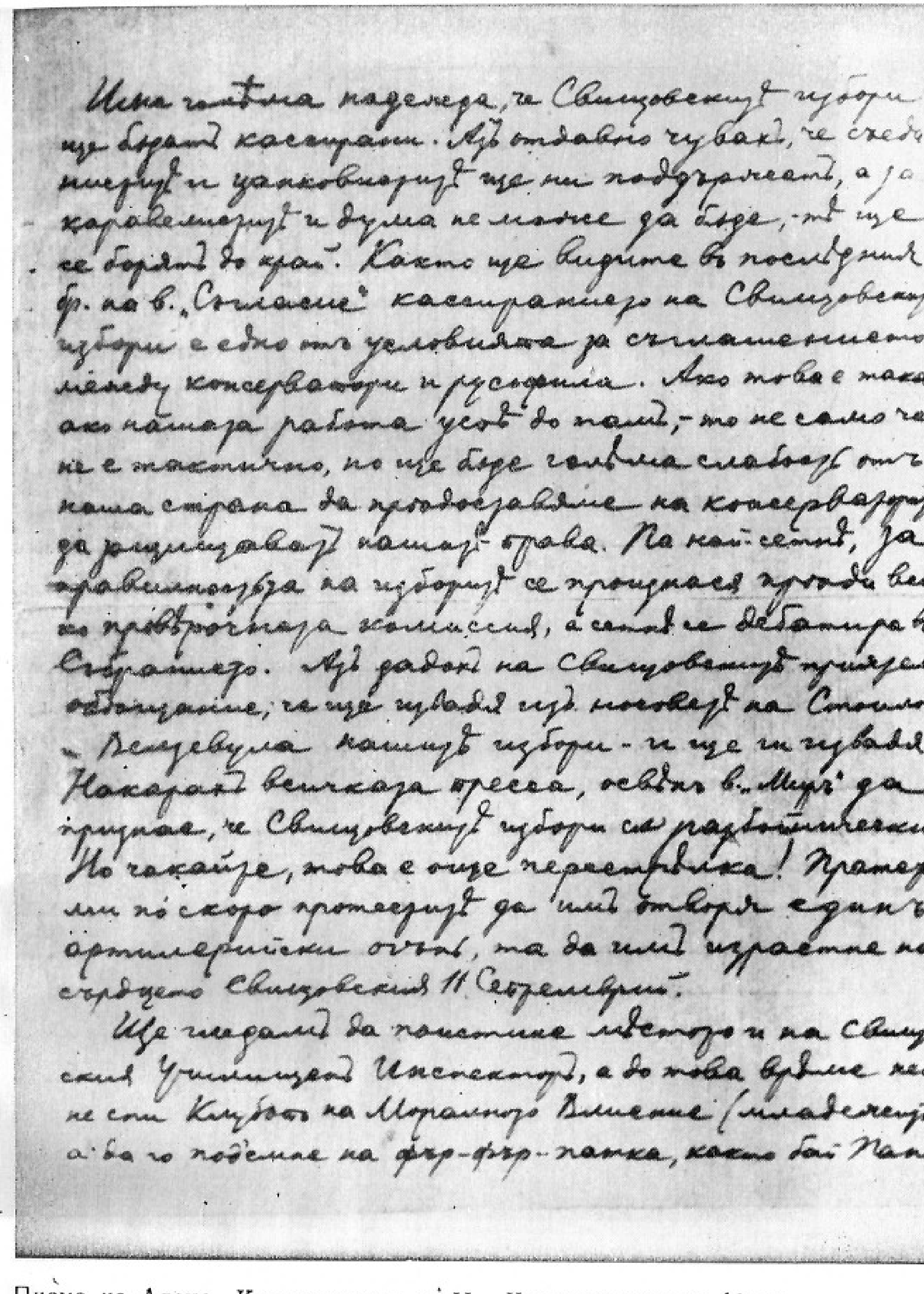

Имахъ голѣма надежда, че Свищовскитѣ избори
ще бѫдатъ касирани. Азъ отдавна чувахъ, че стеф-
новиститѣ и цанковиститѣ ще ни подкрепятъ, а за
каравелиститѣ и дума не може да бѫде, - тѣ ще
се борятъ до край. Както ще видите въ послѣдния
бр. на в. „Съгласие" касирането на Свищовскитѣ
избори е едно отъ условията за съглашението
между консерваторитѣ и русофилитѣ. Ако това е така,
ако нашата работа усѣдъ до тамъ, - то не само че
не е тактично, но ще бѫде голѣма слабость отъ
наша страна да продължаваме на консерваторитѣ
да рѣшаватъ нашитѣ права. На най-сетнѣ, за
правилностьта на изборитѣ се произнася прѣди всичко
провѣрочната комисия, а сетнѣ се дебатира въ
Събранието. Азъ дадохъ на Свищовскитѣ приятели
обѣщание, че ще извадя изъ носоветѣ на Стоилова
Величкова нашитѣ избори - и ще ги извадя.
Накарахъ всичката пресса, освѣнъ в. „Миръ" да
признае, че Свищовскитѣ избори са разбойнически.
Но чакайте, това е още перестрѣлка! Пратете
ми по-скоро протеститѣ да имъ отворя единъ
артилерийски огънь, та да имъ изгасне на
сърдцето Свищовския 11 Септемврий.
Ще гледамъ да помогнемъ мястото и на Свищов-
ския Училищенъ Инспекторъ, а до това врѣме нека
не спи Клубътъ на Моралното Влияние (младежитѣ),
а да го подемне на фър-фър-панка, както бай Ганьо

Писмо на Алеко Константинов до Н. Константинов от 10 октомври 1894 г. във връзка с изборите в Свищов.

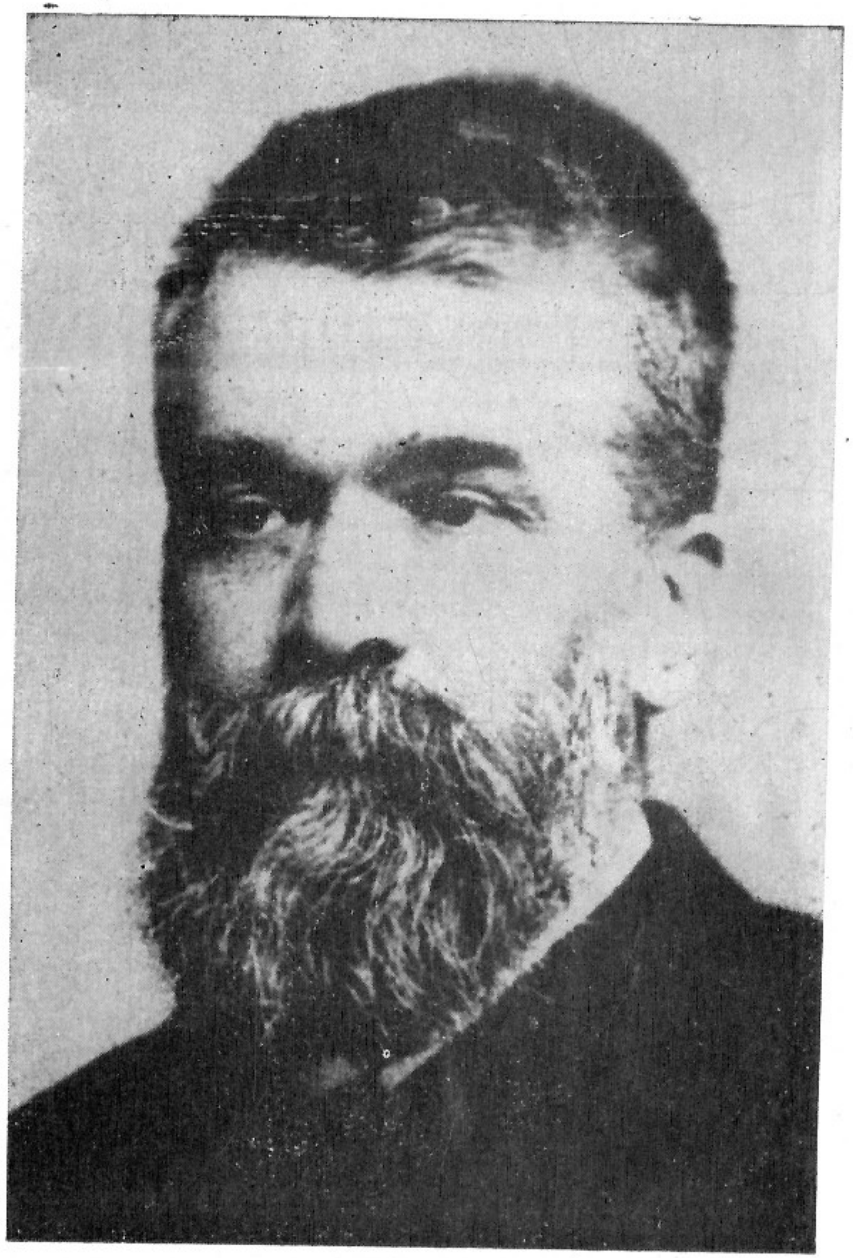

Григор Д. Начович, изобразен във фейлетоните «Тържеството на Велзевула», «Молитвата на Велзевула» и др.

год. I — София, Сѫбота 10 Февруарий 1896 г. — Брой 72.

МЛАДА БЪЛГАРИЯ

Догдѣто трае настоящата сесия на Н-р Сѫбрание, и „Млада България" ще излиза осѣми приключенъ день. — Цѣната за цѣлото двумѣсечно течение (50 брои) е 5 лева. — Всичко, що се отнася до нѣкои нѣщо, испращѣ се до стопанинъ Д. Ризовъ и А. Лазаровъ въ София. — Обявленія се приемятъ у Хр. Олтевъ, улица Ловска (срѣщу телеграфата станция), въ косото и стѣнатъ опорочуванія. — Вѣтъ брой 10 стопанинъ.

СЛОВОСЛАГАТЕЛИ

съ потрѣбни въ Централната Печатница на Н. Калѫчевъ и С-ие, срѣщу Градски Сѫвѣтъ.

Влѣзохме ли въ правия пѫть?

Невѣроятното, невъзможното, немислимото, е вече дѣло свършено! «Узурпатора» на бълг. прѣстолъ, «Австрийския ставленникъ», „католическия принцъ Кобургъ», е вече признатъ отъ великата, славянската и православната Русия за законенъ князь на България! Десетгодишнитѣ страдания и мъртви на цѣлъ единъ народъ, чиито синове бидохѫ стрѣляни, бѣсени, истезавани, затварени, изгонвани и преслѣдвани; чиито кръвни икономи ондохѫ залагани, ограбвани и распиливани; чиито нравствени и човѣшки чувства бидохѫ фалшифицирани, изнасилвани и разкращавани; — всичко туй се заличи и нехери отъ русската дипломация въ десеть само дена! . . .

Актъ на една изумителна безсърдечность и на една чудовищна недобросъвѣстность!

Тоя неожиданъ и главоломенъ подвигъ на русската дипломация възбужда у насъ двояки чувства.

Като българи, ний се радвами, че признаването сѫмѣтка, нито за словата на своитѣ царѣ, нито за интереситѣ на славянскитѣ си брати. . . .

На близкото бѫдѫще е работа да докаже, дали политическитѣ смѣтки на русската дипломация ще излѣзѫтъ вѣрни тоя пѫть. До сега, тия смѣтки — поне колкото се отнася до нашата България — сѫ излизали все обрѣнимлии. Тѫй е било прѣзъ прѣвратътъ на 1881 г., тѫй бѣ съ сѣдѣнението прѣзъ 1885 г., тѫй се случи и съ прекратътъ отъ 9 Августъ 1886 г. Во и да се окажатъ по щастливи сегашнитѣ политически смѣтки на русската дипломация, безсъмнѣнно е, че нравственно тѣ сѫ вече опорочени. Нѫмъ не ни стига умъть, колкото на дипломатитѣ; въ ний всѣкога предпочитаме нравственнитѣ печали на политическитѣ, и все още продължаваме да вѣрваме, че бѫдѫщето е на страната на расчинатия Христосъ, а не на страната на расчинитѣ го фарисеи . . . .

* * *

Мирономазанието на князя Бориса и свирѣпоглашето го признаване на князя Фердинанда отъ Русия хвърлиха голѣма часть отъ българията въ политическо нимѣстно. Отнѣдо бѣ туй нимѣстно до тамъ, щото и на турскитѣ наши тълпата викаше «урра»! Туй ни застави да задържимъ вѣстника си двѣ недѣли, че да дадемъ време на нашата българия да встрѣснее. Неведохме се къ случая по уни на турската пословица: «бракъ дарошу вендилиги гемдеръ пушкинъ» (состави низания самъ да поблагополученъ край всички вѣрнахме. И не само вѣрнахме въ края на този кризисъ, нъ и убѣдени бѣхме, че той ще се замѣсти отъ една ера на дѣйствителенъ конституционенъ животъ. Сега, тая наша вѣра и туй наше убѣждение ги нѣма вече. А нѣма ги тѣхъ, защото признаването на князя Фердинанда е опрѣдѣление на всичкитѣ стамболови залуцуни, и следователно, опозоряване на нашия конституционализмъ, и защото туй признаване не ни дава право да анализаме въ бѫдѫще на славянскитѣ чувства на Русия и да се осланяме на нейнатѣ нравственность. Една прѣстѫпна нравственность ще бѫде да внесе въ бѫдѫщитѣ си политически смѣтки братскитѣ чувства на Русия, и една непроходима заслѣпенность ще е да считаме възможно въстържествуването на народния суверенитетъ, безъ една опорита борба съ коронатѣ. . . .

Его защо, бѫдѫщитѣ усилия на нашата интелигенция трѣба да бѫдатъ устремени нѫмъ двѣ точки: 1) замѣнившото у насъ полити на коронатѣ съ волата на народа, и 2) съдѣйствието на една Балканска конфедерация, въ чийто съставъ да влѣзе и България. Тѣли двѣ положения трѣба да съставятъ идеята на нашата бѫдѫща вътрешна и вѣнкна политика.

Когато постигнемъ дойдѣ тѣзи задачи, тогаѫ, и само тогаѫ, ще можемъ кажи, че сме вече излѣзли отъ кризиса и сме вече влѣзли въ правия пѫть.

В. «Млада България», където Алеко Константинов помества част от своите фейлетони.

Заглавна страница на «Юбилеен сборник на «Славянска беседа», редактирана от Алеко Константинов.

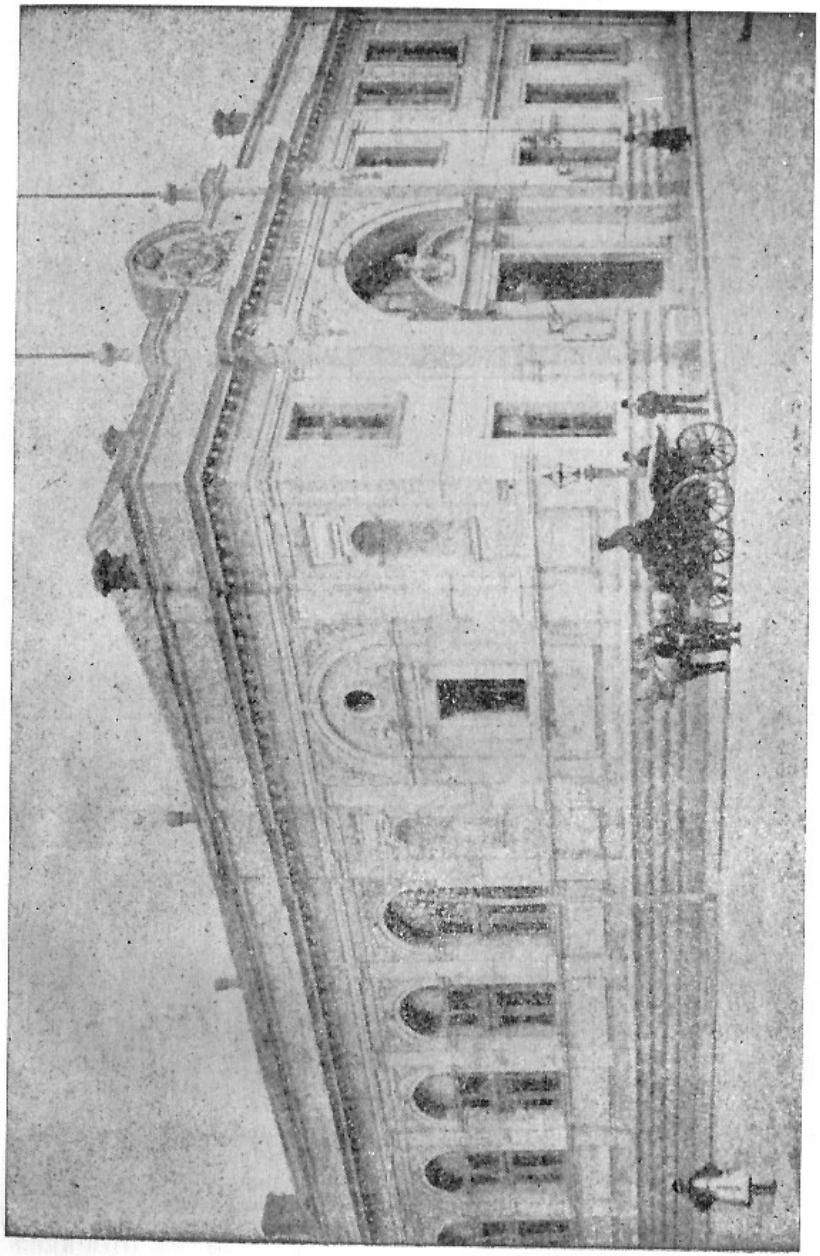

Новата сграда на «Славянска беседа» в София, построена през 1890 г.

Последната снимка на Алеко Константинов заедно с М. Такев и др. в Пещера на 11 май 1897 г.

душен бут от сърна, печено прасе и фрукти, като прибавихме и нашите закуски-деликатеси, можеше да задоволи не само селските гастрономически потребности. Освен това ние имахме на разположение три извънредно чисти легла, каквито, за съжаление, рядко срещаме и досега из нашите прокопсани «хотели».

Разсърдена, че дала няколко дена хубаво време, марта сега не преставаше да се мръщи и да плаче. В неделя осъмнахме (думата о с ъ м н а х м е е употребена тук за украшение, а всъщност ний се събудихме часа около девет), при едно опърничаво време, което никак не ни разполагаше към разходки. Ограничихме се само да посетим селото Баня, което задънва откъм юг хоризонта на Чепинската долина и е на два километра разстояние от Лъджене. В Баня и до днес благополучно обитават най-отчаяните главорези, начело с Алиш Ефенди, които, заедно с други, през 1876 година изпиха кръвта на баташкото население. Такива ужаси ни разказаха за туй диво помашко население, напълнило из целите Родопи, щото не знаеш на кое по-напред да се чудиш: на овчедушното ли търпение на българското население, или на подлото бездействие на нашите власти. И да не мислите, че сега помаците са се покаяли? — Ни сянка от подобно чувство. Само страхът пред въоръжена сила спира проявяването на дивите им инстинкти. Ето ви един пресен пример: нашият стопанин от Лъджене, г. Ш., българин, е предприел доставката на траверси и изпратил свои работници в определената от властите гора. Но Алиш Ефенди, баташкият герой, от яд защо той да не вземе доставката на траверсите — какво мислите направя? —Нагласява около 30—40 души помаци из Турско да навлязат в нашата граница и да сплашат и разгонят работниците на българина. И навлизат тези разбойници един час и половина навътре в българската територия и само благодарение на бързите и енергични мерки на нашата гранична стража била е предупредена катастрофата. И да не речете, че виновникът, Алиш Ефенди, е хванат, осъден и лежи закован във вериги за изплащане на новите си и стари тежки грехове. О, не, съвсем не: в неделя след обяд в главното лъдженско кафене ний го видяхме възседающ на председателското място, окръжен от първенците на селото; той важно-важно поглеждаше наоколо си и благосклонно приемаше дълбоките поздрави на входящите в кафенето. Предавана незабележено от ръка на ръка, до

моите ръце достигна една хартийка, на която с молив бяха написани следните думи: «Този е знаменитият Алиш Ефенди.» Знаменитият! Благодарим за такива знаменитости. О, робско племе, ще стръснеш ли ти някой път тия робски чувства, или вечно ще продължаваш с плач права да печелиш. . .

Алиш Ефенди бе дошъл в Лъджене да разбере като какви са тия хора, дошли от София ни в туй, ни в онуй време, и като разбра, че ний не сме някакви власт имущи птици, от които може да извлече полза, след като им замаже очите — върна се преспокойно в селото си. А с големците той и неговите събратя умеели много добре да се отнасят: ще ги посрещнат, ще ги нагостят богато, ще ги изпратят с почести, най на края ще им завъртят мозъците тъй, щото ще ги смяташ за светци, и току виж, че капнала някоя облага за тяхната община — я джамийката им ще поправят, я училище ще им направят на царски пари. Недавно един от министрите, като посетил Чепинско, отбил се и в селото Баня, та като се изсипали всичките помаци на улицата, наредили се стройно в два реда, че като заредили ония ти «теменна́» от земята, ония ти сърдечни поздравления — слисали министъра, та не знаел где да си тури ръцете. Българите, виж, не им иде отръки да чинят такъв ихтибар и з а т о в а, види се, нищо не могат да си изпросят. Алиш Ефенди, казват, не обичал да клати чалма на какъв и да е големец, а предпочитал винаги, и за най-малка нужда, да се сношава направо с министрите. Аферим кьопоолу!. . . Когато помаците ходатайствуват за нещо пред големците, имали обичай да се препоръчват за чистокръвни българи. «На́, господине, виж тука, господине — и сочат жилите на ръцете си, — тука българска кръв тече, господине, чиста българска кръв.» А при други случай, да ги обесиш, няма да ти признаят, че не са турци, макар и думица по турски да не знаят.

РАЗКАЗИ

«ОТ МНОГО УМ»

РАЗКАЗЧЕ

. . .Жена му ако е българка, много ще ми бъде чудно, но той е българин. Има си българи роднини. Наистина, той не им ходи и те не му ходят, но туй не изменява званието им на негови роднини. Ако искате да знаете истината, жена му е, която не може да ги търпи. Тя е жизяла някъде из Европа, па сега не може да търпи простите. Натура!

— Parvan, je ne veux pas qu'ils me viennent ceux là, les vôtres! C'est entendu, n'est ce pas? Първане, не искам да ми дохождат онези, вашите! Разбра ли? — каже госпожата и Първан мига. Характер!

Родните му дохождаха отпърво еднъж-дваж да видят булката, но тя не ги удостояваше много-много с тази чест.

— Mais qu'est ce que ça te fait, ma chère? Un moment! Ils desirent te voir. Какво ти струва, драга? Минутка! Искат да те видят — умолява Първан гордата съпруга, която стои в друга стая и не иска да излезе пред Първановите роднини.

— Tu ne me prends pas pour un monstre, je crois bien? Je ne veux pas me montrer à ces sauvages-là! Вярвам, че ти не ме считаш за чудовище? Не искам да се показвам аз на ония диваци! — каже сърдито госпожата, тропне с крак и се изправи с всичкото си надменно величие.

На Първана беше мъчно отначало, но принуден да мига и да мълчи, той лека-полека привикна.

Дълго време не му дохаждаха родните. «Оставете го по дяволите» — казваха те.

Първан напредна, а Madame Parvan йоще повече. Нареди си тя един салон и какъв салон! Колко великосветски романи са прочетени, колко модни прейскуранти са разгръщани, догде се изработи този вкус. То не е салон — съкровище! Наистина, Първан позадлъжня малко, но кой му гледа такива дребни работи. Па най-сетне какъв ще бъде той аристократ, като няма дългове?

Но не е работа само в изящната наредба на салона; това може да го извърши всякой декоратор; достойнството

е да сгрупират un cercle comme il faut, един такъв кръг на избраници, щото като кажат le sercle de Madame Parvan, да се разбира fine fleur du fin du siecle, de fin de l'aristocratie. Като каже някой, че той е habitué на нейните jours-fixes, това да бъде атестат за принадлежността му към цветето на най-висшето общество. А кой ще може да сгрупира такъв кръг, ако не Madame Parvan?

Избраний ѝ ден е сряда. Господин Жан, упоителният тълкувател на Вагнера, Верди и Маскани, като се прощава с барон де Мармелон (според метрическите книги: Шлойме Келипирмахер), никога не казва au revoire, а винаги à mercredi, monsieur le baron! До сряда, г. барон!

И нека някой обикновен смъртен се опита да проникне в сряда в къщата на Madame Parvan!. . . Портиерът Григор (между нас казано: Гунчо от Блъсничево) е йоще по-горд. Той по-скоро ще издере очите на «тукашния», отколкото да го пусне в светилището на аристократията.

Един ден Mme Parvan отиде у Mme Pardeux. От дума на дума, те се нагласиха да вземат един файтон и отидат в Ючбунар (Yoy know him, I believe, my dear?) на разходка.

И Първан излезе на разходка, към Пипиниерата. Разхожда се той разсеяно и — въобразете си какво нещастие! — при завоя на една алея изпъква отпреде му цяло семейство роднини. Как ще избяга? Не може!

— «Добър ден.» «Как си, Първане?» «Много си се възгордял бе, Първане!» «Кой, аз? Защо не дохождате у дома?»

Днес е сряда — смята в ума си Първан.

— Заповядайте тази вечер на чай. Непременно!

— Благодарим. Ще дойдем, непременно! — отговарят добродушните роднини.

— «Сбогом.» «Със здраве.»

Вечерта Първан мълчи, потайва се. Няма кураж да каже на Madame, че ще му дойдат роднини на чай. Че оставете това, ами и друго нещастно съвпадение. Как да се случи Madame Parvan да се срещне къде Ючбунар с Мармелона и да го покани тази вечер на чай! А като покани него, трябва да покани и господин Жана. Взе тя една изящна, ароматична картичка и с едър почерк (Madame прочете в една книга, че едрият почерк е най-верният признак на аристократизъм, и оттогава почна да пише с огромни бук-

ви) написа обикновеното: «Mr Jean est prié de faire part. . . etc.»

И двамата се явиха. Разбира се!

Ами сега? Първан стои като на бодли. От минута на минута очаква да пристигнат роднините. Ще пристигнат те, но портиерът Григор, като знае, че в салона са господин барон и господин Жан — ще направи скандал. Реши Първан да си признае греха и го призна.

— Mais tu est bête, mon cher!

— Pardon, ma chère!

Спречкаха се малко, но скоро изравниха въпроса. Жан е на мнение да пуснат «les pauvres» да се посмеят с тях — «C'est rigolo, savez-vous?» Де-Мармелон не е съгласен. Madame тържествено заявява: «Une idée, messieurs!» Идеята е следующата: да излезе Григор на улицата и като види, че роднините идат, веднага да съобщи; тогава ще изгасят светлината в салона и ще избягат в спалнята — тя е към двора, не се вижда светлината от улицата, — «les pauvres» ще дойдат, ще звънят, ще звънят и като видят, че е тъмно, ще си отидат. «Bravissimo!» —вика господин Жан. Казано—свършено. Григор стои на улицата и като че дебне някоя жертва, пристъпва и се взира в бедно осветената улица. «Ето ги!» — и Григор тича в салона и засмян докладва с таинствен глас, като че ще го чуят от улицата: «Идат!. . .» Пуф-пуф! — свещите изгасени. Vite, скоро! ха, ха! хи, хи!. . .

Избягаха в спалнята. . .

Приближава се роднинското семейство към къщата на Madame Parvan.

— Мамо, Първанови може да спят вече — казва малкий син.

— Не, пиленце, те не си лягат тъй рано — отговаря майката.

— Спят, маминко, спят. Видиш ли, няма никаква светлина.

— Наистина, жена, не виждам светлина — обажда се мъжът, — те или спят, или са излезли.

— Как ще излязат, нали ни каниха непременно на чай? — казва наивно жената.

Спират се пред входа. Звънят. . .

Идете си, простодушни хорица, идете си! Недейте звъни! Знайте ли вий туй звънтение какъв истерически смях произвежда там. . . в спалнята!. . .

И Шлойме Келепирмахер, и господин Жан, и Madame

Parvan примират от смях. Първите двама се смеят на смеха на мадамата; тя пък мисли, че са възхитени от «идеята» ѝ.

И Първан иска да се засмее, но. . . въздиша.

Идете си, добродушни хорица, и съхранете вашето досегашно отвращение към такава цивилизация. . .

Или не! Дигнете я на смях! Подиграйте се с тази цивилизация тъй, както се подиграват с думите: «Ний Афицерските дами сме на едно мнение, а вий, госпожите, може да бъдете на друго мнение. . .

Пусти върхар! . .

ПАЗИ БОЖЕ СЛЯПО ДА ПРОГЛЕДА

Синът служеше в едно от чуждестранните агентства в Цариград. Бащата, дядо Петко Белокръвченина, живееше в едно село в Северна България; ако и стар, неволята го нудеше да пори с ралото гърдите на майка България, за да поддържа бабичката си и своето бедно, жалко съществувание.

Негово високоблагородие Христофор Белокровский беше едно време сополиво, одърпано, зацапано хлапе, което се валеше в нечистотиите на селското купище. Консулът мина през тяхното село в този ден, когато съвършено случайно детето беше изкъпано: изкъпано беше, защото прасето като излязло из обраслата локва, детето се спуснало към него, хванало го с една ръка за ухото, с друга за четината и искало непременно да го възседне; да го яхне не могло, но успяло да налепи на кълчищената си ризка всичките хубости, които прасето е могло да понесе от гнилото блато. Тогава чак майка му се е наумила, че детето има нужда от къпание, и след като му стоварва десетина оки бой на гърба, гурнала го в коритото с ризката заедно: първата вода се превръща на боза, втората на непрозрачна мътилка, че третя, че четвърта, та чак петата вода се избистря и из нея изскача едно чистичко, черноокичко, хубавичко, бяло-червено момченце, с живи хитри очички. Седи хубавецът в натура срещу

огъня, седи и майка му отстрана и му суши ризката. Хем я суши, хем погледва чедото си и май-май че се съмнява дали е туй нейното чедо, дали не е. Облича му ризката и го изважда да се припече на слънце и да му изпощи главицата. Свършва и тази операция, причесва му косата и баш в тая минута зачуват се звънци; от завоя изскоква един фаетон и спира до тяхната къща, на кръчмата. Консулът.

— Хайде, мама, иди сега при оня чичо — учеше майката чедото си, — иди при него и му кажи: «Чичо, дай пет пари.»

И отиде момченцето. Консулът беше извадил от чантата си закуски и си подкрепяваше силите. Детето се изправи недалеч от масата и като захапа пръст, следеше хапките на пътника и подсмърчаше. Консулът го забележи и зачудено впери очи в него — за пръв път му се падаше случай да срещне такова чисто дете из нашите села, чисто и хубавичко. То хубавички ги има много, но не личат чъртите им под нечистотиите, които покриват цялото им тяло.

— Чичо, дай пет пари! — каза детето и веднага засрамено си наведе и извърти главата със захапан пръст.

Гавазинът обясни на консула, че детето иска пет пари.

— Защо ти са пет пари? — попита гавазинът по поръчка на консула.

Но детето бе научено само да поиска пари, не бе му казала майката защо му са пари и затова вместо отговор то повтори:

— Чичо, дай пет пари! — и пак се засрами.

— Как ти е името? Как те викат? — попитаха детето.

— Ристу! — отговори то.

Гавазинът обясни, че името на детето е Христо.

Дали по някои частни, семейни обстоятелства, дали по племенна симпатия (консулът беше славянин) — кой знае, но той усети едно влечение, смесено с жалост, към туй хубавичко, бедно българче и в няколко минути в ума му се роди една блага идея; роди се, разви се и израсти в цял план: да вземе със себе си и да възпитае това дете.

Гавазинът повика майка му, майката повика баща му и се почнаха преговорите. Цял час се продължаваха увещанията. Дойде и кметът, дойдоха и други селяни; почнаха и те да придумват родителите и най-сетне с черпня,

със сълзи убедиха ги да дадат чедото си на консула, «да се изучи, да стане човек, та да видят и те спокой на стари години».

Седна консулът във файтона, намести при себе си малкото селянче, зави го с един шал; трепнаха конете, дръннаха звънците и в един облак прах изчезнаха пътниците...

Консулът не прати Христа веднага в странство, защото не искаше да го оттръгне от родната му почва; а го остави цели пет години в българско училище. От време на време той го караше да пише на родителите си, а заедно с писмата притуряше и по нещо армаганец. Като свърши българското училище, Христо замина да следва наука в странство. Настаниха го в един пансион и го зачислиха в гимназията. Облече Христо красива униформа със златни копчета, фотографира се и изпрати боядисан портрет на родителите си. То беше радост, то беше гордост за тия бедни селяни да гледат, да целуват този портрет, да го сочат, на който мине-замине. . .

Христо се подписваше отпърво в писмата си «Ваш покорен син — Христо» и описваше надълго и нашироко живота си в пансиона. Сетне почна да пише по-кратки и по-сухи писма с подпис: «Ваш син — Христофор». Още по-сетне писмата захванаха да се явяват по-рядко и по-рядко. Най-подир, обади се той, когато постъпи в Института на източните езици с едно писъмце в няколко реда, подписано «Ваш — Хр. Белокровский», и след туй вече не го чуха какво стана с него. . .

А ето какво стана: гурна се Христо с главата надолу в кипящето море на шумното гостоприемно общество и когато вълните го изтласкаха на един бряг, той се сети разделен с цяло море от своето минало. Той сам повярва, че е аристократ.

«Пази боже сляпо да прогледа!» — казва българската поговорка и много на място го казва. Не от прогледналия физически слепец се отвръща българинът, а от слепеца-простак, издигнат от нищожеството, от тинята, благодарение на случайни обстоятелства достигнал, без разбор на средствата, до висота, която той омърсява със своето присъствие. . .

Господин Белокровский свърши института. Консулът, престарял вече, продължаваше да го поддържа до последния ден на курса и сетне, като го снабди с нужните

средства, препоръча му да се завърне в отечеството си. Белокровски не послуша съвета и още няколко пъти поиска пари от своя благодетел, а когато последният му заяви, че е готов да му помогне само под условие, че ще се завърне на родината си, нашият дипломат му написва едно грубо писмо, в което заявяваше, че прекъсва с него по-нататъшните сношения. Консулът и тук не се обезкуражи, той дълго време е служил на Изток и е запознат с грубостта и невъзпитанието на източните хора и за да изпълни дълга си докрай, той употреби влиянието си и изходатайствува за Белокровски място в едно от агентствата в Цариград.

Ходят българи търговци в Цариград, овни продават. Като се срещат с тогоз, с оногоз, от дума на дума научават се, че в еди-кое си к о н с у л а т о има един българин, Белокровски, барабар с консула. Връщат се търговците в България, ходят по селата да сбират овни, па тук приказка, там приказка и в България се разчува, че в еди-кое си консулато в Цариград има българин, Белокровски, барабар с консула. Разчува се и в дядо Петковото село. «Кой ще бъде този Белокровски? А бре, селяни, да не е на дяда Петка Белокръвчанина детето бре?» Питат дяда Петка: «А бре, дядо Петко, где е твоят син сега?» «Ох не зная, дядовото, не зная; писа ми едно време, писа, па престана, за консул се учеше, ама жив ли е, умрял ли е, не зная.» «Жив е, дядо Петко, жив е. В едикое консулато в Цариград бил, барабар с консула.» «Истина ли бре, селяни?» «Истина, дядо Петко!»

Продаде дядо Петко една нивица, взе някоя пара, нарами торба с хляб, хвана тоягата и «Сбогом, жено! Прощавайте, селяне!» «Сбогом, мъжо! На добър час, дядо Петко!» — и замина за Цариград. . . Прегърбен от трудове и неволи, прегърбен от старини, крачи дядо Петко към. . . Цариград!. . . Стига Габрово, заминува го, поемва Балканя. . . Ох, чедо! мило си, чедо!. . . Превадява Св. Никола, минува Шипка, Казанлък, Загора. . . Спира се, почива, похапва, поспива и пак закрачва. . . «Далеч ли е, чичо, Цариград?» — пита дядо Петко работните селяне. «Далеч е, дядо, далеч е! Ами за какво си се наканил чак до Цариград, дядо?» «Син имам там, дядовото, син, барабар с консула е там в консулатото!». . .

Стига дядо Петко Едрене. Град голям, като плъзнал оня ти свят. . . да се замае главата на човека!. . . Вижда старецът една чешма, спира се, мокри си вкокалените опинци, ръси си студена вода на главата, посядва да почине малко на кьошка около шадравана и пак закрачва напред. Пита, разпитва и християни, и турци накъде е цариградският път и бърза да излезе вън от града и там, на полето, да подкрепи със сън старческите си сили. Сипнала, несипнала зора, става дядо Петко, попротегне се, поизпращят вкоченените стави, нарами торбицата и пак повлачи подбитите нозе. . . «Далеч ли е, аго, Цариград?» «Далеч е, дядо, далеч е!». . . Много мина, малко остана. Напряга бедният старец последните си сили и пристъпва. . . Минуват още ден, два, пет дена, гледа странникът, сегизтогиз железница изфучи край него и се изгуби в мъглата... Ех, де да е дядо вътре, досега би видял чедото си, би му се нарадвал!. . . Ама сиромах е дядо, не може да плати за железница. . . Минуват още два дни. . . «Далеч ли е, аго, Цариград?» «Близо е, дядо, близо е, половина ден път!» «Да си жив, аго, за добра дума!» — отговаря дядо Петко — и ободрен от близостта, почва по-бодро да крачи и замръква пред самия град. Уморен е дядо Петко, но хваща ли го сън? . . . Задреме малко и ето чедото му, Христо, изпъкне пред очите му, таквози, каквото си го знае на портрета, с жълти копчета, па се спусне да го прегърне и. . . стресне се дядо, пробужда се. Пак задреме, и ето чедото му, Христо, по ризица, зацапаничко, и на кълчищената риза жълти копчета. . . и тези копчета светят, бляскат. . . смеят се, всичките копчета се смеят. . . не, не се смеят, ами дрънчат, дрънчат като звънци. . . много, много звънци. . . облаци прах. . . и в праха звънци, звънци. . . и дядо тича подир звънците, тичат след него и селяните и викат: хеей, беей! . . . тича дядо, и хъ да стигне звънците, спъва се в една купчина жълти копчета, копчетата се пръскат и почват да дрънчат и да се смеят. . . Стресва се дядо Петко, събужда се, зора едва-едва се сипва, а около него по полето цяло стадо овни, дрънчат със звънците и блеят. . . Стана старецът, нарами торбицата, прекръсти се и след малко потъна в спящите още улици на грамадния град. Видя той едно кафене отворено, слугата по чехли полива с ибрик и подмита пред вратата, между кьошка, на който бяха насядали вече някои ранобудни старци турци. Отби се и дядо Петко: «Сабах-хаир-

олсун!» «Аллах-разъолсун!» — отговарят старците и сторват място за нашия пътник. От дума на дума разприказват се, разпитват го откъде е, защо е дошел. Дядо Петко им разправя, че е дошел при сина си, който е барабар с консула, в еди-кое си консулато. Турците го похвалват, че е отхранил таквози чедо, и му поръчват кафе. Изпива дядо кафето, изпушва лула тютюн, дават му турците едно момче да го заведе чак до консулатото. . .

Дядо Петко влезе в консулатото. Гавазинът го погледна отвисоко, но сетне се смекчи, като му каза старецът, че е баща на Белокровски.

— Той спи още, дядо, ще почакаш един час — каза му гавазинът българин и го введе в стаицата на портиерина, гдето го гостиха с чай.

— Ами защо спи още, нали съмна отдавна? Да не е нещо болен? — пита със стегнато сърце старецът.

— Не е болен, дядо, здрав е. Те така спят големците — отговаря гавазинът.

— Ами че той големец ли е? — пита дядо Петко и сърцето му трепери от радост, чаят се разлива от чашата и попарва ръката на дядо, но той не сеща.

— Големец е, дядо, големец е. Блазе ти, че имаш такъв син.

— Големец, а? Хе, хе, хе! — сърцето на дяда Петка ще изхвръкне. — Ами той не ви ли е говорил нещо за мене. . . а?. . .

— Не ни е говорил, дядо, той с нас много-много не приказва. Все с консулите има работа.

— Тъй, а? С консулите? Хе, хе,хе!. . . Ами с пашата приказва ли? — пита старецът, като се наслаждава предварително от отговора.

— Кой ти гледа пашите, той с везиря приказва.

— С везиря!. . . Па има хас да речеш, че и със султана приказва? — пуща предпазливо блаженият старец.

— Разбира се, че и със султана.

— И със султ. . . — сълзите задавиха стареца; не може той да понесе толкова щастие и руква неудържим поток от радостни, блажени сълзи. . .

Звънецът възвести пробуждането на големеца. След половина час, когато слугата му внесе чай, гавазинът, последван от дяда Петка, почна да възлиза по стълбите, като кроеше в главата си план как да устрои срещата, за

да излезе по-ефектен сюрприз. . . и реши да почука на вратата и да введе бащата без предварителен доклад. И наистина, почука, отвори вратата и бутна дяда Петка в стаята. . .

— Баща ви, ваше виеокоблагородие! — извика тържествено гавазинът. Докторът остана като гръмнат, изтърва чашата с чая и. . . колебанието му трая само една секунда. . . Той скочи от стола си и като изгледа с най-голямо презрение баща си, изрева:

— Какво?! Как ти смееш да ми водиш в кабинета такива. . .

— Христо!. . . чедо!. . . — изтръгна от гърдите си дядо Петко.

— Изведи го! — кресна докторът с разтреперен глас и като грабна от масата една шепа пари, подаде ги грубо на гавазина и му изръмжа със стиснати зъби: — На́, дай му тези пари, па да се махне оттука, чу ли?. . .

— Слушам, ваше високоблагородие!. . .

И негово високоблагородие Христофор Петрович Белокровски затръшна ядосано вратата. . . . . .

. . . . . .!

Пази боже сляпо да прогледа!. . .

ИЗ МИНАЛИЯ ЖИВОТ НА «СЛАВЯНСКА БЕСЕДА»

«Казвате, господа, че Беседата не напредвала — издума нашият приятел Бомба́рдек. — Как да не напредва? Вий знаете ли, че каквато разлика има между днешния салон на Беседата и буфета при Градската градина, такваз разлика има между днешния живот на беседското общество и тоя в начало.

— Наистина, господин Бомба́рдек, разкажете нещо от миналия живот на Беседата — обади се един от компанията.

— Че за кое по-напред? И време нямам сега. Но, хайде, ще ви разкажа за един малък епизодец, па вий съдете има ли, или няма разлика между тогавашното и сегашното.

Туй беше преди тринайсет-четиринайсет години, не помня точно; давахме ний, Беседата тоест, бал срещу Нова година. Вий сте още деца, по това време всички сте биле пръснати из Европа по учение; вий заварихте Беседата горе-долу уредена, но какво беше в началото! Сега даже невероятно ще ви се види, като ви кажа, че ний давахме б а л а, за който е думата, в мизерничкото салонченце на буфета при Градската градина. Тогава нямаше още салонен струнен оркестър. Хохола, като се завреше със своите музиканти в едно кьоше, че като запращят тръбите, ще помислиш, че си под стените на Йерихон. Но не знам как, като че по-весело беше тогава, по-весело и по-одушевено. Идея имаше тогава в дружеството, господа, и тази идея въодушевяваше обществото. «Славянска беседа» не беше само пуст звук. Сега не е тъй. . . Впрочем, кой знай, ний възрастните сме винаги песимисти и миналото ни е все по-мило. Весело беше наистина, но се случваха по някой път такива дивотии, че сърце ми не дава да ги спомням. Но обещах се да ви разкажа една случка, няма сега да се отказвам. По онова време, господа, имаше между военните доста разгаленички офицерчета, сега като че поизчезнаха, сега виждам между тях образованички, възпитанички, но по онова време — пази боже! Скандал подир скандал. Сега престанаха, а тогаз, току чуваш, че тогоз били в кафенето, на оногоз вадили шашки в шантана — ей таквиз! Дивотии!. . . Вчерашно хлапе, турило златни копчета, запасало сабя — не можеш да му излезеш насреща. Бре, стой! И аз съм човек! Йок, ти си мужик! — Гледай ти, кюлхане, недно! Тогава още «Ваше благородие» им казваха солдатите. Савичката ги цереше тях хубавичко, ама има ли всякой неговите железни мускули. . .

Сега да ви кажа за случката. Веселим се ний, танцуваме; по едно време, около полунощ, виждам аз, вмъкват се в салончето, от задния вход, двама офицери, подпоручик Носовирков и прапорщик Лимончиков, пияни като английски матроси. Кой знай от каква оргия се завръщаха! Влизат те, господа, с шашки, изправят се почти всред салона и почват със замъглевени очи да изглеждат нахално всичките дами наред, и си фъфлят помежду си. Танците спряха. Настъпи малък антракт пред полунощ, щеше да се почне лотарията. (И тогава имаше лотария.) Публиката се настани около масите да закусва. Двамата

офицери накараха грубо един служител да им дотътри маса насред салончето; седнаха те и Носовирков, колкото му сила държи, почна да удря по масата.

— Еей, ти, ела тука бре! — вика той служителя с прегракнал глас. — Остави онези там другите, при мен ела, като те викам. Дай тука една б. . . б. . . бутилка ш. . . шампанско, чуваш ли? Ш. . . шампанско! Скоро!

Направи той свойта поръчка и изгледа надменно цялата публика, като че публиката трябва да остане с отворени уста пред неговото умно «ш. . .шампанско».

Донесоха им бутилката, изхвръкна с гръм затулката и шипящата влага се запени в кристалните бокали. Офицерчетата, полуразлегнати на столовете си, с крак върху крак, задимиха цигари и почнаха да стрелят презрение върху окръжающата ги публика, ако погледът им падаше връх някой мъж; или се силяха да изобразят маслен поглед, ако окото им падаше върху дама. Всяко тяхно движение беше провокация;те като че искаха да кажат на публиката: «А бе защо не дойдете да ни дръпнете един бой?». . . По едно време, господа, виждам аз — става подпоручик Носовирков, столът се търколи зад нето, — той се обръща и изглежда стола усмихнато, но при туй обръщание и той сам щеше да се строполи върху стола, ако не беше си разтворил нозете да запази равновесие; той се сепна и когато погледна напреде си, очите му случайно се срещат с погледа на една дама, която едва сдържаше усмивката си. Кой знай как си е изтълкувал офицеринът тази усмивка; той напълнва двата бокала, като разлива с разтреперени ръце зад краищата, взема чашите и като пристъпва към дамата, подава ѝ с една възмутителна дързост бокала: «На́, ш. . . шампанско, з. . . за ваше здраве!» Госпожата беше една умна жена. «Благодаря — каза му тя, — аз съм здрава, но вий изглеждате да сте болен.» «Е, тогаз, дай да се ч. . .чукнем!». . .

Аз не можах повече да се сдържа, спуснах се към офицерина и като го хванах с два пръста за ръкава — вий виждате, ч господ ми е дал силица, — с един замах го дотътрих и го сложих на стола му. Какво?! Що! Мужик! Развика се онуй ти момче и бърка да вади шашка, па и прапорщчикът, и то изведнаж за сабята се хваща. Аз им казах тихичко, но решително, че ще строша шашките им. ако се осмелят само да ги изтеглят, и си сложих ръката върху един тежък стол. И представете си — те млъкнаха.

Видяха с кого имат работа. . . Почна се лотарията, след туй пак танци, завъртя се балът, възстанови се веселбата. Кога са се измъкнали офицерчетата — аз не забелязах. Свърши се балът, излизам аз с жена си през градината; в ръце държа една ваза и една мастилница желязна — от лотарията ми се паднаха. Вървим си така, тихичко, излязохме на улицата срещу двореца; по едно време като изплющя един камшик по врата ми — звезди ми светнаха пред очите. «Варди се!» — извика жена ми. Доде да се обърна — пляс! Още един камшик по гърба ми. Взирам се, офицерчетата! Носовирков и Лимончиков! Че като грабвам вазата — бух едного, мастилницата — бух другиго; те обърнаха гръб, погнах ги — кого настигнах, не зная, ама едно таквоз текме му изтипарих, трябва и днес да го помни, ако е жив. . . Посмекчиха се вече тези възточни бабаитлъци. Кажете, господа, можете ли да допуснете, че е възможен днес за днес такъв скандал в Беседата? И мислите, че малко е спомогнала Славянската беседа за смекчението и облагородяването на нравите? Сега не подпоручик, ами и генерал, като влезе в салона, с респект влиза. Право казва един от вас, че сега:

Славянска беседа е мирна ограда,
за дружба сърдечна, за чиста услада,
страстта тук немей.

Тук българин с сърбин и чех със словак,
хърватин с словенец и русин с поляк
по братски живей.

Беди ли, тъги ли сърце ти налягат,
ил бури житейски душата ти стягат —
в Беседата, знай,

ще найдеш покой или в реч сладкодумна,
ил в братския кръг в веселба многошумна,
тъга тук не трай.

За знанье ли жажда, славянино, сещаш —
тук книги те чакат, приятели срещаш —
развивай умът.

Ил търсиш ти шум, развлечения свестни —
тук музика има, и танци, и песни —
насищай слухът.

Дойдете, славяне, сплотете се, братя,
в този мирния храм, в тези чисти обятья,
тук има живот.

— Сбогом, господа.

— Сбогом, господин Бомбáрдек.

— Тази година ще се качим ли на Мусала? — попита весело на излизание Бомбáрдек.

— Разбира се. То се знай. О, да, да! — извика въодушевено компанията.

— A propos, господа — каза Бомбáрдек на излизание, — онзи ден една бедна вдовица съжаляваше, че не дала дъщеря си да се учи за певица, а я омъжила, та я поробила млада-зелена. «Да беше отишла в странство да се учи, може би щеше да ѝ проработи честта, та някой път даже в Славянска беседа да пее.»

Разбирате ли, господа? Д а ж е в Славянска беседа! Видите ли как нашето общество високо цени вече Беседата! Сбогом!

София, 23 март 1895 год.

TEMPI PASSATI...

СЦЕНКА

Обща спалня на двама ергени, с две удобни, чисти легла. При всяко легло столче със светилник и принадлежности за пушене. Върху масата книги и газети, под масата разна стъклария от винните складове и от аптеките; между стъклата, кой знае как, се е завряла една розова жаретиерка.

Пролетна лунна нощ, нощ на безсъниците, нощ на сладките мечти.

Единият, от няколко години насам, е все на 39 години; другият отдавна не се е поместил от 49 години. По-младият е Иван, по-възрастният — Иванчо. Часът е един след полунощ. Свещите изгасени преди половина час. Иванчо мечтае и от време на време със спряно дишане се вслушва дали Иван е заспал. Иван сеща това и се преструва, че спи, па мислите му фърчат из целия град. Минува още четвърт час.

— Иване! Какво пъшкаш?... Спиш ли бе? Иване!

Иван не се обажда. Знае си той, че като се разсъни Иванчо — чакай слънцето.

Тишина. Будилникът наумява за себе си: цик-цак, цик-цак...

— Аз зная, дяволе, че ти се преструваш. Иване! Оба-ди се бе, брате. Ей, Иване!

— Кой там?... а?... какво? — сепва се престорено Иван.

— Е стига, стига — пресича го добродушно Иванчо, — знаем ги вече тези комедии; овехтяха вече.

Иван не може да се сдържи, разсмива се.

— Е кажи, какво искаш? Аз знам какво ще ми кажеш.

— Отгде знаеш?

— Знам аз. Слава богу, десет години ергенуваме заедно.

— Е, кажи какво? — пита Иванчо с невидима в тъмнината, но сещана по тона усмивка.

— А бе не те ли знам аз — ще ме питаш: «Иване бе, какво ли прави сега Клеопатра?» Не е ли това?

— И това да бъде, най-сетне, че какво, санким, лошо ли е?

— Лошо-нелошо, отгде ще зная аз какво прави сега Клеопатра? Клеопатра трябва да си е заспала като къпано дете, не е като тебе дъртак...

— Защо си толкова лош бе, Иване?

— Е, как да ти отговоря! Добре: Клеопатра трябва да се е събудила и мечтае сега за тебе. Туй ли искаш?

Иванчо си обръща сърдито гърба към стената и се завива прѣзглава. Тишина. Будилникът наумява пак за себе си: цик-цак, цик-цак, а в ушите на Иванча бие: Кле-о, па-тра, Кле-о, па-тра... Минуват пет, минуват десет минути — мълчание. И Иван не спи, и Иванчо не спи, ама се преструват на заспали.

— Иванчо, чуваш ли ме бе, Иванчо! Я чувай.

Будилникът отговаря: цик-цак... па-тра, цик-цак, кле-о, кле-о, цик-цак, патра...

— Иванчо бе, заспа ли бе, Иванчо? Я слушай, Клеопатра вчера се запознала с... Иванчо, спиш ли?

При името на Клеопатра Иванчо отдръпва завивката от главата си, повдига се тихичко в тъмнината и наостря уши. Но Иван, дявол, знае слабостта на другаря си, възбужда му само любопитството, пуска интрижката и млъква... Цик-цак, кле-о, цик-цак... Сънят отиде по дяволите.

Иванчо си спрял дишането, пулсът отбива такт в ушите му и се кръстосва с цъкането на будилника. Той слухти,

той чака, той жажде думица от другаря си: с кого се е запознала Клеопатра. . .

— Иванчо, спиш ли?

— Не спя, казвай.

— Ти днес черна ли бира пи?

— Черна.

— И аз черна — съобщава Иван и млъква и запушва устата си с възглавницата; смехът го души. Той чувствува какво нетърпение разяжда Иванча. Тишина. Минува минута, две. . . цик-цак. . . минуват три, четири минути. . . цик-цак, цик-цак. . . Иван почва да сумти като заспал и а-ха да прихне от смях. Иванчо току се обръща ту на лявата, ту на дясната си страна, завива се, развива се, въздиша. . . цик-цак, цик-цак. . . Иванча не го сдържа. Той се повдига с пъшкане на леглото и почва да бара в тъмнината по масата да търси кибрит. Свещта, незакрепена добре, пада връх мраморната масичка и се претрошава до фитила. Иванчо пуща една невинна псувня, набарва кибрита и осветява стаята. Седнал на леглото, закрепява свещта, взима в ръцете си «Драски и шарки», разгръща машинално книгата и почва да чете... пустият будилник няма спиране: цик-цак, кле-о, патра. . . С кого ли се е запознала Клеопатра? Утре е сряда, женска баня. . . Клеопатра всяка сряда. . . цик-цак, клео. . .

— Иване, заспа ли? Стани да си поприказваме бе, Иване, не се преструвай. Ей, Иване!

— Защо ме будиш бе, тамам бях заспал.

— Я си представи да сме сега женени, а?

— Утре твоят ред ли е да ходиш за провизия? — отклонява въпроса Иван, като се преструва на сънен.

— Остави провизията настрана. . . Я си представи сега да имаш жена. . .

— Ами че къде ти е бил умът преди двайсет години?

— Е холан пък ти, па чак двайсет години. Че на колко години съм сега!

— Ха-ха, ха-ха!

— Защо се смееш бе, ами че я ми виж лицето, има ли бял косъм?

— Какво ще има бял, то не останал никакъв косъм. Я си виж бръчките около очите.

— Ами я погледни себе си — като се наведеш, не мо-

жеш да си изправиш кръста за десет минути. Помниш ли фиаското?

— Хайде, хайде, дъртак, завий си старите ребра, па хъркай! Стани рано да носиш бохчата на Клеопатра на банята. Лека нощ!

— Защо си толкова лош бе, Иване? Тамам сега му е времето да си поприказваме за таквиз неща.

— Какво време те е патило, ще съмва скоро. Я чувай, ти други път да не пиеш черна бира, чу ли?

— Ей че си проза!

— Ами ти каквато ми си поезия, да те види сега Клеопатра, ще се уплаши.

— Клеопатра не е като тебе дърво, тя умее да цени хората.

— Е, защо не те е оценила до тия години?

— Отгде знаеш, че не ме е оценила? Дип че съм срамежлив, инак две думи да ѝ кажа и току виж: «венчает ся раб божи». . .

— «. . . раб божи дядо Иванчо с раба божия. . . баба Клима.» Наистина бе, Иванчо, я остави ти настрана Клеопатра, тя е младо момиче, не е като за теб дъртак — па вземи, че се ожени за баба Клима; по-хубава двойка не може да бъде. Ти плешив, тя без зъби. Представи си сега, че на мое място лежи баба Клима и си приказвате сладко-сладко. . . Па да стане утре баба Клима, па да ти източи една баница. . .

— Добре кайш бе, Иване. Ние отдавна не сме яли баница. . .

— Видя ли сега! За туй пò ти прилича да приказваш, а що ти трябват разни Клеопатри. . . Tempi passati, старче мой! Угаси свещта, па лека нощ! Завий си старите кости, па моли бога за греховете си. . .

— Каква хладна проза. . .

— О, моя плешива поезия! Лека нощ!

— Дивак.

— Дъртак.

. . .Цик-цак, цик-цак. . . Tem-pi, tem. . .pa. . . ssa. . . ti.

17 април 1895 год.

ИДИ МУ СЕ НАДЯВАЙ

ЕТЮД

. . .Най-сетне, макар и самоубийца, дадоха разрешение да го погребем на Орландовци. И погребахме го.

Бедният Горан!. . . Какви тъжни мисли ни навяваше печалният край на обичния другар!. . .

Отиде в черната земя този, чийто живот бе едно чисто, бяло поле, върху което никакво петно не се лепна. Скромен до наивност, наивен до глупост, той прекара живота си с еднообразието на пустинник, със спокойствието на философ, в непорочността на девица. Ний го обичахме. Обичахме го за това, защото не резонираше и в никой случай не натрапваше другиму своите житейски правила и не осъждаше ония, които се отклоняваха от тези правила. Той проживя до последния си час все тъй равно и гладко, без бури, но и без апатия; без особени радости, но и без чувствителни тъги. Хвръкна животът му, без той да вкуси от чувствените удоволствия. Виното, песните, жените — не изглеждаше да възбуждат у него повече вълнение и желания от храната, книгите и съня. А красив беше, дяволът! Красив и умен. Надарен с всички условия, за да люби и да бъде любим. Ама на̀. . . Винаги с нас и между нас, додето ни ръководеше разсъдъкът — той изчезваше под най-благовиден предлог, щом чувствеността, щом чувствата вземеха връх и хванеха браздите на нашите действия. Никой никога не е забелязал у него действие, което да се отклонява от строгата нравственост. Девица! И такъв си остана той до сетния час — чист, скромен и във висша степен добър. Ний се опитвахме много пъти да го поразвратим мъничко — това би ни доставило известно удоволствие, — но всичките ни усилия останаха безплодни. Както и да е, ний все пак го обичахме, ний го и уважавахме. Помня еднаж, само еднаж, осмели се един от нашите другари — грубичък, но инак откровенен — да пусне по негов адрес: «В тихото блато дяволи се въдят.» Но ний всички се възмутихме и протестирахме.

Защо се той самоуби? — Това никой не знае и никога

не би могло да се узнае, ако съвършено случайно не бях влязъл в стаята му тъкмо в момента, когато той бе глътнал отровата. . . В страшни мъки, с неописуеми конвулсии, той бе сграбил и смачкал между пръстите си няколко листа изписана хартия, която — щом ме видя — опита се да я разкъса със зъбите си или да я погълне, — това не разбрах, но във всеки случай явно беше, че той искаше да унищожи тази хартия. Повален почти в агония върху леглото си, Горан употреби такива усилия да сдъвче листовете, щото пред моите очи той се давеше, той се задушаваше. . . В този момент аз още не знаех, че е глътнал отрова. . . Когато се спуснах към него и го хванах за окървавената от зъбите му ръка, за да изтръгна от устата му хартията, която го задушаваше, той мигом се повдигна и като опря срещу ми един страшен поглед, измъкна сдъвканата от единия край хартия, стисна я към пазвата си и с един подземен сипкав глас изговори: «Назад. . . нещастни. . . микроби. . .» С тия думи той се повали на леглото, сгърчи се, протегна се, въздъхна и. . . издъхна. Неговата неочаквана смърт, неговите ужасни думи ме поразиха до такава степен, щото аз направих престъпление само и само да узная какво съдържаха тия фатални листове. Вместо да тичам за помощ, първото, което направих, бе да изтръгна из вкочанените му пръсти смачканите листове и след като ги скрих, тогава викнах на слугата да тича за доктор. Яви се доктор, констатира смъртта, разпита ме за последните минути, претърси леглото, намери под възглавницата един къс хартия с остатъци от бял лъскав прах, забележи следи от този прах и върху чашата, от която покойният бе отпил вода, и се разпореди да викат полицията. Съставиха акт, отнесоха тялото в болницата и аутопсията показа, че наистина нашият любимец Горан се е отровил. . .

Оплакахме го всички и го погребахме на Орландовци на другия ден.

В същата вечер, след погребението, прибрах се рано дома си, затворих се в спалнята си, с трепетно сърце разгърнах фаталните листове и почнах да чета. . . Аз и сега се чудя как не изгубих ума си в тази вечер, през тази нощ — толкова бе чудно, необяснимо, неочаквано, поразително всичко туй, което аз прочетох. Сега за мене е всичко ясно, да, но тогаз. . . тогаз бях до предела на полудата.

Впрочем четете:

Аз съм изнемощен. Моят организъм не ще може да издържи. . . Неужели аз ще умра?. . . Да се опитам ли да напиша една изповед? Аз ще я унищожа после. . .

Горан Гордеев и Изповед! Съвместими ли са тези неща? Да се изповядам аз, значи да открия слабостите си. И пред кого? Пред тия, които ежедневно ме окръжават (защото за всичко останало човечество аз счупена пара не давам). Но защо да се откривам на тези глупци, на тези слепци? Аз тъй неподражаемо си играя ролята пред всичко, което се изпречва на жизнения ми път, щото и сто години още би могъл да остана в очите на това идиотско общество като идеален човек. . . Идеален! Mon Dieu, mon Dieu!. . . Да биха могли хората, да би могъл един само от тия глупци да надникне в моя вътрешен мир, той би онемял от удивление. . . Впрочем, кой знай! Може пък и аз да се самооблъстявам, може би се лъжа, че само аз съм, на когото целият живот, всяка стъпка в живота е фалш, преструвка. . . Ето ná, Pall-Mall-Gazette разкри, че най-почтените лордове, които са биле в светските си отношения образец на порядочност, на благородство, на нравствена чистота — оказват се най-мерзки развратници. Цяла Англия, цяла Европа, цял свят дойде в ужас от тия разкрития. Но аз не се съмнявам нито на минута, не се съмнявам нито на секунда, че между тия, които най-много са се възмущавали, ако би имало възможност да се разкрият техните дела и техните сърца — то пред тях разкритията на Pall-Mall-Gazette би изглеждали като най-невинна играчка. И обществото, в което се въртя — кой знае и в него какво чудо гадости се крие, но стените не говорят. . . и в хорските сърца не можем да четем. . . Е, че ето аз например — какъв образец съм в очите на обществото, а пък какво чудовище съм всъщност. Значи, всичко зависи не от това, какъв си, а за какъв можеш да се представиш. А това е без съмнение най-тънкото и най-трудното изкуство и ето защо глупците в повечето случаи, колкото и да ги лустросва тъй нареченото възпитание, представляват ни се такива, каквито са си в действителност; а умните, напротив, в повечето случаи ни се представляват такива именно, каквито не са всъщност. . .

А отгде зная аз, че не са такива всъщност? Предполагам? По себе си съдя? Ами ако се лъжа, тогава? Ето единственият въпрос, който ме мъчи. Като ги срещам, като

говоря с тях, аз си смятам на ума: «Преструвайте се вий, преструвайте се колкото искате, аз ви зная, че не сте такива, каквито се представлявате в отношенията си към другите подобни вам. К о й з н а й на какви мерзости сте вий хранилища. . .» Но наистина, кой знай? Може пък и да не е тъй. Може ако не всички, то мнозина да са в състояние да изповядат във всякой даден момент всичките, даже и най-съкровените си помишления, без да има за какво да се червят всъщност. Неужели? . . . Нима само аз съм таквоз чудовище, което винаги дърпа гема на своите истински чувства?

Но инак пък може ли да бъде, боже мой? Ами че аз ако взема да разкрия даже една частичка от моите истински чувства и желания, обществото ще настръхне, цял поток хули ще се посипят върху ми, аз ще стана веднага изверг в техните очи. . . Най-малкото, което ще ме сполети, то е да ме обявят смешен, побъркан. . . Но каква полза от това? — Никаква. . . Не, сериозно, има ли някаква полза от това за мене или за обществото? — За мен в никой случай не може да бъде полезно, защото, щом почна да показвам моите слабости, обществото ще ме изложи на позор, ще ме изяде. И за обществото няма полза — то ще се ядосва, че се е лъгало толкова време да ме счита идеален човек. . . Тъй щото ще бъде глупост от моя страна да давам доброволно храна на хорското злорадство, на животинските им инстинкти. Затова — мога да играя ролята, както съм я играл досега, мога да скривам истинските си чувства и мисли, както съм ги крил до днес, и аз ще си остана в очите на глупците скромен, откровенен, непорочен, умен, образован, здрав, красив. . . ха-ха, ха ха!...

Здрав и хубавец!. . . Глупци, аз ли съм здрав и хубавец? Знаете ли вий, че по цялото ми тяло Венера е наложила своя печат, като е пощадила само лицето ми — поклон на богинята! — и го е пощадила, за да се мамите вие, блеюще стадо? Моите «ах, че хубави зъби» са изкуствени — това вий не знаете и няма да го узнаете, защото аз заключвам винаги вратата на моята спалня. . . винаги! И по-скоро ще убия човека, отколкото да го допусна да проникне в тази святая святих, в която единствено аз съм такъв, какъвто съм всъщност. . . Но няма и не може да има нужда да прибягвам към насилие: вратата е винаги заключена, ключалката затулена, завесата спусната и на външните врата е окачен звънец. Щом дрънне — аз

съм нащрек. Всякога, когато някой иска да влезе при мене, раздражава ме и ме тревожи до такава степен, като че разбойници ме нападат; аз излизам из кожата си и съм готов да унищожа омразния посетител; лицето ми приема такъв ужасен изглед, щото и аз от себе си трепвам, като се видя случайно в огледалото, но. . . ролята трябва да се играе, аз дръпвам гема на чувствата си и с мек, нежен глас обаждам се зад вратата: «Сега, сега, моля ти се, почакай една минутка.» И като прикривам мигом всичките следи на моята мизерия, аз излизам весел, засмян пред моя гостенин.

Умен и образован!. . . Какво заблуждение! Умен донякъде — да, защото инак как би могъл да си играя ролята докрай, — но образован! Че какво зная аз, глупци, какво зная аз? Затуй ли ме считате образован, защото от време на време изпущам като оракул по някоя гръмлива фраза? И тази фраза мигар мислите, че излиза от някакъв запас на знания? — Съвсем не. Аз я откраднвам от някоя книжка, от някой журнал и ловко навождам разговора тъй, щото да намеря случай да блесна със знания. И вий слушате с увиснали уши. . . ха-ха-ха. . . Че какви познания имам аз наистина? История ли, естествени науки ли, право ли, математика ли, философия ли, изящни изкуства ли? — От нищо положително хабер нямам. А пък за всичко приказвам. Тоест аз не приказвам, но преструвам се, че вземам живо участие в научните разговори и с една съсредоточена важност клатя глава и великодушно одобрявам с д а, д а, т о в а е т ъ й, и м а ш п р а в о, а пък аз нищичко не разбирам. . . Ето где се изисква най-голямото изкуство: да умееш не само да скриеш своята умствена босота, но и да се покажеш образован. . .

Доколко съм откровен — това се видя; но много ме задължава, като ме считат непорочен, а особено ми е смешно пък, като ме смятат за скромен. Аз — непорочен! Че има ли на света по-развалена фантазия от моята? И затуй ли съм скромен, че не тичам подир почестите и подир жените? Че туй от скромност не става, а от това, че аз съм най-бездушният егоист на земното кълбо. Аз искам почестите да дойдат при мен, а не аз да тичам подир тях, аз искам жените да дойдат при мен, а не аз да хойкам подир тях. Аз не се унижавам като Мохамеда: като не отишла гората при него — той отишъл при гората. О не,

аз никога няма да отстъпя, да преклоня глава. Аз не мога да се съглася с Овидия, нито даже с Шопенхауера, които ни съветват с търпение и с постепенен пристъп да печелим любовта на жените. Това е унижение за човеческото достойнство. Жените нали се борят за равноправие — добре, тогава нека бъдем равноправни. . . Разбира се!. . .

И най-сетне аз им наведох гордите вратленца. Да, наведох ги, наведох ги! Когато я докарах дотам, че трепка я разтресе, очите ѝ потъмняха. . . скала да беше насреща ѝ би се поклатила, но аз. . . аз останах спокоен, като че бях излян от бронза. Еднаж само, само еднаж малко остана да се разколебая, когато тя, след като изтрая една тричасова вътрешна борба, ме попита: «Мигар аз никак, никак не ти се нравя?» — аз едва-едва се сдържах и все мисля, че гласът ми трепна малко, когато отговорих: «хм, да. . . аз. . . таквоз. . .»

А всъщност няма жена, която да не възбужда у мен най-цинични желания.

Другите хора могат да преглътнат отказа, но аз. . . ако ще би и сама Афродита. . . аз би счел това за кръвна обида и. . . Ето защо аз нося винаги със себе си отровата, която изтръгнах от онова хлапе.

Някой път ми минува през ум, че съм побъркан. Не е за чудо!. . . . . .

. . . . . .

Болестта се усилва. Моят разглобен организъм не ще може да издържи тази болест. Аз ще умра. Неужели аз ще умра? Аз?. . . Ще слабея, ще гасна и те ще дохаждат да ме гледат. . . Аз нямам чисти здрави дрехи и те ще видят. . . Може би в огъня си ще бълнувам и те ще чуят. . . Не, решено: ще глътна отровата; но кога — днес? Утре?. . . За револвер нямам кураж. . . В болницата няма да има познати свидетели, когато ще ме съблячат. . .

Моят бездушен, гранитен егоизъм дали не е начало на грандомания?. . . От великото до смешното — една стъпка. . . . . .

. . . . . .

Dubia

ДОЛУ СТАМБОЛОВ!
ДА ЖИВЕЕ СТАМБОЛОВЩИНАТА!

В последния брой на вестника си печатахме един «модерен» приказ н-ро 49, издаден на 20 септември т. г. от радомирския околийский началник. С този приказ казаният началник заповядва на общинските кметове «да следят д е н я и н о щ я» из селата, за да заловят някакви си книжа, «неизвестни на правителството», които се били подписвали и подпечатвали от населението. Щом тия книжа бъдат заловени, да се «к о н ф и с к у в а т», а лицата, които ги разнасят, «д а с е з а к а р а т п о д с т р а ж а в Р а д о м и р с к о т о о к о л и й с к о у п р а в л е н и е.»

Сега, желаете ли да знаете как се прилага в практика приказът н-ро 49? Ако сте любопитни, имайте добрината да прочетете долуизложената и с т и н с к а с л у ч к а, която днес ни се разказа от е д н а ж е р т в а на този «модерен» приказ:

На 27 того, почна разказвачът, в 9 часа вечерта, тръгнахме от Радомир за София по частни работи. Пътувахме с пайтон и бяхме всичко четирма души пътници. Едва що изминахме три километра и бяхме достигнали до първия завой на радомирското шосе — пред нас изведнъж се изпречи една шайка от десетина въоръжени хора, които преградиха пътя ни и спряха пайтона. «Стой!», «Шашки вън!», извика един от нападателите, а други двама-трима уловиха конете на нашия пайтон. Ний се спряхме и с трепет очаквахме да видим разбойниците, които така внезапно ни нападнаха. Беше се вече съвсем стъмнило, така щото нямаше възможност да узнаем, на пръв поглед, кои са нашите нападатели. Сплашихме се много, защото помислихме, че сме паднали в ръцете на някоя разбойническа шайка. А такива шайки са на мода в Радомирско от 11 септември насам. Преди няколко дни те бяха пребили до смърт Храно Пандазиев от с. Долни Раковец, защото не бил от «народната партия». . . В скоро време ние се съвзехме и останахме приятно зачудени, като констатирахме, че се намираме в ръцете не на една разбойническа шай-

ка — а под «покровителството» на будната радомирска полиция, во главе с почтения наш околийски началник.

Най-напред началникът заповяда да слезем от пайтона. След това всички стражари, на брой девет, почнаха щателно да обискират пайтона и нас лично. Обискът беше извършен майсторски; малко оставаше да разглобят и пайтона. Нази пък разтърсиха и под ноктите. Всичко това обаче беше напразно — не се намери нищо. Началникът беше недоволен. С един груб глас той ни запита:

— Какви книжа носите с вас? Камо ви книжата?

— Носим си наши частни книжа — отговори един от нас, Тасо Манов, търговец. — Ето моите книги. Това са все полици.

— Не, не, други книжа, «о б щ и», с подписи и печати.

— Ха! — отговори вторият наш другар, Заре Стойчев, общински писар в Еловдолската община. — Аз имам такава «книга». Ето, туй е прошението, което сме приготвили, за да молим да се присъедини нашата община към Сиришничката.

Началникът пак не остана доволен, но прибра тази «книга». Той се ядоса за несполуката и с още по-груб тон се обърна към третия ни другар, Рангел Иванов, със следующите думи:

— П р е д и н я к о л к о д н и т и с и н о с и л п о с е л а т а е д и н п р о т е с т д о Н а р о д н о т о с ъ б р а н и е з а с т а н а л и т е и з б о р и. Г д е е т о з и п р о т е с т? Е т о т а з и «к н и г а» и с к а м! К а к в о с е п р а в и ш н а д и в, к а т о ч е у ж н е р а з б и р а ш?

— Този протест — отговори Рангел — аз не съм го разнасял по селата. Миналата неделя го подписахме у нашето село, па дойдоха да го вземат от другите села, да го подпишат и те. Досега трябва да са го изпратили вече в София.

Началникът се разочарова. Тази страшна «книга», този «протест» пак избягна от ръцете му. Не можа да го «конфискува». Той изглеждаше малко засрамен и като прегледа още един път пайтона ни, каза с по-тих глас, че ние можем да се качим и да следваме пътя си.

— Тогава Рангел Иванов, най-смелият от нас, го попита:

— Ти знаеше, г-н началник, че тръгваме за София. Защо не ни разтърси в Радомир, ами ни спря тука, н о щ н о в р е м е и н а п о л е т о? Па най-после какво сме направили? Грях ли е, че подаваме протест до Народното събрание?

— Рангеле — отговори началникът, — ти си служил на царщината. Т и з н а е ш, ч е т е з и р а б о т и с е в ъ р ш а т п о з а п о в е д.

След това началникът потегли със стражарите да се върне в Радомир. Ние искахме тоже да се върнем, но нам се каза, че сме вече «свободни», н я м а к о й д а н и з а к а ч а и можем да си отидем в София.

Началникът ни излъга, като ни каза, че «вече няма никой да ни закача». Чудно нещо! Тази година все на лъжа върви. Преди три недели министърът, като беше в Радомир, ни каза, че изборите щели да бъдат свободни. И той ни излъга! Хем как! По министерски. . .

Щом стигнахме в София, на края на града ни спря един стражар и ни попита где ще слезем. Ние му обадихме, че ще бъдем в радомирския хан. Едва що влязохме в хана, ето че пристига друг стражар, който «н и п о м о л и д а з а п о в я д а м е з а е д н о с н е г о в III п о л и ц е й с к и у ч а с т ъ к». Ние се усетихме какво значи тази «покана». Пак «книжа» ще търсят у нас. . . В участъка ни направиха нов обиск. Взеха ни всички частни книжа и ни държаха под стража около два часа. След това ни изпратиха в градоначалството. В стаята на градоначалника намерихме добре познатия нам софийски адвокат г-н д-р С. Иванчов. Щом видяхме този приятел, светна ни на очите. Слава богу, ще има кой да ни разправи. Г-н градоначалник ни съобщи, ч е с м е с в о б о д н и, и ни предаде всички книжа, които ни бяха «конфискували» в участъка.

Попитахме градоначалника защо ни затваряха, защо ни обискираха, какво престъпление сме извършили?

— Г-н Иванчов ще ви обясни всичко — ни отговори шефът на софийската полиция. — Ако има да се оплаквате за нещо, можете да подадете жалба в министерството.

С това свърши разказа си простодушният радомирец. Ние го запитахме знае ли с е г а п о н е защо е бил затварян и обискиран два пъти?

— Не знам — ни отговори той. И след това с един иронически тон повтори думите на градоначалника: — «Г-н Иванчов ще ви обясни всичко.»

Същия ден срещнахме г-н Иванчова. Той ни даде следующите обяснения:

«На 28 того в 8 часа и половина утринта дойде при мене един радомирски приятел. Той ми съобщи, че тази утрин столичната полиция арестувала трима познати на мене почтени радомирци, които току-що биле пристигнали в София. Отиваме веднага в градоначалството. Там намерихме г-на пом. градоначалника Пулева. Питам го известно ли му е, че в III-ия участък са биле арестувани трима души от Радомир и може ли да ни каже в какво престъпление се обвиняват. В отговор на това г-н Пулев ми съобщи следующето: «Нощес получих телеграма от радомирския околийски началник, в която ми явява, че в София щели да пристигнат три лица от Радомир, «които носили книжа с тайно съдържание, неизвестно на правителството». При това, началникът ме моли да «конфискувам книжата и да арестувам лицата». Тази мистериозна телеграма ме наведе на мисълта, че радом. окол. началник е уловил може би следите на някое важно престъпление. Още през нощта аз се разпоредих да се уловят и арестуват въпросните радомирци, имената на които даже не ми се съобщаваха. Лицата, за които се интересувате, са именно тия радомирци.»

След това г-н пом. градоначалникът прие на доклад пристава на III полицейски участък и същевременно се разпореди да докарат в градоначалството заловените «бунтовници». Приставът обясни, че у тия последните не се намерили никакви престъпни книжа. Вследствие на това софийский градоначалник се видя принуден да освободи незабавно моите приятели. И така, завърши г-н Иванчов, обискирането и арестуването на тримата радомирски граждани е станало със силата на историческия приказ н-ро 49. Изпълнители на този приказ са биле радомир. окол. началник и Соф. градоначалство. А целта на горните арести и обиски е била да се «конфискува» и унищожи протестът, който радомирските избиратели готвят срещу последните законодателни избори.»

Ний описахме горнята случка с всичките нейни подробности, защото я намираме пълна с висок обществен интерес. Викаме «долу Стамболов!» пък търпим да се вършат у нас най-отвратителни стамболовщини. През изборите администрацията на много места игра най-мерзка рол. Тя задуши по един най-явен начин свободата на изборите. И сега същата тази администрация си служила с чудовищни средства, за да осуети последното право на избирателите — свободно да се оплачат на Народното събрание. Е, где остана тогава прокламираната «Свобода и Законност?» Где остана «модерното» управление на г-на Стоилова?. . .

ПО ФАУНАТА НА БЪЛГАРИЯ

Господине редакторе,

Зная, че вашият почитаем вестник е политико-обществен; при все това, вярвам, че не ще откажете да поместите в него няколко мои зоологически студии върху богатата фауна от разнообразни животни, които се намират понастоящем в столицата и представляват твърде ценен материал в научно отношение, особено от гледна точка на Дарвиновото учение.

Менажерията, в която се помещават животните, е отворена за публиката всекидневно, освен през празници, от часа 2 до 7 подиробед. Входът е свободен, но с билети. Тъй като през това време животните се намират свободни на арената, всеки натуралист, който би поискал да се заеме с изучването на някои от тях, трябва да се снабди с някои по-внушителни оръдия, като ножове, клещи, примки и др. п., защото твърде много екземпляри от тях са отровни, свирепи и хапят.

Аз искам да дам на настоящите си изследвания по нашата фауна популярен характер, доколкото това е възможно. Затова ще избера по-любопитните видове, които ще опиша под групите: маймуни, зверове, птици, влекоходи, гадове, риби, паяци и паразити.

Маймуни (Primatis)

Общи белези: «Телосложение пъргаво, необходимо за бързи движения, но срещат се и тежки, лениви форми, които си избират за жилища затънтени места, тялото им е покрито с козина; зъбите им са остри, приспособени за хапене и гризение; предните им крайници обикновено са по-дълги от задните, защото обичат да крадат; задните им крайници са натъкмени повече за катерене и

подскачание, отколкото за ходение, повечето имат опашки» (Клаус). «Повечето маймуни живеят обществено-хайдушката, с предводител (главатар). По умствените си способности стоят начело на млекопитающите; много добре подражават и майсторски се ползуват от опита за свои лични облаги. Нравствената им страна е твърде непривлекателна; те са коварни, злобни и неукротими в страстите си» (Бреем).

От различните маймуни най-забележителни в научно отношение са така наречените антропоморфни или човекоподобни маймуни. Има значително число видове от тия маймуни, но особено обръщат вниманието на наблюдателя следующите интересни екземпляри:

1. Като влезнете в менажерията, неволно ви се спира погледът на една от среден ръст маймуна — твърде капитален тип от ония преходни форми, които напълно потвърдяват Дарвиновото учение за произхождението на человека. За по-ясно представление аз ще замоля читателя да направи едно сравнение на този екземпляр с онази малка маймунка, която всеки софиянец е видял да се катери по един прът, забит от дясната страна на входа на княжеската менажерия. По много белези тия две форми са много сходни помежду си: ръст дребен, четири крайници, от които предните (ръцете) са приспособени за всякакъв род пипания; глава голяма и сива, лице гладко и облизано, като че ли бръснато; очи лукави — на четире гледат, а пък жестове — чисто маймунски: всяко негово движение възбужда смях, а сам се сърди, кога му се смеят (факт е, че маймуните не обичат да им се смеят). Не може да се мисли, че въпросният тип е от същия род, към който принадлежи споменатата малка маймунка в княжеската менажерия, защото, преди всичко, той няма опашка. Като вземем пред вид у тоя тип: 1. че ушите му са малки; 2. че лицето му е широко и мазно; 3. че главата, сравнително с ръста, е доста голяма; 4. че ръцете му са по-дълги от краката; 5. че се храни с животинска храна; 6. че има дълбока способност да си превива гръбнака; 7. че няма опашка и 8. че е доста нахален и злобен — заключаваме, че тоя тип се отнася към рода Gorilla. От друга страна, това животно има твърде прилика с човека: а) не е съвсем покрито с козина; б) има мустаци; в) повече ходи изправено на краката си и г) най-главно,

издава членоразделни звукове, прилични на човешката реч. Забелязва се у него значителна доза от умствени способности. Аз нарочно наблюдавах средствата, които тази маймуна прилагаше, за да укроти различните гадини на менажерията, когато те, пуснати на арената, се разбеснуват. Понякога тя ревеше, скърцаше зъби, но найчесто употребяваше лижение, потупване по гърба, гладение, хиление, милване, лигавене и други морални влияния, много сходни с манерите на ония хора, които наричат блюдолизци. Подир всичко казано, не иска никакво съмнение, че описаното животно е една много близка до човека антропоморфна маймуна, особен вид от рода Gorilla, който съгласно с гореказаното ще наречем Gorilla bludolisica.

2. Друг много интересен екземпляр от същата група е една маймуна със следните отличителни белези: ръст среден, очи жълти, без опашка, главата ѝ прилича на детска, с коса, разделена на две половини, много лигава физиономия, цяла обрасла с жълти косми, които отстрани на муцуната ѝ образуват две жълти къдели, бузите ѝ увиснали — всички признаци на рода Satyrus, към който принадлежи орангутангът. Една много характерна черта забелязах у тая маймуна. Щом се разбунтуват за нещо гадините, нашият Satyrus офейква или се покатерва на някое високо място, почне да реве и да звъни; затова приемам, че тази маймуна е особен вид на рода Satyrus, който предлагам да се нарече Satyrus disertericus.

Аз избрах най-типичните представители от антропоморфните маймуни за настоящата си популярна статия. Другите видове от тази група и въобще от маймуните имат значение от чисто специален характер, та поради това аз имам намерение да дам тяхното описание в някой чисто научен и специален европейски журнал. За целта на настоящия ми очерк аз намирам за достатъчно да прибавя към гореказаното, че се срещат в тая менажерия представители и от другите семейства на маймуните. Така напр. от семейството акробати обръщат вниманието на наблюдателя следните екземпляри: Narale Novissima verba, много дива маймуна, сходна с представителите от групата ревуни, от които обаче се отличава с войнствения си ръст, с неукротимите си поетически страсти, с черните си мустаци и с отвратителния си мръсен рев; Arctopitecus caput mortis (мъртва глава), не-

подвижна, дърта маймуна с много комична морда, Pavianus gubedelnicus и пр. От семейството ревуни любопитни екземпляри са видовете: Mycetes Infamis universalis (всемирен подлец), който обича да подражава и угажда на Gorilla bludolisica, после Cebus procuroris militaris, къса, дебела и черна маймуна, забележителна със своя влекоходен характер и с наклонността си да произвежда развлечение на онія, които я наблюдават, и пр., и пр. Ако надеждата ми да възбудя у натуралистите интерес към предмета, който разглеждам в настоящата статия, се оправдае, аз ще дам още някое описание, особено по характера и живота на по-главните представители от другите групи животни, най-вече от влекоходите, гадовете, паяците и паразитите.

N. B. Намирам за много важно да обърна вниманието на зоологическата лаборатория при Висшето училище да препарира по-забележителните екземпляри от новата менажерия, та да могат послужи на нашата младеж като обекти за изучване съвременната фауна на нашето отечество, много сходна с оная от допотопната формация на другите страни.

КАКВО ДА ПРАВИМ ЕВРЕИТЕ?

«. . . Да бъда ли евреин или не? И аз реших д а н е бъда, да се откажа от еврейството, от тая единствена в ъ н к а ш н а черта на еврейството, която го отделя от културния европейски свят. Аз, повтарям, н е б е з т е ж к а б о р б а се отказах от еврейството. . .»

«. . . Правосъзнанието на европейските народи се романизира, естетическото чувство се еленизира, а нравствеността се е в р е и з и р а». . .

(«Бълг. сбирка», кн. XI, год. I.)

Не зная защо именно ми дойдоха на ума горните фрагменти, когато прочетох във в. «Народен лист» статията

«Буриян — провокатор» и пр. Във всеки случай, струва си човек да разгърне органа на С. Бобчева и М. Маджарова, за да види какви идеи се проповядват в тяхното списание, защото общоизвестна е истината, че душата на всичко писано в едно списание е редакторът на това списание, следователно, почти с еднакво право можем известно течение или мисли да отдаваме не само на автора им, но и на онзи, чрез когото се те изказват. Едно списание или вестник не е нищо друго освен типично отражение, огледало на известна група хора или единични лица. Ето защо ние с пълно право можем да кажем, че г. г. Бобчев и М. Маджаров не само са съгласни с горецитираните мисли, но се и стараят да ги проповядват чрез печата.

Чудно ни е наистина, че някой си г. Л. Б., «по произхождение евреин», а понастоящем българин, бил прегърнат от «всемирния» С. Бобчев в колоните на «Бълг. сб.» и употребен като изразител на гениална, вероятно, белгийска мисъл — евреите да станат християни и българи. Но да оставиме г. Бобчева спокойно да пирува на банкети и да пие като руйно вино българската кръв, пролята на 22 януарий, и да се обърнем към статията.

Г-н Л. Б. на стр. 875 говори, че сегашното еврейство е и нация, и религия, ала малко по-горе, като утвърждава, че «не без тежка борба» се е отказал от «еврейството, тая единствена вънкашна черта», никак не ни казва какъв е той сега: християнин или българин. Трябва г. Л. Б. да не изпуща из пред вид, че ако еврейството се състои от двойна скурлупа — националност и вяра — и че ако той се отказва от второто, то все пак си остава евреин, като приема още причастието «покръстен», т. е. той не губи своята национална покривка с всичките ѝ вътрешни прелести. Г-н Л. Б. съвсем забравя, че сам Бобчев с аркадаша си г. Маджаров чрез л и с к а н е «доказаха» в «интелигентното» събрание, че даже далматинецът не може да бъде българин, камо ли г. Габе или г. Л. Б. Да, вярата не е националност и ако се отказваме от първата, то от втората не можем, н е с м е в с и л а да се откажем — тя личи както в нашата външност, така и във вътрешния ни мир — тя е незаличима. Ето защо г. Л. Б. напразно се е толкова тежко борил, за да се откаже само от вънкашната черта на еврейството, като си е запазил, вероятно, вътрешната, т. е. това, което русите с особена интонация наричат е в р е й щ и н а или ж и д о в щ и н а.

Съгласен съм с г. Л. Б., че правосъзнанието на европейските народи се романизира, а естетическото чувство се еленизира, но никак не съм съгласен, че нравствеността се евреизира; защото, ако в първия случай многобройни паметници ни уверяват в тая истина, то във втория случай също така сме уверени в противното. Ако европейските народи наследиха римското право от римлянете, а философията и изкуството — от гърците, то божествения закон, морала наследиха не от евреите, а чрез израилтяните. Това са две различни неща. Нещо повече: евреите са били заклети врагове на морала, те разпнаха този морал на кръста.

Трябвало най-много да се обяснява на евреите, че тяхното национално самолюбие нямало никак да пострада, ако признаели християнството, като им се доказва непосредствената връзка между стария и новия завет. А с други думи: учете евреите, че те собствено са нашите прародители и учители! Хубаво завърта въпроса г. Л. Б., бие право в целта, ала колкото и живо «да се обръща общият капитал (евреин без капитал хич може ли!) на человеческия дух», колкото вери и да приемат евреите, все пак ex ungue leonem. Та какво да правят евреите? — По моему, да се съберат всички наедно, да развият вместо левски пряпорец един брой от «българския» търговски вестник и под звука на целокупния хор от съединисти и консерватори да тръгнат не за Палестина или Аргентина (защо ще ходят толкова надалеч?), а за Австрия — сега портите са отворени. Онбашии ще бъдат Бобчев, Маджаров, Стоилов и прогресистите, заедно с финансиста Гешев и Рачо; барабанщици и сигналисти ще бъдат Радославов и Стамболов, башбайрактар — Велзевулът, а пък пълководец сам Буриян. По такъв начин и с изгасени свещи ще светят в отворените порти в царството на евреите и Велзевула... Сатана, доволен си?... ха... хаа.... хааа!...

11 февр. 1895 г.

БЕЛЕЖКИ

В този том е представена художествената проза на Алеко Константинов от зрелия период на неговото творчество (1894—1897 г.) с изключение на двете му най-значителни произведения «До Чикаго и назад» и «Бай Ганьо», издадени от самия автор като отделни книги и включени в първия том от настоящото издание.

Произведенията са разделени на три жанрови групи: фейлетони, пътеписи и разкази. Следвайки в това разграничение установената традиция, трябва все пак да подчертаем, че то се явява до голяма степен условно, тъй като жанровите форми в творчеството на Алеко Константинов не са изкристализирали в своя чист, класически вид. Наистина понякога е много трудно, почти невъзможно, да се посочи границата между фейлетона и разказа или между пътеписа и фейлетона, а дори между разказа и пътеписа. Нагледно тези три жанра у Алеко Константинов могат да бъдат представени като три взаимно пресичащи се фигури или ако си послужим с езика на математиката — като три множества с общи сечения.

Поместените в този том произведения са създадени и публикувани през последните три години от живота на писателя — от 1894 до 1897 г. Фейлетоните и пътеписите са поместени като подлистници на вестниците «Знаме» и «Млада България», където Алеко Константинов редовно сътрудничи, а разказите са печатани в списанията «Българска сбирка» и «Български преглед», в Юбилейния сборник по случай петдесетгодишнината на българската журналистика и в Юбилейния сборник на «Славянска беседа»; няколко произведения са останали ненапечатани приживе на автора, но и те са били предназначени за посочените издания.

Докато пътеписите и разказите на Алеко Константинов са били публикувани обикновено с името на писателя, фейлетоните му са подписани най-често с един от трите псевдонима: «Един от Клуба на моралното влияние», «Щастливец» и «Башибозук» (с последния псевдоним писателят си служи единствено във в. «Млада България»); наред с тези три многократно използувани псевдонима Алеко Константинов се е подписвал в отделни случаи и с други имена, свързани в една или друга степен със съдържанието на съответните творби: Иван Аспазиевич Дормидолский, Беньо Найденов, Въса Пъцова, Беньо Наков, Николай; един от неговите фейлетони («Малко сравнение») е обнародван анонимно.

Главната заслуга за установяване авторството на неподписаните с името на Алеко Константинов произведения принадлежи на Пенчо Славейков, съвременник и близък приятел на писателя, редактор на първия том от изданието на неговите съчинения от 1901 г. Работейки само няколко години след смъртта му, бидейки сам отлично запознат с неговото творчество, разполагайки при това с част от неговите собственоръчни ръкописи, той е имал щастливата възможност да издири и с положителност да идентифицира публикуваното от него в тогавашната преса. И съвсем не е случаен, разбира се, фактът, че оттогава досега — вече осемдесет години — нито един изследовател или издател на Алековите съчинения не е прибавил нищо към установените от Пенчо Славейков произведения от посочения период; същевременно никой не се е усъмнил в Алековото авторство на нито едно от тези произведения.

Изправена пред задачата да подготви първото по възможност пълно издание на съчиненията на Алеко Константинов, редакционната колегия беше длъжна още веднъж да прегледа внимателно вестниците и списанията, където той е могъл да сътрудничи. В резултат на тази работа бяха открити три фейлетона, които според нас биха могли с известна вероятност да се приемат като писани от Алеко Константинов. Те са поместени в специално обособения в края на изданието раздел «Dubia».

Във всеки от четирите раздела на настоящия том произведенията се печатат в хронологичен ред, според датите на първите им публикации, близки като правило до датите на създаването им. Непубликуваните приживе на автора творби са поместени в края на съответните раздели. Изключение е направено единствено за останалия непубликуван приживе на Алеко Константинов четвърти фейлетон от цикъла «Разни хора, разни идеали», който печатаме непосредствено след останалите три — за да не се наруши относителната цялост и завършеност на цикъла.

ФЕЙЛЕТОНИ

През 1901 г. в увода към първото издание на съчиненията на Алеко Константинов Пенчо Славейков прави образна и същевременно доста точна характеристика на фейлетона като жанр. «Името фейлетон — пише той — не е просто техническо име: то е в тясна връзка със съдържанието и стила на онния литературни произведения, които се означават с него. От всички видове литературни произведения фейлетонът е най-тясно свързан със съвременността, с живота на деня, чийто образ той славя и удържа тъй вярно, като фотографско стъкло. Тази моментна фотография на живота се превръща изведнъж на фейлетон, щом фотографът застане зад нея и капризно, по прищявка на настроението си, почне да прави своите чисто субективни коментарии, толкоз по-интересни, колкото индивидуалитетът на самия коментатор изпъква налице и ни заставя да виждаме живота в рамки, каквито той му туря, в осветление, каквото той хвърля над него. Лош фейлетонист е онзи, който се домогва да бъде обективен. Фейлетонистът е лирически поет, чието изходно гледище за живота е а з. Ако има разлика между фейлетониста и лирическия поет, тя е чисто външна наглед. Лирическият поет говори всякога пряко; фейлетонистът, освен че заобикаля, туря още и маска на лицето си, маска, която, вместо да пречи на говора му, спомага още повече тоя говор да бъде непринуден. Може ли фейлетонистът да тури сгодно и удържи маската на лицето си — успехът му пред онези, които се вслушват в говора му, е сигурен» (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. LVII).

Ръководен от тези съображения, Пенчо Славейков определя като фейлетони 60 произведения на Алеко Константинов. Впоследствие обаче техният брой бива намален. В двутомното издание под редакцията на Тихомир Тихов и Лилия Кацкова той е сведен до 44: шест от посочените от Пенчо Славейков произведения са поме-

стени като допълнение на «Бай Ганьо», седем са обособени като пътеписи, две са отнесени към раздела «Очерки и разкази» и едно — към «Литературни статии».

Тук ние определяме като фейлетони 46 произведения. За разлика от предходното издание към този раздел отнасяме творбата «По повод на една книжка», включена по-рано в раздела «Литературни статии», и произведенията «Честита Нова година! [1895]» и «Нещо шумолеше, ама какво беше! ! . . .», поместени по-рано в раздела «Очерки и разкази»; същевременно друго едно произведение — «15-годишния юбилей на «Славянска беседа» в София» — изоставяме, тъй като в него не виждаме нито субективните коментари, нито специфичното осветление на събитията, нито маската на лицето на фейлетониста, за което така убедително говори Пенчо Славейков (това произведение ще бъде включено в обособения в т. 4 раздел «Статии»).

ПО «ИЗБОРИТЕ» В СВИЩОВ (стр. 7) — «Знаме», г. I, бр. 11 от 26 септември 1894 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

Печата се със следната поправка по смисъл:

Стр. 10, р. 21: «Народното» вм. «Народно».

Алеко Константинов е написал първия си фейлетон, за да разкрие машинациите на управляващата консервативна партия по време на изборите за VIII обикновено народно събрание и по-специално при подготовката и провеждането на изборите в родния му град Свищов, където той се е кандидатирал за народен представител. Почти същите факти авторът изнася и в едно свое протестно писмо, написано на следващия ден след изборите, което поместваме в т. 4 от настоящото издание. Свищовските избори от 11 септември 1894 г. са художествено пресъздадени в известния очерк на Алеко Константинов «Бай Ганьо прави избори» (вж. т. 1, стр. 186—214).

Стр. 7. *Стоилов* — Константин Стоилов (1853—1901), известен държавен и политически деец, един от водачите на консервативната партия, играла важна роля в политическия живот на България; след абдикацията на Александър Батенберг е назначен за министър на външните работи (август 1886 — юни 1887), а от юни до август 1887 г. — за министър-председател; бил е министър на правосъдието в кабинета на Ст. Стамболов, а след неговото падане на 18 май 1894 г. (до януари 1899 г., когато се оттегля от политическия живот) е министър-председател и министър на вътрешните работи; по време на своето управление основава известната народна партия и започва издаването на нейния орган в. «Мир».

Стр. 7. . . .*беззаконните «морални влияния»* — намек за едно изказване на К. Стоилов, направено по време на обиколката му из страната във връзка с предстоящите избори за VIII обикновено народно събрание. В отговор на оплакванията на населението от действията на някои административни служители той заявил, че чиновниците са политически лица и като такива имат право да оказват своето м о р а л н о в л и я н и е върху гражданите. Тези негови думи предизвикват буря от негодувание в опозиционния

печат. Както пресъчава по-късно, касае се не за морално влияние, а за груб произвол и насилие. На тази тема е посветено изказването на Ст. Хр. Савов в Народното събрание, XXX заседание от 30 ноември 1894 г. (вж. Д н е в н и ц и на VIII обикновено народно събрание, I редовна сесия, кн. I, С., 1895, стр. 776—779).

Стр. 7. *Саръяр* — днес с. Хаджимитрово, Великотърновски окръг (бивша Свищовска околия).

Стр. 7. . . .*окръжният управител с Атанаса Данков* — окръжен управител в Свищов по това време е бил Марко П. Марков, който е правил всичко възможно, за да бъдат избрани «правителствените» кандидати; един от тях е и Атанас Данков.

Стр. 9. *Това го опитахме цели осем години* — намек за диктатурата на Ст. Стамболов, продължила от 20 август 1887 до 18 май 1894 г.

Стр. 9. . . .*окръжната телеграма за свободата на изборите* — на 7 септември 1894 г. министър-председателят К. Стоилов, изпълняващ същевременно и длъжността министър на вътрешните работи, изпраща до окръжните управители телеграма № 12285, за да им напомни във връзка с предстоящите избори, че «длъжността на правителствените органи ще бъде да се даде на населението всичката възможност да упражни своите избирателни права» (пълния текст на телеграмата вж. във в. «Прогрес», бр. 49 от 10 септември 1894 г., стр. 554—555).

Стр. 9. . . .*околийският началник ∞ да благодарят за свободните избори* — благодарностите на населението наистина били насила изтръгвани; два месеца по-късно Тома Василев, главен секретар на Министерството на вътрешните работи, изпраща специална телеграма до окръжните управители, в която настоява да се благодари на княза за свободата на изборите.

Стр. 10. . . .*д-р Сава Иванчов ∞ изпита моралното влияние в Радомир* — според доклада на комисията по проверката на изборите (Д н е в н и ц и на VIII обикновено народно събрание, I редовна сесия, XXV заседание от 24 ноември 1894 г., кн. I, С., 1895, стр. 602—611) приятелят на Алеко Константинов Сава Иванчов, член на «Весела България», бил четвърти по броя на събраните гласове в Радомир и следователно не е избран; във връзка с изборите в Радомир се твърдяло, че околийският началник заплашвал избирателите, а стражарите си позволили да късат бюлетините; по думите на самия Сава Иванчов избирателите нямали възможност да контролират действията на бюрото.

Стр. 10. *«Клуб Бяла Слатина»* — за да бъде провалена кандидатурата на видния политически и обществен деец Драган Цанков за депутат в VIII обикновено народно събрание, в Бяла Слатина било извършено грубо беззаконие: на 11 септември 1894 г. след пребройването на гласовете изборното бюро било нападнато с цел да бъдат унищожени преброителните листове и избирателните списъци (вж. акта, подписан от председателя на бюрото и поместен във в. «Прогрес», бр. 52 от 21 септ. 1894 г.); една седмица по-късно, на 18 септември, се произвеждат отново избори, като този път вместо избраните по-рано Д. Цанков и Хр. Симидов депутатски места получават правителствените кандидати Тончев и Бобошевски. На 22 ноември 1894 г. Народното събрание признава двата избора за недействителни, приемайки, че околията «остава вакантна» (повече подробности за изборите в Бяла Слатина вж. Д н е в н и ц и на VIII обик-

новено народно събрание, I редовна сесия, XXIII заседание, 22 ноември 1894 г., кн. I, С., 1895, стр. 527—546).

ТЪРЖЕСТВОТО НА ВЕЛЗЕВУЛА (стр. 11) — «Знаме», г.I, бр. 12 от 29 септември 1894 г., стр.2, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

В този и следващия фейлетон сатирата на Алеко Константинов е насочена срещу известния държавен деец Григор Д.Начович (1845—1920), играл видна роля в политическия живот на България през първите десетилетия след Освобождението. Сред съвременниците си Григор Начович се е ползувал с името на изкусен политически въжеиграч, който неизменно бил в кръга на управляващите или на онези, които «дърпат конците». На 5 юни1879 г. той влиза в ръководството на консервативната партия, а на 25 ноември с.г. става министър в правителството на митрополит Климент. По-късно Начович е един от вдъхновителите на държавния преврат на Александър Батенберг, извършен на 27 април 1884 г. На 23 юни 1882 г. той става министър на финансите в правителството на генерал Соболев, а от 7 септември 1883 г. продължава да изпълнява същата длъжност в коалиционното правителство на Драган Цанков. През 1887 г. бива включен в правителството на Ст.Стамболов като министър на финансите, а през 1888 г. (заедно с К.Стоилов) демонстративно го напуска; през 1891—1892 г. той е отново министър на финансите в кабинета на Ст. Стамболов. През 1893 г. в сътрудничество с К. Стоилов организира силна атака срещу стамболовисткото правителство от страниците на в. «Свободно слово». Когато на 18 май 1894 г. Стамболов подава оставка, К.Стоилов е натоварен да състави ново правителство, в което Г.Начович играе първостепенна роля—като министър на външните работи и обществените сгради. Заради политическите машинации и интриги, с които непрекъснато се занимавал, Г.Начович бил наричан от съвременниците си с прозвището Велзевул (твърди се, че това прозвище му е дадено от Д.Петков). Оттук и названието на двата фейлетона «Тържеството на Велзевула» и «Молитвата на Велзевула».

Стр. 11. . . .*като минувах край Австро-маджарското дипломатическо агентство* — намек за австрофилската външна политика, провеждана от консерваторското правителство на К.Стоилов и Г. Начович.

Стр. 11. *Финис либерта* (лат.) — свършено е със свободата.

Стр. 11. *«Трите байрактари»* —водачите на трите фракции на либералната партия Драган Цанков, Петко Каравелов и Стефан Стамболов. Драган Цанков (1828—1911) е виден обществен деец още от периода преди Освобождението. По време на Учредителното народно събрание той е един от ръководителите на либералното течение. Бил е министър-председател от март до ноември 1880 г. След държавния преврат на Александър Батенберг, извършен на 27 април 1881 г., той се обявява в защита на конституцията. През 1883 г. по внушение на Григор Начович бил интерниран във Враца. От септември 1883 до април 1884 г. отново е министър-председател. По-късно заема поста министър на вътрешните работи в кабинета на Петко Каравелов (1884—1886). След абдикацията на Александър Батенберг става член на временното правителство на митрополит Климент. Заради последователните си русофилски убеждения по време на управлението на Ст.Стамболов е принуден да емигрира в Русия, откъдето получава възможност да се завърне едва в края на 1894 г. (т. е. по времето, когато А.Константинов пише своя фейлетон,той все още е бил в немилост).Петко Каравелов (1843—1903) е една от най-видните политически фигури в България през първите десетилетия след Освобождението. Като подпредседател на Учредителното народно събрание той се проявява като един от идеолозите на либералната партия и заедно с Драган Цанков и П.Р.Славейков отстоява демократичните принципи при изработването на Търновската конституция. През 1880—1881 г. П.Каравелов е министър-председател. След държавния преврат на 27 април 1881 г. той е принуден да напусне Княжество България. През 1884 г. се връща в София и отново става министър-председател. След абдикацията на Александър Батенберг през 1886 г. той е един от тримата регенти. По-късно се проявява като последователен и непримирим противник на Стамболовия режим. През 1891 г. Ст. Стамболов го обвинява, че е участвувал в убийството на Хр. Белчев, и го осъжда на пет години лишаване от свобода(когато Алеко Константинов пише своя фейлетон, П.Каравелов все още се е намирал в затвора). Стефан Стамболов (1854—1895), участник в революционното движение и виден политически и държавен деец след Освобождението. Като политик първоначално е привърженик на либералната партия. През 1884г. заема високата длъжност председател на Народното събрание, а след абдикацията на Александър Батенберг е един от тримата регенти. Като регент той взема инициативата за довеждането на Фердинанд за княз на България. От 2 август 1887 до май 1894 г. Стамболов е министър-председател. През време на неговото управление в страната се установява груб терор. По отношение на външната политика Стамболов проправя пътя на австрийското влияние в България. При разделянето на либералната партия той става водач на народно-либералната партия, активно подкрепяна от едрата търговско-индустриална буржоазия.

Стр. 12. *«Прогрес» и Черно море» ∞ Цанков е изветрял старец∞ един фитил за Каравелова:* «Прогрес» — дребнобуржоазен обществено-политически вестник, излизал от ноември 1892 до септември 1897 г.; до 18 май 1894 г. бил един от органите на опозицията срещу правителството на Ст.Стамболов; към края на август 1894 г. започнал да критикува политическите възгледи на Драган Цанков и П. Каравелов (вж. например статията на Д. Христов «Каравелов и Цанков», поместена в бр. 46 от 31 август 1894 г., стр.526—527). «Черно море» — седмичен обществено-политически вестник, издаван във Варна от юни 1891 до януари 1904 г.; първоначално «приятел на правителството», а след това открит негов враг: от 1892 г. става активен орган на опозицията; след 1894 г. изцяло на народняшки позиции. От края на август 1894 г. на неговите страници често се появяват груби нападки срещу Драган Цанков от рода на «иди после, ако нямаш работа, та го търси с луличката при старите бабички на масали. . . зер старини са го нагазили вече» (бр. 111 от 26 август 1894 г.), «Дядо Цанков, дъртият русофил» (бр. 113 от 26 септември 1894 г.) и пр.

Стр. 12. *Костаки* — става дума за К. Стоилов (вж. тук, стр. 220).

Стр. 12. *Радославов* — д-р Васил Радославов (1854—1929), виден държавен деец, основател на либералната (радославистка) партия, министър в кабинета на П. Каравелов (1884—1886); след свалянето

на Стамболовия режим на 18 май 1894 г. бил за известно време и в кабинета на К. Стоилов (1894); като министър-председател през 1913—1918 г. става проводник на пагубната за българския народ политика на Фердинанд; по време на Войнишкото въстание избягва в Германия, където остава до смъртта си.

Стр. 12. *Прибрах Величкова — хоп! — съединистите в джеба ми* — К. Величков се завръща от продължителната си емиграция през юни 1894 г. и още през август с.г. става председател на възобновеното бюро на народната партия, наричана още «съединистка» (известната партия от Източна Румелия); в произведените на 11 септември 1894 г. избори за VIII обикновено народно събрание К. Величков е избран за народен представител.

Стр. 12. *Ами цанковистите с Данева. . .* — Стоян Петров Данев (1857—1949), един от ръководните дейци на прогресивно-либералната партия (цанковисти); тъй като по онова време Драган Цанков все още се намирал в емиграция, Данев бил нейният фактически ръководител.

Стр. 12. *И с Цанкова се подиграх, и Бяла Слатина създадох. . .* — намек за извършеното в Бяла Слатина на 11 септември 1894 г. грубо нарушение на избирателния закон с цел да бъде провалена кандидатурата на Драган Цанков (вж. тук, стр. 222—223) по време на изборите за VIII обикновено народно събрание.

Стр. 12. *«Съгласие» като бясно се в втунало към Черната джамия* — седмичният обществено-политически вестник «Съгласие», издаван от юни 1894 до февруари 1896 г., е неофициален орган на прогресивно-либералната (цанковистката) партия; през август и септември 1894 г. тук са поместени редица статии, съдържащи нападки срещу Петко Каравелов, който по онова време се намирал в Черната джамия.

Стр. 12. *От 1881 г. досега минуват тъкмо 13 години* — Алеко Константинов има пред вид държавния преврат на Александър Батенберг от 27 април 1881 г., извършен при активното участие на Григор Начович, един от ръководителите на консервативната партия. В резултат на този пръв в новата ни история антинароден акт била отменена Търновската конституция и били дадени извънредни пълномощия на княза.

МОЛИТВАТА НА ВЕЛЗЕВУЛА (стр. 13) — «Знаме», г.I, бр. 14 от 7 октомври 1894 г., стр.2, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

По съдържанието си този фейлетон е тясно свързан с предходния фейлетон и в известен смисъл се явява негово продължение. Това проличава още в кратката встъпителна бележка на автора, който заявява, че произведението било написано на гърба на същата хартийка, намерена уж на тротоара пред Австро-унгарското дипломатическо агентство. И тук централна фигура е зловещият Велзевул, в чието лице Алеко Константинов изобразява изпечения майстор на политическата интрига Григор Начович (подробни сведения за него вж. в бележките към фейлетона «Тържеството на Велзевула»).

Стр. 13. *. . .зад гроба на Светослав Миларов* — Светослав Миларов (1850—1892), писател и публицист, известен с русофилските си възгледи; по време на режима на Стамболов е емигрант в Цариград и по-късно в Русия; след завръщането си в България е обвинен по

делото за убийството на Христо Белчев на 15 март 1891 г. и осъден на смърт чрез обесване.

Стр. 13. *. . .тука да го наместя!* — тук и по-долу в текста се подразбира, че става дума за Петко Каравелов, набеден като съучастник в убийството на Христо Белчев и осъден по внушение на Ст. Стамболов на 5 години тъмничен затвор. Веднага след падането на Стамболовото правителство се поставя въпросът за неговото освобождаване, но новото правителство на К.Стоилов и Г.Начович все отлагало това справедливо решение.

Стр. 14. *Онзи, онзи, от когото трепнаха три милиона раби, тук излезе слаб!* — очевидно става дума за Ст. Стамболов, който не посмял да осъди на смърт политическия си противник Петко Каравелов.

Стр. 14. *. . .тези четири гроба* — авторът има пред вид гробовете на четиримата осъдени на смърт чрез обесване по делото за убийството на Христо Белчев: Светослав Миларов, Тома Георгиев, Александър Карагюлев и Константин Попов.

Стр. 14. *Ето вече нашите подли раби почнаха да се събуждат...* — намек за свикваните по онова време митинги за освобождаването на Петко Каравелов.

Стр. 14. *От 1881 година, цели 13 години* — вж. тук, стр. 224.

Стр. 14. *. . .саблята на Абдул Керим паша* — след победата на Абдул Керим паша над Сърбия през 1876 г. унгарски студенти му подарили сабя с пожелание да изтреби враговете. Народният поет Иван Вазов е запечатал в стихотворението си «Сабята на Абдул Керим паша» негодуванието на българския народ по повод на този антихуманен и антиславянски акт (вж. И. В а з о в, Събрани съчинения в 22 т., т. 1, С., 1974, стр. 65).

Стр. 14. *Eljen* (унг.) — да живее!

Стр. 14. *Понтос Евксинос* — гръцко название на Черно море.

РАЗНИ «ДРЕБОЛИИ» (стр. 15) — «Знаме», г. I, бр. 15 от 10 октомври 1894 г., стр. 2—3, с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Печата се със следните поправки по смисъл:

Стр. 15, р. 19: «с тия» вм. «в тия».

Стр. 16, р. 29 : «снизходителната» вм. «снизходителна».

Фейлетонът е написан по повод неоснователните твърдения на в.«Мир» (г.I, бр.7 от 6 октомври 1894 г.), че изборите за VIII обикновено народно събрание преминали в обстановката на свобода и законност. Цитираното мото е от уводната статия в посочения брой на в. «Мир». Същият вестник и друг път е давал място на подобни твърдения (вж. например статията «По изборите», поместена в бр.5 от 1 октомври 1894 г. Подписът под текста «Един от Клуба на моралното влияние» недвусмислено разкрива авторството на Алеко Константинов. В края на първия си фейлетон «По «изборите» в Свищо'в» той взема инициативата за учредяването на «Клуб на морално влияние» — едно название, което по думите на писателя «съдържа в себе си безконечно ядовит сарказъм» (вж. тук, стр. 10). В действителност обаче такъв клуб не е бил основан.

Стр. 15. *«Народния представител» от в. «Мир»* — по всяка вероятност става дума за Ст.Михайловски.

Стр. 15. *. . .оная жесточайша подигравка ∽ която се извърши на 11 и 18 септември в Бяла Слатина* — вж. тук, стр. 221.

Стр. 15. . . .*терорът, който е всявал и всява дивизионният командир Мечконев* — според изказването на Трайко Китанчев (Дневници на VIII обикновено народно събрание, I редовна сесия, IX заседание от 2 ноември 1894 г., кн. I, С., 1895, стр. 161—162) видинският дивизионен командир Мечконев не само непозволено се включил в изборната борба, но и си послужил със средствата на шантажа, разпитвайки избирателите кой има син във войската и пр.; по думите на Трайко Китанчев през нощта срещу изборите Мечконев закарал войска в гр. Кула, «за да избира бабалъка си».

Стр. 15. . . .*срамотната свищовска драма, разиграна на 11 септември* — вж. фейлетона «По «изборите» в Свищов» и бележките към него — тук, стр. 220—221.

Стр. 16. . .*с кутловския герой начело* — в бележките към първото издание на съчиненията на Алеко Константинов Пенчо Славейков сочи, че «кутловският герой» е околийският началник Шарапчиев, по време на чието управление през 1887 г. са убити и ранени от полицията и войската стотина избиратели от гр. Кутловица (днес Михайловград), които искали да гласуват против Стамболов. Тази грешка е повторена във всички досегашни издания. В действителност сам авторът в своята дописка от Свищов сочи, че има пред вид друго лице — окръжния управител Марко П. Марков (вж. т. 4 от настоящото издание). Същото се потвърждава и от телеграмата, изпратена от Свищов на 11 септември 1894 г., където между другото четем: «В Кутловица 12—15 души жандарми се сражаваха с 4000 души избиратели, избиха се 40 души и осакатиха повече от 100 души, които и досега се влачат по съдилищата. И знаете ли кой беше тогава в Лом окръжен управител? Пак същият оня Марков, който е сега окръжен управител в Свищов» (вж. Дневници на VIII обикновено народно събрание, I редовна сесия, XXX заседание от 30 ноември 1894, кн. I, С., 1895, стр. 778).

Стр. 16. *д-р Минчевич ∞ Матей Попович ∞ Манол Стефанов ∞ Танас Данков ∞ Ганчо Гаврилов ∞ Георги Даскалов* — засега не открихме конкретни данни за посочените лица.

Стр. 16. *Д. Тончев от Бяла Слатина* — Димитър Тончев (1859—1937) е получил депутатски мандат при повторните избори в Бяла Слатина, състояли се на 18 септември 1894 г. (вж. тук, стр. 221); преди това той бил неколкократно избиран за народен представител (от 1885 до 1893 г.), бил е министър на обществените сгради и на правосъдието в кабинетите на Д. Греков и Т. Иванчев и министър на правосъдието и на финансите в кабинета на В. Радославов; през 1903 г. е съден от държавния съд за злоупотреба и гешефти.

Стр. 16. *Аккадънлар* — старото наименование на гр. Дулово.

Стр. 16. . . .*средновековната преса ∞ някой жидовски орган ∞ жидовската преса ∞ цели осем години тази преса ръкопляскаше на тиранина* — авторът има пред вид австроунгарските официозни вестници, които са поддържали диктатурата на Ст. Стамболов.

Стр. 16—17. *В един от миналите си броеве консерваторският в. «Мир ∞ съгласно с демократическия дух на българския народ* — вземайки отношение към публикуваните във в. «Свобода» отзиви на чуждата преса за положението в България, в. «Мир» заявява в уводната си статия в бр. 5 от 1 октомври 1894 г.: «Нека ни дадат време да поработим, нека ни избавят от туй предварително отношение спрямо нас и нека да съдят за нашата деятелност по делата, които ще извършим.»

Стр. 17. *Начевич и демократически дух!* — за Григор Начович вж. тук, стр. 222.

Стр. 17. *Като че ли в кодификационната комисия ∞ между редовете в бр. 7 на в. «Мир»* — статията, за която става дума, е поместена без подпис в бр. 7 на в. «Мир» от 6 октомври 1894 г., стр. 2, кол. 3, като отговор на коментара, който прави в. «Народен приятел» във връзка с парламентарната практика в европейските страни; през този период у нас оживено се обсъжда въпросът за учредяване на една кодификационна комисия за привеждане в единство на съдебните закони.

Стр. 17. *Оплот* (рус.) — опора, крепост.

Стр. 18. *Морално влияние* — вж. тук, стр. 220—221.

ОСВИДЕТЕЛСТВУВАНИЕ ЗЪБИТЕ НА ПОСЕЩАЮЩИТЕ ЧЕРНАТА ДЖАМИЯ (стр. 18) — «Знаме», г. I, бр. 17 от 17 октомври 1894 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Печата се със следните поправки по смисъл:

Стр. 20, р. 29: «Отвори си» вм. «Отвори се».

Стр. 21, р. 8: «па» вм. «пе» (в досегашните издания печатано «че»).

Черната джамия е известна в миналото турска джамия в София, наричана още Имарет джамия или Кара джамия. Построена е през XVI в. по времето на турския султан Селим I. Намирала се е на мястото на сегашната черква «Св. Седмочисленици», между улиците «Граф Игнатиев», «Генерал Паренсов», «Цар Шишман» и «Шести септември». След Освобождението медресето пред джамията е използувано за затвор на политическите престъпници. През 1894 г. по време на управлението на К. Стоилов свиждания с политическите затворници били ограничени, като всички посетители били подлагани на преследвания и строги полицейски разпити. Протестирайки срещу този произвол на властта, в. «Знаме» дава място на кореспонденцията на Ковачев и Вл. Цонев (г. I, бр. 14 от 7 октомври 1894 г.). В отговор на това правителственият в. «Мир» помества кратка статия, където между другото се казва, че «посещенията на затворниците стават със знанието и позволението на надлежните власти, които са длъжни да знаят дори и зъбите на външните посетители, на който и да било затворник» (г. I, бр. 9 от 11 октомври 1894 г.).

Стр. 18. . . .*да посетя господина Петка Каравелов* — седем месеца след падането на Стамболовия режим новото правителство на К. Стоилов продължавало да държи в затвора несправедливо осъдения политически деец Петко Каравелов (за него вж. тук, стр. 223).

Стр. 19. *Саръчизмели Мехмедаа* (тур.) — Мехмед ага с жълтите чизми.

Стр. 19. *Дунавска Кутловица* — така нарича Алеко Константинов родния си град Свищов, за да подчертае още веднъж произвола по време на изборите за VIII обикновено народно събрание на 11 септември 1894 г. (вж. тук, стр. 220). Той сравнява тези събития с окървавените избори в Кутловица през 1887 г. (вж. тук, стр. 226) и поради обстоятелството, че предводител на пияната шайка от власи и цигани, действувала в Свищов на 11 септември 1894 г., бил окръж-

ният управител М.Марков, герой от кървавите събития в Кутловица през 1887 г.

Стр. 19. *Мелинит* — силно избухливо вещество, което се добива от пикринова киселина и пироксилин.

Стр. 19. *Пироксилин* — избухливо вещество, което се получава от обработката на целулоза или памук с азотна и сярна киселина; нарича се още «гърмящ памук».

Стр. 19. *Нитроглицерин* — взривно вещество, получено от взаимодействието на азотна и сярна киселина.

Стр. 20. *Дантин* (фр.) — бялото зъбно вещество.

Стр. 20. *Дантист* (фр.) — зъболекар.

Стр. 21. *Кваргел* — вид вносно сирене.

Стр. 21. *Лимбургско сирене* — от названието на Лимбург, южна провинция в Холандия.

ОТВОРЕНО ПИСМО ДО ГОСПОДИН ВЕЛЧО ВЕЛЧЕВ (стр. 21) — «Знаме», г.I, бр. 25 от 14 ноември 1894 г., стр.2—3, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

Велчо Т.Велчев (1867—1957), към когото Алеко Константинов адресира своя фейлетон, написан под формата на отворено писмо, е изтъкнат публицист и обществен деец от края на XIX и началото на XX в. По времето на Стамболовия режим той редактира заедно с Б. Величков, Г. Стефанов и Г.Баламезов опозиционните издания сп. «Лъча» (1891—1892) и в. «Прогрес» (вж. тук, стр. 223). След свалянето на Стамболовото правителство политическата групировка около в. «Прогрес» се съединява с едно от крилата на либералната партия, образувайки така наречената прогресивно-либерална партия, един от ръководителите на която става Велчо Велчев. По времето, когато Алеко Константинов пише своя фейлетон, «прогресистите» начело с Велчо Велчев оказват активна подкрепа на правителството на К.Стоилов. По понятни причини Алеко Константинов взема отрицателно становище към тяхната дейност.

Стр. 21. . . .*сегиз-тогиз ме позакачвате във в. «Прогрес»* ∾ *антрефилето, в което подкачате моята адвокатска практика* — в бр. 10 от 2 ноември 1894 г. в. «Прогрес» напада Алеко Константинов заради «потоците кал», които той изливал върху К.Величков. Наскоро след това в същия вестник се появява следното антрефиле, насочено пак срещу него: «Какво би казал великий храбрец и смел щиконосец на народната свобода, добродетелний г.Алеко Константинов, деятелността на когото под режима на Стамболова е пълна с борби, със самоотвержение и героизъм, ако му напомним, че наскоро преди 18 май, когато беше поканен от редакцията на един опозиционен вестник да защищава отговорния й редактор, той отблъсна от храброст предложението й, тъй както правеха всичките «адвокати-борци» в това време?» (в. «Прогрес», бр. 12 от 10 ноември 1894 г., стр.94, кол.3).

Стр. 22. *Присяжен* (рус.) — постоянен; заклет (който се е заклел, положил клетва).

Стр. 22. ...*една телеграма до в.«Мир»*—Алеко Константинов има пред вид телеграмата, поместена в бр.17 на в.«Мир» от 29 октомври 1894 г., стр. 2, кол. 2—3, в рубриката «Телеграми от провинцията».

Стр. 22. ...*скандалозното касирване избора на г.К.Арсениева* — VIII обикновено народно събрание в своето XVI заседание от 10 но-

ември 1894 г. е касирало избора на ломския народен представител Коста Арсениев под предлог, че не бил навършил установената от избирателния закон 30-годишна възраст. Общественият деец К. Арсениев, телеграфист от Лом, е бил демократ по убеждения и политически съмишленик на Алеко Константинов. Още през 1881 г. по време на държавния преврат той енергично се обявява против консерваторите, а през 1896 г. е избран за член на централното бюро на демократическата партия. А. Константинов изразява положителното си отношение към неговата обществено-политическа дейност в писмото си до Алекси Филипов от 9 септември 1896 г., поместено в т.4 от настоящото издание.

Стр. 22. *Где едновремешния «Прогрес»!* — намек за доблестната гражданска позиция на в. «Прогрес» като изразител на народното недоволство от диктаторския режим на Ст. Стамболов (вж. тук, стр. 223).

Стр. 23. . . .*ще речете заедно с Гоголевския капитан Копейкин* ∾ *«в некотором роде кровь проливали»* — капитан Копейкин е герой от произведението на Н.В.Гогол «Мъртви души», инвалид, ветеран от войната; на него е посветена десетата глава под наслов «Повесть о капитане Копейкине». Алеко Константинов има пред вид следните думи на капитан Копейкин: «Так и так, ваше превосходительство: проливал кровь, лишился в некотором роде, руки и ноги, работать не могу, осмеливаюсь просить монаршей милости» (Н. В. Гоголь. Мертвые души. М., 1955, стр.296).

Стр. 23. ...*но сетне совсем в другом роде кровь проливал»* — намек за обществено-политическата деградация на Ст. Стамболов, един от борците за освобождение на българския народ, издигнал по-късно насилието над народа като политическа платформа на своето правителство (за него вж. тук, стр. 223).

Стр. 23. . . .*последния брой от в. «Прогрес»* — става дума за бр. 13 на в. «Прогрес» от 12 ноември 1894 г., където се съобщава за касирания избор на Коста Арсениев (на стр. 102, в рубриката «Народното събрание»).

Стр. 23. . . .*забравихте ли вече ва Узунова, ва Панова, ва Тома Кърджиева* — Атанас Узунов (1860—1887), Олимпий Панов (1852—1887) и Тома Кърджиев (1850—1887) са разстреляни през 1887 г. като ръководители на бунта на Русенския гарнизон против австрофилската политика и тираничния режим на регентството; преди Освобождението и тримата са взели участие в националноревюлюционните борби на българския народ.

Стр.23. ...*Светослава Миларова и другарите му*—вж. тук,стр.224.

Стр. 23. *Мертебе* (тур.) — степен, положение.

Стр. 23. . . .*като приеха вас и г.Такева за пълноправстни народни представители* — VIII обикновено народно събрание в VIII заседание от 31 октомври 1894 г., I редовна сесия, утвърждава мандатите на Велчо Т. Велчев и Михаил Такев въз основа на декларациите им, че в деня на изборите били навършили 30 години; в действителност по онова време Велчо Велчев е бил само на 27 години (за него вж. тук, стр. 228); Михаил Такев (1864—1920) е един от видните представители на учредената по-късно демократическа партия, към която се присъединява и Алеко Константинов; през 1894 г. той току-що започва своята обществено-политическа кариера и не е бил свързан с нито една от съществуващите партии(вж. характеристиката, която Алеко Константинов прави за него във фейлетона си «Македонският митинг»).

Стр. 24. . . .*грозната драгунска жандармерия чрез назначаването на офицери за околийски началници* — на 1 май 1881 г. по време на режима на пълномощията, бил издаден указ за разделянето на княжеството на пет области, във всяка от които бил назначен един «чрезвичаен комисар»; комисарите са били руски офицери, непосредствено подчинени на председателя на Министерския съвет генерал Ернрот.

Стр. 24. . . .*осемгодишния режим* — очевидно става дума за управлението на Ст.Стамболов от 1887 до 1894 г.

Стр. 24. . . .*в някое от съчиненията на Джон Стюарта Миля ∞ по-добре да бъдеш недоволен човек, отколкото доволна свиня* — Джон Стюарт Мил (1806—1873), английски философ, икономист и публицист, представител на позитивизма и утилитаризма във философията; най-значителният му икономически труд е «Начала на политическата икономия» (1848). Очевидно Алеко Константинов се е запознал с неговите съчинения в превод на руски език. Пасажът, за който той се отзовава така възторжено, в руския превод гласи: «Лучше быть недовольным человеком, чем довольною свиньею, неудовлетворенным Сократом, чем довольным дураком. И дурак и свинья могут думать иначе, но только потому что им знакома одна сторона вопроса» (Д. С. Милъ. Рассуждения и исследования политические, философские и исторические. Переведено под ред. А. Соколова. С. Петербург, 1864, стр. 314). Цитатът е от втората глава на известното съчинение на Джон Стюарт Мил «Утилитаризмът».

Стр. 24. . . .*последния брой от в. «Прогрес» ∞ дългите статии ∞ страшна ярост върху г. Каравелова* — става въпрос за бр. 13 на в. «Прогрес» от 12 ноември 1894 г., където на стр. 98—100 е поместена обширна статия под наслов «Положението» (статията продължава и в следващите два броя, съответно на стр. 105—108 и 114—115); подписана с неидентифицирания засега подпис «St», тя е изпълнена с груби нападки срещу П. Каравелов (за него вж. тук, стр. 223).

ВИЙ ЗНАЕТЕ ЛИ ЩО ЗНАЧИ АМНИСТИЯ? — ПРОВИКНА СЕ УМНИЯТ СТОЕНЧО МИХАЙЛОВСКИЙ (стр. 25) — «Знаме», г. I, бр. 33 от 12 декември 1894 г., с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Конкретният повод за написването на фейлетона е речта на Стоян Михайловски на XXXV заседание на VIII обикновено народно събрание, произнесена на 9 декември 1894 г. във връзка с обсъждания законопроект за всеобща амнистия на политическите емигранти. Трайко Китанчев, народен представител от групата на Петко Каравелов, внесъл за разглеждане законопроект за всеобща амнистия, според който трябвало да се амнистират всички политически престъпници от периода непосредствено след Освобождението до 15 октомври 1894 г. с изключение само на лицата, които са били министри (и то за действия и престъпления по време на службата им като министри). Привърженикът на К. Стоилов Георги Добринович внесъл друг законопроект за амнистия на престъпления, извършени само по времето на Стамболовия режим (от 1887 до 18 май 1894 г.). На практика този законопроект изключвал политическите емигранти от амнистията. В речта си Ст. Михайловски се обявил срещу предложената от двамата депутати амнистия. Заставайки на

крайно десни, консервативни позиции, той настоявал от амнистията да се изключат «всички ония, които са известни, че стоят начело на противодинастически и противодържавни партии, или които са вършили заговори и са осъдени за такива заговори». «Аз зная — подчертал в заключение Ст. Михайловски — българската пословица за гърбатите, която казва: «само гробът може да оправи кривите гърбове». Речта му била посрещната с негодувание и често прекъсвана с язвителни реплики от Тр. Китанчев, Хр. Дограмаджиев, Ив. Москов, Хр. Конкилев, М. Макавеев, В. Нейчов и други депутати (вж. Дневници на VIII обикновено народно събрание, XXXV заседание от 9 декември 1894 г., кн. II, С., 1895, стр. 61—77).

Стр. 25. *Вий знаете ли що значи амнистия*? — Алеко Константинов има пред вид следния пасаж от речта на Ст. Михайловски: «Какво нещо е амнистия, г-да представители? Ако една минута се допитаме до политическите писатели, те дават следующата дефиниция на амнистията: амнистията е опрощаване, което се дава на осъдените политически престъпници които са манифестирали разкаяние. Значи, амнистия, която за старите гърци не беше друго освен една дума «забравяние» или «забвение». В новите времена, за да бъде извършен един [такъв] политически акт, потребни са четири условия: първо, да имаме работа с хора злотворници; хора, които са нарушили известни законоположения в отечеството. Второто условие е да са тия злотворници политически, сиреч да са ратували срещу господарствения строй, да са искали премахването на политическия режим, съществующ на основание законите в родния им край. Третото условие е, г-да представители, щото върху тия престъпници да тежи непременно една присъда, т. е. да са признати за такива же престъпници, от редовните съдилища, от съдилища редовно конструирани. Наконец, последното условие, за да има амнистия, е разкаянието. Престъпникът трябва да се отрече от своето прошедше и трябва да признае миналите си заблуждения; престъпникът трябва да заяви, че той действително е извършил злотворства в миналите си дела, че той е готов да се откаже от тях, че заживява нов политически живот, че признава законоположението в отечеството, че признава законния ред в отечеството, че се покланя пред интересите на отечеството, че няма да възобновява своите грешки и няма да залепи клеймото на позора върху своето политическо прошедше. Ето, г-да представители, какво ще се рече разкаян човек.» Фактически тук Алеко Константинов иронизира политическия си противник Ст. Михайловски, който смесва амнистията с помилването — две съвсем различни от юридическа гледна точка понятия.

Стр. 25. . . .*лявата половина на народните представители ∞ дясната половина* — според установената традиция местата от лявата страна в Народното събрание са заемали депутатите с либерални възгледи, а отдясно са сядали представителите на консервативните партии.

Стр. 25. *Юпитер* — според римската митология върховен бог, владетел на небето, бог на светкавицата и гърма (тъждествен със Зевс в старогръцката митология).

Стр. 25. *Якобинците* — така обикновено са наричани представителите на опозицията в Народното събрание.

дактирането на в. «Работник» и на «Българска социалдемократическа библиотека».

Стр. 34. . . .*онзи околийски началник, за когото се говореше тия дни* — засега не ни се удаде да идентифицираме лицето, за което става дума тук.

Стр. 34. . . .*онзи окръжен управител ∞ Бяла Слатина ∞ Драган Цанков не трябва да бъде избран* — вж. бележките към фейлетона «Угасете свещите!»

Стр. 34. *18 май* — датата на падането на Стамболовото правителство.

Стр. 35. *Стефанаки Савов* (неизв.—1931) — преди Освобождението революционер и сподвижник на Ботев, по-късно член на прогресивно-либералната партия и дългогодишен врачански народен представител. При изборите за VIII обикновено народно събрание е застъпник на Драган Цанков в белослатинската избирателна колегия и като такъв по време на предизборна агитация бил нападнат и ранен със сабя от околийския началник. По този повод във вестниците «Знаме» (г. I, бр. 43 от 20 януари 1895 г.) и «Прогрес» (г. III, бр. 31 от 26 януари 1895 г.) са поместени протестни телеграми.

Стр. 35. . . .*пътуването на г. Каравелова: ревизорът Тодоров в целия град Орхание ∞ господин Брънчев* — току-що освободен от Черната джамия, през януари 1895 г. Петко Каравелов (за него вж. тук, стр. 223) се отправя от София за Русе, където се намирало семейството му. По време на неговото пътуване в редица населени места се организират събрания, на които той води агитация против правителството. За да попречи на тази агитация, правителството натоварило ревизора от Министерството на вътрешните работи Тодораки Тодоров със специалната мисия да устройва скандали, освиквания и пр. Неговата мисия имала известен успех единствено в Орхание (днес Ботевград), където на 7 януари 1895 г. кметът Васил Брънчев се опитал да подготви освиркване на П. Каравелов (повече подробности за това пътуване вж. в статията на Трайко Китанчев «Истината по пътуването на г. Каравелова от София до Търново», поместена във в. «Знаме», г. I, бр.49 от 9 февруари 1895 г. и бр. 50 от 13 февруари 1895 г.).

Стр. 35. . . . *г. Величков ∞ разкъса на парчета всичките свищовски жандарми* — на 24 октомври 1894 г. по време на V заседание на VIII обикновено народно събрание К. Величков заявил следното във връзка с произвола при свищовските избори: «Ние всички трябва да скърбим не за това, че са се намерили 20 души полицейски стражари да спрат една маса народ от 5000 души, но заради това, че 5000 души избиратели са допуснали на 20 души стражари да ги спрат от да упражнят своето избирателно право. . .По-добре е било доблестно да се разправят със стражарите.» (Дневници на VIII обикновено народно събрание, кн. I, С., 1895, стр. 76).

УГАСЕТЕ СВЕЩИТЕ! (стр. 36) — «Знаме», г. I, бр. 46 от 31 януари 1895 г., с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Фейлетонът е написан по повод разкриването на телеграфическите нареждания, дадени от министър-председателя К. Стоилов на врачанския окръжен управител, да се направи всичко възможно, за да се осуети изборът на Драган Цанков (за него вж. тук, стр. 222—223) за народен представител от Бяла Слатина. Текстът на

самата телеграма е поместен в същия брой на в. «Знаме». Като крайна мярка К. Стоилов препоръчва: «Като се захване преброяването на гласовете, ако се види, че Цанковата кандидатура преодолей, някои наши приятели от Слатина или самото бюро може чрез угасване свещите или взимание списъците да направи избора да не се състои». В същия брой на в. «Знаме» са поместени и трите телеграми на белослатинския околийски началник Стаменов до врачанския окръжен управител, от които ясно се вижда, че е било направено необходимото, за да се предотврати избирането на Драган Цанков за народен представител.

Стр. 36. *Soeur Clémence* — католишка калугерка, спътница на Алеко Константинов от пътешествието му с парахода «La Touraine» от Хавър до Ню Йорк, описана с особено внимание в «До Чикаго и назад» (вж. т. 1, стр.31); писателят изразява възхищението си от нейната красота и в своятаизповед, записана в албума на проф. Ив. Д. Шишманов, която поместваме в т. 4 от настоящото издание.

Стр. 36. *Член 91 и 93 от избирателния закон* — според чл. 91: «Който отнеме, строши или открадне някоя избирателна кутия, докле находящите се в нея бюлетини не са проверени, наказва се със затвор от две до пет години и с глоба от 2000—5000 лева», а според чл. 93: «Когато виноватите в делата, показани в членове 86 до 90 от настоящия закон, са държавни или общински чиновници или членове от бюрото, наказанието се удвоява.»

Стр. 37. *Mon Dieu, mon Dieu!* (фр.) — Боже мой, боже мой!

Стр. 37. *Carte blanche* (фр.) — неограничени права.

Стр. 38. . . .*почнах да чета уводната статия* — статията, за която става дума, е озаглавена «Изборите и опозицията» и е поместена без подпис; при цитирането Алеко Константинов се е придържал точно към оригинала.

Стр. 38. *Указът ∞ носи № 13, зловещото демонско число 13* — в извънредната притурка на «Държавен вестник», бр. 266 от 9 декември 1894 г., е поместен Указ № 13, с който княз Фердинанд назначава Константин Стоилов за министър-председател; числото 13 Алеко Константинов свързва с изминалите 13 години от държавния преврат на Александър Батенберг, извършен на 27 април 1881 г. (вж. тук, стр. 224).

ИЗБИРАТЕЛЕН ЗАКОН (стр. 39) — «Знаме», г. I, бр. 50 от 13 февруари 1895 г., подлистник, стр. 2—3, с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Печата се със следната поправка по смисъл:

Стр. 41, р. 38: «бюлетина» вм. «бюлетината».

Фейлетонът представлява пародия на приетия от V обикновено народно събрание на 28 ноември 1889 г. и утвърден с Указ № 6 от 8 януари 1890 г. на княз Фердинанд Избирателен закон, съдържащ 97 члена, разпределени в следните седем дяла: I — Общи наредби;II—Избиратели; III— Избираеми; IV —Избирателни списъци; V—Бюро и избирание; VI—Наказания; VII — Отменение (законът е обнародван в «Държавен вестник»,г. XII, бр. 17 от 22 януари 1890 г.). Почти всички от 50-те члена на пародията имат съответствия в Избирателния закон: 1—1, 2—2, 3—8, 4—9, 5—10, 6—12,

7—13, 8—14, 9—15, 10—16, 11—?, 12—35, 13—38, 14—39, 15—42, 16—43, 17—44, 18—45, 19—48, 20—49, 21—51, 22—52, 23—53, 24—54, 25—55, 26—56, 27—57, 28—58, 29—59 и 65, 30—?, 31—67, 32—70, 33—71, 34—72, 35—75, 36—78, 37—79, 38—81, 39—82, 40—84, 41—85, 42—89, 43—90, 44—91, 45—92, 46—93, 47—94, 48—95, 49—96, 50—97. При построяването на пародията Алеко Константинов използува най-често следния похват: цитира без изменения началните няколко думи на отделните членове, след което видоизменя текста в съответствие с избирателната практика; в други случаи той променя само отделни думи, добавя или зачертава отрицателната частица «не» и пр.

«ПОЛИЦИЯТА ОЩЕ ОТСЕГА ВЗЕМА МЕРКИ. . .» (стр. 45) — «Знаме», г. I, бр. 58 от 22 март 1895 г., с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Фейлетонът е написан по повод на увеличения приток от чужденци, главно граждани на Австро-Унгария, дошли да търсят леко препитание в България. Проникването на чуждия капитал у нас през този период е довеждало понякога до груба намеса във вътрешните работи на страната. В. «Знаме» и други органи на опозицията многократно се изказват против назначаването на чуждестранни граждани на българска държавна служба.

Стр. 45. *Груев* — Н. Груев, полицейски инспектор в Софийското градоначалство.

Стр. 45. *. . .новия управляющ делата на градоначалството* — по онова време софийски градоначалник е бил Никола Славков (1851—1936), известен деец на националноосвободителното движение.

Стр. 46. *. . .нашият президент-министър е във Виена* — през същия период министър-председателят К. Стоилов посещава Виена във връзка със сключването на дългосрочен търговски договор с Австро-Унгария; на 20 март 1895 г. той е приет от Франц Йосиф, след което заминава за Германия; сключеният търговски договор влиза в сила от 1 януари 1896 г.

Стр. 46. *. . .да третират въпроса за акциза* — намекът е по адрес на К. Стоилов, който заявил във връзка с посещението си в Австро-Унгария: «Аз дойдох тук, за да отстраним мъчнотиите, които създаде акцизният въпрос» (в. «Мир», бр. 69 от 4 март 1895 г.); през същия период драгоманинът на Австроунгарското дипломатическо агентство в София Пармаджи се намесва активно в съда по повод упражняването на закона за акцизите (вж. в. «Знаме», г. I, бр. 59 от 25 март 1895 г.).

Стр. 46. *Шарманка* (от названието на песен със същото име) — латерна.

«МАЛКО СРАВНЕНИЕ» (стр. 47) — «Знаме», г. I, бр. 59 от 25 март 1895 г., стр. 2, подлистник, без подпис.

Фейлетонът е пародия на анонимната статия «Малко сравнение», поместена в стамболовисткия в. «Свобода», бр. 1623 от 21 март 1895 г., чийто автор, за да подчертае заслугите на Стефан Стамболов като политик, го сравнява с Бисмарк.

Стр. 47. *Онзи ден ти телеграфирах. . .* — във в. «Свобода», бр. 1623 от 21 март 1895 г., е публикувана телеграмата на Ст. Стамболов до Бисмарк, в която се заявява: «Между безбройните поздравления и благопожелания, които получавате по случай 80-годишнината от рождението Ви, моля приемете и тия на един Ваш почитател и адмиратор, който с внимание и възторг е изучавал и следил живота и делата на най-великия държавен мъж от настоящий век. Трудовете и заслугите, които сте направили за благото, величието и обединението на Вашето любимо отечество, са една от най-светлите страници на германската история и ще служат за пример и поучение на грядущите поколения. Вий сте един от редките исторически деятели, които са имали щастието да доживеят да видят осъществено и закрепено делото, на което са били посветили живота си. Моля всевишния да продължи живота Ви за радост и гордост на милото Ви обединено отечество.» Пак тук е поместен и отговорът на Бисмарк до Стамболов: «Най-учтиво благодаря за приятелските благопожелания.»

Стр. 47. *Адмиратор* (фр.) — поклонник.

Стр. 49. *Свирчо* — прозвище на Димитър Петков (1858—1907), известен в миналото обществен деец и публицист, един от сподвижниците на Стамболов; по време на неговото управление е кмет на София, министър на обществените сгради и председател на Народното събрание, а след убийството му става водач на стамболовистката партия; в началото на 1895 г. е поканен от правителството да даде сметка за имуществото, което придобил като кмет на София и министър на обществените сгради; прозвището «Свирчо» Д. Петков получил заради редактирания от него хумористичен вестник «Свирка» (1883 г.).

Стр. 49. *Дармадан* (тур.) — разнебитено, съсипано, разтурено.

Стр. 49. *Панайот* — Панайот Славков, един от политическите привърженици на Стамболов; по време на неговото управление бил министър на земеделието и търговията и председател на Народното събрание.

ПО ПОВОД НА ЕДНА КНИЖКА (стр. 49) — «Знаме», г. I, бр. 78 от 10 юни 1895 г., стр. 2, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

Фейлетонът е написан по повод книгата на Христо Д. Максимов (Мирчо) «Тъмен свят. Очерци и разкази из народния живот». (ч.I—II, С., 1895), в която през погледа на учителя-народник е разкрита жестоката експлоатация на българския селянин.

Стр. 49. *Вазовият Кардашев* — герой от Вазовия разказ «Кардашев на лов», поместен в неговата книга «Драски и шарки», ч.II, С., 1895 (вж. И. Вазов, Събрани съчинения, т. 8, С., 1976, стр. 240—331).

Стр. 49. *Влайковите Каменовци* — от името на Каменов, герой на едноименния разказ на Т. Г. Влайков, типичен кариерист и политически хамелион; разказът е поместен в сп. «Мисъл», г.V, 1895, кн.I, стр. 25—35; кн. 2, стр. 145—157; (вж. Т. Г. Влайков. Съчинения, т. 3, С., 1963, стр.60—83).

Стр. 49. *Величков да ни сочи страшната бездна на Дантовия «Ад»* — през 1894—1895 г. К. Величков обнародва на страниците на сп. «Мисъл» части от своя превод на Дантевия «Ад».

Стр. 50. *Гороломов казва на народа: ∞ Аз съм вашият избавител* —

герой на Вазовия разказ «Епоха — кърмачка на велики хора», обнародван в сп. «Денница», г. I, 1890, кн. 9, стр. 385—401, кн. 10, стр. 433—451. Алеко Константинов цитира неточно думите на Гороломов (вж. И. В а з о в. Събрани съчинения, т.9, С., 1976, стр.156—200).

Стр. 51. *Флюгер* (нем.) — ветропоказател.

OCUPATIUNEA BULGARIEI DE LA ARMATA NOASTRA (стр. 52) — «Знаме», г. I, бр. 91 от 26 юли 1895 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

Печата се със следната поправка по смисъл:

Стр. 55. р. 2: «цара» вм. «царя».

Фейлетонът е написан по повод опитите за намеса във вътрешните работи на България след убийството на Ст. Стамболов през юли 1895 г. Редица чужди вестници, между които и някои вестници от съседна Румъния, неоснователно твърдят, че този терористичен акт бил извършен по внушение на Русий. Западноевропейската дипломация, опасявайки се от едно по-тясно сближение между България и Русия, започнала да крои планове за окупирането на нашата страна с помощта на румънски войски под предлог да се възстановял редът, защото българите вече били дали доказателства, че са неспособни сами да се управляват, защото тази държава висяла като Дамоклев меч над европейския мир и т.н. Във връзка с това били извършени съответните сондажи с румънския княз Карол и с министър-председателя Петре Карп. За съжаление, някои среди в Румъния се поддали на провокациите на западната дипломация и наистина в тази страна се заговорило за предстоящата окупация на България от румънски войски. Редица вестници дали място на материали, съдържащи различни намеци, нападки и закани по адрес на България, а столичният ежедневник «Универсул» дори напечатал специална статия под наслов «Ocuparea Bulgariei de armata română (г. XIII, бр. 164, от 14(26) юли 1895 г., стр. 2, кол .2). Чрез своя фейлетон Алеко Константинов отговаря достойно на тези закани.

Стр. 52. *Ocupaţiunea Bulgariei de la armata noastra* (рум.) — окупирането на България от нашата войска.

Стр. 52. *Finis Bulgariae!* (лат.) — край на България.

Стр. 52. *Куркан* (рум.) — пехотинец.

Стр. 53. *Доробанц* (рум.) — опълченец, жандармерист.

Стр. 53. *Папушой* (рум.) — царевица.

Стр. 53. *Леля ку скуртейка верди* (рум.) — жената със зеленото контошче.

Стр. 53. *Узунов* — вж. тук, стр. 229.

Стр 53. *Левент-табия* — възвишение край Русе, където в миналото са разполагани поделения на българската армия.

Стр. 53. *Гривица* — местност край Плевен, където по време на Руско-турската освободителна война румънски части са водили успешни сражения с турците.

Стр. 54. *Дъмбовица* — река, която минава през Букурещ.

Стр. 54. *Al dracului bulgari!* (рум.) — дяволски българи.

Стр. 54. *Курубаглар* — турско наименование на местността Ловенец (днес квартал в София).

Стр. 54. *Fetele noastre cele frumoase* (рум.) — нашите хубави момичета.

Стр. 54. *Lasa, frate, hu spune!* (рум.) — остави се, брате, не думай!

Стр. 54. *Араб-табия* — укрепление наблизо край Силистра, разположено източно от града; направено още от турците, по силата на Берлинския договор то остава в границите на България, но румънците, възползувайки се от Сръбско-българската война, го превзели.

Стр. 54. *Ce spui, frate, armata noastra!* (рум.) — какво говориш, брате, нашата войска.

Стр. 55. *Съ траяска цара румуняска!* (рум.) — да живее Румъния!

Стр. 55. *Сабатка* — друго название на град Суботица (днес в Югославия); преди 1918 г. градът се е намирал в пределите на Австро-Унгария.

ДРЕБНИ РАБОТИ (стр. 55) — «Знаме», г.I, бр.9 от 27 септември 1895 г., стр. 3, подлистник, с подпис: Щастливец.

Фейлетонът е написан по повод на подготвяния по инициатива на тогавашния министър на народната просвета К.Величков законопроект за откриване на Рисувалното училище в София (днешната Художествена академия). Подготовката за законопроекта била възложена на основаното наскоро «Дружество за поддържане на изкуството в България». Опонирайки като политически противник на управляващата партия на инициативите на тогавашното правителство, в този случай Алеко Константинов проявил недалновидност и субективизъм. В отговор на неговия фейлетон «Дребни работи» в. «Прогрес», бр. 4 от 4 октомври 1895 г., поместил статията «Пак бай Ганьо». Два месеца по-късно, на 27 ноември 1895 г., законопроектът за откриване на Рисувалното училище бил приет на XXIV заседание на втората сесия на VIII обикновено народно събрание.

Стр. 56. *Професорите на академията ще получават по 7200 лева годишно* — вероятно посочената сума е фигурирала в първоначалния проект; според текста, прочетен в Народното събрание, «редовните преподаватели получават 6000 лева годишно» (чл.47).

Стр. 56. *Дивотино* — село в Пернишки окръг.

Стр. 56. *Празноглавци* — днес с. Светла, Пернишки окръг (бивша Радомирска околия).

Стр.56—57. *Назначава се конкурс ∞ В града само тия слухове циркулират* — в посочената статия «Пак бай Ганьо» (в. «Прогрес», бр.4 от 4 октомври 1895 г.) се дават подробни разяснения по повдигнатия от Алеко Константинов въпрос; посочени са и инициалите на тримата участници в конкурса (в екземпляра на Народната библиотека «Кирил и Методий» някой с молив е разкрил имената на тримата кандидати за стипендията: Вълчо Антонов, Цено Тодоров и Борис Михайлов); конкурсът бил спечелен от Борис Михайлов, а другите двама подали контестация, твърдейки, че неговата работа била поправена от член на изпитната комия.

Стр. 57. *Che cosa?* (ит.) — Какво?

Стр. 57. *. . .най-разнородни просяци ∞ слизат със сълзи и въздишки по стълбите на обанкрутения Градски съвет* — поради тежкото си финансово положение по онова време столичната община не е била в състояние да изплати необходимите суми на собствениците на отчужденните според градоустройствения план места. Към същи-

та тема Алеко Константинов се връща във фейлетона си «Що значи: «Народът ликува» (вж. тук, стр. 69—72).

Стр. 57. *Кисца* (рус.) — четка.

СЕЯТЕЛИ НА РАБСКИ ЧУВСТВА (стр. 58) — «Знаме», г.II, бр.11 от 4 октомври 1895 г., стр.2, подлистник, с подпис: Щастливец.

През 1895 г. по случай петнадесетгодишния юбилей на дружество «Славянска беседа» Алеко Константинов помества в специално издадения юбилеен сборник разказа «Из миналия живот на «Славянска беседа», където изобличава скандалното поведение на някои военни (вж. тук, стр. 190—194). В резултат на това на офицерите било забранено да членуват в «Славянска беседа» и да посещават нейния салон — единственото място, където през онези години са се давали концерти и театрални представления (повече подробности за конфликта между военните и ръководството на «Славянска беседа» вж. в. «Знаме», г. I, бр.74 от 27 март 1895 г.). Алеко Константинов се вижда принуден да подаде оставката си от ръководството на дружеството и да поеме върху себе си цялата вина за редактирането на Юбилейния сборник. През септември 1895 г. военният министър Рачо Петров разрешил на офицерите да посещават в «Славянска беседа» единствено представленията на театралната трупа «Сълза и смях». Във връзка с това в. «Мир» (г.I, бр.155 от 30 септември 1895 г.) помества кратка статия, изпълнена с възторг от «великодушната» постъпка на военния министър. В първата част на своя фейлетон Алеко Константинов реагира остро срещу раболепието на подобни журналисти. Във втората част на фейлетона авторът насочва стрелите си срещу друг «сеятел на рабски чувства», който в една информация за Вазовия юбилей от 1895 г. е подчертал не толкова уважението си към писателя, колкото своето раболепие пред княжеската особа (става дума за статията на Георги Хаджибонев «Едно мирно тържество», поместена във в. «Прогрес», г. IV, бр. 3 от 30 септември 1895 г.).

Стр. 58. *...г-н директор-режисьорът на Народния театър «Сълза и смях»*— държавната драматична трупа «Сълза и смях» е основана в София през 1892 г. като приемник на първата българска професионална театрална трупа «Основа» и драматичното отделение на Столичната драматично-оперна трупа; пръв неин ръководител е В. Налбуров, а от 1893 до 1899 г. длъжността директор-режисьор на «Сълза и смях» се изпълнява от Радул Канели (1868—1913), известен бълг. драматичен артист и режисьор, поляк по произход, живял и работил в България.

Стр. 58. *Г-н военният министър* — Рачо Петров (1861—1942), военен и обществено-политически деец, военен министър в кабинета на К. Стоилов през периода 1894—1896 г.

Стр. 58. *. . .този инцидент* — вж. коментара към разказа «Из миналия живот на «Славянска беседа» (вж. тук, стр. 287).

Стр. 59. *Георги Паница* — известен български търговец, собственик на бакалийни магазини; в случая се намеква за майор Коста Паница (1855—1890), осъден на смърт за организиране на заговор срещу Фердинанд.

Стр. 59. *К. Панов* — намек за Олимпий Панов (вж. тук, стр. 229).

Стр. 60. *. . .драмата на Франсоа Копе «За короната»* — Франсоа Копе (1842 — 1902), френски поет и драматург; неговата драма «За короната» е представена за пръв път в парижкия театър «Одеон» на 13 януари 1895 г.; през същата година тя е преведена на български и издадена от книжарницата на Г. Цанов в Пловдив. Алеко Константинов е превел в стихове драмата на Франсоа Копе «Отче наш» (вж. т. — 3 от настоящото издание).

Стр. 60. — *В бр.3 на в. «Прогрес» ~ подлистника «Едно мирно тържество»* — автор на тази статия е известният в миналото писател Георги Хаджибонев (1867—1909), издал през втората половина на 90-те години четири книги с разкази.

Стр. 60. *Рескрипт* (фр.) — писмо на монарха за изказване на благодарност или за даване на награда.

Стр. 61. *Георги Живков* (1844—1899) — виден общественик и държавен деец, бивш регент и министър на народната просвета в кабинета на Ст.Стамболов; орденът «За храброст» I степен, за който става дума, му бил даден при първото идване на Фердинанд в София (това високо отличие в България било притежавано от малцина).

МИШ-МАШ (стр. 61) — «Знаме», г. II, бр.18 от 25 октомври 1895 г., стр. 2, подлистник, с подпис: Щастливец.

Фейлетонът, написан под формата на «икономическа студия» за широката употреба на газеното тенеке в България, е насочен фактически срещу Фердинанд. Първия намек откриваме още в началните редове, където, споменавайки за Александър Батенберг, Алеко Константинов отбелязва: «Той не обичаше толкова глупавите салтанати». Особено показателен е финалът на произведението, където авторът открито призовава за изгонването на Фердинанд, наречен тук «ябанджията».

Стр. 61. *. . .за обливание и подпалване някои упорити немирници* — намек за Димитър (Денчо) Тюфекчиев, арестуван вместо своя по-голям брат Наум Тюфекчиев; бил жестоко измъчван и горен в полицията, вследствие на което на 6 септември 1891 г. починал (вж. «Д е л о т о на Илия Луканов, Тодор Тотев и Георги Цукев по обвинението им в измъчване и горение Денчо Тюфекчиев». С.,1896, стр.114, 129).

Стр. 64. *Ябанджията* (тур.) — чужденец, другоземец.

ЕХ, ЧЕ ГУЛЯЙ МУ ДРЪПНАХМЕ! (стр. 64) — «Млада България», г.I, бр.30 от 25 октомври 1895 г., стр.2—3, подлистник, с подпис: Башибозук.

В основата на това произведение, което с еднакви основания може да бъде отнесено както към фейлетоните, така и към разказите на Алеко Константинов, стои действителен случай. Зад имената Филипчо, Танасчо и Гаврилчо не е трудно да се видят избраните на 11 септември 1894 г. в Свищов народни представители Филип Маринов, Атанас Данков и Гаврил Ненович. По всяка вероятност се касае за подготовката за посрещането на Фердинанд в Свищов при пътуването му до Русе през август 1895 г. с парахода «Крум» от княжеската флотилия във връзка с откриването на телефонната линия София — Русе (вж. съобщение във в. «Прогрес», бр.88 от 28 август 1895 г.).

СТРАСТ (стр. 66) — «Млада България», г. I, бр. 36 от 2 ноември 1895 г., стр.2—3, подлистник, с подпис: Башибозук.

Стр. 66. *Ротшилдовци* — фамилия финансови магнати, основана от франкфуртския банкер Майере Амшел Ротшилд (1743 — 1812); в началото на XIX в. неговите синов откриват банки във Виена, Лондон, Париж, Неапол и Франкфурт на Майн.

Стр. 66. *Вандербилтовци* — известна фамилия на северноамерикански капиталисти, водеща началото си от Корнелий Вандербилт (1794— 1874); неговият син Уйлям Вандербилт (1821 — 1885) оставил огромно състояние.

Стр. 67. *Кача алъръм бен сенъ!* (тур.) — колко ми струваш ти!

Стр. 68. *Ботеро* — известна певица от столичната италианска опера; при откриването на телефонната линия София — Русе тя изпяла по телефона ария от операта «Аида» (вж. в. «Прогрес», бр.88 от 28 август 1895 г.).

Стр. 69. *Добре, че не съм народен учител в софийските основни училища. . .* — поради тежкото си финансово положение по това време Софийската община не е имала възможност да изплаща редовно заплатите на учителите в основните училища; към същата тема Алеко Константинов се връща и в следващия си фейлетон «Що значи: «народът ликува».

ЩО ЗНАЧИ: «НАРОДЪТ ЛИКУВА» (стр. 69) — «Знаме», г.II, бр.22 от 9 ноември 1895 г., стр.2, подлистник, с подпис: Щастливец.

Конкретният повод за написването на този фейлетон са тържествата по случай раждането на втория син на Фердинанд — Кирил Преславски, шумно отпразнувани в столицата и още по-шумно представени в пресата.

Стр. 69. *«Радостната вест ~ цепеха въздуха»* — подобен текст откриваме във в.«Мир», бр.170 от 7 ноември 1895 г., стр.1, кол. 2—3, в статия под наслов «Рождението на негово височество княза Кирила Преславский.»

Стр 70. *Хардалци* — в подлистника на в.«Млада България», бр.37 от ноември 1895 г., стр.2—3, е поместен фейлетонът «Сар-камбероолу Ферад-аа и Хардалци» с подзаглавие «Мъничка приказка из българския живот» (под текста вместо подпис е означено «Намерено в записките на поп Стоян от село Хардал»); произведението е насочено фактически срещу Фердинанд, представен като селски субаша, избран на мястото на изпъдения предишен субаша Искендер бей, т.е. Александър Батенберг; в този смисъл хардалците са местните жители, т.е. българският народ.

Стр. 70. *Симеона Преславски, варненския дядо владика* — Симеон, митрополит Варненски и Преславски (1840—1937), виден църковен деец и книжовник, почетен член на Българската академия на науките.

Стр. 70. *Бекасите се наплодили* — поради големия си нос Фердинанд е бил наричан от съвременниците си с прозвището Бекас.

Стр. 71. *Александровската площад* — сега площад «Девети септември» в столицата.

Стр. 71. *. . .мрачната епоха* — очевидно в случая Алеко Константинов има пред вид режима на Ст.Стамболов.

Стр. 71. *Барон Георги* — Георги Константинов, известен сред

съвременниците си с прозвището Баронът, е политически деец от времето на Стамболовия режим; при управлението на народняшкото правителство се е домогвал безуспешно до важни постове.

Стр. 71. *Илия Сакаров* — един от активните стамболовисти.

Стр. 71. *Дико Йовев* (1867—1902) — общественик и публицист, адвокат по професия; по време на Стамболовия режим е правителствен народен представител и един от редакторите на в. «Свобода»; по-късно редактира в.«Свят», орган на политическата групировка на Рачо Петров; известен е като кариерист и участник в няколко тъмни афери.

Стр. 71. *Петко Горбанов* (1846—1909) — просветен деец и общественик, дългогодишен народен представител, ползуващ се с репутацията на привърженик на управляващите партии: през 1881 г. е един от близките сътрудници на Ремлинген, по време на Стамболовия режим — негов верен привърженик, а при управлението на К.Стоилов става един от основателите на народната партия; през 1895—1896 г. е помощник-кмет на София.

Стр. 71. *Факелцуг* (нем.) — факелно шествие.

Стр. 71. *14 юлий* — денят, в който през 1789 г. е била разрушена Бастилията, ознаменуващ началото на Френската буржоазна революция; национален празник на Франция.

Стр. 71. *Свещите гасят~Бяла Слатина* — вж. тук,стр.234—235.

Стр. 71—72. *Фазлъ паша ~ избесените нещастници* — турски военачалник, командуващ войските, които потушили въстанието в Търновския революционен окръг през 1876 г. (вж. неговите телеграми за ликвидирането на въстаналите чети в Дряновския манастир, Трявна, Габровско и Сливенско, поместени във в.«Дунав», г.XII, бр.1069—1071 от 12—19 май 1876 г.).

ДЕПУТАТ С ПОБЪРКАНИ МЕСТОИМЕНИЯ (стр. 72)—«Млада България», г.I, бр.46 от 20 ноември 1895 г., стр.2—3, подлистник, с подпис: Башибозук.

Конкретният повод за написването на този фейлетон е скандалното поведение на никополския народен представител Иван Абрашеев при обсъждането на доклада за допълнителните избори в Старозагорска, Белославинска и Ломска околия (вж. Дневници на VIII обикновено народно събрание, II редовна сесия, XV заседание от 13 ноември 1895 г., кн. II, С., 1896, стр. 425, 426, 430, 431).

Стр. 72. *Маркиди Милитараки* — Димитър Марков, народен представител в VIII обикновено народно събрание, бивш военен прокурор, спечелил си печалната слава на палач на участниците в Русенския бунт: Ат.Узунов, О.Панов и К.Паница (вж. тук, стр. 229).

Стр. 72. *Роси и Салвини* — Ернесто Роси (1827—1896) и Томазо Салвини (1829—1915) са известни италиански артисти от епохата на националноосвободителното движение; и двамата са гастролирали неколкократно в Русия, където получили висока оценка от публиката и театралната критика.

Стр. 73. *Каткова, Победоносцева, княза Мещерски и Каулбарса:* М. Н. Катков (1818—1887), реакционен руски публицист, дългогодишен редактор на «Московские ведомости» и «Русский вестник»; името му е станало символ на монархическата реакция; с негова помощ през 1882 г. Александър Батенберг издействувал да бъдат изпратени в България руските генерали Соболев и Каул-

барс, за да укрепят режима на пълномощията; К. П. Победоносцев (1827—1907), известен реакционер, оберпрокурор при Св. Синод на руската църква; В. П. Мещерский (1839—1914), руски писател и публицист; княз, идеолог на дворянската реакция, служител в Министерството на външните работи; А. В. Каулбарс (1844 — 1929), руски генерал, участник в Руско-турската освободителна война, изпратен в България по време на режима на пълномощията (1881—1883); бил военен министър в кабинета на генерал Соболев (1882).

Стр. 73. *Руски подошви* — руски подметки (презрителен израз на Стамболов за русофилите); няма данни Димитър Марков да е употребил точно този израз в обвинителната си реч; твърди се обаче, че той е наричал Ат. Узунов, О.Панов, К.Паница и другарите им «няколко подли и черни души, подкупени от руско злато» (вж. Ил. Маринов и В. Хлебаров. За участие — разстрел. С., 1968, стр.212).

Стр. 73. . . . *всички онези, които подаваха махзари до великия везир да окупира България* — през 1886 г. българските емигранти в Цариград подали политически мемоар до посланиците на великите сили с копие до великия везир, в който молели посланиците да упражнят влиянието си, за да се сложи край на жестоките преследвания на русофилите в Южна България; въз основа на това покъсно стамболовистите разпространяват легендата за подаване на махзар до великия везир да окупира България (по-подробно по този въпрос вж. И. Вазов. Жилавината на легендите — Събрани съчинения, т.10, С., 1977, стр.389 — 390).

Стр. 73. *Онзи ден ~ младият социалист каза от трибуната ~ ва да блеснат мръсните дела на правителството* — Алеко Константинов има пред вид изказването на Никола Габровски, който заявил на II редовна сесия на VIII обикновено народно събрание, XV заседание от 13 ноември 1895 г., следното: «Господа представители! Миналата година правителството извика на полицията в Бяла Слатина: «изгасете свещите». . . сега пък ние ще извикаме: запалете свещите, за да се видят мръсните дела на правителството.» Думите му били посрещнати с ръкопляскания и задоволство от левицата и със силни протести и викове «Долу! Долу!» от страна на десницата. Правителственият депутат Иван Абрашев се провикнал: «Ти самичък си мръсник», като настоявал да си вземе думите назад. Габровски обаче още веднъж повторил казаното и бил отстранен от заседанието (повече подробности вж. Дневници на VIII обикновено народно събрание, II редовна сесия, XV заседание от 13 ноември 1895 г., кн.II, С.,1896, стр.430—431).

И СЕГА БИЯТ, БРАТЕ МОЙ (стр. 75) — «Знаме», г.II, бр.25 от 19 ноември 1895 г., стр.2, подлистник, с подпис: Щастливец.

В основата на този фейлетон е легнал действителен случай: на 15 ноември 1895 г. в един полицейски участък в София бил нанесен жесток побой на основателя на ционисткото движение в България Йосиф Марко Барух, редактор на пловдивския еврейски вестник «Carmel», от който са излезли само четири броя (вестникът получил названието от името на планината Кармел в Палестина). Повече подробности вж. в брошурата на Саул Мезан «Алеко Константинов в защита на Марко Барух, с неиздадени и неизвестни

досега документи досежно дейността на последния в пределите на България» (С.,1945). Два дена след обнародването на фейлетона на Алеко Константинов в. «Мир» излязъл с отговор, описвайки от друга гледна точка случая с Йосиф Марко Барух (вж. в. «Мир», бр.176 от 21 ноември 1895 г., стр.3).

Стр. 75. *Bonjour, monsieur* (фр.) — добър ден, господине!

Стр. 76. *Господин Петраки* — Петраки Аврадалиев, бивш румелийски чиновник, привърженик на Фердинанд и верен служител на двореца; от 1894 г. бил назначен за окръжен управител в Пазарджик.

Стр. 77. *Господин Стоилов* — К.Стоилов (вж. тук, стр. 220).

Стр. 77. *Господин Гешев* — Ив.Ев.Гешев (1849—1924), изтъкнат политически деец и публицист, министър на финансите в кабинета на К. Стоилов (1894—1895); по-късно министър-председател(1911—1912).

Стр. 77. *Господин Вазов, кажете на вашите приятели. . .* — по онова време на власт е била народната партия, към която принадлежал и Вазов.

Стр. 77. *Господин Михайловски* —Ст.Михайловски също е бил член на управляващата тогава народна партия.

МАКЕДОНСКИЯТ МИТИНГ (стр. 78) — «Знаме», г.II, бр.26 от 23 ноември 1895 г., стр.2, подлистник, с подпис: Щастливец.

На 19 ноември 1895 г. в София бил свикан митинг на студентите от Висшето училище във връзка с тежкото положение на българите в поробена Македония. Участниците в митинга се обърнали с призив към Народното събрание да препоръча на правителството да се застъпи за съблюдаване на предвидените от Берлинския договор елементарни права на българското население в Македония. Като член на Върховния македонски комитет Алеко Константинов не е могъл да остане безразличен към обсъжданите на митинга проблеми и последвалите инциденти.

Стр. 78. *Правителството чрез официозния си орган се постара да ги кандардиса да не правят митинг* — на 18 ноември 1895 г. в. «Мир», орган на управляващата народна партия, помества уводна статия под наслов «Митингите по македонското дело», в която между другото се подчертава: « Митингите няма да уплашат сегашното правителство, което както по тоя, така и по всичките други въпроси действува искрено, честно и с открито чело. То е готово на всяка минута да отговаря с гордост за делата си. Длъжни сме обаче да кажем откровено, че по нашето разумение на работите и по достоверни сведения, които черпим от там, отгдето дохождали уж студенческите писма и телеграми, митингите засега не са нужни за македонското дело.»

Стр. 78. . . .*един студент откри митинга* — според съобщенията на тогавашната преса митингът бил открит в 3 часа следобед на площад «Славейков» от студента Стойнов, председател на ръководното бюро; членове на бюрото били: Батанов, Хараламби Георгиев и Стефан Димитров; речи произнесли А.Бозуков, М.Такев и поручик Вергов.

Стр. 78. . . .*правителството «Му»*, т.е. правителството на Фердинанд.

Стр. 78. *Бозуков* — Антон Бозуков, запасен офицер, коман-

дир на въстаническата дружина «Пирин планина» по време на въстанието в Македония през 1894 г. В края на 1895 г. заедно с Н. Тюфекчиев оглавил Македонския комитет (след разцеплението по време на II конгрес на македонските дружества). Според в. «Прогрес» (бр. 18 от 22 ноември 1895 г., стр.135) той бил един от инициаторите на митинга на 19 ноември 1895 г.

Стр. 79. *Такев* — вж. тук, стр. 229.

Стр. 80. *В. «Мир» нарича негова милост «някой си Керифейски»* — правителственият орган в. «Мир» в уводната си статия «Митингът на 19 того» (бр. 176 от 21 ноември 1895 г.) тенденциозно оневинява подначалника на охраната на Народното събрание Хар. Керифейски, който е бил един от главните виновници за скандала; той не само е наречен «някой си», но е представен за жертва на «сопаджиите»—като ударен с тояга по главата и ранен с нож в хълбока; в действителност Керифейски е стрелял с пистолет, след като първият изстрел бил даден от С. Байчев.

Стр. 80. *. . .трети смутител, Байчев* — според в. «Народни права», бр.132 от 22 ноември1895 г., към края на речта на М. Такев чиновникът в градския съвет Станчо Байчев стрелял с пистолет и леко наранил един гражданин в крака.

Стр. 81. *Цеп* (рус.) — верига.

КАНДИСАХМЕ! (стр.81) — «Знаме», г.II, бр.27 от 29 ноември 1895 г., стр.2, подлистник, с подпис: Щастливец.

Алеко Константинов се връща към темата за откриването на Рисувалното училище, на която е посветен фейлетонът му «Дребни работи» (вж.тук,стр.55—58), Конкретният повод за написването на произведението е речта на тогавашния министър на народната просвета К. Величков при защитата на законопроекта в Народното събрание.

Стр. 81. *Бедните арменци ~ толкова хиляди жертви. . .* — според Санстефанския договор и Берлинския конгрес Турция се задължавала да проведе реформи в Западна Армения и да осигури безопасността на арменците; тъй като тези реформи не били предприети, през септември 1895 г. в Цариград се организирали масови демонстрации, които дали повод на турското правителство да започне масови кланета на арменците в Мала Азия.

Стр. 82. *Кисца* (рус.) — четка.

Стр. 82. *. . .нямаше да се тревожат европейските ескадри* — във връзка с усложнената обстановка в Турция през есента на 1895 г. великите сили предложили да изпратят по един военен кораб; турското правителство отказало да пропусне през Дарданелите военни кораби на великите сили, но им предоставило правото да искат издаването на султански ферман за изпращането на леки военни кораби, които да бъдат на разположение на техните мисии в Цариград (вж. в. «Знаме», г. II, бр. 25 от 19 ноември 1895 г.).

Стр. 82. *Кючук Саид паша не щеше да бяга в английското посолство* — Саид паша, Мехмед Шапур Челеби (1838—1914), бивш велик везир, отличаващ се с либералните си схващания; на 25 ноември 1895 г. се скрил в английското посолство в Цариград, страхувайки се да не бъде арестуван от султана във връзка със споровете за допускането на военни кораби на великите сили в Цариград (по-вече подробности вж. в. «Знаме», г. II, бр. 27 от 29 ноември 1895 г.,

стр. 3 — в рубриката «Дописки», и стр. 4 — в рубриката «Телеграми»).

Стр. 82. *Ех, че ахмак излезе таз Аржентинска република!* — към края на миналия век в Аржентина се извършва бурен икономически подем: през 1895 г. там има 24 000 промишлени предприятия; същевременно тази страна става крупен доставчик на месо и зърнени храни на световния пазар.

Стр. 82. *. . . Беринг взе, че фалира* — една от световноизвестните по онова време търговски и банкерски къщи «Братя Беринг и сие»; в края на 1890 г. фирмата преживяла тежка криза.

Стр. 82. *. . .в Търново нямаше да се бият по изборите селяни с граждани* — на 22 януари 1895 г. по време на допълнителните избори за депутати в VIII обикновено народно събрание в Търново станали кървави стълкновения между местните избиратели и тълпи от близките села Поликраище, Долна Оряховица, Мургазлии, Циганово и др.

Стр. 82. *. . .кървавите събития в Русе, Плевен, Кутловица, Садина, Бяла Слатина, Лом*: Русе — по всяка вероятност се касае за т. нар. Русенски бунт (вж. тук, стр. 229); Плевен — през 1887 г. по времето на Стамболовия режим при изборите в Плевен 10 човека са били убити и 19 тежко ранени; Кутловица — през 1887 г. в навечерието на изборите в Кутловица (днес Михайловград) се е водил същински ръкопашен бой (вж. тук, стр.226); Садина — вж. тук, стр. 264; Бяла Слатина — вж. тук, стр. 221; Лом — на 11 септември 1894 г. по време на изборите за депутати в VIII обикновено народно събрание в Лом било извършено кръвопролитие: по заповед на околийския началник войската и жандармерията нападнали представителите на опозицията, които подкрепяли своя кандидат К. Арсениев.

Стр. 82. *Лендер банк* — австрийска банка, кредитор на българския държавен заем от 1892 г.; един от членовете на банковия консорциум, с който народняшкото правителство сключило новия конверсионен заем на сума 290 000 000 лева, гарантиран с прихода от държавните железници.

ХЕРОСТРАТ II (стр. 83) — «Млада България», г. I, бр.55 от 6 декември 1895 г., стр. 2, подлистник, с подпис: Башибозук.

Стрелите на Алековата сатира отново са насочени срещу Фердинанд, сравнен тук с Херострат от Ефес, който през 356 г. пр. н. е. подпалил храма на Артемида Ефеска, воден единствено от желанието да обезсмърти името си. В случая Алеко Константинов има пред вид заканата на Фердинанд да разруши «Славянска беседа». Фейлетонът е построен под формата на сън на автора в залата на Народното събрание тъкмо по времето, когато там оживено се обсъждал въпросът за увеличаване кредитите на двореца.

Стр. 83. *Pianissimo* (ит.) — много тихо.

Стр. 83. *Орация* (лат.) — реч, слово.

Стр. 83. *. . .за библиотеки, отколкото за не знам какви си перачници и за някакви си конюшни* — Алеко Константинов има пред вид следния пасаж от изказването на М. Такев в Народното събрание на 1 декември 1895 г. при разискванията по доклада на бюджетарната комисия: «Четете бюджета, обърнете страница 20 на бюджетопроекта по Министерството на обществените сгради и ще

видите там, че се предвиждат за конюшна 150 000 лв., а за перачница 50 000 лв. . . . За тях отпускате по 150 000 лв., а за библиотеки отпускате само 50 000 лв. За перачници, дето се перат кирливите ризи, отпущате 50 000 лв., а не отпущате 100 000 лв. за библиотеките» (Дневници на VIII обикновено народно събрание, II редовна сесия, XXVIII заседание, от 1 декември 1895, кн. II, С. 1896, стр. 84—85).

Стр. 84. *Славия* — символичен образ на славянството.

Стр. 84. . . .*едно грозно отдавнашно заканване ~ да се унищожи това свято, това благороднейше учреждение* — Фердинанд като представител на Кобургската династия открито е изразявал враждебното си отношение към Русия и славянството; оттук и неговата неприязън към дружеството «Славянска беседа», което имало задача да развива и укрепва славянската взаимност.

И ТОЙ АКО НЕ Е СИМПАТИЧЕН, АРТЪК. . . (стр. 85) — «Знаме», г. II, бр. 32 от 20 декември 1895 г., стр. 2, подлистник, с подпис: Щастливец.

Този фейлетон е отзвук на обсъждания в Народното събрание бюджет на княза и неговото семейство. Конкретният повод за написването му е произнесената на 13 декември 1895 г. от С. С. Бобчев реч, в която се настоявало да бъдат гласувани извънредни кредити за цивилната листа на Фердинанд (вж. Дневници на VIII обикновено народно събрание, II редовна сесия, XXXVII заседание, кн. II, С., 1896, стр. 499—501).

Стр. 85. *Господин Сесе* — С. С. Бобчев (1853—1940), виден общественик и публицист, дългогодишен преподавател по история на българското право в Софийския университет. Бил е директор на правосъдието в Източна Румелия, а по-късно министър на народната просвета; избиран е многократно за народен представител. Широко известна е дейността му като редактор на в. «Стара планина» (1876—1877), сп. «Юридически преглед» (1893—1933) и сп. «Българска сбирка» (1894—1915). Между сътрудниците на последното списание през първата му годишнина е бил и Алеко Константинов.

Стр 85. . . .*в свещената ограда* — намек за сградата на Народното събрание.

Стр. 85. *«Млъкнете бе, момчета!»* — подпредседателят на VIII обикновено народно събрание д-р Георги Д. Янколов се е опитвал често пъти безуспешно да въдворява ред по време на заседанията с думи като: «Моля ви, г-да, не се разправяйте!», «Моля, пазете ред! Срамота е!», «Малко ред пазете, г-да представители!» и т. н.

Стр. 86. *И тук ли ~ проклето число* — вж. тук, стр. 224.

Стр. 86. *Щастието и величието на България се заключава в построяването на грандиозни перачници, конюшни и дворци!»* — според доклада на бюджетарната комисия, глава VII, § 17, «за поддръжка, преправка и поправка на дворците в София, Русе и Евксиноград, преправките градини, паркове, конюшни и пр. и за пристройките към тях» се предвиждали 150 000 лева, а за «разширение на княжеския дворец в Евксиноград и за направа на водопровод и перачница при него» — 50 000 лева (Дневници на VIII обикновено народно събрание, II редовна сесия, XXXVII заседание от 13 декември 1895, кн. II, С., 1896, стр. 495).

Стр. 87. . . .*идеала на Белами* — Едуард Белами (1850—1898), американски писател и общественик, автор на социално-утопичния роман «След сто години» (1888), в който е нарисувана картината на бъдещото общество, изградено според принципите на всеобщото равенство; в Америка и Европа били основани клубове, които си поставили за цел да приложат в живота идеите на Белами.

Стр. 87. . . .*божествения Санцио* — Рафаел Санцио (1483—1520), бележит италиански художник, скулптор и архитект.

Стр. 87. . . .*дето го рекли «брашняният чувал»* — намек за поместената в сп. «Юридически преглед» (г. IX, 1893 г.) статия на Ив. Ев. Гешов «Данъчний товар в България», в която се заявява: «България е брашнян чувал: колкото повече го тупаш, толкоз повече пуща. И тупаме ли, тупаме тоя нещастен брашнян чувал, като гледаме само щото ние и нашите влакна от тоя чувал да не бъдат отупани» (цит. по Ив. Ев. Гешов. Думи и дела. Финансови и економически студии. С., 1899, стр. 180). Темата за «брашняния чувал» е многократно обсъждана в тогавашния печат. Например в. «Прогрес» заявява: «Нека се надяваме, че г. Гешов ще има време да даде още по-бляскави доказателства, че е достоен автор на знаменитата статия за брашняния чувал» (бр. 24 от 13 декември 1895 г., стр. 178).

ДОБРЕ СМЕ СИ С ТУРЦИТЕ — ГЛЕДАЙТЕ СИ КЕФА! (стр. 87) — «Млада България», г. I, бр. 62 от 20 декември 1895 г., с подпис: Башибозук.

Във в. «Мир», бр. 187 от 16 декември 1895 г. е поместена уводна статия под наслов «Турция и Гърция», написана по повод вълненията на гръцкия остров Крит, който по онова време е под турска власт. Правителственият орган осъжда свободолюбивите стремежи на гърците, примирявайки се със съществуващото положение: не само с васалството на Княжество България спрямо Турция, но и с факта, че една значителна част от българския народ продължава да изнемогва под ярема на робството. Като член на Върховния македонски комитет Алеко Константинов не може да остане безучастен към подобни прояви на българската журналистика.

Стр. 87. . . .*движението на своите братия в Крит* — след Руско-турската война от 1877—1878 г. националноосвободителното движение на остров Крит бележи нов подем: в течение на две десетилетия тук избухват три въстания — през 1878, 1887 и 1895—1897 г.; последното въстание е най-голямо и най-продължително.

Стр. 88. *Кабил* (тур.) — възможно.

Стр. 88. *Сюнетиша се* (тур.) — извършвам сюнет (обрязване на малките момчета според мохамеданския религиозен обичай).

Стр. 88. *Милаим* (тур.) — кротък, нежен, ласкав.

Стр. 88. . . .*трийсет сребърника* — сумата, която получил според евангелието Юда за предаването на своя учител Исус Христос.

АМИ МЕН ЗАЩО ЗАКАЧАШ БЕ, ТОДОРЕ? (стр. 89) — «Знаме», г. II, бр. 36 от 10 януари 1896 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

Фейлетонът представлява отворено писмо до известния в миналото политически деец Тодор Тодоров (1858—1925), един от ръководителите на народната партия, изпълняващ по онова време длъжността председател на Народното събрание. На 17 октомври

1894 г., само два дена след избирането му на този пост, в. «Знаме» подема силна атака срещу него, помествайки на уводно място статия за дезертьорството му по време на Сръбско-българската война и Обявление № 8210 на Военното министерство, с което той и други четирима членове на Русенския окръжен съд са обявени за дезертьори. Пак във връзка с дезертьорството на Т. Тодоров е отвореното писмо на Петко Каравелов до тогавашния окръжен управител в Русе Нестор Марков, поместено в същия в. «Знаме» (г. II, бр. 31 от 16 декември 1895 г.), както и отговорът на Н. Марков (в. «Знаме», г. II, бр. 33 от 24 декември 1895 г.). Конкретният повод за написване на фейлетона е отговорът на Т. Тодоров до П. Каравелов, поместен като отворено писмо във в. «Мир», г. II, бр. 194 от 5 януари 1895 г. В стремежа си да се защити тук той напада други лица, които според него също не били изпълнили по време на Сръбско-българската война своя дълг към отечеството: Иван Славейков, Гаврил Орошаков, Георги Калинков, Георги Георгов. Съвсем неоснователно между тези лица е посочен и Алеко Константинов. Чрез този фейлетон писателят отговаря достойно на клеветата по негов адрес.

Стр. 89. *Михаил Сарафов* (1854—1924) — известен в миналото общественик и дипломат, заемал различни министерски постове през първите две десетилетия след Освобождението.

Стр. 90. *...уважаемото семейство на г. Бурмова* — Тодор Стоянов Бурмов (1834—1906), обществен и политически деец, активен участник в църковно-националната борба, министър-председател в първия кабинет след Освобождението.

Стр. 90. *Корпия* (диал.) — нишка или дреб от вехто платно.

Стр. 90. *Пиотровски* — Антони Пьотровски (1853—1924), полски художник, посещавал България като кореспондент; нарисувал е някои картини с българска тематика, между които и няколко илюстрации към романа «Под игото».

ТОРЖЕСТВУЮЩАЯ БОЛГАРИЯ (стр. 92) — «Млада България», г. I, бр. 72 от 10 февруари 1896 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Башибозук; препечатан във в. «Глас», г. I, бр. 35 от 21 февруари 1896 г., стр. 2—3, подлистник.

През лятото на 1895 г. българска делегация от няколко народни представители начело с митрополит Климент (Васил Друмев) заминава за Петербург, за да подготви почвата за подобряване на отношенията между Русия и България. Наскоро след това руският император Николай II признава Фердинанд за законен български владетел и дори става кръстник на престолонаследника Борис, който официално приема източноправославното вероизповедание на 2 февруари 1896 г. Във връзка с тази церемония в България пристигнала група руски журналисти. Довчерашни непримирими изобличители на Фердинанд като узурпатор на властта и австрийски агент, сега те коренно променят отношението си и в своите кореспонденции представят в невярна светлина положението в страната. Доблестният писател демократ Алеко Константинов, независимо от най-добрите чувства, които храни към Русия и братския руски народ, не може да одобри лакейското поведение на руските кореспонденти в България. Той реагира с цикъл от три фейлетона, написани на руски език под формата на писма на руския журналист Иван Александрович Хлестаков до неговата любима («Торжествующая Болгария», «Смерть опозиции» и «Материалы для изучения Болгарии»). Избраната форма дава възможност за саморазобличение на руските кореспонденти (в случая за това допринася и името на героя, заимствувано от знаменитата пиеса на Н. В. Гогол «Ревизор» и станало вече нарицателно).

В своите спомени К. Христов отбелязва: «Аз пазя за спомен ръкописа на известния фейлетон «Торжествующая Болгария»; даже и в този фейлетон, писан направо на руски, няма почти никакви поправки — освен прибавка на два-три пасажа от по няколко реда» (Вж. Ст. Михайловски, Ал. Константинов, Г. П. Стаматов в спомените на съвременниците, си. С., 1963, стр. 292). Днес ръкописът не можа да бъде намерен в архивния фонд на Кирил Христов, съхраняван в Централния държавен исторически архив в София.

Превод на фейлетона

ТЪРЖЕСТВУВАЩА БЪЛГАРИЯ

(Писмо на Иван Александрович Хлестаков до неговата любима)

Скъпа Машенка,

Бързам да ти съобщя за незабравимото ми пребиваване сред българите. Аз до такава степен съм зашеметен от приема на тези мили хора, че не зная с какво да започна. Тържествата се редуват едно след друго, гуляите следват един подир друг, а шампанското, скъпа Машенка, се лее като река. Ах, ако знаеше, миличка моя, как съжалявам, че не си с мене. Трябва да призная, че България не е чак такава дива страна, както ние с тебе предполагахме. Вестниците надрънкаха, че уж сопаджиите се разхождат по улиците, нищо подобно аз не срещнах. Настаниха ме у някакъв сановник; всъщност той е ужасно глупав човек, но любезен до неимоверност. На мое разположение е цял разкошно обзаведен етаж. Стопанинът е вероятно богат човек и при това доста добре говори руски. Учил е някъде в Русия и дали затова, или пък в моя чест, гощава ме изключително с руски яденета. Аз се чувствувам напълно като у дома. Може ли да си представиш — гостиха ме с блини, и то какви! И хайвер, и сметана, и сьомга, и аншуа — прелест.

А князът им какъв е, Машенка! Аз се учудвам как българите досега не са могли да оценят неговите качества. Че това е извънредно мил човек; той, казвам ти, е откритие за славянството, друг като него не може да се намери, ей богу. Колко дълго се заблуждава, вахме ние относно този принц. Впрочем «братушките» са виновните ни въведоха в заблуждение. Узурпатор! Какъв узурпатор е той? Ако знаеше само колко любезно ни посрещна той в своя дворец, как ни нагости с чай. Душа-човек! Българите дори са недостойни за него, но какво да се прави, великодушието на Господаря император, е неизчерпаемо, той им прости и в знак на своето благоволение утвърди властвуването на този извънредно прелестен княз над тях. И народът, разбира се, ликува. . . Обредът на миропомазването мина великолепно. Неприятно беше само, че гувернантката на малкия принц се яви в черквата в черна рокля като гарга; това навярно са направили проклетите йезуити. Аз забелязах на кмета: «Защо — казвам — не ушихте на тази жена бяла рокля.» Той ужасно се смути.

Аз сега мога да се похваля, че изучих цяла България. Между забележителните личности, освен принца, привлича вниманието

някой си господин Горбанов. Самата добродетел! А какво вино има, Машенка — като твоето воронцовското! Чудно е, че такъв умен човек досега нито веднъж не е бил министър. Впрочем, българите, както се вижда, са завистлив и зъл народ, те сякаш искат да се изядат помежду си. По всяка вероятност и Стамболов е бил добър човек, но от завист са го оклеветили и загина горкият. . . Разбира се, той е бил малко по-енергичен, това е истина, но я върви ти управлявай тези бунтовници; няма да ти глади по главичката, разбира се!

Наред с Горбанов трябва да се спомене за господин Централов. Него го наричат и Попов, тъй че не зная всъщност как е истинската му фамилия. Той е директор на Клуба на народната партия. В този клуб ни предоставиха на разположение три стаи. Събрахме се много кореспонденти: тук са и Манилов, и Ноздрьов, и Собакевич, и Репетилов. (Чудно, че Коробочка я няма!) И главното, всички са на мнение, че Европа си остана с пръст в устата. . . Тук ние редим своите кореспонденции във вечното присъствие на господин Централов, който ни за секунда не ни оставя и не допуска никого при нас. Това е навярно, за да не ни пречат. Много любезен човек е той; само едно не ми харесва, че много нахално наднича в нашите писания. Обичаят ли им е такъв, какво — дявол го знае. Той се нарича писател и дори ни поднесе съчиненията си. Не зная какво да правя с тези «съчинения». Ще взема да ги изхвърля.

Ще спомена и за Рачо Петров, военния министър. Казваха, че уж този господин не обичал твърде русите, и то го казваха, защото някога разстрелял десетина офицери в Русчук. Каква заблуда! Моля ви се, та това е най-отчаяният русофил. Говори руски, учил е в Русия, живее разкошно — какво още искат от него, не разбирам! Те и за господин Начович печатаха нещо лошо във вестниците си, но се оказва, че той е извънредно добра душа, един весел, откровен, да го разцелува човек, ей богу. Впрочем той не ни нагости, животното такова; навярно е малко стиснат. А мрази немците — просто ужас!

Кметът Моллов е истински московчанин; широка и гъста брада, мужишка физиономия, богат като Крез, и гощава не по-лошо от генералгубернатор. Не можеш да си представиш, Машенка, колко добър човек е той. Стана някак си дума за Цанков (помниш ли го, стареца, българския патриот?) и аз казвам на Моллов: «Уредете — казвам — някакъв държавен съвет или нещо от тоя род и наредете там тоя старец, за да не умира от глад.» «Добре — казва, — може, само да си кажем правичката, той е малко виновен; но. . . нищо.» Представи си каква доброта, а? Той дори с емигрантите се отнася снизходително.

Ще спомена още за един и ще свърша: това е младият патриот Трайкович, който сега се ползува с гръмка слава; портретът му в естествена големина е окачен на главните улици.

Между впрочем аз бях и в техния парламент, който тук, кой знае защо, се нарича Народно събрание. Попаднах точно при разглеждането на новия закон за печата. Работата се състои в това: депутатът Папанчев, човек със строга нравственост, за да издигне периодичния печат, внесе предложение, по силата на което отговорен редактор може да бъде само лице, което има диплома. Прекрасен закон, нали, Машенка? И представи си, намериха се недоволни и те дрънкаха, викаха, крещяха в събранието и в края на краищата

ги разби на пух и прах талантливият оратор Абрашев, след чиято пламенна реч дебатите се прекратиха. Това е българският Пол де Касаняк. Да даде бог повече такива забележителни хора на България. Впрочем защо им е на тези българи парламент: да би окръжили своя мил княз и би си живели чудесно, нали така?

Аз съм тук като риба във вода. Вечно бих живял тук, само и ти да беше с мен, кукличко моя мила. Каква щастлива страна е тая България! Тук сякаш е вечен карнавал. Навсякъде се развяват знамена, разкошна зеленина, музики гърмят, нощем илюминации, ракети, фойерверки, народът ликува, нас навсякъде ни гощават, виното е чудесно, шампанско . . . с една дума, рай! Вижда се, че са умен народ. А, виж, сърбите са простаци: представи си, те сега са си намислили да ограничават властта на своя крал. Да я ог-ра-ни-ча-ват, разбираш ли?. . . Гледай ти, идиоти!. . .

Целувам те, скъпа любима. Довижданe!

Твой В а н к а

Адресът ми е: в Клуба на народната партия, за Иван Александрович Хлестаков, кореспондент на почти всички вестници.

P. S. А най-важното забравих: поздрави ме, ангел мой, аз съм награден с голям орден.

P. P. S. Представи си, Машенка, оказа се, че принц Фердинанд е чистокръвен славянин, едва ли не българин по произход.

Вярно с оригинала: Башибозук

Стр. 93. . . .*некий господин Горбанов* — вж. тук, стр. 243.

Стр. 93. . . .*надо упомянуть о господине Централове. Его и Поповым зовут* — става дума за Д. К. Попов (1855—1909), известен сред съвременниците си с прозвището Централния, виден публицист и обществено-политически деец; един от ръководителите на народната партия.

Стр. 93. *Манилов, Ноздрев, Собакевич* — герои от «Мъртви души» на Н. В. Гогол.

Стр. 93. *Репетилов* — герой от комедията на Грибоедов «От ума си тегли».

Стр. 93. *Коробочки нет* — Коробочка също е героиня от романа «Мъртви души» на Гогол.

Стр. 94. . . .*еще о Раче Петрове ~ когда-то расстрелял десяток офицеров в Рущуке* — Рачо Петров (вж. тук, стр.240) е един от проводниците на антируската политика на Фердинанд; п рез 1887 г. бил председател на извънредния военен съд, който осъдил на смърт участниците в Русенския бунт (вж. тук, стр.229).

Стр. 94. *Городской голова Моллов* — д-р Димитър П.Моллов (1845—1914), виден софийски лекар и общественик; по онова време бил кмет на София.

Стр. 94. . .*о Цанкове* — става дума за Драган Цанков (вж.тук, стр. 222—223).

Стр. 94. . . .*молодой патриот Трайкович* — Трайко Д. Трайкович, политически деец и публицист, известен сред съвременниците си като автор на позива «Един разговор с Драган Цанков» от 9 септември 1894 г.

Стр. 94. . . .*депутат Папанча ~ лицо имеющее аттестат*— Петър Папанчев, виден член на народната партия, народен представител от Сливен, редактор на местния вестник «Сливен» (1894—1901). На LVIII заседание на VIII обикновено народно събрание (II редовна

сесия) внесъл за разглеждане «Предложение за допълване на някои членове от Закона за печата от 16 декември 1887 г.», ограничаващо на практика свободата на печата. Според предложената от Папанчев редакция на чл.5 «отговорен редактор на вестник или списание може да бъде всеки пълнолетен български поданик, който се ползува с граждански и политически права, има постоянно местожителство в мястото и притежава свидетелство за свършването курса поне на средно учебно заведение». Предложеният законопроект предизвикал оживени дебати, но в крайна сметка бил приет на следващото LIX заседание от 3 февруари 1896 г. (вж. Дневници на VIII обикновено народно събрание, II редовна сесия, кн. IV, С., 1896, стр. 590—618, 654—684).

Стр. 94. . . .*талантливый оратор Абрашев* — ирония по адрес на никополския народен представител Иван Абрашев, така наречения «депутат с побъркани местоимения» (вж. тук, стр. 243).

Стр. 94. *Поль де Касаняк* — Пол-Адолф-Мари-Проспер Гранье дьо Касаняк (1842—1904) — френски политик и журналист, един от водачите на партията на монархистите. Като депутат винаги седял отдясно и се държал предизвикателно към републиканците. В случая Алеко Константинов намеква за произнесената от него на 10 ноември 1892 г. реч по въпроса за изменение на закона за печата във Франция.

Стр. 95. . . .*я награжден славным орденом*—на 6 февруари 1896 г. Фердинанд дал обяд в чест на чуждестранните представители на печата; след свършването на обяда той наградил присъствуващите с ордени: например В.В.Комаров получил ордена «За гражданска заслуга», I ст., някой си Духовницки бил награден със «Св. Александър», IV ст., и пр. (повече подробности вж. в. «Мир», бр.208 от 10 февруари 1896 г.).

Стр. 95. . . .*принц Фердинанд чистокровный славянин* — в една от дописките си от София кореспондентът на петербургския вестник «Свет» Висарион Висарионович Комаров съобщавал, че Фердинанд имал славянски произход, водещ началото си от княгиня Олга; същото нелепо твърдение той повторил и в своя тост по време на тържествения обяд, даден на 4 февруари 1896 г. от градския съвет в чест на руските кореспонденти по случай приемането на източноправославното вероизповедание от престолонаследника (вж. в. «Прогрес», бр.38 от 7 февруари 1896, стр. 285).

«СМЕРТЬ ОППОЗИЦИИ» (стр. 95) — «Млада България», г. I, бр. 73 от 26 февруари 1896 г.,подлистник, с подпис: Башибозук.

Печата се със следната поправка по смисъл:

Стр. 98, р. 12—13: «генеалогически» вм. «геологически».

Във връзка с възникването на този фейлетон вж. обяснителната бележка към предходното произведение. Конкретният повод за неговото написване е обнародваната наскоро преди това в правителствения вестник «Мир» анонимна статия под наслов «Политическата смърт на опозиционните партии» (г. II, бр.204 от 30 януари 1896 г., стр.2).

Превод на фейлетона

«СМЪРТ НА ОПОЗИЦИЯТА»

(Второ писмо на Иван Александрович Хлестаков до неговата любима)

Скъпа моя Машурочка,

Едно от двете: или аз съм глупак, или всички българи са чудаци. Ха иди ги разбери тези хора! Самият дявол няма да разбере какво става тук. Отдавна ли беше това —две недели май не са минали от първото ми писмо до тебе и, ето, сега вече всичко се обърна с краката нагоре. За всенародното ликуване и дума не може да става. Музиките млъкнаха, фойерверките изгаснаха и само печално развяващите се знамена, забравени около опустялата Градска градина, напомнят за миналите тържества.

Но това е нищо. «Братушките» взеха, че изхвърлиха от Министерството на външните работи господин Начовича, толкова популярния народен любимец, и само по милост му дадоха да управлява Министерството на земеделието и търговията. Народният оратор, известният русофил г.Марков остана на сухо. Целият народ жаждаше с нетърпение да го види министър на правосъдието и — представи си — вместо този забележителен държавен мъж, който води след себе си цялата столица при тържествените овации и който с гръмък глас произнесе сърдечните слова: «Руский цар е на земята най-велик, над всички пръв, русите са наши братя, наша плът и наша кръв» — същият този приятел на Русия е сега оставен в забрава и на поста министър на правосъдието е назначен г.Тодоров, човек с войнствени наклонности, известен с храбростта си (рижият с бакенбардите, помниш ли го, Машенка, той беше в българската депутация?).

Тези дни в правителствения орган «Мир» се появи много силна и умна статия под заглавие «Смърт на опозицията»; тази статия е написана навярно от г.Централов, безспорно най-талантливия журналист на Балканския полуостров. Такава статия не може да напише дори нашият княз Мещерски. В нея с поразителна яснота авторът доказваше, че благополучно управляващата сега народна партия със своите дипломатически успехи е постигнала идеалите на всички партии в страната и с това, разбира се, е отнела оръжието от ръцете на опозицията. Четох тази статия веднъж, четох я два пъти и не можах, както трябва, да се насладя на неотразимостта на логическите й аргументи.Четох я и все по-ясна, по-ясна от бял ден ми ставаше неминуемата гибел на нещастната опозиция. Смърт — и толкова!. . .

И представи си — след два дни станаха изборите за депутати. . .

. . . . . .

Впрочем да ти разкажа всичко подред: клубът на народната партия постави кандидатурата на г.Анастазев. (Ти чувала ли си нещо за него, Машенка? Не? И аз нищо не съм чувал, но по всяка вероятност той трябва да е учен юрист, защото някога е бил главен нотариус на българската столица.) Кой можеше да допусне, че и опозицията, разбита на пух и прах, ще се осмели да представи свой кандидат. Но миналата събота по всички софийски улици бяха разлепени хиляди «възвания към избирателите», с които се препоръчваше за депутат Драган Цанков, когото считаха за политически мъртвец. Освен възванията навсякъде бяха окачени разноцветни ленти с името и портрета на стареца. Четох аз тези «възвания» (тази противна дума понамирисва на барут, не е ли така, миличка?) и се

подсмивах, тъй, тихичко. Къде ти Цанков — мислех си — ще се бори с Анастазев! И то след окончателната гибел на разбитата опозиция!. . .

И ето, идва неделя, денят на изборите. Правителствените агитатори. . . (Знаеш ли какво е това «агитатор», Машенка? — Това е нещо средно между бунтовник и проповедник. У нас в Русия такова нещо няма. . . Та тези хора надокараха цели влакове със селяни и им раздадоха, разбира се, правителствени бюлетини с името на Анастазев. . . Тук не мина без куриози. Агитаторите заповядали на селяните на всяка тяхна дума да викат «вярно»!И ето че пред тълпата се явява някой си Драгасов, яростен консерватор, и започва речта си със следните думи: «Мен, господа, ме обвиняват, че съм крал коне. . .»А селяните като завикаха:«Вярно!» Сред публиката смях— вземай си шапката и бягай. Както и да е, изборите минаха спокойно, без скандал. И какво мислиш? — В края на избора при проверката се оказа, че е избран. . . Драган Цанков!

Благодаря — не очаквах! Ей че неблагодарен народ!. . . И това е нищо, но вечерта като гръмна музика, че като се събраха всички жители на София и цялата маса се отправи да поздрави своя избраник, че като взеха да викат: «Да живее дядо Цанков», «Да живеят либералите», «Долу консерваторите» (това за правителствените) и ура викаха, и какво ли не още. . . Чуден народ! След това с музика се упътиха към Каравелов и ето пак «Да живее Каравелов, либералите, ура» и прочее. Тук говориха нещо за финансите, след това отидоха у Радославов, след това пък при някакви либерали, докато полицията не ги разпръсна.

И дяволът не може да разбере какво става тук и наистина или аз съм глупак, или всички българи са чудаци. . . Сърбите са навярно по-умни. Ето защо аз ще ида при тях.

Разгеле, да ти кажа две думи за родословието на негово царско височество принц Фердинанд. На тебе ти се е сторил странен неговият славяно-български произход. Нищо странно няма тук. Чети: не подлежи на съмнение, че Олга, жената на Игор, е истинска българка; от Олга е роден Светослав Игоревич, от Светослав Игоревич — Владимир, от Владимир — Ярослав Мъдри; дъщерята на Ярослав Мъдри — Ана Ярославлевна, се е омъжила за Хенрих I Французки; потомък на Хенрих I е Людвик IX Свети; а на кого не е известно, че принцеса Клементина, майката на принц Фердинанд, произхожда от Людвик Свети? Ето ти доказателство, че княз Фердинанд е от български произход. Но това е само от едната страна. От страна на баща си пък по някакви генеалогически изследвания се е оказало, че саксонските херцози са от славянски произход. Нищо по-ясно от това не може да чма и се надявам, че ти си сега напълно убедена.

Не се ли затъжи за мене, Машурочка моя? Целувам те хиляди пъти. До скоро вижане с твоя В а н к а.

P. S. Пиленце мое, научих се, че някакъв полуграмотен глупак, като имитирал почерка ми, започнал да ти пише, наричал те «скъпа Машенка» и се подписвал «Ванка». Едно от тези писма попаднало на страниците на н е з а в и с и м и я вестник «Прогрес». Надявам се по варварския език на тези писма да си разбрала, че те не са написани от мен, навярно някой руски арменец ги пише. Пази се от фалшификации, гълъбче мое.

Вярно с оригинала: Б а ш и б о з у к.

Стр. 96. . . .*вышвырнули с Министерства иностранных дел господина Начевича* — за Григор Начович вж. тук, стр. 222; вж. също фейлетоните на Алеко Константинов «Тържеството на Велзевула» и «Молитвата на Велзевула» и коментара към тях; според съобщенията на тогавашната преса освобождаването на Григор Начович от поста министър на външните работи и назначаването му за министър на търговията и земеделието станало по негово желание (вж. в. «Прогрес», бр. 39 от 12 февруари 1896 г.; в.«Мир», бр. 209 от 13 февруари 1896 г.) .

Стр. 96. . . .*известный руссофил г. Марков ∞ оставлен в забвении* — ирония по адрес на Димитър Марков, бивш военен прокурор по делото на участниците в Русенския бунт (вж. тук, стр. 229); в началото на 1896 г. той бил претендент за поста министър на правосъдието. Приспособявайки се към новия външнополитически курс, на 2 февруари 1896 г. около 7 часа вечерта Д.Марков произнесъл пред двореца пламенна реч във връзка с приемането на източноправославното вероизповедание от престолонаследника Борис (вж. в. «Мир», бр. 206 от 6 февруари 1896 г., стр. 2; в. «Прогрес», бр.38 от 7 февруари 1896 г., стр.284).

Стр. 96. «*Русский цар на землята ∞ наша кровь*» — изопачен текст от стихотворението на П.Р.Славейков «Вярата и надеждата на българина към Русия», известно още под наслов «На царя и на Русия». (точния текст вж. П. Р. С л а в е й к о в, Съчинения, т.2, С., БАН, 1965, стр.103).

Стр. 96. . . .*г. Тодоров, человек с воинственными наклонностями* — намек за дезертьорството на Т. Тодоров по време на Сръбско-българската война (вж. фейлетона «Ами мен защо закачаш бе, Тодоре?» и коментара към него).

Стр. 96. . . .*в болгарской депутации был* — Т. Тодоров, по онова време председател на Народното събрание, бил един от членовете на предвождана от митрополит Климент (Васил Друмев) българска делегация, посетила през лятото на 1895 г. Петербург, за да подготви почвата за подобряване на отношенията с Русия; в състава на делегацията били включени и народните представители д-р Моллов, д-р П. Минчевич, Ив. Ст. Гешев, П. Наботков и Ив. Вазов.

Стр. 96. . . .*эту статью, вероятно, написал господин Централов* — статията «Политическата смърт на опозиционните партии» е напечатана без подпис; авторството на Д. К. Попов (Централния) е недоказано.

Стр. 96. . . .*не мог написать даже наш князь Мещерский* — В. П. Мещерский (вж. тук, стр. 244); от 1872 г. до смъртта си през 1914 г. В.П.Мещерский е издавал ултраконсервативния вестник «Гражданин».

Стр. 96. . . .*через два дня произошли выборы в депутаты* — на 18 февруари 1896 г. в София били произведени допълнителни избори, на които се поставили на гласуване две кандидатури: на правителствения кандидат Георги Анастасов, виден член на народната партия, и на известния обществено-политически деец Драган Цанков, ръководител на намиращата се в опозиция либерална партия; за народен представител бил избран Драган Цанков (с 1567 гласа срещу 1393 за Георги Анастасов) и по този случай неговите привърженици устроили шумни овации — първо пред дома на Др. Цанков, а след това последователно при П. Каравелов, В. Радославов,

генерал Николаев и С. Данев (повече подробности вж. в. «Мир», г.II, бр.211 от 20 февруари 1896 г.; в.«Прогрес», бр.42 от 21 февруари 1896 г., стр. 311—313).

Стр. 97. *. . .тысячи «воззваний к избирателям», которыми рекомендовался в депутаты Драган Цанков* — на 17 февруари 1896 г., един ден преди насрочените допълнителни избори, д-р С.Данев, А. Франгя и др., подкрепени от привърженицитe на Петко Каравелов, разпространили възвание до софийските избиратели, чрез което горещо препоръчали кандидатурата на Драган Цанков.

Стр. 97. *. . .некий Дроньгасов, ярый консерватор* — Т. Дрангазов, известен ръководител на шайки в изборните борби от края на миналия век (вж. тук, стр. 265).

Стр. 97. *. . .о родословной Его Царского Высочества ∞ князь Фердинанд болгарского происхождения* — вж. тук, стр. 254.

Стр. 98. *. . .какой-то полуграмотный дурень, подделываясь к почерку моему* — наскоро след обнародването на фейлетона на Алеко Константинов «Торжествующая Болгария» във в.«Прогрес» (бр. 43 от 24 февруари 1896 г., стр. 318—320) се появява едно подражание под наслов «Письма из Болгарии (письмо второе Ивана Александровича к своей возлюбленной)», насочено срещу Петко Каравелов и Алеко Константинов; има предположение, че негов автор е Антон Митов (1862—1930), станал известен по-късно като художник и фейлетонист.

МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ БОЛГАРИИ (стр. 98) — «Млада България», г. I, бр. 74—75 от 13 март 1896 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Башибозук.

Печата се със следната поправка по смисъл:

Стр. 100, р. 41: «лилейную» вм. «лиловую».

Това е третият и последен фейлетон от цикъла фейлетони, построени под формата на писма от България на руския журналист Иван Александрович Хлестаков до неговата любима. За възникването на този цикъл вж. тук, стр. 250—251.

Превод на фейлетона:

МАТЕРИАЛИ ЗА ИЗУЧАВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ

(Трето писмо на Иван Александрович Хлестаков до неговата любима)

Скъпо мое сърчице,

Ако паметта не ме лъже, аз още в първото си писмо намекнах, че мога да се похваля с пълно познавание на положението в България. В това писмо ще ти съобщя някои сведения, за да се запознаеш с тази интересна страна. Във фейлетона на «Петербургский листок», препечатан и в «Новоросийский телеграф», аз намерих поразително верни бележки за умствения и художествен живот в България, но в него все пак има някои неточности, поправянето на които смятам за свой дълг. Например, като говори за литераторите, фейлетонистът, кой знае защо, се е въздържал да спомене за най-популярния от тях, чиято печална съдба заслужава вниманието на руското общество. Това е господин Семков, авторът на известния трактат по популярна астрономия «Въздушна природа», написан на неизразимо увлекателен език. По своите учени трудове (за другите му съчинения засега аз много малко зная) той напомня Камил Фламарион,

а по съдба може да бъде поставен наред с Ги де Мопасан или с нашия Гаршин — и тримата завършиха с умопобъркване. Впрочем такава е била съдбата на много велики умове. Да благодарим на бога, че нас с тебе, Маничка, не ни заплашва подобен край — да върви по дяволите тази гениалност!. . .

Втората грешка се заключава в името на венценосния поет, господин Вазов, който във фейлетона е наречен Возов. Ами че не е хубаво да се изопачават имената, това е обидно, Машенка. Как тъй да не познават Вазов, автора на известния роман «Жив е той, жив е, там на Балкана!» Та казват, че този роман е преведен вече на всички езици. И аз се каня тези дни да го прочета.

Първият и единствен художник, казано е във фейлетона, е господин Величков. Но аз и тук се съмнявам: май че в Самоков и в Трявна се подвизават няколко негови съперници. Тъй като не съм видял техните произведения, аз не мога да съдя доколко нашият Верешчагин може да се сравнява с тях.Те май повече се приближават към божествения Рафаел Санцио. Едновременно с това Величков е и поет, и белетрист, и драматург, и министър на народното просвещение. Неговата комедия «Вичензо и Анжелина» напомня «Ромео и Жулиета» на Шекспир, само че някак по-смешно излиза. . .

Като говори за университета, почтеният фейлетонист напълно справедливо отбелязва, че най-добрият професор и любимец на всички студенти е г.Шишманов. Тук май че няма никаква грешка.

Основател на българския театър е не някой друг, а г. Рудолф Канели. Във фейлетона е казано Конели — това е грешка. Преди него не е имало никакъв театър, а щом дошъл той, и театърът веднага се появил. Той основал сдружение на артистите под названието «Смях до сълзи».

Най-голямата грешка се състои в това: във фейлетона е казано, че най-добрият български вестник е «Мир», който излиза в 50 хиляди броя. Това не е вярно: първо, защото «Мир» излиза не в 50, а в 100 хиляди броя дневно; второ, защото не «Мир», а «Реформа» се смята от целия български народ за най-сериозния вестник както по литературните си качества, тъй и по несъкрушимото влияние върху развитието на световните политически събития.

С това завършвам своите критически бележки по повод горепоменатия фейлетон.

От своя страна пък аз ще ти съобщя някои много интересни сведения по различни въпроси. За народния епос на българите например аз мога да ти дам много точни понятия: в старите им народни песни най-много се славят Крали Марко, бай Ганьо и Ремлингенгерой. Някои шегаджии се изхитряват да смесват последния народен герой с господин Ремлинген, русина, бившия министър на България, също така, както намират някаква връзка между византийското наименование на петфранковата монета — к а н т а к у з е н и името на нашия княз Кантакузин.

Какво да ти кажа за бита на българите? Те живеят също като нас: домовете (кеща) са същите, дрехите не се отличават от нашите, гозбите им са почти същите, само че не употребяват водка; вместо водка те пият известното питие, което се нарича п а с т ъ р м а или р а к и я и напомня руската «сивуха» [долнокачествена ракия]. Не ми харесва начинът на българите да разговарят: започват да говорят и като размахат ръце, като закрещят, ще си помислиш, че се карат. Пък и никакво чинопочитание нямат. Ето например преди

няколко дни някой си Калинкин ми наговори такива дързости, че самият Трайкович се учуди. Остави ги. . .

След тези сведения, душичке, ти със спокойна съвест можеш да кажеш, че напълно си се запознала с България.

Целувам твоята лилийна шийка. Довиждане.

Твой В а н я.

P.S. Представи си, Машенка, оказва се, че в Македония никакви българи няма, там само сърби живеят.

P.P. S. Това май че е последното ми писмо. Сега аз ще полетя към теб и ще падна пред твоите краченца. «Н о ж к а» по български е к р а к а т а. Грубо е, нали!

Вярно с оригинала: Б а ш и б о з у к.

Стр. 99. *В фельетоне «Петербургского листка», перепечатанном и в «Новороссийском телеграфе»:* «Петербургский листок» — руски столичен ежедневник, издаван от 1864 г. до 1917 г.; «Новороссийский телеграф» — ежедневен вестник, издаван в Одеса в края на миналия век (в българските библиотеки не открихме съответните броеве)

Стр. 99. *Семков, автор известного трактата по популярной астрономии «Воздушна природа»* — през 1885 г. Н.Семков издава книгата си «Ничтожна фамилия и въздушна природа», бездарно и глупаво съчинение, донесло печална слава на своя автор; по повод на това се създава нарицателното понятие «семковщина» като синоним за бездарно съчинителствуване.

Стр. 99. . . .*напоминает Камиля Фламариона* — Камил Фламарион (1842—1925) е известен френски астроном, автор на популярни съчинения по астрономия.

Стр. 99. . . .*наряду с Гюи де Мопассаном, или вот с нашим Гаршиным* — класикът на френската литература Ги де Мопасан (1850—1893) и известният руски писател Всеволод Михайлович Гаршин (1855—1888) завършват живота си с тежко психическо разстройство.

Стр. 99. . . .*Вазова, автора известного романа «Жив е той, жив е, там на Балкана!»* — иронията в случая е по адрес на руските кореспонденти, незапознати с основни произведения на българската литература: цитираният стих е от Ботевото стихотворение «Хаджи Димитър».

Стр. 99. . . .*в Самокове и в Тревне подвизаются несколько его соперников* — в случая Алеко Константинов има пред вид не конкретни лица, а представителите на две известни школи в историята на българското изобразително изкуство: Самоковската художествена школа, създадена в края на XVIII в. и достигнала своя разцвет през XIX в., и Тревненската художествена школа, създадена и утвърдена също през епохата на Възраждането.

Стр. 99. . . .*наш Верещагин* — Василий Верешчагин (1842—1904), един от най-големите руски художници, известен като автор на картини с историческа и военна тематика.

Стр. 99. *Рафаел Санцио* (1483—1520) — вж. тук, стр. 249.

Стр. 99. *Его комедия «Вичензо и Анжелина» ∾ посмешнее выходит* — тук Алеко Константинов иронизира К.Величков: «Вичензо и Анжелина» не е комедия, а драма в 5 действия, издадена като отделна книга в Пловдив през 1882 г.

Стр. 99—100. *Основатель болгарского театра ∾ Рудольф Канелли ∾ основал товарищество артистов под названием «Смех до слез»* — Радул Канели (1868—1913), известен български театрален деец, поляк по произход, ръководител на театралната трупа «Сълза и смях» (вж.тук, стр. 240).

Стр. 100. . . .*не «Мир», а «Реформа» всем народом болгарским считается самою серьозною газетой* — в. «Мир», орган на народната партия, излиза от септември 1894 г. до март 1944 г.; в. «Реформа» е информационен всекидневник на правителството на К.Стоилов; излезли са само 26 броя от 2/14 март до 8/20 април 1896 г.

Стр. 100. *Ремлинген-герой* — фон Арнолд Ремлинген е подполковник от руската армия, един от петимата «чрезвичайни комисари», назначени от Александър Батенберг да управляват след държавния преврат на 27 април 1881 г. отделни области от България; от 1 юли 1881 г. Ремлинген станал министър на вътрешните работи, като засилил диктатурата и преследванията на всички, които се обявявали в защита на демократичните права на народа. Срещу неговия терор издига глас народният поет И.Вазов в известното си стихотворение «Ремлинген», получило широка популярност сред населението като текст на песен (вж. И. В а з о в. Събрани съчинения, т. 2, С., 1975, стр. 408—409). Думите «Ремлинген-герой», които цитира Алеко Константинов тук, са фактически рефренът на тази общоизвестна на времето песен.

Стр. 100. . . .*нашего князя Кантакузина* — М. А. Кантакузин, руски генерал и княз, военен министър в правителството на Драган Цанков (1884) и П.Каравелов (1884—1886).

Стр. 100. *Калинкин* — може би Георги Иванов Калинков, изобразяван понякога от Алеко Константинов под името Герванич.

Стр. 100. *Трайкович* — вж.тук, стр. 253.

СПИСЪК НА БЪЛГАРСКИТЕ ГЕНИИ (стр. 101) — «Знаме», г.II, бр.48 от 12 октомври 1896 г., стр.2—3, подлистник, с подпис: Иван Аспазиевич Дормидолский, издател. Както и в редица други случаи, подписът под фейлетоните на Алеко Константинов представлява неразделна част от текста на творбите. Тук писателят използува името на известния герой от Вазовата повест «Митрофан и Дормидолски», писана по спомени от дейността му като съдия в Берковица.

Фейлетонът е написан по повод язвителната бележка, поместена анонимно във в.«Мир» (бр.296 от 28 септември 1896, стр.2, кол.1) под наслов «Списък на идиотите», в която е замесено и името на Алеко Константинов. Историята накратко е следната. В отрицателния си отзив за Вазовия роман «Нова земя», поместен като подлистник във в.«Знаме», под наслов «Един стар херой» (г.II, бр.44 и 45 от 25 и 28 септември 1896 г.) Любомир Цаклин (псевдоним, зад който се крие по всяка вероятност Пенчо Славейков) осъжда «мнението, що въздигна г.Вазова в очите на оная тълпа идиоти, които му направиха многошумен юбилей». Вземайки повод от тези думи, в.«Мир» помества въпросната бележка, в която между другото се казва: «В последния брой на в.«Знаме» четем в подлистник, че тълпа идиоти славили миналата година Вазова по случай 25-годишния му литературен юбилей. Ето списъка на тия идиоти, както бяха наредени те на банкета в «Славянска беседа» (захващаме от десния край на трапезата): пръв Алеко Константинов, втор до него Петко Славейков» (очевидно в случая е допусната печатна грешка «Петко» вм. «Пенчо», тъй като Петко Р. Славейков по онова време е вече покойник — б. м. Ил.Т.). Трябва да отбележим, че сарказмът на Алеко Константинов,

предизвикан от грубата нападка на в.«Мир», не отразява цялостното му отношение към народния поет. При друг случай той отбелязва: «Вазов сам си е звезда, звезда литературна, и никакви звезди, с истински или фалшиви брилянти, не могат да отличат неговите заслуги» (вж. тук, стр. 60—61).

Стр. 101. *Дело на Берковский окръжен съд* — във връзка с дейността на Иван Вазов като съдия в Берковица вж. студията на Н. Саранов «Иван Вазов като съдия», поместена в «Годишник на Софийския университет «Кл. Охридски», Юридически факултет, т. XXXVIII, кн. 8 за 1942—1943 г., С., 1943; (тук на стр. 35—39 е поместено въпросното дело на Берковския окръжен съд, което Алеко Константинов е предал почти без изменения.)

Стр. 104. *. . .съгласно с духа на чл. 170* — според чл. 170 на османския наказателен закон от 28 зилхидже 1274 (т. е. 1857 г.), «когато законно се докаже, че някой предумишлено е убил человек, осъжда се по законът на смърт» (глава II, «За злодеяния и престъпления въз лица и техните наказания», отдел I, Пловдив, 1881, стр. 47); този закон е бил одобрен от руския импер. комисар на 24 август 1878 г. и е продължавал да се прилага в Княжество България през първите години след Освобождението.

Стр. 106. *И аз мечтател бледен ∞ невинната ми кръв?*— цитираните стихове са от третата част на Вазовото стихотворение «Пребитото псе» според публикацията му в първото издание на стихосбирката «Звукове» от 1893 г. (срв. И. В а з о в. Събрани съчинения, т. 3, С., 1975, стр. 54—59). В случая Алеко Константинов находчиво свързва това стихотворение с известния епизод от дейността на Вазов като съдия в Берковица, за да подчертае още повече комичния ефект на цитираните материали. В действителност стихотворението «Пребитото псе» няма нищо общо с този случай. То е написано по собствено признание на поета през април 1882 г. в Пловдив. «В това стихотворение — разказва Вазов пред проф.Ив.Д.Шишманов — изразявам вродения инстинкт към злото в човешката душа, който се проявява непосредствено у децата. Написах го, след като гледах улични деца как давят едно псе в Марица. Аз и днес не мога да гледам на изтезания на животни и не мога да пиша за страдания и не само на животни, но и на хора. . .» (И в. Д. Ш и ш м а н о в. Иван Вазов. Спомени и документи. С предговор, добавки и бележки от Михаил Арнаудов. Второ допълнено издание. С., 1976, стр.244).

ЕДИН БЕЛГИЙСКИ МИНИСТЪР (стр. 107) — «Знаме», г. II, бр. 55 от 6 ноември 1896 г., стр.2, подлистник, с подпис: Беню Найденов.

Като повод за написване на фейлетона е послужило назначението на Найден Бенев за министър на вътрешните работи, с което тогавашният министър-председател К. Стоилов целял да осигури изборната победа на народната партия в предстоящите избори за IX обикновено народно събрание. Това назначение се оказало в противоречие с изискванията на Търновската конституция, според която всеки министър е трябвало да бъде избран предварително за народен представител. Найден Бенев (1857—1909), дотогавашен главен секретар на Министерския съвет, бил известен сред съвременниците си повече като герой от картоиграческите заведения на столицата, отколкото като политически деец. Назначението му предизвикало

буря от негодувания в опозиционния печат (вж. например материалите, поместени в предходния брой на в.«Знаме», г.II, бр.54 от 2 ноември 1896 г.). Фейлетонът е построен остроумно като превод на диалога между белгийския картоиграч Труве Бенуа и президента на Белгия, зад които се крият Найден Бенев и министър-председателят К.Стоилов. При разкриване образа на своя герой Алеко Константинов умело е използувал изрази от жаргона на картоиграчите. Чрез подписа на «преводача» Беньо Найденов и датата под текста «Бяла Слатина, 2 ноември 1896 г.» той още веднъж напомня за истинското лице и за истинските подбуди за неговото назначаване на отговорния пост министър на вътрешните работи (градът Бяла Слатина е бил широко известен с произволите при провеждане на изборите — вж. тук, стр. 221, 234—235).

Стр. 107. *Стремлението на почитаемото правителство да направи от нашето отечество една втора Белгия* — К. Стоилов като министър-председател неведнъж е подчертавал, че мечтае да направи от България нещо като Белгия на Балканския полуостров. Например в своята реч-отговор на тронното слово при откриване на VIII обикновено народно събрание той заявил: «. . .за мен в нашата вътрешна политика и в нашата външна политика всякога е блещял пред очи примерът на Белгия. Аз съм считал, че България на Балканския полуостров в своята вътрешна политика трябва да подражава Белгия като една напредничава страна. Трябва да се подражава Белгия и във външната политика» (Д н е в н и ц и на VIII обикновено народно събрание, I редовна сесия, V заседание от 24 октомври 1894 г., кн. 1, С., 1895, стр. 54—55).

Стр. 107. *Труве Бенуа* — френски превод на името Найден Бенев (от френския глагол «trouver» — намирам).

Стр. 107. *Супрефект* (фр.) — подпрефект, т.е. подначалник на полицията.

Стр. 107. *Perdoppe* — намек за град Пирдоп.

Стр. 108. *. . .известната куртизанка Стазон Пияде ∞ е била причина за умственото разстройство на Жорж Мано ∞ законоведеца* — засега не ни се удаде да идентифицираме лицата, за които се намеква тук.

Стр. 109. *. . .освен ако духнеш свещта* — намек за изгасяването на свещите по време на допълнителните избори в Бяла Слатина (вж. тук, стр. 234—235).

Стр. 109. *Kopristice* — т. е. Копривщица, родното място на Найден Бенев.

Стр. 109. *. . .моята специалност дължа на столичната академия* — намек за софийските комарджийски заведения, където се е подвизавал Найден Бенев.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ИЗБИРАТЕЛНОТО ПРАВО (стр. 110) — «Знаме», г, II, бр. 57 от 13 ноември 1896 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Въса Пъцова, родом от Белгия.

Печата се със следната поправка:

Стр. 113, р. 12: «влиза» (възстановено по смисъл).

Фейлетонът е построен като коментар върху някои членове на Наказателния закон, предвиждащи различни наказания за нару-

шение на избирателното право. Той е написан в навечерието на изборите за IX обикновено народно събрание, когато с всеки изминат ден се е увеличавал терорът върху населението (вж. многобройните дописки до в.«Знаме», бр.56, 57 и 58 от 10,13 и 17 ноември 1896 г.). Основната задача, която си поставя Алеко Константинов, е да подчертае несъответствието между правните норми и грубата политическа действителност. При цитирането на отделните членове той се е придържал точно към текста на Наказателния закон.

Във връзка с псевдонима, с който Алеко Константинов е подписал този фейлетон, Екатерина проф.Емануил Иванова разказва следното в своите спомени: «Навярно никой не подозира тайната на «Въса Пъцова», с която той увековечи един свой подлистник. Това беше същата вечер, на именния ден на стария му вуйчо Ангел Орукин. . . Свряно в ъгъла на стаята, седеше едно обидено от природата 30—35-годишно момиче, дребно, почти глухо, но с големи претенции за себе си. . . Незагубило надежда за бъдещото си щастие, това глупавичко грозно създание имаше само един важен въпрос на устата си:«Ерген ли е?» Когато узна,че и двамата новопристигнали (Алеко Константинов и Найчо Цанов, б. м. — Ил Т.) са свободни птици, тя тури в движение всичките си жизнени сили да обърне вниманието им. Това й старание се увенча с добър успех, понеже тези охолници търсеха центъра на своите шеги. . .Тя беше влюбена и в двамата. И когато дойде ред да се спре на едного от кандидатите, тя никак не се подвоуми да предпочете стройния блондин пред късичкия депутат. Алеко. . . като я погледна със съжаление, има си хас пък фамилията й да е Пъцова.» И ето след няколко дни сглобеното име на госпожица Въса Пъцова стана официален псевдоним на самия му изобретател, който е искал да накичи собственото си творение с тези перли на българските поетически имена (Е к. И в а н о в а, Алеко Константинов в семейна и роднинска среда, С., 1934, стр. 29—30).

Стр. 112. *. . .едно морално влияние* — вж. тук, стр. 220—221.

Стр. 112. *Знаете ли какво ще рече екзекуция* — намек за събитията в с.Садина, Поповско, през февруари 1894 г., по време на допълнителните избори; за да предотврати провала на правителствения кандидат, полицията открила стрелба, от която паднали убити и ранени; на другия ден селяните изгонили стражарите, но Ст. Стамболов наредил селото да бъде екзекутирано: били изпратени две войскови дружини, които останали на издръжка на селяните цял месец (повече подробности вж. История на България, т. 2, С., 1955, стр. 126—127).

Стр. 113. *Argumentum a contrario* (лат.) — аргумент за противопоставяне.

Стр. 113. *Dura lex, sed lex!* (лат.) — тежък е законът, но е закон.

Стр. 114. *Босилеград* — град в Социалистическа федеративна република Югославия, присъединен към тази страна по силата на Ньойския мирен договор от 1919 г.; преди това се е намирал в държавните граници на България като средище на Кюстендилското краище с 42 чисто български села в котловината по р. Драговищица.

Стр. 114. *Аккадънлар* — турското наименование на гр. Дулово.

ДО МОЯТА СЪОТЕЧЕСТВЕНИЦА Г-ЖИЦА ВЪСА ПЪЦОВА

(стр. 115) — «Знаме», г. II, бр. 59 от 21 ноември 1896 г., стр. 2, подлистник, с подпис: Беньо Наков.

По съдържанието си това произведение е тясно свързано с предходните два фейлетона: «Един белгийски министър» и «Престъпления против избирателното право». Написан под формата на писмо до Въса Пъцова (за този псевдоним на Алеко Константинов вж. тук, стр. 264), фейлетонът фактически е насочен срещу министъра на вътрешните работи Найден Бенев, осигурил чрез терор и всевъзможни машинации победата на управляващата народна партия в изборите за IX обикновено народно събрание, състояли се на 17 ноември 1896 г. И тук, както във фейлетона «Един белгийски министър», Алеко Константинов си е послужил с френския превод на името на героя Труве Бенуа, като е използувал при неговата характеристика жаргона на картоиграчите. Датата под текста на произведението «Бяла Слатина, 17 ноември 1896 г.» още веднъж напомня за произвола по време на изборите (вж. тук, стр. 221, 234—235).

Стр. 115. *Trouvé Naqeaux Benois* — Алеко Константинов използува френския превод на името Найден Бенев.

Стр. 115. *A ma chère Stazon Pyadais* (фр.) — на скъпата ми Стазон Пияде.

Стр. 115. *. . .знаменитата белгийска Ментенон* — маркиза Франсуаз д'Обине Ментенон (1635—1719) е известна с голямото влияние, което упражнила върху Людвик XIV, с когото сключила таен брак.

Стр. 115. *Sapristi* (фр.) — пусто да остане!

Стр. 116. *Saperlipopette* (фр.) — дявол да го вземе!

Стр. 116. *Drant Gazon* — Т. Драгазов, полицейски пристав в София, съден за конекрадство, известен като водач на шайки, вършуващи по време на изборите.

Стр. 116. *Querri Feys* — Хар. Керифейски — подначалник на охраната на Народното събрание, водач на политически шайки.

Стр. 116. *. . .те раздаваха картите* — във връзка с предстоящите избори на 16 ноември със специален влак в София пристигнали около 400 души, които били посрещнати от ръководителите на софийските шайки С. Байчев, Т. Драгазов и Х. Керифейски, действуващи в подкрепа на правителствените кандидати.

Стр. 116. *Maurpheaux* — ротмистър Морфов, полицейски инспектор, верен привърженик на правителството на К. Стоилов; бил е заподозрян като съучастник в убийството на Ст. Стамболов.

Стр. 117. *. . .вий сте се ползували от капиталното съчинение по държавното право от Stams Boulaus, което се е печатало в Брюксел в течение на 8 години* — намек за осемгодишната диктатура на Ст. Стамболов, чиито методи не са били чужди и на новото правителство и особено на служителите от Министерството на вътрешните работи, ръководено от Найден Бенев.

Стр. 117. *Благодарното потомство, както знаете, съхрани ръцете на тоя велик учен. . .* — при нападението на Ст. Стамболов на 3 юли 1895 г. двете му ръце били насечени с ятагани; опитвайки се да спасят живота му, лекарите ампутирали ръцете.

ПРИЯТЕЛСКИ ПИСМА I (стр. 117) — «Знаме», г. II, бр. 63 от 7 декември 1896 г., стр. 1, подлистник, с подпис: Николай.

Фейлетонът е написан по повод тронното слово на Фердинанд при откриването на IX обикновено народно събрание (вж. Д н е в н и ц и на IX обикновено народно събрание, първа редовна сесия, 1 заседание от 1 декември 1896, кн. I, С., 1897, стр. 1—2). Той е построен като пародия на словото на държавния глава, умело вплетена в текста на приятелското писмо на автора до Петър Абрашев (1866—1930), близък негов приятел от Николаевския пансион и член на «Весела България», известен сред съвременниците си с прозвището «Бедрос».

Стр. 118. *Преминуването на сина ми в лютеранство ли? ∽ католически дом* — според изискванията на Търновската конституция българският престолонаследник е трябвало да бъде с източноправославно вероизповедание; ето защо Фердинанд се видял принуден да се съгласи първородният му син Борис да приеме формално православието.

Стр. 118. *Тахтаба* (тур.) — дървеница.

Стр. 118. *Нажива* (рус.) — печалба.

Стр. 119. *. . .сърдечния прием, който намерих в Испания* — намек за приключилото наскоро преди това официално посещение на Фердинанд в Сърбия; във връзка с това посещение той заявил следното в тронното си слово при откриването на IX обикновено народно събрание: «При посещението, което направих на столицата на братската нам Сърбия, можах да се убедя в приятелските чувства, които питаят към династията Ми и към България както негово кралско височество Александър I, така и народът Му.»

Стр. 119. *Източна Фландрия* — намек за Източна Румелия.

Стр. 119. *. . .поканата ∽ Тяхното Свещенно Коронование* — вивира се поканата на Фердинанд да участвува в тържествата, свързани с коронацията на руския император Николай II; във връзка с това на 5 май 1896 г. той потеглил със специален влак за Русия през Белград, Виена и Варшава, придружен от министър-председателя К. Стоилов, подпредседателя на Народното събрание д-р Янколов, началника на генералния щаб полковник Иванов и др.

Стр. 119. *Твой Николай* — подписът под текста на писмото на Алеко Константинов до Бедрос (Петър Абрашев) е по всяка вероятност загатване за руския град Николаев, откъдето води началото си тяхната дружба.

Стр. 120. *Ласса, ласса, домнуле. . . че врей де мине? О-о, а-а. . . Ласса. . .* (рум.) — Оставете, оставете, господине, какво искате от мене? О-о, а-а. . . Оставете. . .

ПРИЯТЕЛСКИ ПИСМА II (стр. 120) — «Знаме», г. II, бр. 66 от 18 декември 1896 г., стр. 2, подлистник, с подпис: Николай.

Само няколко дена след първото от двете «приятелски писма», поместени във в. «Знаме», в подлистника на в. «Светлина», орган на прогресивно-либералната партия, се появява отговор, подписан с инициала Б. (г. III, бр. 14 от 14 декември 1896 г., стр. 2—3). По всяка вероятност неговият автор е същият Бедрос (Петър Абрашев), към когото са адресирани писмата на Николай (Алеко Константинов). Не е изключено обаче в случая да се касае за литературна мистификация — т. е. отговорът от името на Бедрос да е написан пак от Алеко Константинов или при негово участие. Впрочем, независимо от това кой е истинският му автор, писмото е важно, тъй като е тясно свързано с «приятелските писма» от в. «Знаме». Ето защо тук изцяло го поместваме.

ПРИЯТЕЛСКО ПИСМО

Д р а г и й Н и к о л а й,

Боже мой, какво си направил ти?! Що ще писмото ти до мене във в. «Знаме»? Да не би да си излязъл в опозиция? Не вярвам! Кажи ми, че аз се бъркам. Увери ме, че на пощата са уловили писмото ти (о, но и това е невъзможно при днешната абсолютна свобода и законност!) някои нечестивци и за наш позор са го тикнали в тоя вестник, и още на първа страница. А че да беше поне невинно това ти писмо, ами в него има работи, които коджа може да ни компрометират. Хубаво си бил започнал (макар и да не е много на място) с превода от някой иностранен вестник, та що ти е било притрябвало да насосваш писмото си и с «глъчката», станала срещу двореца. Ний тук — в глухата провинция — хич биля и не се тревожим от подобни дреболии. Друго щеше да бъде, ако бяха хванали някого от «нашите», ами то стражарите били влекли някой чужденец и при това чужденец от мамалигарите. Голяма работа! Съветвам те занапред да не се спираш на такива дребни работи, а да гледаш «делото», онова «общо дело», за което ратува от две години и половина насам нашата «народна».

Я ми кажи сега, приятелю любезний, от кой вестник си превел тронното слово на белгийския крал? И що е бил за пусти сърбел на преводач: да отиваш сам да даваш оръжие на позорната опозиция. Хубаво знаеш, че и без туй тя не оставя на мира шефа ни, загдето бил си позволил веднъж да сравни нашата държавица с «конституционната» Белгия. Ще видиш как ще се развикат и разлигавят органите ѝ, че и в «конституционната» Белгия стават насилия в изборите. Нели знаеш, че същата опозиция кряска почти от месец насам наляво и дясно, че уж и у нас изборите на 17-й ноември били полицейски! Не, както щеш, но това е неосторожност от твоя страна, да превеждаш подобни работи.

Ами нашето тронно слово? Как го намираш? Аз го намирам великолепно и вярно изображение на действителността. Най ми хареса това, гдето от висотата на трона за пръв път смело и тържествено се заявява, че нашето отечество е тръгнало с една голяма бързина по пътя на политическото си възпитание. Хареса ми се и това, че е констатирано в същото слово, какво изборите на 17-й ноември са били станали свободно и тихо, без да се наруши общественият ред. Колко вярно, колко хубаво е казано това! Ама нали бях очевидец бе, Николай, как станаха у нас тук изборите! Аз се просто възмущавах от насилията на опозиционните шайки и от адското търпение на полицията. На очите ми тия шайки биеха немилосердно полицията и додоха дотам, че арестуваха и председателя на бюрото. Как ти харесва това? Честна дума, никога не съм виждал подобно търпение в една полиция. Не вярвам и белгийската да се сравни с нашата. Как мислиш? Ти си бил в Белгия — нямам ли право?

Ти нищо не ми пишеш за събитията в столицата. От нашите органи «Мир», «Прогрес» и «Българския търг. вестник» на фон

Кон (не е ли глупаво, гдето опозицията от ненавист е нарекла тоя вестник «конски») аз се научавам, че и в столицата опозицията се е държала отвратително. Шайките ѝ толкова се били разбеснели, щото изпобили и избирателите, и полицията, като при това водителите им успели да убият и един стражар с камъни. Но това е ужасно! Мен ми се просто не вярва. Ами че нямаше ли свестен градоначалник, пристав и въобще командующ въоръжената сила, който да извика: «огън», че да научи тая сган да разбира где е и що е силата. Аз съм възмутен. Истина ти казвам, че и новият шеф на полицията ми се вижда нерешителен. Но хай да речем — станалото е станало. Нашата «народна» нели победи? Дявол да вземе опозицията. Но не е така. Има друго нещо, което е много сериозно. Слушай, Николай! Какво мислят нашите приятели там? Неужели ще се остави да вирее у нас «тиранията отдолу»? Защо ни са тогава съдии и прокурори, ако оставим убийците на нещастния стражар да вилнеят измежду мирното население? Мен тръпки ме побиват, като си помисля, че ний, с нашата хлабавост, оставяме да се развива тиранията на тълпата, просто подготвяме анархията. Припомни си историята на революционните движения в Европа през 48 год. А, припомняш ли си?. . . Туйто. . . Тука трябва, приятелю, силна ръка, която да усмири, да укроти, да отреже беса на развилнялата се сган. Какво правят Димитрий Константинович (Централов го нарекли нещастниците! И действително, той може да им покаже, где е бил и ще бъде занапред «центърът»), г. г. Келчо Келчев, Д. В. Дранов, Корфов и други наши приятели? Защо не поискат от когото трябва ремонтирането на оная люлка, която, казват, се била полусрутила в двора на Черната джамия? Не е ли вярно, че злодейците трябва да висят на бесилката?. . . Пришъпни, прочее, на всички приятели, че ний тука в провинцията очакваме да видим дела. България ли ще управляваме ний, или на орехи ще играем!? Това е моето искрено мнение по работите у нас.

Ама го ударих на сериозно! Как ти се харесвам? Патриот съм си, братко мой! Умирам за отечеството си.

A propos! Как са акциите на дружествата «Балкан» и «Отечество»? Ти може да си се научил, че ний с Тодора и Георги вляхме охме с двата крака. Нашата Търговска банка върви, като опак рак, а че да видим. Единствената ни надежда засега е на железниците. Ако и там, не дай боже, изгорим — ще свършим окончателно. Ти где си сега най-вече? Истина ли, че и ти си вътре в комисията по министерството на общ. сгради? Моля ти се, бъди внимателен и помни, че сега му е времето да изловим рибата. Ти се правиш на ахмак, но ний положително знаем, че и ти ще хапнеш от «сладката пита» на «паралелната» линия. Шибай, сега му е времето, защото, кой знае пак подир колко години ще видим бял свят.

Колко жалко е, че у нас няма командировки! Мен страшно ми се иска да поживея някъде зад граница в командировка. Ех, да бяхме военни! Ама и предприемач да бъде човек не е лошо!

Щях да забравя да ти кажа, че се поразсърдих на теб. Защо ми викаш «Бедрос»? Ти искаш да откриеш истинското ми произхождение? Хубава приятелска услуга! Добре, че султанът засега няма на кого да се довери у нас, а то инак не щеше да бъде чудно, да си изтегля. Получаваш ли писма от Цариград? Как е Димитър Павлович? Казват, че султанът още повече го обикнал и искал да го примами на турска служба. Не вярвам да приеме.

Защо не пишеш по-често? Напред ми драсваше по някой ред за литературата, а сега нищичко. Истина ли, че бай Иван бил твърде зле болен? Дано му е минало! Той бил написал, казват, една класическа трилогия (на подобие на Софокловите) под заглавие «Черни души в бели тела или приключенията на един истински български поет». Това му произведение щяло да бъде представено наскоро в един театър, който се строял ad hoc и който щял да се осветлява с електричеството на Ганц и С-ие. Представлението се предполагало да трае цели три денонощия, хасъл като в Япония. Виждаш ли, колко новини знам, но за жалост не съм ги научил от теб.

Не се лени, моля ти се, и ми пиши по-често и по-много.

г. С. . . .10 декември 96 г. Твой: Б.

P. S. Непременно да ми пишеш за процеса на Стамболова. Тук се носи упорен слух да се е било доказало пред съда положително, че Петков и Гунчо са били убийците. . . И това е възможно. . .

Твой: Б.

Коментар към текста на цитираното произведение:

Ами нашето тронно слово? ∞ нашето отечество е тръгнало с една голяма бързина по пътя на политическото си възпитание ∞ без да се наруши обществения ред — в своето тронно слово при откриването на IX обикновено народно събрание Фердинанд демагогски заявява: «Станалите с тая цел избори доказаха какви големи успехи е направил българският народ в своето политическо възпитание. Свободата, при която се извършиха, без да се наруши обществения ред, като им дава значението на едно истинско консултиране на народната воля, високо повдига цената на свободните учреждения, с които се наслаждава страната ни» (Д н е в н и ц и на IX обикновено народно събрание, I редовна сесия, I заседание от 1 декември 1896 г., кн. I, С., 1897, стр. 1—2).

. . .водителите им успели да убият един стражар с камъни — «Български търговски вестник», бр. 122 от 19 ноември 1896 г., съобщава: «Един стражар на име Богдан Тонев е бил ударен силно с камък в челото и се помина днес заранта от полученото повреждане»; в уводната си статия «След изборите» в. «Мир» от 20 ноември 1896 г. подчертава: «Опозицията в злобата си прибягна до най-осъдителните средства. . . Следствие на техните лудешки и осъдителни демонстрации са няколко невинни жертви от стражарите, от които един, зверски ударен в челото, вече издъхна вчера сутринта, а други осакатени.»

Фон Кон — Бернард Кон, основател, директор-стопанин и главен редактор на «Български търговски вестник» (вж. тук, стр. 293).

Димитрий Константинович — Д. К. Попов, един от редакторите на в. «Мир» (вж. тук, стр. 253, 261).

Келчо Келчев — засега не успяхме да идентифицираме това лице.

Д. В. Дранов — може би Д. В. Хранов (1846 — 1915), един от редакторите на в. «Мир».

Корфов — засега не открихме данни за това лице.

. . .ремонтирането на оная люлка, която, казват, се била полусрутила в двора на Черната джамия — по времето на Стамболовия режим пред Черната джамия (вж. тук, стр. 227) била издигната бесилка, където се изпълнявали смъртни присъди.

. . .*акциите на дружествата «Балкан» и «Отечество»* — големи застрахователни дружества, в които на времето били вложили капиталите си много от ръководните политически дейци.

. . .*ний с Тодора и Георги влязохме с двата крака* — може би Тодор Тодоров (вж. тук, стр. 249—250) и Георги Губиделников (1859—1938), един от обвинените в дезертьорство по време на Сръбско-българската война; по-късно директор на търговските банки.

Единствената ни надежда засега е на железниците ∾ и ти ще хапнеш от «сладката пита» на «паралелната» линия — в IX обикновено народно събрание били внесени за утвърждаване сключените от правителството договори за построяване на железопътните линии Русе — Г. Оряховица — Търново — Нова Загора и Сарамбей — Пловдив — Нова Загора (така наречената «паралелна линия»), за построяването на които правителството трябвало да заплати 50 милиона лева, огромна сума, съставяща половината от годишния бюджет на страната (вж. Дневници на IX обикновено народно събрание, I редовна сесия, XV заседание от 21 декември 1896 г., кн. 1, С., 1897, стр. 445 — 455).

Как е Димитър Павлович? ∾ султанът още повече го обикнал и искал да го примами на турска служба — може би алюзия за П. Димитров, по онова време български дипломатически представител в Цариград.

Истина ли, че бай Иван бил твърдѐ зле болен? ∾ бил написал, казват, една класическа трилогия (на подобие на Софокловите) под заглавие «Черни души в бели тела или приключенията на един истински български поет» — сп. «Българска сбирка» (г. IV. 1897, кн. 1, стр. 112) съобщава следното във връзка с болестта на Иван Вазов: «Наший сътрудник и народен поет прекара едно премеждие. Той бе доста сериозно заболял от една пришка на врата си (anthrax), която го принуди да лежи и пази стаята повече от месец. Операцията, извършена над пришката, биде сполучлива и здравата натура на г. Вазова пренесе доста сериозната болка. Сега вече г. Вазов е в пълно оздравяване — обстоятелство, което, не се съмняваме, ще зарадва целия български народ»; очевидно авторът на фейлетона е имал пред вид създадената по онова време Вазова драма «Белодушков», която била поставена на сцената в началото на 1897 г. (вж. И. Вазов. Събрани съчинения, т. 17, С., 1978, стр. 197—278, 361— 402).

Ad hoc (лат.) — за дадения случай, за момента.

Ганц и С-ие — австроунгарско акционерно дружество със седалище в Будапеща, произвеждащо разни железни принадлежности, електрически и други уреди за осветление; по онова време дружеството имало свой постоянен представител в София.

Петков и Гунчо са били убийците — Д. Петков, съмишленик и близък приятел на Ст. Стамболов (вж. тук, стр. 237); Гунчо Тодоров, прислужник и телохранител на Ст. Стамболов.

Стр. 120. . . .*няма да станеш белгиец ∾ тези нещастни белгийци* — вж. тук, стр. 263.

Стр. 120. . . .*лаянията — както се изразява един президент-министър, — лаянията на шарлатаните* — по всяка вероятност Алеко Константинов има пред вид следните думи на К. Стоилов, казани по повод изказването на Вълко Нейчов в Народното събрание: «Общи фрази и пак общи фрази, на които аз съм наситен да слушам, откак съществува България, общи фрази на шарлатанство и фразьорство» (Дневници на IX обикновено народно събрание, I редовна сесия, V заседание от 7 декември 1896 г., кн. I, С., 1897, стр. 101).

Стр. 121. . . .*декларацията на българския президент-министър* — Алеко Константинов има пред вид направеното наскоро преди това изказване на министър-председателя К. Стоилов в Народното събрание, който между другото заявил: «За черни очи няма да тръгне нито един селянин, а като му кажеш: моето знаме е помирение с Русия, ще тръгне» (вж. Дневници на IX обикновено народно събрание, I редовна сесия, V заседание от 7 декември 1896, кн. I, С., 1897, стр. 100—104).

Стр. 121. . . .*отнема знамето на Висариона Висарионовича* — Висарион Висарионович Комаров (1838—1907), руски журналист, редактор на петербургския в. «Свет», на чиито страници в началото на 1896 г. се появяват съобщенията за славянския произход на Фердинанд (вж. тук, стр. 254).

Стр. 121. *А знамето на «сопаджиите» се грабна още на 17 ноември* — намек за терора, с който са били съпроводени изборите за IX обикновено народно събрание на 17 ноември 1896 г.

Стр. 122. *В Славянската беседа прокурорът иска главите на трима души, защото не им бил чист косъмът* — намек за продължаващия по това време съдебен процес срещу Наум Тюфекчиев, Бони Георгиев и Мирчо Ацов, заподозрени като участници в убийството на Ст. Стамболов; няколко дена по-късно, на 19 декември 1896 г., е прочетена присъдата, според която Бони Георгиев е оправдан, а Наум Тюфекчиев и Мирчо Ацов са осъдени на три години лишаване от свобода.

Стр. 122. *Прокурорът дойде до заключение, че «Наум Тюфекчиев не е ангел»* — Наум Тюфекчиев, притежател на оръжеен магазин в София, бил обвинен като участник в убийството на Ст. Стамболов; смятало се, че той е участвувал в убийството, за да отмъсти за мъченическата смърт на малолетния си брат Денчо Тюфекчиев (вж. тук, стр. 244).

Стр. 122. . . .*какво сте се задръгнали с този пусти Висарион Висарионович* — Алеко Константинов има пред вид поместената във в. «Светлина», г. III, 1896, бр. 12 от 8 декември 1896 г. уводна статия на Драган Цанков под наслов «Открытое письмо к издателю газеты «Свет» Висариону Висарионовичу Комарову», в която руският журналист е критикуван заради кореспонденцията си от София във връзка с изборите за IX обикновено народно събрание. Наскоро след това В. В. Комаров излиза с отворено писмо до Драган Цанков, в което твърди, че опозицията в България е окончателно унищожена и че князът и министър-председателят са успели да успокоят духовете със справедливи и легални мерки (в. «Прогрес», г. V, бр. 20 от 14 декември 1896 г.).

ЧЕСТИТА НОВА ГОДИНА! [1897] (стр. 123) — «Знаме», г. II, бр. 64 от 1 януари 1897 г., стр. 1, подлистник, с подпис: Щастливец.

Тук Алеко Константинов обръща поглед към печалната обществено-политическа действителност в навечерието на 1897 година — последна в неговия живот. Фейлетонът е изпълнен с горчива ирония и същевременно като че ли с някакво тревожно предчувствие.

Стр. 123. *Олимпий Панов и Узунов* — вж. тук, стр. 229.

Стр. 123. . . .*бълхата отиде, та се не видя*—намек за падането на правителството на Ст. Стамболов на 18 май 1894 г.

Стр. 123. . . .*баш посред годината такива добрини се посипаха върху главата му* — на 3 юли 1895 г. Ст. Стамболов бил нападнат от няколко въоръжени лица, които му нанесли смъртоносни рани.

Стр. 123. . . .*търговския договор с Австрия* — митнически договор, сключен през декември 1896 г. между Австрия и България, за да се покровителствува вносът у нас на промишлени стоки от развитите капиталистически страни; този договор, насочен фактически срещу занаятчиите, бил посрещнат с протестни събрания в столицата и по-големите градове на страната.

Стр. 124. . . .*както поднесе златната сабя на нашия благодетел Абдул Керим паша* — вж. тук, стр. 225.

Стр. 124. *Когато за «Свобода» всичко беше светло, за «Прогрес» всичко беше мрачно. . .* — в. «Свобода», официален орган на управляващата преди 18 май 1894 г. стамболовистка партия; в. «Прогрес» — един от органите на опозицията, подели открита борба за сваляне диктатурата на Ст. Стамболов.

Стр. 124. *Йордан Йонов* — оряховски народен представител от парламентарната група на управляващата народна партия, известен като криминален престъпник (срещу него били заведени шест дела във Врачанския окръжен съд — за фалшификации, злоупотреба и нанасяне на побой); в заседанието на Народното събрание от 22 януари 1897 г. станали големи спорове за неговия мандат и в крайна сметка изборът му бил касиран, защото се доказало, че той е осъден с влязла в законна сила присъда (подробности вж. във в. «Знаме», г. II, бр. 76 от 25 януари 1897 г.)

Стр. 124. . . .*господина Начовича, любимеца на българския народ* — вж. тук, стр. 222.

Стр. 124. . . .*дворецът на княжеските коне — Манежът* — манежът, за който говори Алеко Константинов, се намирал между днешните софийски улици «Толбухин», «Д. И. Полянов», «Оборище» и «Шипка», на мястото, където сега е построена Народната библиотека «Кирил и Методий».

Стр. 125. . . .*нашите социалисти ни познават много добре и са убедени, че ний с г. Каравелова сме от буржоазията* — по повод на тази забележка Димитър Благоев разкрива на страниците на сп«Ново време» (г. I, 1897, кн. 2, стр. 212—213) идейната основа на демократическата партия, към която принадлежи Алеко Константинов. В статията си «Понятия и определения» той заявява: «Изказаното от г. Щастливец, макар и в игрива форма, означава все същото: неприятно учудване, че се намират хора, които да наричат него и г. Каравелов буржоа, а тяхната партия — буржоазна партия. От това читателят може да съди каква бъркотия в понятията съществува в главите на нашите буржоазни интелигенти.За читателя, който прочете писаното горе, не може да има съмнение, че партията на г. Каравелов и г. Щастливец, т. е. демократическата партия, е партия чиста проба буржоазна. Да наречем другояче тая партия би било една жестока ирония. Да отрича тя сама това название, значи сама себе си да подиграва. И наистина, нито г. Каравелов, нито г. Щастливец, нито органът на партията им са обявили някога, че те се отричат от принципа на буржозията и буржоазното общество и че се борят за някакъв нов обществен принцип» (Д. Благоев,

Съчинения, т. 4. С., 1957, стр. 165). Само няколко месеца покъсно обаче Д. Благоев изразява дълбокото си съжаление по повод убийството на Алеко Константинов между другото и поради това, че в негово лице е очаквал да види българския Едмондо де Амичис (италиански писател, който през 1891 г. влиза в редовете на социалистическата партия). «Неговата честна и безкористна натура — пише той в сп. «Ново време», — неговата поетическа и прекрасна душа и неговият талант, който имаше високополезното за обществото направление — да наблюдава пороците и отрицателните страни и да ги осмейва с неподражаем юмор, навярно би го довели най-сетне към социалистическите убеждения, към социалистическия идеал, в който неговата поетическа натура можеше да намери чистия източник на нескончаемо поетическо вдъхновение» (пак там, стр. 284 — 285).

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ I (стр. 125) — «Знаме», г. II, бр. 73 от 15 януари 1897 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Щастливец.

Първият фейлетон от цикъла «Разни хора, разни идеали» е написан без конкретен повод. Тук Алеко Константинов изобличава буржоазната действителност чрез обобщения художествен образ на един дребен кариерист, безвъзвратно загубил чувството си за чест и човешко достойнство, готов на всякакви подлости и унижения, за да се изкачи едно стъпало по-горе по стълбата на административната йерархия.

Стр.125. *Помощник на регистратора* — низша административна длъжност според номенклатурата на тогавашните министерства.

Стр.125. . . .*в позата на Гамбета*—Леон Мишел Гамбета (1838—1882), френски обществен и политически деец, адвокат по професия, известен с ораторските си способности; през 1870—1871 г. бил министър на вътрешните работи, а през 1881—1882 г. — министър-председател и министър на външните работи.

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ II (стр. 128) — «Знаме», г. II, бр. 74 от 18 януари 1897 г., стр. 1, подлистник, с подпис: Щастливец.

Вторият фейлетон от цикъла «Разни хора, разни идеали» е написан по повод решението за всеобща амнистия на всички политически престъпници от периода 1883—1894 г., взето от IX обикновено народно събрание на 21 декември 1896 г. Фактически с тази амнистия правителството на К. Стоилов е заличило политическите престъпления, извършени по време на Стамболовия режим. Представителите на опозицията се обявили против амнистирането на участниците в управлението по време на диктаторския режим на Ст. Стамболов между другото и поради това, че един от тях е бил тогавашният министър-председател К. Стоилов.

Стр. 128. . . .*ето вече третя година под хладния меч на Парламентарната анкетна комисия* — още в първата редовна сесия на VIII обикновено народно събрание била назначена седемчленна парламентарна комисия със задача да приведе в известност всички злоупотребления с власт, нарушения на конституцията и пр. през време на управлението на Ст. Стамболов (вж. тук, стр. 232).

Стр. 128. *Ура, да живее амнистията!* — ирония по повод на приетия наскоро преди това Закон за амнистията (вж. Д н е в н и ц и на IX обикновено народно събрание, първа редовна сесия, XV заседание от 21 декември 1896, кн. I, С., 1896, стр. 442).

Стр. 128....*грозната драма на Орландовските гробища ∞ зеленото сукно с металическото копче, и пламъкът на петрола в нощната тъмнина ∞ закритият фаетон в Драгоманското дефиле ∞ оргията в IV участък през 1888 година*—намеци за тежки престъпления от времето на Стамболовия режим: едното от тях е горенето на малолетния Денчо Тюфекчиев (вж. тук, стр. 241); за останалите не открихме конкретни данни.

Стр. 129. . . .*нашият приятел* — т.е. тогавашният министър-председател К. Стоилов (за него вж. тук, стр. 220).

Стр. 129. *Молодец* (рус.) — юначага.

Стр. 129. . . .*всичките документи на Парламентарната анкетна комисия* — очевидно Алеко Константинов има пред вид издадения «Доклад на Парламентарната анкетна комисия [по злоупотребленията на Стамболовия кабинет от 22 август 1887 до 18 май 1894 г.] с прибавление на документите, намерени в архивите на разните учреждения в Княжеството» (С., 1895, 614 стр. 15 л. факс.), където се съдържат стотици изобличаващи Стамболовия режим документи, разпределени в 15 глави: по изборите, по митингите, по кореспонденцията, по обиските и преследванията, по тайните агенти (тераджиите) и т. н.

Стр. 129—130. *Я ми кажи ти, ей, човече, ти, който немил-недраг се скиташ цели десет години ∞ Кой спечели, кажи ми, о, честний тружениko* —пасажът се отнася за Илия Георгов, който бил обвинен в убийството на Хр. Белчев; осъден от Софийския окръжен съд на смърт, по-късно той бил оправден. Като един от неговите защитници на процеса Алеко Константинов произнесъл убедителна реч, която поместваме в т. 4 от настоящото издание.

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ III (стр. 131)—«Знаме», г. II, бр. 79 от 5 февруари 1897 г., стр. 1, подлистник, с подпис: Щастливец.

В началото на 1897 г. агентите на сръбската пропаганда в Македония повели ожесточена борба срещу назначаването на българина Синесий за митрополит в Скопие. Тогавашното българско правителство, разчитайки на обещаните от султана реформи, се въздържало от каквато и да било намеса в подкрепа на българското население в Македония. Чрез третия си фейлетон от цикъла «Разни хора, разни идеали» Алеко Константинов още веднъж заклемил престъпното бездействие на управляващите среди, които гледали на освобождението на Македония през призмата на своите търговски интереси.

Стр. 132. . . .*султанското благоволение ∞ електрически муш ти дава ∞ имтияз ти дава ∞ меджидие ти дава*—през 1896 г. българското правителство предприело редица стъпки за подобряване на отношенията с Турция: през януари в Цариград пристигнал на официални разговори министър-председателят К. Стоилов, а два месеца по-късно тук дошъл и Фердинанд, посрещнат от султан Абдул Хамид като лоялен васал и отрупан с любезности и подаръци (дадено му е между другото и високото воинско звание маршал на турската

армия); според съобщение на в. «Мир» (бр. 246 от 2 март 1896 г.) в София пристигнала турска правителствена делегация, която връчила на Фердинанд ферман от султана и ордена «Имтияз», на княгинята — ордена «Шевакат», а на престолонаследника — ордена «Меджидие»; по същото време султанът обещал като подарък на Фердинанд някакво малко параходче, наречено «електрически муш», за което «Български търговски вестник» съобщава следното през есента на същата година: «Обещаният своевременно подарък от султана на Н.Ц.В.Княза, а именно електрическият муш, е вече изработен и сега се извършват с него опити за плуване по Мраморното море» (бр. 117 от 5 ноември 1896 г.).

Стр. 132. . . .*да отидат вътре в Народното си събрание да викат: «Да живее съединението с Крит» ∞ принц Георги начело на флотата* — през 1895 — 1897 г. на остров Крит, намиращ се по онова време под турска власт, избухнало въоръжено въстание, активно подкрепяно от гръцкото правителство; през февруари 1897 г. Гърция се намесила в борбата с въоръжена сила, поради което два месеца по-късно Турция й обявила война; ръководено от стремежа да поддържа лоялни отношения с Турция, българското правителство запазило пълен неутралитет.

Стр. 132. . . .*в Цариград вълнения, Млада Турция, реформи*. . .— по онова време младотурската партия развивала оживена дейност, нападайки остро правителството и султана; представителите на великите сили подготвили устава за реформите, които трябвало да са наложат на султана.

Стр. 132. *Качà алърсън!* (тур.) — За колко ще ги вземеш, ще ги купиш.

Стр. 132. *Кабул* (тур.) — съгласие.

Стр. 133. *Хелбетя* (тур.) — то се знае, разбира се, несъмнено.

Стр. 133. *Добре прави почитаемото правителство, че ги презира тези нехранимайковци* — в стремежа си да се покаже лоялно към Турция правителството на К.Стоилов не оказвало необходимата подкрепа на движението за освобождение на Македония; един от активните участници в това движение бил и самият Алеко Константинов, избран на Втория македонски конгрес в края на 1895 г. за член на Върховния македонски комитет.

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ IV (стр. 133) — «Знаме», г. III, бр. 13 от 19 юни 1897 г., с подпис: Щастливец. Фейлетонът е намерен между ръкописите на Алеко Константинов и е публикуван след смъртта му. Ръкописът на автора днес не е запазен.

Найчо Цанов (1857—1922), комуто е посветено произведението, е роднина и близък приятел на Алеко Константинов, по професия адвокат във Видин. Алеко Константинов е водил делата му в Софийския апелативен съд и в Касационния съд и е поддържал редовна кореспонденция с него (вж. т. IV от настоящото издание).

Стр. 134. . . .*защото си башибозук* — Алеко Константинов е подписвал своите фейлетони във в. «Млада България» с псевдонима «Башибозук».

Стр. 134. . . .*па Бяла Слатина туй*—вж. тук, стр. 221, 234—235.

Стр. 134. . . .*па 17 ноември онуй* — вж. тук, стр. 265.

Стр. 134. . . .*па султанско благоволение нам-що-си* — вж. тук, стр. 274.

Стр. 134. . . .*па търговски договор нам-какво-си*. . . — вж. тук. стр. 272.

PANEM ET CIRCENSES (стр. 135) — «Знаме», г. II, бр. 85 от 26 февруари 1897 г., стр. 1—2, подлистник, с подпис: Щастливец.

Фейлетонът е написан по повод тържественото посрещане на сръбския крал Александър I, който посетил София от 17 до 20 февруари 1897 г. (подробности за неговото посрещане вж. във в. «Прогрес», г. V, бр. 36 от 18 февруари 1897 г.).

Стр. 135. . . .*рабско подражание на Белгия* — вж. тук, стр. 263.

Стр. 136. *Дендонов* — от френската дума dindon (пуяк).

Стр. 136. *Абдул Хамид II* (1842—1918) —турски султан управлявал от 1876 до 1909 г.; заради арменските кланета, които организирал, бил наречен «кървавият султан».

Стр. 136. *Нека ни хвалят в «Revue d'Orient»* — в. «Revue d'Orient» излиза в Будапеща от 1886 г. до 1910 г.; в него са поместени много материали, свързани с балканските страни, в това число и с България.

Стр.137. *Търговският договор с Австрия* — търговският договор между България и Австро-Унгария бил току-що утвърден след оживени дебати от Народното събрание (вж. Дневници на IX обикновено народно събрание, I Редовна сесия, XLI заседание от 25 февруари 1897 г., кн. 1, С., 1897, стр. 382—450).

СКРОМНА ЛЕПТА НА ОБЩИЯ ЖЕРТВЕНИК (стр. 138) — «Знаме», г. II, бр. 96 от 6 април 1897, стр. 1 — 2, подлистник, с подпис: Щастливец.

Стр. 138. . . .*почитаемото ни правителство е назначило една комисия ∞ предстоящето всемирно изложение в Париж* — в края на март 1897 г. Министерският съвет решил България да вземе официално участие в Парижкото изложение през 1900 г., като определил десетчленна комисия, «която да извърши нужните за това разпореждания» (вж. в. «Прогрес», бр. 47 от 29 март 1897 г., «Български търговски вестник», бр. 60 от 27 март 1897 г. и бр. 76 от 4 април 1897 г.).

Стр. 138. . . .*да им представим изборите в Бяла Слатина* — вж. тук, стр. 221, 234—235.

Стр.139. *Чомагаш* (рум.)—побойник, скандалджия, сопаджия.

Стр.139. . . .*кюрдите ще се подсмиват под мустак ∞ как колим арменците* — вж. тук, стр. 246.

Стр. 139. *Маслаат* (тур.) — работа, дело, служба.

Стр. 139. . . .*изборите в Кутловица* — вж. тук, стр. 226.

Стр. 139. . . .*биографията на най-пресния крайдунавски депутат* — става дума за Йордан Йонов (вж. тук, стр. 272).

Стр. 139. . . .*торбички с пясък, волски жили, газови лампички, солена риба, камшици, сопи* — средства за изтезание на арестуваните политически противници.

Стр. 139. *Хайле* (тур.) — твърде много, доста.

Стр. 139. . . .*процесът по убийството на Белчева, с всичките му подробности* — Хр. М. Белчев (1857—1891), политически деец, общественик и поет, от 1890 г. министър на финансите в кабинета на Ст. Стамболов; убит по време на разходка със Стамболов (истинския прицел на убиеца). Убийството му е използувано от Стамболов като повод за масови репресии срещу политическите му противници — бил организиран шумен процес, чиито материали са издадени в един внушителен том, съдържащ близо 1000 страници (вж. Делото по заговора за убийството на Негово Царско Височество Княза и министър-председателя Стамболова и убийството на министъра Белчева. С., 1892, 968 стр.)

Стр. 140. . . .*заседанието в Народното събрание, когато се вотираше търговският договор с Австро-Унгария*—вж. тук, стр. 272, 276.

Стр. 140. *Папанчевият закон за печата* — от името на сливенския депутат Петър Папанчев, който внесъл в Народното събрание предложение за реакционни изменения в закона за печата (вж. тук, стр. 253—254).

Стр. 140. *Paysans du Danube* (фр.) — дунавски селяни.

Стр. 140. *Un mais on bulgare, s'il vous plait* (фр.) — една българска къща, ако обичате.

Стр.141. *Троглодитски жилища* — от «троглодит» (гр.) — първобитен човек, пещерен жител, преносно—некултурен човек; голяма част от жилищата на селяните в Оряховско по онова време били пръстени землянки, наполовина заровени в земята и изпълнени с дим, смрад и нечистотии.

Стр.141. . . . .*ще вземем статистиката на Народната библиотека: кой автор най-много се чете?* — очевидно Алеко Константинов взема повод от уводната статия във в. «Знаме», бр. 93 от 27 март 1897 г., в която се критикуват порядките в Народната библиотека и несъвършенствата на каталожната й система, «благодарение на което съчиненията на Т. Х. Станчева най-много се поглъщат».

Стр. 141. *Гребенаров* — х. Михаил х. Гребенаров, автор на бездарни брошури и съставител на песнопойки, календарчета, съновници, трепетници, лекарственици, сборници с готварски рецепти и пр., издадени през първите десетилетия след Освобождението.

Стр. 141. *«Относително економическа и жалостна Македония. За убитите консули. И съвети как се прави баклава и рахат-локум»*— М. Гребенаров не е издал точно такава книга; той обаче е автор на много книги с подобно съдържание; например: «Македония със заявление към нуждаещите се за помощ. Книга за прочитание» (С., 1889, 15 стр.); «Размирието за хубава Богданка и убийството на френския и пруския консули в Солун». Трагедия в 1 д. (Търново, 1881, 20 стр.; книгата е претърпяла след това още 13 издания); «Народна песнопойка с готварска и лекарска наука» (С., 1889, 32 стр.).

Стр. 141. *«Bulgarische Handelszeitung»* — засега не открихме данни за този вестник; според коментара на Пенчо Славейков към първото издание на съчиненията на Алеко Константинов той е бил редактиран и издаван от разни безграмотни немски евреи.

Стр. 141. *«La Bulgarie»* — седмичен политически вестник, основан през 1888 г. и издаван до 1897 г. под редакцията на Оскар Искандер, журналист със съмнителна репутация; при режима на Ст. Стамболов вестникът е с подчертана русофобска линия, а след неговото падане променя политическата си програма и става изразител на русофилски възгледи.

Стр. 141. *Рисувалното училище* — за отношението на Алеко Константинов към основаната по онова време Художествена академия — вж. тук, стр. 239.

Стр. 142. ... *творението на господина Шатца «Бюстът на Иван Вазов по случай на 25-годишния му юбилей»* — Борис Шатц (1869—1932), български скулптор от еврейски произход, родом от Русия; един от основателите на Рисувалното училище (днешната Художествена академия); бюстът на Вазов, за който става дума, бил направен от гипс в колосален размер и показан за първи път на специалната литературно-музикална вечеринка на 24 септември 1894 г. по случай 25-годишния юбилей на Вазов. Борис Шатц поднесъл на Вазов по случай четвъртвековния му юбилей гипсов медалион — бюст в естествена величина с надпис «Ивану Вазову. В спомен на 25-годишний му литературен юбилей», който действително с нищо не напомня образа на народния поет (вж. Юбилеят на Ивана Вазов, С., 1895, стр. 84—85, 88 и сл.).

Стр. 142. *Каприви* — граф Лео Каприви ди Каприра ди Монтекуколи, известен военен и държавен деец в Прусия; през периода 1890—1894 г. бил неин канцлер.

Стр. 142. *Крал Умберто* — Умберто I (1844—1900), крал на Италия от 1878 г. до смъртта си, син на Виктор Емануил II и баща на Виктор Емануил III; по време ва неговото управление Италия влязла в Тройния съюз.

Стр. 142. . . .*антропологическите музеи на Мантегаца и Ломброзо:* Паоло Монтегацца (1831 — 1910), италиански лекар и антрополог, основател на първата в Европа лаборатория по обща патология и на флорентинския етнографски и антропологически музей; Чезаре Ломброзо (1835—1909), италиански лекар и криминолог, защищавал възгледа, че престъпникът е повече болен, отколкото виновен.

Стр. 142. *Прочутия разбойник Риналдо Риналдини*—италиански-разбойник от XVIII в., герой на тритомния роман «Риналдо Риналдини, главатарят на разбойниците» на немския писател Кристиян Август Вулпиус (1762—1827 г.).

Стр. 143. *That is the question! — би казал Шекспир* — първи стих от монолога на Хамлет в едноименното произведение (III, 1) That is the question (англ.) — това е въпросът.

НЕЩО ШУМОЛЕШЕ, АМА КАКВО БЕШЕ!. . . (стр.143) — печатано след смъртта на Алеко Константинов, «Мисъл», г. VII, 1897, кн. 7, стр. 551—555, с подпис: Щастливец.

Произведението било замислено като подлистник на в. «Знаме» през март на 1897 г. и дори набрано, но по неизвестни причини останало ненапечатано. Коректурата със саморъчни поправки на Алеко Константинов е запазена в Научния архив на Българската академия на науките, във фонда на Боян Пенев (ф. 37, оп. 1, а. е. 746). Печата се по текста от коректурата.

Конкретният повод за написване на творбата са разпространяваните през март 1897 г. слухове за някакви мними нападения на артилерийските складове в София. Някои вестници, между които «Военни известия» (бр. 123 от 15 март 1897 г., стр. 6) и «Български търговски вестник» (г. V бр. 62 от 18 март 1897 г., стр. 1), поместили например следното недостоверно съобщение: «На 11 март към 11 часа през нощта, когато валеше проливен дъжд, часовоят (от лабораторната рота) при патронния склад забелязал, че към него се приближава една партия от няколко души; той извикал: «стой, кой иде»; на отговора им «свой» той попитал за пропуска, но те не отговорили и захванали да стрелят против часовоя, който тъй също захванал да стреля и пуснал пет куршума. В това време захванал да стреля и часовоят при барутния склад (от унтерофицерската рота): той съобразил да легне на земята и тъй стрелял по посока, откъдето виждал, че стрелят, и се явил нощният обход, тогава нападателите се разбягват: едни по направление към Курубаглар, други към Перловската река; от часовоите никой не бил ранен. Като чули гърмежите, лабораторната и унтерофицерската рота станали; но въпреки всичките техни усилия, както и на пристигналите конни стражари, никой не е бил заловен, ако и да кръстосали цялата околност на арсенала.» Два дена по-късно «Български търговски вестник» помества още едно аналогично съобщение под наслов «Ново опитване за нападение на артилерийския склад» (г. V, бр. 64 от 24 март 1897 г.). Във връзка с тези съобщения в. «Знаме» (бр. 92 от 22 март 1897 г.) забелязва: «Какви ли са тия нощни нападения на артилерийския склад, каква е тази комедия — ний не можахме да разберем. Тук барутни складове ли се пазят, или се съчиняват сюжети за офенбаховски оперетки. Ако има наистина нападения — нека се усили надзорът, да се хванат тия негодници и да им се отдаде заслуженото. Ако ли тия мистериозни нападения са плод на халюцинацията на някой страхопъзльо — нека му отнемат пушката и да го пратят да чисти картофи. Срамота е най-сетне да се чува, че неколцина нехранимайковци държат в тревога цялата столица с гарнизона ѝ заедно. И любопитното е, че тия сензационни новини се пущат все чрез «Търговски вестник», издаваем от чужденеца г. Кон.»

Ср. 143. *Du subime au ridicule il n'y a qu'un pas* (фр.) — от великото до смешното има само една стъпка (думи, приписвани на Наполеон Бонапарт след оттеглянето му от Русия — според архиепископ Прад, посланик на Наполеон във Варшава).

Стр. 145. *Курубаглар* — турското наименование на местността Лозенец (днес квартал в София).

ПЪТЕПИСИ

Седемте пътеписа на Алеко Константинов, които поместваме, са обособени като самостоятелен раздел в неговите съчинения най-напред от Беньо Цонев през 1922 г. под наслов «Пътеписи от България». Оттогава досега те се печатат неизменно в същия състав и в същия ред.

Приемайки по принцип направеното от Б. Цонев разграничение, смятаме за уместно все пак да отбележим, че едно от произведенията («Покана») фактически не е пътепис в истинския смисъл на думата. Отнасянето му към този раздел е до голяма степен условно —главно заради тематичната му връзка с останалите пътеписи.

Трябва също да отбележим, че Алеко Константинов е замислил още един пътепис, който обещал да напише след последното си пътуване до Пещера. Помествайки на отделна страница заглавието на тази ненаписана творба, Пенчо Славейков съобщава: «В брой 5—6 на «Знаме», 1897 г., е оставено празно място за фейлетон под име «До

Пещера и назад» — обещан да бъде написан от Алека. Това си обещание той отнесе в гроба. Брой 5—6 (18 май 1897) е изпълнен почти изключително със статии и сведения върху убийството и смъртта на Щастливеца» (А. Константинов, Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. 243).

Фактически Алеко Константинов е възнамерявал да напише много повече пътеписи. За това свидетелствува едно негово заявление от 26 август 1896 г. до комитета «Българско отечество», където писателят предлага да подготви в разстояние на четири или пет години един том под наслов «Живописна България» с «отделни художествени описания на най-живописните местности в нашето отечество» (заявлението поместваме в т. 4 от настоящото издание). Изпълнението на тази идея комитетът «Българско отечество» възложил през 1903 г. на Иван Вазов, който успял да я осъществи едва към края на живота си, използувайки предложеното от Алеко Константинов заглавие (вж. И. Вазов. Събрани съчинения, т. 12, С., 1977, стр. 7—216, 371—478).

ДО ЖЕЛЮША С ГОВЕЖДИ ВАГОНИ (стр.151) — «Знаме», г. I, бр. 63 от 16 април 1895 г., с подпис: Алеко Константинов.

През април 1895 г. по случай народните увеселения на сръбско-българската граница било организирано специално пътуване на софиянци с два излетни влака. Предварително това пътуване било шумно рекламирано от тогавашните вестници. Например в «Български търговски вестник» (г. V, бр. 78 от 7/19 април 1895 г.) под наслов «Увеселителни тренове» е поместено следното рекламно съобщение: «По случай народното увеселение на 18 априлий при с. Желюша на сръбско-българската граница ще се пуснат от София в този ден два увеселителни трена. Тръгването на първия влак от София ще стане в 6 ч. и 30 мин. заранта и ще пристигне в Цариброд в 8 ч. 41 мин. Вторият влак ще тръгне в 7 ч. 15 мин. и ще пристигне в Цариброд в 9 ч. 26 мин. Връщането в Цариброд ще стане: първият трен в 6 ч. 52 мин., а вторият — в 7 ч. 53 мин. вечерта; те ще пристигнат обратно в София в 9 ч. 23 мин. първият влак и в 10 ч. 20 мин. вечерта вторият трен. Цените за отиване и връщане са: II клас 5 л. и III клас 3 лева. Билетите ще имат сила за връщане и на 19 того със смесения влак.» В действителност самото пътуване било съпроводено с цяла серия неуредици, послужили на Алеко Константинов за повод да напише своя пътепис, който се родее в много отношения с неговите фейлетони.

Интересни подробности във връзка с творческата история на произведението изнася съпругата на близкия Алеков приятел Ив. Д. Шишманов Лидия Шишманова в своите спомени, поместени в сп. «Българска мисъл» (г. I, 1925 — 1926, кн. 6 — 7, стр. 559 — 560). Според нея тези бележки били написани във връзка с един техен спор по въпроса за цинизмите в художественото произведение. «Аз се мъчех да му докажа — разказва тя,—че това, което минава лесно на френски език, се търпи най-после на руски, но не върви по български (аз не можех да му обясня защо собствено!) — изглежда тежко, грубо. Алеко обаче никогаж не отстъпваше нито една фраза, нито една дума. Една вечер, когато четеше у дома нещо от своите ръкописи, аз помня как се обърнах към един от неговите интимни другари, молейки го да ме поддържа. Той ми отговори: «Излишно е! Алеко никогаж не се съгласява да измени нито сричка.» Един ден,

когато имахме такъв доста оживен спор, и то на ъгъла на една улица, аз намерих след една седмица «motto» на един негов фейлетон следните фрази:—Да не ви знае човек, ще помисли според Вашите очерки, че сте кой знае какъв циник.»

Стр. 151. *Желюша* — село в Югославия, разположено недалеко от Цариброд (днес Димитровград); по време на описваните събития се намирало в България в непосредствена близост до някогашната сръбско-българска граница.

Стр. 151.— *Аз съм възхитен, нашите българи—цели англичани!— провикна се въодушевен г. министърът на обществените сгради* — министър на обществените сгради в кабинета на К. Стоилов от декември 1894 до януари 1899 г. е бил Михаил Маджаров (1854—1944), виден общественик и публицист, възпитаник на известния Роберт колеж в Цариград.

Стр. 152. — *Е па ща чемо радити, ви сте код нас госте* (сърбохърв.) — Е, че какво да правим, вие сте у нас на гости.

Стр. 153. . . *.туй проклето изгасване на свещите* — вж. тук, стр. 234—235.

Стр. 153. . . *.симпатичният бай Шишеджиев* — Никола Шишеджиев (1866—1940), родом от Сопот, доброволец в Сръбско-българската война от 1885 г., по-късно известен столичен общественик; през 1894 — 1895 г. бил чиновник в Министерството на общите сгради и съобщенията.

Стр. 153. *Трен де плезир* (фр.) — влак за удоволствие.

Стр. 153. . . *.кой е тарашувал онзи ден из долния етаж на «Знаме»?* — в подлистника на в. «Знаме», г. I, бр. 62 от 12 април 1895 г. е отпечатан пътеписът на някой си К. Б-ков (вероятно Кирил Бербенков) «Увеселителна разходка до Пирот и сръбските избори за скупщината (Бележки и впечатления)»; думите на Алеко Константинов недвусмислено свидетелствуват, че той е смятал «долния етаж» на в. «Знаме» за свой запазен периметър.

ПОКАНА (стр.153) — «Знаме», г. I, бр. 99 от 23 август 1895 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

В своите спомени Никола Червениванов съобщава някои интересни подробности във връзка с призива на Алеко Константинов за излета до Черни връх, послужил като тласък за възникването на организираното туристическо движение в България. Според него идеята за написване на произведението се родила по време на една тяхна екскурзия, по-точно, когато двамата се завръщали от Еленин връх: «На другия ден — разказва Червениванов— се върнахме в Дупница, където решихме да се върнем с файтон. Във файтона за нищо не приказвахме освен за нашите неизгладими впечатления от излета из Рила. Така стигнахме едно ханче до село Нова Диканя. В това ханче, между Дупница и София, където обикновено спираха файтонджиите, спря и нашият файтон. В този хан бе замислен от Алеко излетът до Черни връх. Беше време за похапване. Намерихме кисело мляко. След като се нахранихме, появи се идеята у нас — поде я Алеко:— защо в България да не се създаде едно туристическо дружество! Аз почнах да изброявам нашите приятели от така наречената «Весела България», на която Алеко беше душата, които могат да бъдат добри туристи. Така говорех аз. Алеко ме прекъсна и каза: «Слушай, Колчо, тая работа ще я направим, ама по друг на-

чин. Като се върна в София, ще напиша един фейлетон и с него ще поканя хората, които желаят да дойдат на Черни връх — там да се основе туристическото дружество. Само така ще успеем.» От село Диканя до София фейлетонът беше готов в главата на Алеко. И действително, наскоро, срещу празника Св. Богородица, във в. «Знаме», излезе този исторически фейлетон» (В. Червенивановъ. През планините с Алеко. [Спомени, стенографирани през 1938 г. от Иван Сираков] — Алеко. Известия на софийския клон «Алеко Константинов» на БТС, С., 1940, кн. 11, стр. 4—5).

Стр. 154. *Академиите* — намек за софийските комарджийски заведения.

Стр. 154. *Не помня Вазов ли, или друг някой е написал: «Господа, изучете България, за да я обикнете»* — вероятно Алеко Константинов има пред вид Вазовия призив в пътеписа «От Марица до Тунджа», обнародван в сп. «Денница», г. I, 1890, кн. 1, стр. 28—35; кн. 2, стр. 71—78 (вж. И. Вазов. Събрани съчинения, т. 12, С., 1977, стр. 221—222)).

Стр. 154. . . . *инициативата ∽ за основаването на един туристически клуб* — до тази идея Алеко Константинов не е достигнал изведнъж. Първообразът на организирания туризъм в България е т. нар. «Урвич клуб», в който са участвували някои от членовете на «Славянска беседа»: Алеко Константинов, Н. Николаев, С. Захей, Б. Прошек, Шимачек, Ив. Ловрич и др. Тази приятелска компания всяка година по определено време е отивала на екскурзия до местността Урвич, близо до София, имала е специален марш и пр. (подробности вж. в споменитe на Ив. Ловрич в «Юбилеен сборник на «Славянска беседа», С., 1931, стр. 58).

Стр. 155. *Ив. Грозев* (1847—1916) — преди Освобождението известен революционер и близък другар на Левски, след Освобождението виден индустриалец и председател на Търговската камара; през 1894—1895 г. бил кмет на София.

Стр. 155. *д-р Моллов* — вероятно Владимир Моллов (1873—1935), известен юрист и общественик, завършил право в Московския университет през 1894 г.; по-късно професор в Софийския университет.

Стр. 155. *д-р Мирков* — Сава Мирков (1850—1927), виден лекар, действителен член на Българското книжовно дружество, заслужил деец на военносанитарното дело у нас.

Стр. 155. *д-р Данев* — Стоян Данев (за него вж. тук, стр. 224). През 1895 г. бил председател на дружество «Славянска беседа», където членували почти всички споменати тук лица (с изключение на д-р Кръстев).

Стр. 155. *Ем. Иванов* (1857—1925) — дългогодишен професор по математика в Софийския университет, родственик на Алеко Константинов.

Стр. 155. *д-р Ив. Георгов* (1862—1936) — известен в миналото философ и психолог, действителен член на Българското книжовно дружество, професор в Софийския университет, доктор на Йенския университет.

Стр. 155. *д-р Георгиев* — Стефан Георгиев (1895—1900), професор по ботаника в Софийския университет, доктор на Лайпцигския университет.

Стр. 155. *д-р Червенивановъ* (1863—1939), известен общественик, професор по химия и индустриалец; един от първите организирани туристи и един от близките приятели на Алеко Константинов.

Стр. 155. *Вл. Селджобалиев* — секретар на дружество «Славянска беседа».

НЕВЕРОЯТНО НАИСТИНА, НО ФАКТ: 300 ДУШИ НА ЧЕРНИЯ ВРЪХ (стр. 156) — «Знаме», г. II, бр. 1 от 31 август 1895 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

Стр. 156. *При онази мамоновска епидемия за съставяне на всевъзможни акционерни дружества* — при управлението на народняшкото правителство в България били създадени 34 акционерни дружества с капитал 21 131 120 лв.; само през 1895 г. — първата година на народняшкия режим — изникнали 17 акционерни дружества с капитал 11 286 000 лв.

Стр. 157. *Не о хлебе едином жив будет человек* (църковносл.) — не само с хляб ще живее човек (Евангелие от Лука, глава 4, стих 4).

Стр. 157. *Златния телец* — според библейската легенда (Библия, Трета книга на царствата, гл. 12, ст. 26—29) Златният телец е идол, комуто евреите се кланяли на планината Синай по време на отсъствието на Мойсей; в преносен смисъл означава богатството или земното могъщество.

Стр. 157. . . . *крайно обидното за националната ни чест поведение, което държа средноевропейската преса* — вж. тук, стр. 226.

Стр. 157. . . . *да заграбиш една изящно изваяна колона ∽ «цар всем българом и гръком»* — намек за Иван Асен II, който след победата над Теодор Комнин при Клокотница през 1230 г. приел титлата «цар на българите и гърците».

Стр. 158. . . . *оригиналната покана за Черни връх, която се появи миналата седмица в подлистник на в. «Знаме»* — вж. тук, стр. 281.

Стр. 158. . . . *цитираната чужда фраза: «Господа, изучете България, за да я обикнете»* — вж. тук, стр. 282.

Стр. 158. *Беглер-чифлик* — турското наименование на с. Симеоново, Софийско.

КАКВО? ШВЕЙЦАРИЯ ЛИ?! . . . (стр. 160) — «Знаме», г. II, бр. 5 от 13 септември 1895 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

Печата се със следната поправка по смисъл:

Стр. 163, р. 32: «животинки» вм. «животини».

В този пътепис е описана първата екскурзия, уредена от новосъздаденото Българско туристическо дружество.

Стр. 160. *Цариброд* — град в Югославия (днес Димитровград); по време на описваните събития се е намирал в пределите на България, на няколко километра от границата и със Сърбия.

Стр. 161. . . *карантинните бараки* — срв. Вазовия очерк «На карантина» (И. Вазов, Събрани съчинения, т. 9, С., 1976, стр. 311—325).

Стр. 161. *Погановският манастир* — български манастир, разположен недалеко от с. Погановци, Димитровградско (днес в Югославия); срв. Вазовия пътепис «Погановският манастир» (И. Вазов, Събрани съчинения, т. 12, С., 1977, стр. 65—68).

Стр. 162. *Планиница* — село в Пернишки окръг.

Стр. 162. . . *селото Бански дол* — днес в Югославия.
Стр. 164. . . *село Власи* — днес в Югославия.

СОФИЯ—МЕЗДРА—ВРАЦА (стр.165) — «Знаме», г. II, бр. 88 от 9 март 1897 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Алеко Константинов.

Печата се със следната поправка по смисъл:
Стр. 166, р.15 : «поглъщаха» вм. «поглъщаше».

Стр. 165. *Изет* (тур.) — мъка.
Стр. 166—167. . . *отваряването на линията София—Роман ∞ излишен салтанат на случайни големци* — намек за официалните тържества на 20 февруари 1897 г. във връзка с откриването на железопътната линия София—Роман, на които присъствувал сръбският крал Александър I (вж. коментара към фейлетона «Panem et circenses».
Стр.167 . . *прокопсания търговски договор с Австрия* — вж. тук, стр. 272, 276.
Стр.168. *Орозов* — от 1878 г. притежател на малка, но добре уредена работилница (железарница и коларница); за добрата си работа бил отличен със златен медал от Пловдивското изложение.
Стр. 168. *Was ist das?* (нем.) — Какво е това?
Стр. 169. *Братя Кръскиеви* — известни през първите десетилетия след Освобождението винопроизводители, многократно награждавани с високи отличия: от Пловдивското изложение — с почетен диплом и златен медал, от Бордо—с бронзов медал, от Анверс—с почетен диплом, от Брюксел — с почетен диплом и златен медал, от Чикаго — с почетен диплом и медал, от Брюкселската академия — със златен медал, и пр.
Стр. 169. *Херес* — известна марка на вино от Андалузия (Испания).
Стр. 169. *Портвейн* — вид силно вино (по името на португалския град Опорто).
Стр. 170. *Найчо* — Найчо (Николай) Цанов (1857—1923), виден общественик и публицист, родственик и близък приятел на Алеко Константинов, редактор на вестниците «Свобода» (1883—1884) и «Народен лист» (1894—1898), издавани във Видин.

В БЪЛГАРСКА ШВЕЙЦАРИЯ (стр. 170) — «Знаме», г. II, бр. 98 от 19 април 1897 г., стр. 1—2, подлистник, с подпис: Щастливец.

Стр. 170. . . *отче, Серапионе ∞ духовний пастирю на Черепишкия манастир ∞ с физиономия на нищо не подобна* — десет години по-късно Вазов отбелязва в своя пътепис «Черепич» следното: «...дойде един стар калугер, ужасно дрипав и отвратителен, простря огромна, костелива, черна, потна ръка и стисна моята, па седна до мене. Узнах, че това е дядо Серапион, оня дядо Серапион, който така беше изплашил с вида си Алека и който му посвети няколко драстически реда в един от подлистниците си» (вж. И. Вазов. Събрани съчинения, т. 12, С., 1977, стр. 342).
Стр.171. . . *преждевременните тържества и пиенето на шампанско* — намек за разточителните тържества във връзка с откриването на железопътната линия София—Роман.
Стр. 171—172. . . *ако един хлапак не представляваше все и вся в*

железопътното дело на България ∞ плана за софийската канализация ∞ скандалозната пернишка линия ∞ Виталисовата линия — засега не открихме данни за лицето, което Алеко Константинов визира: очевидно писателят е имал непосредствени впечатления от това лице, тъй като сам той е участвувал в комисията за изработване на плана за софийската канализация (вж. съобщение във в. «Прогрес», бр. 82 от 19 юли 1896 г.).
Стр. 172. . . *въпреки мотивираното мнение на всичките сериозни инженери в София*—в. «Знаме» (г. II, бр. 84 от 22 февруари 1897 г.) съобщава: «Научихме се, че железопътната линия София—Роман била приета за експлоатация въпреки заключението на една осемчленна комисия, съставена от най-добрите наши технически сили.»
Стр. 172. *Някаква си англичанка била казала, че искърската линия била строена от поети* — по същото време, описвайки своя излет до Искърския пролом, Вазов отбелязва: «Една европейска пътешественица, която беше пътувала преди малко време из пролома на Искъра, по новата железница там, духовито каза, пленена от величавата хубост на пейзажите, че тая линия трябва да е начертана от инженери-поети (вж. И. Вазов, Събрани съчинения, т. 12, С., 1977, стр. 41). Засега не успяхме да открием името на тази пътешественица.

ПРЕЗ МАРТА НА ЧЕПИНО (стр.174) — «Знаме», г. III, бр. 26 от 27 юли 1897г., стр.1—2, подлистник, с подпис: Алеко Константинов. Публикацията е придружена със следната бележка на редакцията: «Настоящият прекрасен очерк на покойния автор на «Бай Ганьо» печата се сега за пръв път, в такъв незавършен вид, в какъвто е оставен от автора.»

Стр. 174. *Алабак* — планински рид в Западните Родопи, намиращ се между долините на река Яденица и Чепинска река.
Стр.174. *Хайде* (тур.) — доста, твърде много.
Стр. 176. *Андрюшата* — Андрей Ляпчев (1866—1933), виден политически деец, един от организаторите и лидерите на демократическия сговор.
Стр.176. *Корово* — днес с Драгиново, Пазарджишко.
Стр.178. *Ихтибар* (тур.) — почит.
Стр.178. *Аферим кьопоолу!* (тур.) — Браво, сукин сине!

РАЗКАЗИ

В съставения от Пенчо Славейков раздел «Очерки и разкази» към първото издание на съчиненията на Алеко Константинов са включени седем произведения: «Един неочакван годеж», «От много ум», «Пази боже сляпо да прогледа», «Из миналия живот на «Славянска беседа», «Tempi passati», «Дружество «Въздържание» и «Иди му се надявай». Едно от тези произведения («Дружество «Въздържание») е отнесено впоследствие по предложение на проф. Г. Цанев като допълнение към «Бай Ганьо». Едновременно с това в някои издания са направени опити повествователният раздел да се разшири за сметка на фейлетоните.
Приемайки по принцип направеното от Пенчо Славейков разграничение, тук изоставяме две от посочените от него произведения:

споменатото «Дружество «Въздържание» (поместено в т. I от настоящото издание) и непубликувания приживе на Алеко Константинов разказ «Един неочакван годеж», който остава извън хронологическия обсег на тома и ще бъде включен в раздела «Литературни опити» от последния том на изданието (в действителност автентичното заглавие на произведението според запазения авторски ръкопис е «Как е станал годежът на днешната именница с достойния внук на хаджи Ивана»).

За разлика от предходните издания разделът тук е наречен «Разкази», а не «Очерки и разкази», тъй като фактически не съдържа произведения, отличаващи се със свойствената за очерка документалност и конкретност.

«ОТ МНОГО УМ» (стр.181) — сп. «Българска сбирка», г. I, 1894, кн. 5, стр. 366—369, с подпис: Алеко Константинов.

Стр. 181. *Прейскуранти* — справочници за цени и стоки.

Стр. 182. *Un cercle comme il faut* (фр.) — един кръг по всички изисквания.

Стр. 182. *Le cercle de Madame Parvan* (фр.) — кръгът на мадам Първан.

Стр. 182. *Fine fleur du fin du siècle, de fin de l'aristocratie* (фр.) — изящно цвете от края на века, от края на аристокрацията.

Стр. 182. *Habitué* (фр.) — постоянен посетител.

Стр. 182. *Jours fixes* (фр.) — определени дни за посрещане на гости.

Стр. 182. . . .*метрическите книги* — църковни или граждански книги, в които се записват рожданията, женитбите и умиранията.

Стр.182. *Блъсничево* — старото име на днешното село Румянцево, Ловешки окръг.

Стр. 182. *You know Ibelieve, my dear* (англ.) — Ти го знаеш, вярвам, моя мила?

Стр.182. *Пипиниерата* — така са наричали софиянци Борисовата градина (днес Парка на свободата в София); Pepinière (фр.) — разсадник; младо дръвче, разсад.

Стр.183. *M-r Jean est prié de faire part . . . etc.* (фр.) — господин Жан е поканен да участвува. . . и т. н.

Стр. 183. *Mais tu est bête, mon cher*! (фр.) — но ти си глупак, скъпи!

Стр.183. *Pardon, ma chère*! (фр.) — извинявай, скъпа!

Стр. 183. *Les pauvres* (фр.) — бедните.

Стр. 183. *C'est rigolo-savez-vous*? (фр.) — това е смешно, знаете ли?

Стр. 183. *Une idée, messieurs*! (фр.) — една идея, господа!

ПАЗИ БОЖЕ СЛЯПО ДА ПРОГЛЕДА (стр.184) — «Юбилеен сборник по случай петдесетгодишнината на българската журналистика и честуването паметта на основателя ѝ Константин Фотинов». С., 1894, стр. 40—46, с подпис: Алеко Константинов.

Стр. 188. *Сабах-хаир-олсун!* (тур.) — доброутро

Стр. 188. *Аллах-разъолсун*! (тур.)—ако е рекъл господ; дай боже.

ИЗ МИНАЛИЯ ЖИВОТ НА «СЛАВЯНСКА БЕСЕДА»(стр.190) — «Юбилеен сборник на «Славянска беседа» (1880—1895), С., 1895, стр. 74—78, с подпис: Алеко Константинов.

Печата се със следната поправка по смисъл:

Стр. 191, р. 34: «шашки» вм. «шапки».

Разказът е написан във връзка с петнадесетгодишния юбилей на дружество «Славянска беседа», в което Алеко Константинов играе видна роля: от 1889 г. той е член на настоятелството, а през 1895 г.е избран за негов подпредседател; същевременно нему е възложено и редактирането на Юбилейния сборник.

По настояване на военните, засегнати от изобличението на двамата самозабравили се офицери — герои в разказа на Алеко Константинов, — книгата не била пусната в свободна продажба. Наскоро след това произведението е препечатано в сп. «Мисъл» (г. V, 1895, кн. 4, стр. 390—394) под наслов «Един аутодафиран разказ». Публикацията е придружена със следната бележка на редакцията: «Тези дни се отпечата, но не се разнесе между публиката Юбилейният сборник на «Славянска беседа». Между статиите на тоя сборник има и един разказ от Ал. Константинова. Бурята, която повдигна тоя аутодафиран вече разказ в нашето общество, има голямо значение, затова ние, като не искаме да лишим своите читатели от удоволствието да го прочетат, препечатваме го тук.»

Стр. 191 . . . .*в мизерничкото салонченце на буфета при Градската градина* — през 1880 г. дружество «Славянска беседа» все още не е имало своя сграда; първият му салон е построен през 1882 г., а големият салон в новата специална сграда — в края на 1890 г.

Стр. 191. *Хохола* — чешки музикант с големи заслуги за музикалното развитие на София, установил се в България още през първите години след Освобождението; бил капелмайстор на гвардейския оркестър и диригент на филхармоническия оркестър при «Славянска беседа».

Стр.193. *Славянска беседа е мирна ограда ∽тук има живот* — стихотворението е от Алеко Константинов; неговият автограф се съхранява днес в Научния архив на Българската академия на науките (ф. 91, оп. 1, а. е. 9). с дата под текста: «1 януарий 1893 г.»

TEMPI PASSATI. . . (стр. 194) — «Български преглед», г. II, 1895, кн. 6, стр.61—64, с подпис: Алеко Константинов.

Според Пенчо Славейков този разказ има до известна степен автобиографичен характер. Той пише следното: «Една интересна страничка от другарското живеяне с Голованова Алеко ни е оставил в очерка» «Tempi passati», разбира се, във волна поетическа форма и с прибавки, характерни за лицата в очерка, но не и заети пряко от действителността. Без помощта на Голованова Алеко не би ходил ни в Париж,ни в Чикаго, а в София често не би знаил как да свърже двата края на конеца. Голованов беше влюбен в Алека, като баща в своето даровито чедо, готов всичко да направи за него. Тоя старовер, родом от Тулча, малорусин, късичък, дебеличък и плешив четирийсетгодишен ерген, с блага ирониче ска усмивка на дебели устни, беше верен Алеков събутилник и другар в скитанията му. Откак Алеко се сдружи с Голованова (1890), той престана да се подписва в писмата си — а вярвам и да се чувствува — Круглый Сирота» (А. Константинов, Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXXII).

Стр. 194. *Tempi passati* (лат.) — минали времена.

Стр. 196. *. . .взима в ръцете си «Драски и шарки»* — вж. И. Вазов. Драски и шарки (Очерки из столичния живот), т. I, С., 1893 (второ издание — 1895); т. II, С., 1895.

ИДИ МУ СЕ НАДЯВАЙ (стр.198) — «Български преглед», г. III, 1896, кн. 3, стр. 33—38, с подпис: Алеко Константинов.

Печата се със следната поправка по смисъл:

Стр. 200, р. 40: «каквито» вм. «какви».

Стр. 200. *Mon Dieu, mon Dieu!* (фр.) — Боже мой, боже мой!

Стр. 200. *Pal-Mall-Gazette* — известен английски вестник, излизал в Лондон от 1886 до 1915 г.

Стр. 203. *От великото до смешното — една стъпка* — вж. тук, стр. 279.

DUBIA

В този последен раздел поместваме три произведения, които според нас могат с известна вероятност да се причислят към творчеството на Алеко Константинов. Те са напечатани като подлистници във в. «Знаме». В жанрово отношение тези произведения би следвало да се отнесат към фейлетоните.

Върху Алековото авторство на първите две произведения обръща внимание още на времето М. Увалиев, съвременник на писателя и пръв негов биограф. В издадената само три години след смъртта на Алеко Константинов малка книжка, съдържаща биографията му и няколко от неговите произведения, той посочва в списъка на публикациите му подлистниците «По фауната на България» и «Какво да правим евреите?» (М. Увалиев. Алеко Константинов. Биографийка. Пловдив, 1900, стр. 7—8). Третият фейлетон («Долу Стамболов! Да живее стамболовщината!») би трябвало да се отнесе по аналогия към тях, тъй като е поместен във в. «Знаме» по същото време и със същия псевдоним «Его», който стои под текста на фейлетона «По фауната на България». За съжаление нито Пенчо Славейков, нито някой друг изследовател не е спрял досега вниманието си на посочените от М. Увалиев произведения, не се е опитал да обоснове или опровергае авторството на Алеко Константинов.

Според нас едно от най-сериозните указания за авторството на Алеко Константинов на тези три фейлетона е неговата бележка към пътеписа «До Желюша с говежди вагони», обнародван във в. «Знаме», г. I, бр. 63 от 16 април 1895 г. Въпросът, който писателят отправя тук («Господин редакторе, кой е тарашувал онзи ден из долния етаж на «Знаме»?) по повод поместения в бр. 62 от 12 април 1895 г. пътепис на някой си К. Б-ков (вероятно Кирил Бербенков) «Увеселителна разходка до Пирот и сръбските избори за скупщината» недвусмислено свидетелствува, че до този момент той е смятал «долния етаж» на «Знаме» за свой запазен периметър. И наистина почти всички подлистници във в. «Знаме» от този период са негови: в бр. 1—10 подлистници няма; в бр. 11 —«По изборите» в Свищов»; в бр.12—«Тържеството на Велзевула»; в бр. 13 — «Долу Стамболов! Да живее стамболовщината!»; в бр. 14— «Молитвата на Велзевула»;в бр. 15 —«Разни дреболии»; в бр. 16 подлистник няма; в бр. 17— «Освидетелствуване зъбите на посещающите Черната джамия; в бр. 18—19 подлистници

няма; в бр. 20 — «Писмо от бай Ганя до Константина Величкова; в бр. 21 —24 подлистници няма;в бр.25—«Отворено писмо до г. Велчо Велчев»; в бр. 26 — «По фауната на България»; в бр. 27 вместо подлистник е поместено стихотворението«На великия сатирик г-н Стоян Михайловский», което също по всяка вероятност принадлежи на Алеко Константинов (подписано е с псевдонима «Един от многото»); в бр. 28 и 29 подлистници няма; в бр. 30 като подлистник е препечатано от в. «Народен лист» (Видин) «Отворено писмо до г-да Бобчева и Маджарова и до всички плячкаджии от лагера на фалшивите русофили», с подпис «Бивши съединист»; в бр. 31 и 32 подлистници няма; в бр. 33—«Вий знаете ли що значи амнистия?» — провикна се умният Стоенчо Михайловский»; в бр. 34—38 подлистници няма; в бр. 39 —«Честита Нова година!»; в бр. 40—42 подлистници няма; в бр. 43—«Смирррно! Рота-а п'ли!»; в бр. 44—45 подлистници няма; в бр. 46 — «Угасете свещите!»; в бр. 47—49 подлистници няма; в бр. 50—«Избирателен закон»; в бр. 51—53 подлистници няма; в бр. 54 вместо подлистник е поместено стихотворението на Алеко Константинов «Прогрес»; в бр. 55—«Какво да правим евреите?»; в бр. 56—57 подлистници няма; в бр. 58—«Полицията още отсега взема мерки...»; в бр. 59 «Малко сравнение»; в бр. 60 подлистник няма; в бр. 61 «Бай Ганьо в двореца»; в бр. 62—«Увеселителна разходка до Пирот и сръбските избори за скупщината (Бележки и впечатления)» от К. Б-ков; в бр. 63 — «До Желюша с говежди вагони», и т.н.

Сериозен аргумент в подкрепа на авторството на Алеко Константинов е и идейно-тематичната връзка на трите фейлетона със сигурните негови произведения. Във фейлетона «Долу Стамболов! Да живее стамболовщината!» се разобличават машинациите на управляващата партия във връзка с изборите за народни представители — една от главните идейно-тематични линии в творчеството на Алеко Константинов (срв. например първия му фейлетон «По «изборите» в Свищов»); изразената още в заглавието идея— че новото правителство само на думи се е отказало от методите на Стамболовия режим — се среща многократно в другите му фейлетони(«Освидетелствуване зъбите на посещающите Черната джамия», «И сега бият, брате мой!», «Македонският митинг», «Приятелски писма» и др.). Като сатирично изобличение на управляващата върхушка фейлетонът «По фауната на България» пък се свързва с втората основна идейно-тематична линия в творчеството на Алеко Константинов, преминаваща през почти всички негови произведения (срв. например «По «изборите» в Свищов», «Тържеството на Велзевула», «Молитвата на Велзевула», «Отворено писмо до г. Велчо Велчев», «Вий знаете ли що значи амнистия? — провикна се умният Стоенчо Михайловский», «И той ако не е симпатичен, артък!. . .». «Ами мен защо закачаш бе, Тодоре?», «Един белгийски министър и т.н.); освен това тук се намеква за «моралното влияние» на К. Стоилов — една тема,специфично Алекова (срв. фейлетоните «По «изборите» в Свищов», «Освидетелствуване зъбите на посещающите Черната джамия», «Разни «дреболии» и др.). В третия фейлетон — «Какво да правим евреите?» — също се кръстосват теми, идеи и образи, които многократно срещаме в творчеството на Алеко Константинов: покрай полемиката с консерваторите и съединистите, характерна за повечето от неговите фейлетони, тук се говори за «отворените порти» на Австрия (срв. фейлетона «Полицията още отсега взема мерки»), за белгийската мисъл (срв. фейлетоните «Един белгийски

министър», «Престъпления против избирателното право»,«До моята съотечественица г-жица Въса Пъцова», за «изгасените свещи» (срв. фейлетона «Угасете свещите!»), споменават се имена, често срещани във фейлетоните на Алеко Константинов: С. С. Бобчев, М. Маджаров. К. Стоилов, Ив. Ев. Гешов, Рачо Петров, В. Радославов, Ст. Стамболов, Гр. Начович (Велзевулът).

Трите фейлетона са тясно свързани с творчеството на Алеко Константинов не само по съдържанието си, но и с някои особености на своята художествена форма. Например в първия фейлетон се натъкваме на обикнатия от Алеко Константинов похват «разказ в разказ»; освен това произведението е оживено от често срещания в неговите фейлетони диалог. Вторият фейлетон пък се свързва с творчеството на Алеко Константинов със своята пародийност (срв. фейлетоните «Избирателен закон», «Малко сравнение» и др.). Третият фейлетон също напомня по формата си за някои произведения на Алеко Константинов (например последното изречение: «Сатана, доволен ли си?. . .ха. . .ха. . .ха-а-а!»" — направо отвежда към някои пасажи от фейлетоните «Тържеството на Велзевула» и «Молитвата на Велзевула»); косвено указание за авторството на Алеко Константинов е и подписът Б. Лелюхин: полемизирайки с някой си Л. Б., авторът на фейлетона е използувал в подписа си неговите инициали в инверсия — точно така, както Алеко Константинов се е подписвал Беньо Найденов или Беньо Наков, изобличавайки Найден Бенев.

Въпреки сериозните аргументи в подкрепа на Алековото авторство на посочените три фейлетона редакционната колегия намери за уместно засега те да не бъдат поместени в основния корпус от неговите съчинения. Може би това ще бъде направено в едно от следващите издания, след като и други специалисти се изкажат по въпроса за тяхното авторство или пък бъдат намерени сигурни документални свидетелства.

ДОЛУ СТАМБОЛОВ! ДА ЖИВЕЕ СТАМБОЛОВЩИНАТА! (стр. 207) — «Знаме, г. I, бр. 13 от 3 октомври 1894 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Ego.

Печата се със следната поправка по смисъл:

Стр. 208, р. 39: «че ние можем» вм. «че не можем».

Стр. 207. *В последния брой на вестника си печатахме един «модерен» приказ н-ро 49. . .* — във в. «Знаме», г. I, бр. 12 от 29 септември 1894 г. е публикуван следният документ, противоречащ на прокламираното от правителството на К. Стоилов «модерно» управление на страната:

Радомирско околийско управление

Приказ
н-ро 49

Повереното ми управление има сведения, че някои лица постоянно ходили по селата из околията с цел да подписват и подпечатват някакви си книжа; тези лица какви подписи и печати събират от населението, това не е известно на правителството.

Вследствие на това

Заповядвам:

На г. г. общинските кметове да следят дене и ноще (!) и ако такива лица биха се явили в селата на общината им и искат от населението да им подписва и подпечатва каквито да било книжа, то веднага такива намерени книжа да се конфискуват, които заедно с лицата под стража да ми се изпратят в Управлението.

Препис от настоящия ми приказ да се изпрати г-ну Кюстендил. окр. управителю за сведение.

гр. Радомир, 20 септември 1894 год.

и. д. околийски началник: П. Атанасов.

Стр. 207. . . .*от 11 септември* — датата на изборите за VIII обикновено Народно събрание.

Стр. 208. *Еловдолската община ∞ да се присъедини нашата община към Сиришничката:* от имената на с. Еловдол и с. Сирищник, днес в Пернишки окръг; на времето двете съседни села са били в Кюстендилски окръг, Радомирска околия.

Стр. 208. . . .*протест до Народното събрание за станалите избори* — според доклада на комисията за проверка на изборите в Радомирска околия избирателите се оплаквали, че нямали възможност да контролират действията на бюрото, че стражарите късали бюлетините и пр.; пак според същия доклад «някакви си махзари са се разнасяли из околията и околийският началник помислил, че е негова работа да изпита какви са тия махзари» (вж. Дневници на VIII обикновено народно събрание, I редовна сесия, XXV заседание от 24 ноември 1894 г., кн., I, С., 1895, стр. 602—611).

Стр. 209. *Преди три недели министърът, като беше в Радомир, ни каза, че изборите щели да бъдат свободни* — в началото на м. септември 1894 г. тогавашният министър-председател и министър на вътрешните работи К. Стоилов, придружен от финансовия министър Ив. Ев. Гешов, посетил градовете Самоков, Дупница, Кюстендил и Радомир, за да се срещне с избирателите и да направи някои разяснения във връзка с предстоящите избори за депутати в VIII обикновено народно събрание.

Стр. 209. . . .*добре познатия нам софийски адвокат г-н д-р С. Иванчов* — вж. тук, стр. 221.

Стр. 210. *Радомирският околийски началник* — околийски началник в Радомир по това време е бил Пейо Анастасов; във връзка с изнесения във фейлетона случай той бил наказан с парична глоба (заповед от 7 октомври 1894 г.).

ПО ФАУНАТА НА БЪЛГАРИЯ (стр. 211) — «Знаме», г. I, бр. 26 от 17 ноември 1894 г., стр. 2—3, подлистник, с подпис: Ego.

Печата се със следните поправки по смисъл:

Стр. 213, р. 38—39: «Hapale» вм. «Hahale ».

Стр. 213, р. 43: «Arctopitecus» вм. «Aretopitecus».

Стр. 212. *Клаус* — Карл-Фридрих-Вилхелм Клаус (1835 — 1899), немски професор по зоология, автор на популярното в края на миналия век съчинение «Lehrbuch der Zoologie» (1866), неколкократно преиздавано и превеждано.

Стр. 212. *Бреем* — Алфред Едмунд Брем (1829—1884), прочут немски естествоизпитател, извършил голямо пътуване из Африка и основал през 1867 г. знаменития Берлински аквариум. Авторът на

фейлетона е заимствувал неговата класификация на маймуните от руския превод на книгата му «Жизнь животных». Популярное издание. Перевод с второго немецкого издания под редакцией доктора зоологии С. М. Переяславцевой». (Том первый — млекопитающие. Полутом I. Одесса, 1894, 738 стр.). Брем разделя млекопитающите на 15 класа, като първият клас включва маймуните (pitheci), които от своя страна се делят на три големи семейства: catarrhini, platyrrhini и arctopitheci. Първото семейство се разделя на две: човекоподобни (antropomorpha), към които се отнасят горилата (gorilla gina), шимпанзето (semia troglodytes), орангутанът (pithecus satyrus) и гибонът, и кучеподобни (cynopithecini), представени от слаботелите маймуни (semnopithecus), морската котка, макака и различните павиани. Второто семейство се разделя също на две подсемейства: cebidae и pithcidae. Третото семейство се разделя на три главни групи, принадлежащи към рода «Hapale».

Стр. 212. *Като влезете в менажерията ∞ съгласно с гореказаното ще наречем Gorilla bludolisica.* — тук съвсем определено се визира тогавашният министър-председател и министър на вътрешните работи К. Стоилов (вж. тук, стр. 220), като се намеква за сервилността му към Фердинанд.

Стр. 213. *Друг много интересен екземпляр ∞ който предлагам да се нарече Satyrus disertericus* — в случая авторът има пред вид Тодор Тодоров, избран един месец по-рано за председател на VIII обикновено народно събрание; по това време в. «Знаме» вече е започнал атаката си срещу него, помествайки някои изобличителни материали във връзка с дезертьорството му по време на Сръбско-българската война (вж. бележките към фейлетона «Ами мен защо закачаш бе, Тодоре?»).

Стр. 213. *Hapale Novissima verba* — намекът тук е за Стоян Михайловски, автор на стихосбирката «Novissima verba» (за него вж. тук, стр. 231—232).

Стр. 213. *Arctopitecus caput mortis ∞ с много комична морда* — не е ясно кого има пред вид в случая авторът; може би се прави алюзия за финансовия министър Ив. Ев. Гешов?

Стр. 214. *Pavianus gubedelnicus* — очевидно намек за Георги Губиделников (вж. тук, стр.270).

Стр. 214. *Mycetes Infamis universalis (всемирен подлец)* — намек за С. С. Бобчев, известен сред съвременниците си с прозвището «Всемирният» (за него вж. тук, стр. 248).

Стр. 214. *Cebus procuroris militaris* — може би намек за подполковник Г. В. Агура (1853—1915), дългогодишен главен военен прокурор.

КАКВО ДА ПРАВИМ ЕВРЕИТЕ? (стр. 214) — «Знаме», г. I, бр. 55 от 11 март 1895 г., стр. 2, подлистник, с подпис: Б. Лелюхин.

Фейлетонът е написан в отговор на статията «Какво да правят евреите», поместена в сп. «Българска сбирка», г. I, 1894, кн. 11, стр. 874—879. Авторът на тази статия, скрит зад инициалите Л. Б., се противопоставя на проектите за образуване на еврейска държава в Палестина или в Аржентина, обосновавайки тезата, че евреите трябвало да се откажат от своята националност и да приемат християнството.

Стр. 214. *Народен лист* — седмичен политически вестник, издаван нередовно от юни 1894 до април 1931 г.; започва да излиза веднага след падането на Ст. Стамболов като орган на младата либерална демокрация във Видин, водена от Найчо Цанов, близък приятел на Алеко Константинов.

Стр. 215. . . .*българската кръв, пролята на 22 януарий* — става въпрос за кървавите стълкновения по време на допълнителните избори от 22 януари 1895 г. в градовете Лом, Враца, Бяла Слатина, Търново и др.

Стр. 215. *Габе* — Петър Габе (1857—1927), общественик и икономист, по убеждения народник; по това време в «Българска сбирка» се печата неговата студия «Икономически етюди» (кн. 4, стр. 311—314; кн. 5, стр. 398—395; кн. 8, стр. 639—647, и кн. 10, стр. 729—811), в която той отстоява възгледа, че капитализмът нямал почва в България.

Стр. 216. *Ex ungue leonem* (лат.) — по ноктите познаваме лъва.

Стр. 216. *«Българския» търговски вестник* — «Български търговски вестник», орган за финанси, търговия, земеделие, индустрия и съобщения, издаван от август 1893 до октомври 1918 г., е проводник на икономическото и политическото влияние на Австро-Унгария и Германия в България; Алеко Константинов е поставил първата дума в кавички, защото основател, директор и главен редактор на вестника е бил Бернард Кон, а негов редактор някой си Шайнхард.

Стр. 216. *Онбашии ще бъдат Бобчев, Маджаров, Стоилов и прогресистите* — С. С. Бобчев — вж. тук, стр.248; М. Маджаров (1954—1944), виден общественик и публицист, един от ръководните дейци на народната партия; дългогодишен редактор на нейния орган в. «Мир»; К. Стоилов — вж. тук, стр 220; за отношението на А. Константинов към прогресистите, вж. тук, стр. 228.

Стр. 216 . . .*заедно с финансиста Гешев и Рачо* — Ив. Ев. Гешов — вж. тук, стр. 228; Рачо Петров — вж. тук, стр. 240.

Стр. 216. . . .*барабанщици и сигналисти ще бъдат Радославов и Стамболов* — Радославов — вж. тук, стр.223—224; С. Стамболов — вж. тук, стр. 223.

Стр. 216. *Баш-байрактар Велзевулът* — Велзевулът е Григор Начович (за него вж. тук, стр. 222).

Стр. 216. . . .*а пък пълководец сам Буриян* — Стефан Буриан, граф фон Райеч (1851—1921), австроунгарски държавен деец, дългогодишен дипломатически представител на Австро-Унгария в София (1886—1895), допринесъл за избирането и утвърждаването на Фердинанд Сакс-Кобург-Готски на българския престол и за проавстрийската ориентация на българската външна политика през посочения приод. През 1895 г. още при първите стъпки за подобряване на отношенията между България и Русия той е отзован от София. До 1903 г. Буриан е на дипломатическа служба, а след това заема високи постове в управлението на Австро-Унгария: от 1903 до 1912 г. е министър на финансите и върховен управител на Босна и Херцеговина; през 1915—1916 г. става министър на външните работи, през 1916—1918 г. е назначен отново за министър на финансите, а през 1918 г. пак му е поверено външното министерство.

СЪДЪРЖАНИЕ

ФЕЙЛЕТОНИ

По «изборите» в Свищов 7
Тържеството на Велзевула 11
Молитвата на Велзевула 13
Разни «дреболии» 15
Освидетелствуване зъбите на посещающите Черната джамия 18
Отворено писмо до господин Велчо Велчев . . . 21
Вий знаете ли що значи амнистия? — провикна се умният Стоенчо Михайловский 25
Честита Нова година! [1895] 29
Смирррно! Рота-а п'ли! 33
Угасете свещите! 36
Избирателен закон 39
«Полицията още отсега взема мерки. . .» . . 45
«Малко сравнение» 47
По повод на една книжка 49
Ocupaţiunea Bulgariei de la armata noastra . . 52
Дребни работи 55
Сеятели на рабски чувства 58
Миш-маш 61
Ех, че гуляй му дръпнахме 64
Страст 66
Що значи: «Народът ликува» 69
Депутат с побъркани местоимения 72
И сега бият, брате мой. 75
Македонският митинг 78
Кандисахме! 81
Херострат II 83
И той ако не е симпатичен, артък 85
Добре сме с турците, гледайте си кефа! 87
Ами мен защо закачаш бе, Тодоре? 89
Торжествующая Болгария 92
Смерть оппозиции 95
Материалы для изучения Болгарии 98

Списък на българските гении 101
Един белгийски министър 107
Престъпления против избирателното право . . 110
До моята съотечественица г-жица Въса Пъцова. . 115
Приятелски писма I 117
Приятелски писма II 120
Честита Нова година! [1897] 123
Разни хора, разни идеали I 125
Разни хора, разни идеали II 128
Разни хора, разни идеали III 131
Разни хора, разни идеали IV 133
Panem et circenses 135
Скромна лепта на общия жертвеник 138
Нещо шумолеше, ама какво беше! ! 143

ПЪТЕПИСИ

До Желюша с говежди вагони 151
Покана 153
Невероятно наистина, но факт: 300 души на Черния връх 156
Какво? Швейцария ли?! 160
София — Мездра — Враца 165
В Българска Швейцария 170
През марта на Чепино 174

РАЗКАЗИ

«От много ум» 181
Пази боже сляпо да прогледа 184
Из миналия живот на «Славянска беседа» . . . 190
Tempi passati 194
Иди му се надявай 198

DUBIA

Долу Стамболов! Да живее стамболовщината! . . 207
По фауната на България 211
Какво да правим евреите? 214

Бележки 217

А ЛЕКО
КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ
ТОМ II

редактор Славка Иванова
художник Евгени Клинчаров
худ. редактор Стефан Груев
техн. редактор Цветана Арнаудова
коректор Елена Баланска

формат 84/108/32; тираж 50113 екз.; печ. коли 18,50; изд. коли 15,54; уик 19,86; л. г. VI/55; изд.№ 5418; поръчка № 123 / 1980 година на изд. «Български писател»; дадена за набор на 30. V. 1980 г.; излиза от печат на 15. IX. 1980 г.;
цена: 2,77 лв.
Код 25 95361 72411
5506—17—80

ДПК «Димитър Благоев» — София